

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ

Иван Р. Димитријевић

**ОТВОРЕНИ ИЗВОРИ ПОДАТАКА КАО ФАКТОР
ТРАНСФОРМАЦИЈЕ ОБАВЕШТАЈНОГ РАДА**

докторска дисертација

Београд, 2022.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SECURITY STUDIES

Ivan R. Dimitrijević

**OPEN SOURCES OF DATA AS INTELLIGENCE
TRANSFORMATION FACTOR**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2022

Ментор:

Др Зоран Драгишић, редовни професор, Универзитет у Београду – Факултет безбедности

Чланови комисије:

Др Слађана Ђурић, редовни професор, Универзитет у Београду – Факултет безбедности

Др Драган Симеуновић, редовни професор, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука

Др Ненад Путник, ванредни професор, Универзитет у Београду – Факултет безбедности

Датум одбране: _____

ОТВОРЕНИ ИЗВОРИ ПОДАТАКА КАО ФАКТОР ТРАНСФОРМАЦИЈЕ ОБАВЕШТАЈНОГ РАДА

Сажетак

Развоју савременог обавештајног рада, од његових зачетака након завршетка Другог светског рата, током Хладног рата и крајем 20. века, својствено је да је увек готово у потпуности зависио од техничко-технолошког напретка модерног друштва. Чак и „традиционални“ облици обавештајног рада, шпијунажа и агентурни рад, у савременим околностима нису остали имуни на утицаје које су изазивала нова техничка и технолошка открића. Стога су током 20. века развијене и прве тзв. техничке „дисциплине“ прикупљања обавештајних података које су практично у реалном времену користиле различите резултате истраживања и развоја у различитим техничко-технолошким дисциплинама, као што су машинство, ваздухопловство, фотографија, криптографија и стеганографија, телекомуникације и све друге техничке науке које су утицале на развој наоружања и војне опреме. Пошто је савремени обавештајни рад настао током 20. века као резултат два рата – једног глобалног оружаног и другог глобалног неоружаног – по правилу је био усмерен на прикупљање података о капацитетима „друге стране“, па не чуди што су ове техничке дисциплине обавештајног рада биле од великог значаја и што је у њих улагана огромна количина људских и материјалних ресурса.

Упоредо с развојем поменутих дисциплина за потребе вођења рата и трке у наоружању, у војном домену развијане су и рудиментарне форме онога што данас називамо информационам и комуникационим технологијама (ИКТ). Прво су развијени рачунари за једноставне математичке прорачуне, затим и комплекснији рачунарски системи који су поред обраде имали и могућност складиштења веће количине података, да би у другој половини 20. века почео да се развија и систем за комуникацију између удаљених рачунара. Након „превазилажења“ војних потреба, информационе технологије постају подједнако битне и за друштво у целини, те се практично преко ноћи истовремено појављују кућни рачунари и интернет. С друге стране, комуникационе технологије, а посебно телекомуникације, развијају се муњевитом брзином с развојем електронике и бежичног преноса телефонских сигнала. Повезивање овако развијених и свеприсутних информационам и комуникационих технологија у новом, глобализованом постхладноратовском свету било је стога неминовно.

Управо у том контексту, крајем 20. и почетком 21. века почиње да се диференцира тзв. друга генерација обавештајног рада који користи отворене изворе података (*Open-Source Intelligence, OSINT*). У истраживању је проучаван утицај отворених извора података на трансформацију постојећих метода и техника прикупљања података, на специјализацију обавештајних аналитичара у погледу употребе нових технологија за потребе обавештајног рада, као и на однос обавештајних служби са окружењем.

Кључне речи: отворени извори података, обавештајни рад, трансформација рада, информационе и комуникационе технологије, базе података, „велики“ подаци, друштвене мреже.

Научна област: науке безбедности

Ужа научна област: студије безбедности

OPEN SOURCES OF DATA AS INTELLIGENCE TRANSFORMATION FACTOR

Summary

The common thing for the development of contemporary intelligence, from its beginnings after the Second World War, through the Cold War, and to the end of the 21st century, is that in almost majority of cases it depended on the technical and technological development of modern society. Even the traditional forms of intelligence, like espionage and use of agents, in contemporary circumstances have not become resistant to influences caused by new technical and technological discoveries. Hence, during 20th century the first so-called technical “disciplines” were developed for collecting the intelligence, and those were using in real time the various research and development results in different technical and technology science disciplines, like mechanical engineering, aviation, photography, cryptography and steganography, telecommunications, and all the other that influenced on development of armament and military equipment. Because contemporary intelligence developed during the 20th century as a result of two wars – one armed and global, and other unarmed and global – by its definition it was focused on collection of data about the capacities of the “other side”, so it is no wonder that these technical disciplines of intelligence were of great importance, especially because great human and material resources were invested in them.

Parallel with the development of aforementioned disciplines aimed at warfare and arms race, rudimentary forms of what we now call information and communication technologies (ICTs) were also developed in the military domain. First, computers were developed for simple mathematical calculations, and after that more complex computer systems that, besides processing, had the ability to store large amounts of data, and in the second half of the 20th century, a system for communication between remote computers began to develop. After "overcoming" military needs, information technologies become equally important for society as a whole, and practically overnight, home computers and the Internet became widely available at the same time. On the other hand, communication technologies, especially telecommunications, are developing at lightning speed with the development of electronics and wireless transmission of telephone signals. Connecting such developed and ubiquitous information and communication technologies in the new, globalized post-Cold War world was therefore inevitable.

Precisely in this context, at the end of the 20th and the beginning of the 21st century, the so-called second generation of intelligence that uses open data sources - Open-Source Intelligence (OSINT) - starts to develop. In the research, the influence of open data sources on the transformation of existing methods and techniques of data collection, on the specialization of intelligence analysts in terms of the use of new technologies for the needs of intelligence work, as well as on the relationship of intelligence services with the environment was studied.

Keywords: open sources of data, intelligence, transformation of work, information and communication technologies, databases, Big Data, social media.

Scientific Field: Security Sciences

Specialized Scientific Field: Security Studies

САДРЖАЈ

УВОД	1
1. Теоријско-појмовни оквир истраживања	8
2. Предмет истраживања и аналитички оквир	10
3. Циљеви истраживања и истраживачка питања	11
4. Хипотетички оквир истраживања	12
5. Методолошки оквир истраживања	13
6. Научни допринос истраживања	15
7. Практични допринос истраживања	16
8. Структура истраживања	16
1. ПОЈАМ И САДРЖАЈ САВРЕМЕНОГ ОБАВЕШТАЈНОГ РАДА	18
1.1. Обавештајне студије	19
1.2. Отворени извори података у Обавештајним студијама	23
1.3. Операционализација основних појмова у обавештајном раду	26
1.3.1. Обавештајни рад	26
1.3.2. Извори обавештајних података	30
1.3.3. Обавештајни процес	33
2. ОТВОРЕНИ ИЗВОРИ ПОДАТАКА У САВРЕМЕНОМ ОБАВЕШТАЈНОМ РАДУ	39
2.1. Карактеристике отворених извора података у 21. веку	41
2.2. Предности и недостаци отворених извора података	43
2.3. Информационе и комуникационе технологије и савремени обавештајни рад: друга генерација OSINT-а	46
2.4. Отворени извори података као фактор outsourcing-а обавештајних служби	47
2.5. Закључак	50

3. ТРАНСФОРМАЦИЈА САВРЕМЕНОГ РАДА ПОД УТИЦАЈЕМ ОТВОРЕНИХ ИЗВОРА ПОДАТАКА.....	52
3.1. Трансформација (организације) рада.....	52
3.2. Професија и занимање	52
3.3. Рад заснован на знању, радници знања и нове технологије.....	59
3.4. Трансформација савременог рада.....	61
4. ТРАНСФОРМАЦИЈА САВРЕМЕНОГ ОБАВЕШТАЈНОГ РАДА ПОД УТИЦАЈЕМ ОТВОРЕНИХ ИЗВОРА ПОДАТАКА	63
4.1. Трансформација обавештајног рада	63
4.2. Трансформација обавештајних извора, техника и метода.....	66
4.3. Трансформација потребних знања и вештина за обавештајни рад	68
4.4. Значај доступних података за савремени обавештајни рад.....	68
4.5. Специјализоване OSINT организације.....	70
5. ЧАСОПИС STUDIES IN INTELLIGENCE.....	72
5.1. Анализа одабраних чланака из часописа	73
Шифра документа: 1963Soviet.....	75
Шифра документа: 1969Exploitation.....	78
Шифра документа: 1981Eighties	81
Шифра документа: 1991Nineties.....	83
Шифра документа: 2001OSINT	85
Шифра документа: 2004Sailing.....	87
Шифра документа: 2005Distinction	90
Шифра документа: 2005NGOs	94
Шифра документа: 2007Strategic.....	97
Шифра документа: 2007Paradigm	99
Шифра документа: 2015Global.....	101
Шифра документа: 2015Robots	104
Шифра документа: 2017Energy	107
Шифра документа: 2019Future	109
Шифра документа: 2021SABLESPEAR	111
Шифра документа: 2021English	113
5.2. Дискусија.....	117

6. ПОСТОЈЕЋЕ ОТВОРЕНЕ БАЗЕ ПОДАТАКА	121
6.1. Систематизација података у области безбедности.....	122
6.2. Развој институционалних база података	124
6.3. Појава електронских база података	126
6.4. Отворене базе података у области безбедности	129
6.5. Прегледи и класификације отворених база података у безбедности	130
6.6. Потенцијал отворених база података за област безбедности.....	134
6.7. Остали сетови отворених извора података	135
6.8. Преглед одабраних отворених база догађаја	137
6.8.1. BBC Monitoring.....	137
6.8.2. Europe Media Monitor	139
6.8.3. Global Database of Events, Language and Tone	140
6.9. Преглед одабраних отворених база података о државама	142
6.9.1. CIA World Factbook	142
6.9.2. CIA World Leaders.....	143
6.9.3. Bertelsmann Transformation Index	145
6.9.4. Global Peace Index.....	146
6.10. Преглед одабраних отворених база података о тероризму.....	148
6.10.1. Global Terrorism Database.....	148
6.10.2. Global Terrorism Index	150
6.10.3. Country Reports on Terrorism.....	151
7. АЛАТИ ЗА АНАЛИЗУ ДРУШТВЕНИХ МРЕЖА И ВЕЛИКИХ ПОДАТАКА.....	153
7.1. Алати за праћење актуелних садржаја на интернету.....	156
7.2. Алати за анализу друштвених мрежа	159
7.3. Алати за рад с великом количином података.....	161
8. OSINT ОРГАНИЗАЦИЈЕ.....	163
8.1. Најбитније историјске иницијативе	163
8.2. BBC Monitoring.....	166
8.3. Foreign Broadcast Information Service	167
8.4. Joint Publications Research Service.....	168
8.5. Open Source Center/ Open Source Enterprise	170

ЗАКЉУЧАК	171
Досадашњи истраживачки напори.....	173
Кључни налази и закључци из истраживања.....	175
Генерацијски јаз.....	178
Негативизам и селективност.....	179
ЛИТЕРАТУРА	180
ПРИЛОЗИ	191
Прилог 1. Преглед научних и стручних часописа у којима се објављују чланци о обавештајном раду.....	191
Прилог 2. Списак анализираних чланака из часописа <i>Studies in Intelligence</i>	196
Прилог 3. Преглед OSINT алата и техника	199
Прилог 4. Сет алата за онлајн истраживања.....	221
БИОГРАФИЈА	244

УВОД

„Од ствари које наша држава
мора да зна о другим државама
око 90 процената може се открити
кроз отворена средства.“

- Шерман Кент

У релативно кратком временском периоду, модерни обавештајни рад прошао је кроз можда највећу трансформацију откако је успостављен као професија пре нешто више од седам деценија. Та трансформација, изазвана убрзаним развојем информационах и комуникационих технологија с краја 20. и почетком 21. века, на глобалном плану није била ништа ново. Развој и доступност личних рачунара и интернета, и њихово потоње увезивање с телекомуникационим технологијама утицало је на готово све аспекте савременог живота, а посебно на процес рада. Данас је готово немогуће замислити, али и пронаћи професију која не зависи од употребе личних рачунара, интернета и различитих мобилних уређаја који су у процесу рада постали и средство за рад и предмет рада. Информационе и комуникационе технологије (ИКТ) такође су постале саставни део свих познатих сектора привреде, и производних и непроизводних; присутне су у образовању, култури, науци, саобраћају, банкарству, туризму; и у јавном и приватном сектору. Најкраће – информационе и комуникационе технологије данас су свеприсутне и немогуће их је игнорисати.

С друге стране, обавештајни рад није први пут суочен с техничким и технолошким утицајем. Чак се може рећи да се у његовим кључним аспектима директно развијао под њим. Развој технике и технологије стално је подстицао државу на изналажење нових начина за прикупљање обавештајних података, чак и током 18. и 19. века. На пример, у бици код Флерија 1793. године француска војска користила је балоне за извиђање напредовања противничке пешадије, док је откриће телеграфа имало не тако малу улогу за ток Кримског рата (1853-1856), што су свакако илустративни примери употребе тадашњих технологија за потребе обавештајног рада зарад стицања тактичке предности у оружаним сукобима. Још бољи пример синергије нових технологија и прикупљања информација о непријатељу из тог периода је употреба балона повезаног телеграфом са земљом, што је током Америчког грађанског рата (1861-1865) демонстрирао проналазач Тадеус Лоу (*Thaddeus Lowe*) ради извиђања кретања снага Конфедерације на бојишту и истовременог преношења информација о том кретању снагама на земљи (Jensen et al, 2018:37). У периоду који је уследио, све до почетка хладног рата, развој технике и технологије за потребе вођења рата утицао је и на тадашње ратне обавештајне службе, што је било посебно изражено током два светска рата.¹

Откриће радио-таласа и њихова масовна употреба у оружаним снагама зарађених страна изнудило је пресретање радио-комуникација као једну од кључних техника за прикупљање обавештајних података о непријатељу. Коришћење уређаја за

¹ За детаљнији опис утицаја технологије на развој обавештајног рада кроз историју погледати: Andrew, C. (2018). *The Secret World: A History of Intelligence*. New Haven: Yale University Press.

шифровање порука удружило је многобројне научнике у подухват дешифровања пресретнутих порука зарад остваривања предности у војним операцијама, а за потребе дешифровања немачке Енигме коришћени су и први механички рачунари. Увођење војних ваздухоплова у оружане снаге држава покренуло је нови начин извиђања непријатељске територије – извиђање из ваздуха, док је развој квалитетнијих фотографских објектива овој врсти прикупљања података донео могућност њиховог чувања у виду фотографских снимака из ваздуха које су обавештајне службе, али и војни команданти потом анализирали како би могли да донесу најбољу могућу одлуку на ратишту. На крају, лансирање првог вештачког сателита у Земљину орбиту довело је до тога да се борба за надмоћ у хладноратовском надметању могла усмеравати не само на директни и тренутни визуелни увид у капацитете противника, већ и на детектовање намера „друге“ стране кроз употребу инструмената, што је до тог тренутка било незамисливо. Најсликовитији пример био је пројекат Вела (*Project Vela*) америчког Министарства одбране који је за циљ имао праћење Совјетског Савеза у погледу придржавања одредби из Споразума о делимичној забрани нуклеарних проба из 1963. године. Њега је чинило више сателита опремљених уређајима за детекцију јонизујућег зрачења (икс зрака, гама зрака и неутрона) што представља први озбиљнији пример електрооптичког прикупљања података помоћу мерења и праћења трагова/отисака (*Measurement and Signature Intelligence*, у даљем тексту: MASINT).

С обзиром на то да је наговештено како је процес професионализације обавештајног рада започео пре нешто више од седам деценија, прича о његовој трансформацији непотпуна је без кратког осврта на завршетак Другог светског рата и почетак хладног рата, кад је успостављен систем који је данас познат као Обавештајна заједница Сједињених Америчких Држава (*The U.S. Intelligence Community*). Обавештајни рад до краја Другог светског рата имао је две кључне карактеристике: (1) у већини случајева био је коришћен као подршка вођењу рата и (2) био је базиран на људству које је окупљено око обавештајног рада искључиво током трајања оружаног сукоба. Укратко, обавештајни рад коришћен је *ad hoc*, углавном у ванредним околностима као што је био рат, што је значило да је његова систематска употреба након завршетка оружаног дејства практично престајала у истом капацитету. Такође, обавештајце су углавном сачињавали припадници резервног састава оружаног снага који су мобилисани током ратног стања, а припадали су јединицама које се баве извиђањем и диверзантским дејствима, док су у нешто мањој мери били ангажовани и представници академске заједнице у својству аналитичара. Другим речима, све до прве половине 20. века обавештајни рад био је третиран као спорадично, успутно занимање, да би тек након Другог светског рата започела његова професионализација.

Управо из једне такве ситуације, током Другог светског рата, изродила се идеја о професионализацији обавештајне службе САД, која је касније утицала на коначни изглед и начин функционисања Обавештајне заједнице САД, али и обавештајних служби широм света. Иза те идеје стао је тзв. Отац обавештајне анализе, професор историје и обавештајни аналитичар Шерман Кент (*Sherman Kent*) који је након рата у свом најпознатијем делу *Стратегијски обавештајни рад за америчку светску политику*² детаљно описао и објаснио значај обавештајног рада за вођење спољне политике, а који је постао својеврсни стандард у обавештајству 20. века. Због његовог каснијег ангажмана у својству руководиоца једне јединице за аналитику у Централној обавештајној агенцији (*Central Intelligence Agency, CIA*), Кент је стекао довољно знања и искуства да уочи кључне недостатке који праве разлику између обавештајног рада као

² Kent, S. (1949). *Strategic Intelligence for American World Policy*. Princeton: Princeton University Press.

спорадичног занимања и обавештајног рада као професије и каријере. Својим чланком *Потреба за обавештајном литературом*³ који је објавио у првом броју интерног часописа ЦИА, Кент је поставио интелектуалне темеље онога што ће касније бити познато као дисциплина „обавештајних студија“.

Како примећују Шулски и Шмит, током последњих четврт века, „обавештајни рад – упркос чињеници да је тајност остала једна од његових есенцијалних особина – редовно је заступљен у медијским написима и постао је тема великог дела академских истраживања и радова. Отворена дискусија о обавештајним питањима није више питање за узбуркивања и скандале; прихваћена је као саставни део јавне расправе о државним активностима генерално“ (Shulsky & Schmitt, 2002: xi). Један од разлога за овакву ситуацију лежи у чињеници да је током последњих готово тридесет година велики број званичних архива обавештајних служби широм света постао доступан стручној и научној јавности, посебно из периода хладног рата. Такође, кад су у питању актуелни догађаји који се односе на обавештајни рад, постоји тренд „цурења“ података који потом постају доступни широј јавности. На крају, обавештајни рад, у најширем смислу, већ неколико деценија није више ексклузивни домен државних институција, односно обавештајних служби. Приватне компаније деценијама потпуно легално и легитимно користе многобројне обавештајне методе и технике за долажење до података о тржишту и конкуренцији, у тој мери да су искуства појединаца из те области данас доступна широј јавности, укључујући стручну и академску.

Проучавањем и објашњавањем обавештајног рада током 20. века бавили су се разни аутори, махом професионалци у овој области, али и чланови академске заједнице који су не нужно имали професионално искуство у овој области. Почетком 21. века број аутора који долази из академског света све је већи, док број радова и истраживања о обавештајном раду практично експоненцијално расте у односу на период до 2001. године. У исто време, долази до повећаног интересовања универзитетске заједнице за тематизовањем обавештајног рада у склопу постојећих академских програма на различитим факултетима, посебно у студијама безбедности.

Са овим корпусом сачуваног знања о обавештајном раду, не чуде покушаји успостављања дисциплине „обавештајних студија“ коју заговарају најплодоноснији аутори (малобројних) теоријских и истраживачких резултата у овој области. Међутим, и даље не постоји јасан консензус око тога шта „обавештајне студије“ треба да представљају и о каквој би се *дисциплини* радило. О овоме најбоље говори истраживање које су током 2012. године спровели Џонсон (Loch K. Johnson) и Шелтонова (Allison M. Shelton).⁴ Истраживање је обухватило онлајн анкетирање чланова уређивачког одбора часописа *Intelligence and National Security*, који су одговарали на сет од девет питања:

- 1) Које су кључне расправе у савременим обавештајним студијама?
- 2) Које теме су највише, а које најмање истраживане у области обавештајних студија?
- 3) Које су највеће празнине у литератури о обавештајном раду?
- 4) Како бисте оценили однос између обавештајних студија и доношења одлука на основу обавештајног рада у савременом контексту?

³ Kent, S. (1955). The Need for an Intelligence Literature. *Studies in Intelligence*, 1(1), 1-11.

⁴ Уместо историјског, тј. хронолошког прегледа развоја „обавештајних студија“, одабран је приступ прегледа досадашњих осврта на минули рад, пре свега због релативно богатог корпуса истраживања и радова који су се бавили овом темом.

- 5) Како бисте оценили однос између истраживача обавештајног рада и новинара који се баве овом темом?
- 6) Шта видите као највећи изазов с којим се обавештајне студије данас суочавају?
- 7) Да ли мислите да ће обавештајне студије постати препозната тема у склопу већих дисциплина као што су међународни односи, политикологија и историја?
- 8) Да ли квантитативне методе друштвених наука треба да буду усвојене код истраживача у области обавештајних студија и за истраживање којих питања би ове методе биле одговарајуће?
- 9) Како би часопис *Intelligence and National Security* могао да буде унапређен у том погледу?

Сама чињеница да је до отварања ових питања дошло у заједници која се бави истраживањем и научном публицистиком у обавештајним студијама довољно говори о потенцијалу ове области за диференцирање као поддисциплине постојећих научних дисциплина. Свакако, без обзира на постојање било какве тематске разгранатости и предметне усредсређености „обавештајних студија“, оне и даље остају „академска допуна праксе обавештајног рада у националној безбедности“⁵ (Marrin, 2016:266), те њиховом проучавању треба приступати интердисциплинарно и мултидисциплинарно, првенствено због недвосмисленог одсуства неких од кључних конституенаса научних дисциплина – теорије, језика и метода.

Обавештајни рад као „недостајућа димензија“ међународне политике (Andrew & Dilks, 1984) у највећој мери одсликава превазиђени хладноратовски светски поредак на начин на који то чине међународне организације настале у истом периоду – док, с једне стране упорно покушавају да се прилагоде новим околностима (које се често смењују тако брзо да је понекад бесмислено називати их „новим“), поредак биполарне извесности оставио им је у наслеђе бирократски терет којег је готово немогуће отарасити се, без обзира на чињеницу да такав међународни систем одавно не постоји. У погледу бирократизације ситуација је потпуно иста и са обавештајним радом – масивни административни обавештајни систем, пре свега Сједињених Америчких Држава (САД), тзв. Обавештајна заједница, није само брижљиво развијана током Хладног рата, већ је практично и настала у том периоду.⁶ Модерни обавештајни рад стога је директни производ биполарног надметања две суперсиле и све основно и суштинско што данас знамо о њему написано је током друге половине 20. века – од „класика“ Шермана Кента (*Sherman Kent*) „Стратегијски обавештајни рад за америчку светску политику“⁷, преко „Обавештајног заната“ Алена Далеса⁸ (*Allen Dulles*), све до

⁵ Битно је напоменути да је приступ „обавештајним студијама“ из перспективе националне безбедности (*national security intelligence*) ужи поглед на ову дисциплину у настанку, док би шири, поред ње обухватио и перспективу пословно-обавештајног рада (*business intelligence, competitive intelligence*), па чак и област рачунарске, тј. вештачке интелигенције (*computational intelligence, artificial intelligence*). Свакако, синтагма је препозната и појмовно прихваћена у области националне безбедности, па ће се из те перспективе и користити уколико није другачије напоменуто.

⁶ Иако се 1947. година, кад је успостављена Централна обавештајна агенција, сматра за годину настанка америчке обавештајне заједнице, и пре ње постојале су неке мање обавештајне службе. Тако је Морнаричка обавештајна служба успостављена 1882. године, Обавештајна служба Обалске страже 1915. године и Обавештајна служба Маринског корпуса 1939. године (Кековић, Димитријевић, 2017:348). Међутим, ове службе нису имале озбиљну улогу током мирнодопских периода, већ су биле успостављене и коришћене искључиво за ратне потребе. О настанку и развоју америчке Обавештајне заједнице видети: Lowenthal, 1992.

⁷ Kent, S. (1949). *Strategic Intelligence for American World Policy*. Princeton: Princeton University Press.

⁸ Dulles, A. (1963). *The Craft of Intelligence*. New York: Harper and Row.

„Недостајуће димензије“ Кристофера Ендрјуа (*Christopher Andrew*) и Дејвида Дилкса⁹ (*David Dilkes*).

Крај Хладног рата није обележила само победа САД (коју је и сама Обавештајна заједница могла себи делом да је припише), већ и безбедносни вакуум у којем су се за кратко време искристалисале нове претње, изазови, рањивости и ризици безбедности. У периоду непосредно након растакања Совјетског Савеза и уједињења Немачке, Сједињене Државе тежиле су задржавању јединог преосталог циља прокламованог приликом стварања НАТО-а 1949. године¹⁰, чему су управо нове безбедносне претње ишле на руку. Обавештајна заједница свакако је требало брзо да се прилагоди овој ситуацији, што је било отежано још једним кључним догађајем. Стицајем околности, завршетак хладноратовског периода поклопио се са појавом новог медија за проток и размену информација – интернета¹¹. Огромна количина података која се на годишњем нивоу удвостручавала стварала је корпусе јавно доступних информација који су у сваком погледу надмашивали дотадашње (хладноратовске) медије, пре свега штампу и радиодифузију. На тај начин, отворени извори података, који су свакако били вредан извор података за обавештајне службе током Хладног рата, практично постају велики проблем за затечене обавештајне капацитете:

„Хладноратовски обавештајни рад посматрао је свет кроз малобројне информације које су, иако понекад погрешно, сматране поузданим – првенствено сателитске снимке, пресретнуте сигнале и извештаје агената. Данас се обавештајни рад суочава са огромном количином непоузданих података. Добар део света некад су чиниле „забрањене области“ затворене за САД. Данас су само Северна Кореја и пар сличних држава стварно затворене. Проблем обавештајног рада је суочавање са светом отворености.“ (Treverton, 2004:103).

Тај „нови“ свет отворености на који Тревертон указује представљао је и подстрек и изазов за класични обавештајни рад, а посебно за његове саставне компоненте – прикупљање, филтрирање и анализу података, на које је огромна количина јавно доступних података највише утицала. Дакле, обавештајни рад крајем 20. века суочио се не само с новим контекстом, већ и са негирањем његове супстанце – рада са искључиво тајним подацима, али и са драстичним увећањем непоузданости доступних информација, што је, имајући у виду да је један од циљева обавештајног рада елиминација или умањивање неизвесности, посебан фактор који утиче на његову комплексност на крају 20. и почетку 21. века. Стога је ова већ успостављена и призната професија требало да прође кроз ригорозан процес ревизије целокупног дотадашњег начина функционисања.

На овакву ситуацију реаговали су и нови аутори који током 1990-их година почињу да фокусирају своју, али и пажњу обавештајних служби на питања прикупљања и употребе отворених извора података за потребе обавештајног рада. Отворени,

⁹ Andrew, C.M. & Dilks, D. (1984). *The Missing Dimension: Governments and Intelligence Communities in the Twentieth Century*. London: Macmillan.

¹⁰ Према изјави лорда Исмаја, првог генералног секретара НАТО-а, циљ ове организације био је „држати Русе ван (Западне) Европе, Американце у Европи и Немце под контролом“ (Hennessy, 1989:412).

¹¹ Да се не ради о обичном стицају околности говори чињеница да су садашњи комерцијални интернет протоколи настали у склопу ARPANET-а, претече интернета развијаног за потребе Министарства одбране САД током 1970-их година. Сам ARPANET распуштен је 1990. године, док је главни пројекат Владе САД који је омогућио повезивање универзитетских рачунарских центара широм САД укинут 1995. године, чиме је отклоњена и последња препрека за успостављање комерцијалног интернет саобраћаја.

односно јавно доступни извори података представљају битан ресурс за савремени обавештајни рад, до те мере да поједини практичари и истраживачи тврде да се обавештајне информације базирају до 80 процената на овим изворима података.¹² Најкраће, обавештајни рад који користи отворене изворе података (*Open Source Intelligence*, у даљем тексту: OSINT) можемо да одредимо као обавештајни рад у којем су обавештајни „производи“ (извештаји, анализе, процене и сл.) „добављени из јавно доступних информација које су правовремено прикупљане, коришћене и прослеђиване адекватним корисницима зарад испуњавања конкретног обавештајног захтева“ (Bazzell, 2019:IV). У том смислу, ако говоримо о националним обавештајним службама, то могу да буду подаци из електронских медија или из саопштења званичних државних институција других држава. С друге стране, ако су у питању истраживачке новинарске организације, овакве информације могле би да се преузимају на основу закона о приступу информацијама од јавног значаја или из различитих званичних база података (нпр. у Републици Србији то би представљали подаци који су доступни преко портала Агенције за привредне регистре или Агенције за борбу против корупције).

Међутим, шта све можемо да сматрамо „јавно доступним изворима“ и „јавно доступним информацијама“, или „легалним изворима података“? Гибсон (Stevyn D. Gibson) даје најмање један пример јавно доступних извора који је проблематичан ако се постави у овим оквирима:

„...кад је током 2010. и 2011. године на порталу Викиликс било постављено на хиљаде тајних докумената преко јавног простора на интернету, Конгресна библиотека САД увела је забрану њиховог коришћења за потребе сопствених анализа због тога што су документи и даље имали ознаку тајности. С друге стране, били су доступни свакоме ко има приступ интернету, укључујући и истраживаче саме Конгресне библиотеке.“ (Gibson, 2020:95)

Иако пример делује апсурдно, он јасно указује на један од кључних проблема око одређења *отворених извора података* – да ли у њих треба да сврстамо све што је јавно доступно у сваком значењу појма *јавног*, или само оно што је легално, односно оно што је важећим прописима на одређеној простору одређено као легално? Како би онда требало да се опходимо према подацима који су „процурели“ у другој држави, а код нас нису категорисани као тајна? Да ли у том случају, према истој аналогiji, истраживачи који су на одређени начин бесплатно прибавили чланке из научних часописа за које се иначе плаћа претплата, могу те чланке користе за своја истраживања?

Употреба отворених извора података у обавештајном раду данас је прихваћена као саставни део обавештајног процеса и не постоје практичар или истраживач у овој области који то оспоравају. Поједини аутори тврде да је управо ова врста извора у обавештајном раду најстарија (Burke, 2007), већина аутора сматра да су рангирани

¹² У питању је тврдња која није заснована ни на једном конкретном истраживању, већ „просек“ до којег се дошло на основу процена искусних обавештајних аналитичара који су провели цео радни век у обавештајним службама. Осим аналитичара и многи оперативци указивали су на значај јавно доступних извора података. Тако је чувени Маркус Волф (Markus Wolf), дугододишњи начелник директората за извиђање источњонемачког Штазија у аутобиографији забележио да му је након указивања на то да би извештаје с терена требало узимати са скепсом, дошао до закључка да пажљиво праћење и читање штампе често производи много квалитетније обавештајне извештаје у односу на тајне извештаје оперативца (Wolf, 1999).

горизонтално уз остале облике прикупљања података¹³, док поједини тврде да су они њихов прожимајући елемент (Lowenthal, 2001). Без обзира на различита тумачења порекла и позиционирања отворених извора података у обавештајном раду, о њиховом значају готово и да нема супротстављених ставова. Већина се слаже с тврдњом да су отворени извори незаобилазни, као и све значајнији извори који се користе у стварању обавештајних информација за доносиоце одлука. О томе, уосталом, говори и све већи број научних и стручних публикација које се баве овом темом.

Убрзани развој информационих и комуникационих технологија (ИКТ) крајем 20. и почетком 21. века најзаслужнији је за повећање значаја и улоге отворених извора података у савременом обавештајном раду. Без обзира на инхерентно тајну природу обавештајног рада, пошто је у питању занимање, односно професија, улогу отворених извора података у његовој трансформацији можемо разумети и објаснити једино преко односа између технологије и рада. Историјски, развој технологија стално је утицао, у већој или мањој мери, на промене у природи и садржају рада. Од употребе једноставних средстава за рад због преживљавања, преко развијених алата и оруђа за потребе разних заната, а затим и преко технологија за масовну производњу, све до савремених микропроцесора, развој технологија неизбежно је утицао на то да се стварају нова занимања, као и да нестају или се трансформишу постојећа. У овом узрочно-последичном односу обавештајни рад није изузетак. Обавештајни рад као „ново“ име за шпијунажу¹⁴, како је био познат кроз већи део историје, није прошао само кроз промену назива, већ је стекао и неколико карактеристика које говоре о суштинској промени његове природе, а разлози за то леже превасходно у развоју технологија, што је централно питање овог истраживања.

Наравно, обавештајни рад није одувек био наклоњен новим технологијама. Иако је током историје у оквиру обавештајног рада постојало прикупљање информација о непријатељу, ослањање на сопствене очи током већег дела историје ипак је било од пресудног значаја за доношење одлука о ратним дејствима.¹⁵ Кан (*David Kahn*) наводи да се

„...оваква ситуација променила у 19. веку, кад су војске почеле да користе железницу и да развијају генералштабове због централизованог планирања, чиме је истовремено створена и мета обавештајног рада и организациони оквир за прикупљање обавештајних информација“ (Kahn, 2006:125).¹⁶

¹³ Остали облици прикупљања података су тајни, и о њима ће бити више речи у делу истраживања који се бави операционализацијом појмова.

¹⁴ У последњој глави *Умећа ратовања*, под називом *О шпијунима*, Сун Цу каже следеће: „Паметан владар и мудар генерал побеђују уз помоћ ваљане обавештености и доброг предвиђања. Предвиђање није дар који долази с неба нити на основу ранијих примера или путем прорачуна. Предвиђање се изводи на основу података до којих долазе они који добро познају прилике непријатеља. ... Војска не може успешно ратовати без познавања стварних прилика у којима се налази непријатељ, а до података о овим приликама може се доћи само преко шпијуна“ (Сун Цу, 2009:115).

¹⁵ Додатни разлог неповерења у обавештајни рад био је велики утицај примитивних конфесионалних традиција које су као један од метода предвиђања будућих догађаја употребљавале снове, предсказања и пророке (Kahn, 2006:125).

¹⁶ Можда највећи и најцитиранији стратег и војни теоретичар, Карл вон Клаузевиц је у свом најпознатијем делу, *О рату* (1832) имао изразито негативан однос према обавештајном раду. На њега је гледао с презиром, умањивао је значаја обавештајног рада за ратна дејства и додељивао му секундарну улогу за све аспекте вођења рата (Kahn, 1986).

Први прави утицај на рат и политику обавештајни рад остварује током Првог светског рата, кад се као метод доласка до тајних информација употребљава пресретање радио-комуникација. У питању је прво конкретно раздвајање начина прикупљања података о непријатељу које није подразумевало само употребу шпијуна. Обавештајни рад у овом периоду почиње убрзано да се трансформише под утицајем техничко-технолошког развоја. Током Другог светског рата и након њега, улога обавештајног рада постаје толико значајна да су обавештајци добили статус какав су имали војни команданти. Не треба посебно наглашавати да је специјализација у начинима прикупљања података након Другог светског рата почела да добија обресе модерног обавештајног рада, док је значај информационих и комуникационих, па и осталих нових технологија за његов развој постао доминантан, посебно током хладноратовског блоковског надметања, док је данас утицај информационих и комуникационих технологија примаран за његову трансформацију.

Истраживање које ће бити представљено у овом раду излази из *традиционалних* оквира „обавештајних студија“ и усмерено је на утицај отворених извора података као деривата или производа новог информационог доба, односно на кључне промене у „природи и култури“ савременог обавештајног рада. На крају, како би објашњење предмета, а затим и циља овог истраживања било смештено у одговарајући оквир, укратко ће бити учињен напор на критичком сумирању досадашњег теоријског уобличавања обавештајних студија.

1. Теоријско-појмовни оквир истраживања

Задатак обавештајних служби је „служење креаторима државне политике кроз пружање релевантних, правовремених и објективних информација о националној безбедности“ (Faini, 2015:4), па је и национални обавештајни рад устројен према овом задатку – то је „процес у којем се специфичне врсте информација од значаја за националну безбедност захтевају, прикупљају, анализирају и прослеђују доносиоцима политичких одлука“ (Lowenthal, 2002:8). Из ових, релативно једноставних одређења, можемо закључити да битан елемент рада обавештајних служби представљају обавештајне информације које можемо одредити као „информације, не нужно јавно доступне, о снагама, ресурсима, капацитетима и намерама других држава које могу да утичу на животе и сигурност грађана“ (Walters, 1978:621). Из наведених одређења може се наслутити комплексност обавештајног рада у околностима савременог света – у питању је процес који је (1) директно везан за доношење највиших политичких одлука; (2) предмет његовог интересовања су претње, изазови, рањивости и ризици безбедности; (3) његови кључни ресурси су разноврсне информације о тим претњама, изазовима, рањивостима и ризицима.

Овако постављен, обавештајни рад може да буде предмет истраживања различитих научних дисциплина у зависности од аспекта који се истражује. Уколико је то однос између обавештајних служби и креатора државне политике, приступиће се из политиколошке перспективе на начин на који је то учинио Фаини (*Matteo Faini*) у постављању теорије политизације обавештајних служби¹⁷, или пак Џервис (*Robert Jervis*) у истраживању кључних разлога за обавештајне неуспехе САД у другој половини

¹⁷ Faini, M. (2015). *Spies and their Masters: Intelligence-Policy Relations in Democratic Countries (Dissertation)*. Princeton: Princeton University.

20. и почетком 21. века¹⁸, али и Јархи-Мајло (*Keren Yarhi-Milo*) која се бавила питањем на који начин доносиоци одлука и обавештајна заједница тумаче намере непријатеља.¹⁹ Ако је предмет истраживања учење и понашање аналитичара у обавештајном процесу, користиће се когнитивна психологија за одабир теоријског оквира, као што је то урадио Трент (*Stoney A. Trent*) у свом истраживању.²⁰ Поједини истраживачи, као Тенисен (*Christopher A. Theunissen*) користе знања из више дисциплина.²¹ У његовом случају ради се о односу државне моћи (на начин на који је она одређена у политичкој теорији) и обавештајног рада у добу знања (одређеном преко концепта управљања информацијама у менаџменту и организационим наукама). Кројтер (*Nathan A. Kreuter*), на пример, користи реторичку теорију у анализи језика обавештајне заједнице САД.²²

С друге стране, поред истраживања која су спроведена у етаблираним научним, махом друштвено-хуманистичким дисциплинама и уз употребу адекватних теоријских оквира, постоји мањи корпус истраживачких резултата којима је покушано теоријско уобличавање онога што многи аутори називају *Обавештајним студијама*.²³ Управо из ове перспективе настала су истраживања усмерена на поједине аспекте обавештајног рада који су препознати као довољно комплексни, а тиме и вредни улагања интелектуалног напора како би се у њима уочиле и расветлиле одређене правилности или законитости, а затим и извела уопштавања. Најбољи примери су истраживања која су спровели Шпрахер (*William C. Spracher*) и Гибсон (*Stevyn D. Gibson*). Први се бавио истраживањем академских програма обавештајног рада на цивилним универзитетима у САД²⁴, а други отвореним изворима података у савременом обавештајном раду.²⁵ Оба аутора су своје теоријске оквире изградиле на прегледу досадашње концептуализације обавештајног рада, што им је омогућило прецизну операционализацију кључних појмова, развијање релевантних таксономија и уочавање празнина у постојећем корпусу знања, док им је главни методолошки алат била *утемељена теорија* која им је омогућила отварање нових хипотеза током самог истраживања.

Свакако је количина досад објављених истраживања довољно високог квалитета и обима да се може говорити о академској тематизацији обавештајног рада, док је један од сигурних показатеља ове тврдње све већа заступљеност академских програма обавештајног рада на цивилним универзитетима, не само у САД, већ и у остатку света (Fry & Hochstein, 1993; Wark, 1993; Hindley, 2000; Rudner, 2008; Landon-Murray, 2011; Gearon, 2015; Coulthart & Crosston, 2015). Пошто су наведени радови резултати истраживања која су спроведена током последњих двадесет и више година, јасно је да је и корпус литературе на којој су базирана ова истраживања релативно новијег датума. О ком периоду је реч, ко су кључни аутори и који су кључни догађаји који су утицали на развој ове литературе?

¹⁸ Jervis, R. (2010). *Why Intelligence Fails? Lessons from the Iranian Revolution and the Iraq War*. Ithaca: Cornell University Press.

¹⁹ Yarhi-Milo, K. (2009). *Knowing thy Adversary: Assessments of Intentions in International Relations (Dissertation)*. Philadelphia: University of Pennsylvania.

²⁰ Trent, S.A. (2007). *Team Cognition in Intelligence Analysis Training (Dissertation)*. Columbus: Ohio State University.

²¹ Theunissen, C.A. (1998). *State Power and Intelligence in the Age of Knowledge (Doctoral Thesis)*. Johannesburg: Rand Afrikaans University.

²² Kreuter, N.A. (2010). *Rhetorical Intelligence: The Role of Rhetoric in the US Intelligence Community (PhD Dissertation)*. Austin: University of Texas.

²³ Intelligence Studies.

²⁴ Spracher, W.C. (2009). *National Security Intelligence Professional Education: A Map of U.S. Civilian University Programs and Competencies (Dissertation)*. Washington, D.C.: The George Washington University.

²⁵ Gibson, S.D. (2007). *Open Source Intelligence: A Contemporary Intelligence Lifeline (PhD Thesis)*. Cranfield: Cranfield University.

Значајни извори који упућују на релевантну литературу у области обавештајног рада су чланак под називом *Развој литературе о обавештајном раду у Сједињеним Државама* Дејвида Хантера (*David H. Hunter*) из 1978. године²⁶, публикација библиотеке Ратног колеџа америчке копнене војске, под називом *Стратегијски обавештајни рад и национална безбедност: одабрана библиографија* из 1992. године²⁷, као и онлајн библиографија Џ. Ренсома Кларка (*J. Ransom Clark*) под називом *Литература о обавештајном раду: библиографија материјала са есејима, приказима и коментарима*²⁸ за период од 1998. до 2015. године. Овим библиографијама обухваћене су све значајне области обавештајног рада, те су за потребе овог истраживања коришћене као смернице у потрази за литературом која се бави општим питањима везаним за обавештајни рад, обавештајни процес и употребу отворених извора података.

2. Предмет истраживања и аналитички оквир

Предмет овог истраживања је улога отворених, односно јавно доступних извора података у трансформацији обавештајног рада током друге половине 20. и почетком 21. века, са посебним освртом на улогу модерних информационих и комуникационих технологија у том процесу. У односу на процес трансформације обавештајног рада биће препознате његове кључне карактеристике на које је утицала употреба отворених извора података. Пошто се трансформација обавештајног рада односи на промене у природи и карактеристикама специфичног занимања/професије, део оквира за анализу овог процеса биће преузет из дисциплине социологије рада. Конкретно, аналитички оквир који ће бити коришћен преузет је из истраживања „Друштвена организација рада“ Ходсона (*Randy Hodson*) и Саливанове (*Theresa Sullivan*).²⁹ Ови аутори посебно су се бавили улогом технологија у трансформацији рада са посебним освртом на високотехнолошку револуцију и њен утицај на радне односе, организациону структуру, потребна знања и вештине, као и на сам радни процес.

Узимајући као оквир за анализу односа између отворених извора података и обавештајног рада, карактеристике *друштвеног односа производње* Ходсона и Саливена (*Hodson & Sullivan, 2008:157*) из социологије рада, прелиминарним прегледом литературе утврђено је да су аспекти који су препознати као релевантни за утврђивање овог утицаја следећи: употреба специфичних техника и метода за прикупљање и анализу као делова обавештајног процеса; нова знања и вештине за обавештајни рад; појава нових унутрашњих организационих јединица обавештајних служби; однос обавештајних служби према институцијама ван обавештајног система.

²⁶ Hunter, D.H. (1978). The Evolution of Literature on United States Intelligence. *Armed Forces & Society*, Vol. 5(1), pp. 31-52.

²⁷ *Strategic Intelligence and National Security: A Selected Bibliography*. (1992). U.S. Army War College Library.

²⁸ Clark, J.R. (2017). *The Literature of Intelligence: A Bibliography of Materials, with Essays, Reviews, and Comments (1998-2017)*. (доступно на: <http://intellit.org/>)

²⁹ Hodson, R. & Sullivan, T.A. (2008). *The Social Organization of Work*. Belmont: Thomson Wadsworth.

Имајући у виду квантитет и квалитет најбитнијих научноистраживачких резултата у области обавештајног рада³⁰, за потребе овог истраживања биће неопходно прецизно одредити захват који ће се поштовати како би се избегло ширење поља истраживања на питања која нису релевантна за предмет истраживања. Пошто је из сажетка прегледа прелиминарне литературе јасно да се наведени аутори баве истраживањем појединих аспеката кроз употребу одабраних теоријских и истраживачких приступа, из постојећег фонда научног знања биће одабране следеће области обавештајног рада које највише одговарају предмету овог истраживања: обавештајни рад на стратегијском нивоу; употреба отворених извора података за производњу обавештајних информација (*Open-source Intelligence*, OSINT) као дисциплина³¹ обавештајног рада; и обавештајни процес (циклус) са посебним фокусом на сегменту прикупљања података.

У погледу временског и просторног захвата истраживања, теоријска дискусија (преглед литературе) о трансформацији обавештајног рада на глобалном нивоу (превасходно у великим државама са веома комплексним и развијеним националним обавештајним системима/заједницама) ће обухватити период друге половине 20. и почетка 21. века, док ће истраживање обухватити анализу доступних сведочанстава обавештајних професионалаца током друге половине 20. и почетка 21. века с фокусом на последњих двадесет година, затим анализу постојећих јавно доступних база података као и алата за анализу друштвених мрежа и великих података (*big data*), и на крају преглед постојећих организација које се професионално баве прикупљањем података из отворених извора за потребе савременог обавештајног рада.

3. Циљеви истраживања и истраживачка питања

Узимајући у обзир Гибсонову констатацију да је „...савремена експлоатација отворених извора података за обавештајни рад додатно ојачана убрзаном трансформацијом информационих и комуникационих технологија“, али да је тај допринос у литератури „...праћен углавном личним проценама ефикасности уместо разумевања ефикасности“ (Gibson, 2007:30), *општи циљ* истраживања ће бити дескрипција и експликација, односно опис постојећег стања, као и покушај објашњења узрочно-последичних веза које постоје између отворених извора података и трансформације модерног обавештајног рада. Стога ће се овим истраживањем пружити допринос досадашњим научноистраживачким подухватима у објашњавању значаја и улоге употребе отворених извора података у трансформацији обавештајног рада током 20. и посебно 21. века. Због тога ће истраживање имати за циљ и да систематизује досадашња научна и практична сазнања о потенцијалу отворених извора података за будући развој модерног обавештајног рада. У складу са овако постављеним општим циљем истраживања, главни очекивани научни допринос истраживања је опис (дескрипција) трансформације обавештајног рада и испитивање (експлорација) утицаја употребе отворених извора података на овај процес, као и пружање искуствене грађе за генерисање будућих истраживања у овој области.

³⁰ За потребе прелиминарног истраживања прикупљено је пар стотина релевантних научних резултата – монографија и тематских зборника међународног и националног значаја, чланака из међународних и националних научних часописа, предавања и саопштења са међународних и националних научних скупова, докторских дисертација и мастер теза, као и библиографских публикација.

³¹ Предметна одредница *дисциплина обавештајног рада* одређена је на начин на који је то урађено у поглављу *Теоријско-појмовни оквир истраживања*.

Имајући у виду да је Гибсон у препорукама за даља истраживања навео да „...би било поучно разумети како државе и организације које не прибегавају прикупљању обавештајних података као САД и УК, воде своје обавештајне функције, као и да ли такво вођење значи већи нагласак на експлоатацији отворених извора података“ (Gibson, 2007:363), научни допринос би подразумевао и стварање искуствене грађе о трансформацији савременог обавештајног рада. Такође, очекује се да конкретни резултати у овом истраживању могу да послуже као основа за пружање одређених смерница којима би се на практичном нивоу унапредила организација обавештајних служби, образовање и стручно усавршавање припадника обавештајних служби, употреба савремених информационих технологија у обавештајном раду, као и ангажовање представника академске заједнице или научноистраживачких институција у том процесу.

У складу с теоријско-појмовним оквиром, оквиром за анализу, предметом истраживања, као и наведеним циљевима, у истраживању ће бити тражени одговори на следећа *истраживачка питања*:

1. Повећање обима, разноврсности и доступности отворених извора података утиче на трансформацију тајних извора података, као и постојећих техника и метода за прикупљање и проверу поузданости отворених извора података.
2. Повећан значај отворених извора података захтева нова знања и вештине обавештајних аналитичара, покретање различитих облика специјализације и стручног усавршавања унутар обавештајне службе, као и прилагођавање образовног профила обавештајних аналитичара, посебно у области употребе савремених информационих технологија.
3. Захтеви за различитим облицима специјализације за рад са отвореним изворима података утичу на промене у унутрашњој организационој структури обавештајних служби.

4. Хипотетички оквир истраживања

Имајући у виду предмет истраживања и пројектоване истраживачке циљеве, а како би се разумео и објаснио утицај отворених извора података на процес трансформације обавештајног рада, истраживање ће почети од генералне претпоставке која се може свести на следећи исказ:

„Кључне карактеристике трансформације савременог обавештајног рада последица су повећаног обима, разноврсности, квалитета и доступности отворених извора података који се користе у обавештајном процесу, односно у његовим конкретним сегментима – прикупљању, класификацију и обавештајној анализи.“

На основу овако постављене опште хипотезе и истраживачких питања, посебна хипотеза гласи:

„Повећање обима, разноврсности, квалитета и доступности отворених извора података доводи до конкретних промена у обавештајном раду, као и у његовом унутрашњем окружењу, што даље утиче на трансформацију неколико кључних области обавештајног рада – постојећих тајних извора података који делимично добијају и карактеристике отворених извора

података; техника и метода које се користе у процесу прикупљања, класификације и анализе; знања, вештина и специјализација обавештајних аналитичара; унутрашње организације обавештајних служби.“

5. Методолошки оквир истраживања

Избор метода за истраживање одређен је предметом истраживања, аналитичким оквиром и постављеним циљевима и хипотезама, односно очекиваним резултатима. У истраживању ће такође бити коришћена и искуствена грађа створена у претходним истраживањима, тј. подаци из научних и стручних резултата који се баве обавештајним радом, обавештајном анализом и употребом отворених извора података. Осим тога, током истраживања биће створена нова искуствена грађа помоћу које ће се изводити закључци о предмету истраживања. Истраживање ће обухватити следеће истраживачке методе:

Преглед литературе

Преглед литературе треба да пружи увид у контекст, односно у теоријско и концептуално утемељење предмета истраживања. Кроз преглед литературе биће представљен постојећи фонд научног знања о обавештајном раду, а посебно о улози отворених извора података у његовој трансформацији. За истраживање ће бити коришћена и анализирана постојећа страна литература, где се убрајају научни чланци, монографије, истраживачке студије, стручне књиге и приручници. На основу досадашњег увида у литературу утврђено је да ова област није довољно тематизована у домаћој академској заједници, па се очекује да ће у раду бити коришћени радови искључиво страних аутора.

Преглед литературе имаће форму теоријске дискусије уз критички осврт на постојеће налазе и закључке. Одабрана литература биће класификована хронолошки и анализирана од опште ка посебној, поштујући редослед обавештајни рад – обавештајни процес – употреба отворених извора података. У склопу сваке од поменутих класификација посебно ће бити наглашен дисциплинарни приступ аутора чији извори се анализирају. Главни критеријуми за одабир ове литературе су афилијација аутора, релевантност издавача и цитираност према индексирању базе *Google Scholar*. На основу налаза који буду проистекли из прегледа литературе у истраживању ће бити пружена прегледна студија трансформације обавештајног рада са посебним освртом на улогу употребе отворених извора података у овом процесу.

За потребе прелиминарног прегледа литературе за истраживање, прикупљено је пар стотина релевантних извора који обухватају научне чланке из реферисаних³² међународних научних часописа, научне монографије међународног значаја и тематске зборнике међународног значаја³³. Имајући ово у виду, прегледом постојеће литературе биће пружена и оквирна библиографија о трансформацији обавештајног рада и отвореним изворима података.

³² Мисли се на индексирање часописа и чланака у две тренутно највеће базе међународних научних часописа: *Web of Science* (Thomson & Reuters) која објављује Journal Citation Report (SSCI листу), и *SCOPUS* (Elsevier) која објављује Scimago Journal Ranking (SJR листу).

³³ У питању су монографије и зборници радова најпознатијих издавача академске литературе (Oxford University Press, Praeger, Harper & Row, Stanford University Press, Routledge, Taylor & Francis, Wiley-Blackwell, Springer, Sage, Palgrave Macmillan, Rowman & Littlefield и др.).

Кад је у питању улога отворених извора података у обавештајном раду, корпус литературе ће обухватити истраживања која су спровели Гибсон (2007) и Шпрахер (2009), монографске студије Холдена-Роудса (1997), Тревертона (2004), Бетса (2007) и Бина (2011а), као и научне и стручне чланке које су написали Крум (1969), Ловентал (1999), Хулник (2002), Меркадо (2004, 2005, 2011), Прингл (2003), Гибсон (2004), Сендс (2005), Бин (2007) и други. У питању је литература која припада групи „разбацане, али објективне“³⁴ (Gibson, 2004:31) и која је превасходно академска. Кад су монографије у питању, „оне се баве отвореним изворима података као једном од анализираних тема, често у склопу ширег разматрања функције обавештајног рада, а мање као дискретног субјекта, и на крају, врло ретко у смислу доприноса отворених извора података обавештајном раду“ (Gibson, 2004:31). Чланци у часописима су више фокусирани на објективно поимање ефективности отворених извора података и њиховог описа у погледу доприноса модерном обавештајном раду, па ће се на њих обратити посебна пажња, док ће главни полазни извор бити Гибсоново истраживање чији циљ је био попуњавање празнина у знању о значају отворених извора података за обавештајни рад.

Метод анализе садржаја

Овај метод ће се користити за истраживачка питања која се односе на промене у начину прикупљања обавештајних података, потребна знања о новим технологијама која су потребна за рад с отвореним изворима података, као и на промене у организацији обавештајних служби. Стога, анализа садржаја примениће се на званична документа, као и на забележена сведочанства бивших и садашњих обавештајних професионалаца, а која се односе на рад обавештајних служби.

Имајући у виду огроман значај интернет база података и дигиталних архива за разумевање употребе отворених извора података у раду обавештајних служби, оне ће бити анализирани у склопу секундарне анализе података. Овде би могле да се издвоје следеће доступне интернет базе података:

1. *Studies in Intelligence* часопис, који објављује ЦИА од 1955. године, а који садржи радове обавештајних аналитичара (између осталог Кента, Гејтса, Синтије Грабо). Садржи 1.650 чланака са којих је ЦИА скинула ознаку тајности и ставила их на располагање јавности. Чланци помоћу којих се може остварити бољи увид у употребу отворених извора података биће коришћени у овом истраживању, и сви су доступни преко истоименог портала на интернет презентацији Централне обавештајне агенције³⁵ и француског портала *Logiques du renseignement*.³⁶
2. *The World Factbook* (Централна обавештајна агенција), база историјских, демографских, политичких, економских, географских, комуникационих, саобраћајних, војних и транснационалних информација о 267 држава и ентитета. Садржи и физичко-географске и политичке карте света и региона, могућност

³⁴ Кад је у питању литература о отвореним изворима података, Гибсон (2007) у свом прегледу литературе прави разлику између (1) „разбацане, али објективне“ и (2) „обимне, али идиосинкратичне“ литературе. Прва је углавном академска, која се у већини случајева бави отвореним изворима података у склопу ширег разматрања функције обавештајног рада, у нешто мањој мери отвореним изворима података као дискретној теми, и врло ретко у смислу доприноса обавештајном раду. Други корпус литературе Гибсон приписује хиперпродукцијском раду Роберта Стила и аутора који прате његов опус.

³⁵ Доступно на: <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/>

³⁶ Доступно на: <http://imminences.org/>

упоређивања података, као и стандардне временске зоне. Резултат је употребе отворених извора података у ЦИА.³⁷

3. *World Leaders* (Централна обавештајна агенција), директоријум актуелних шефова држава и чланова влада/кабинета.³⁸
4. *BBC Monitoring* (British Broadcasting Corp.) који садржи базу глобалних вести из свих отворених извора података, укључујући и друштвене мреже, а значајан је извор података и за државне институције Велике Британије.³⁹
5. *Foreign Broadcast Information Service Daily Reports* (Readex) база новинских чланака развијана за потребе Централне обавештајне агенције, а која покрива период од 1941. до 1996. године.

6. Научни допринос истраживања

Постојећи фонд научне литературе о обавештајном раду покрива готово све аспекте савременог обавештајног рада, и о овоме најбоље говори чињеница да се пуних тридесет година објављују два међународна часописа која се баве искључиво овом облашћу⁴⁰, док се радови у осталим међународним часописима објављују махом у области међународних односа и политичких наука⁴¹, што област обавештајног рада претпоставља као потенцијалну поддисциплину међународних односа на начин на који су то постале студије безбедности.⁴² У сваком случају, литература која се конкретно бави отвореним изворима података у обавештајном раду спада у новије изворе који, без обзира на релативно скорашњу тематизацију, обухватају не тако мали број објављених радова и истраживања. И поред великог броја радова постоје поједини аспекти овог питања који нису обрађени у постојећој литератури, тако да је научни допринос овог истраживања опис постојећег стања и покушај објашњења узрочно-последичних веза које постоје између отворених извора података и трансформације модерног обавештајног рада. На овај начин ће се обогатити постојећи корпус научног знања из ове области (конкретно сегмент односа технологије и обавештајног рада), али и извршити подстицање домаће научноистраживачке заједнице за бављење овом темом, не само у области друштвено-хуманистичких наука, већ и у другим дисциплинама, кроз ширу научну полемику и спровођење будућих истраживања.

³⁷ Доступно на: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>

³⁸ Доступно на: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/world-leaders-1/>

³⁹ Доступно на: <http://www.bbc.co.uk/monitoring>

⁴⁰ У питању су амерички и британски часописи *International Journal of Intelligence and Counterintelligence* (Taylor & Francis) и *Intelligence and National Security* (Routledge), који су покренути 1986. године.

⁴¹ У осталим часописима радови из области обавештајног рада објављују се и више од тридесет година. У питању су високорангирани међународни научни часописи у матичним дисциплинама (Foreign Affairs, International Security, Security Dialogue, RUSI Journal, Journal of Strategic Studies, World Politics, International Interactions, Security Studies, Review of International Studies, Political Science Quarterly, Political Analysis, American Political Science Review, International Studies Quarterly, Survival, Journal of Cold War Studies, Defence Studies, Diplomatic History, и други).

⁴² Више признатих аутора ову област све више назива обавештајним студијама/студијама обавештајног рада (*Intelligence Studies*). Међу њима могу да се издвоје Лох Џонсон, Питер Гил, Стивен Марин и Марк Фитијан. Покушају успостављања посебне дисциплине у оквиру међународних односа биће посвећено посебно поглавље у прегледу литературе.

7. Практични допринос истраживања

Истраживање употребе отворених извора података у обавештајном раду може имати и практични значај. Кроз покушај разумевања и објашњења овог питања могу се утврдити доминантни трендови у овој области и тако створити услови за унапређење квалитета савременог обавештајног рада, што може да се оствари кроз дефинисање потенцијалног профила обавештајног аналитичара, увођење нових програма обука и усавршавања, или кроз унапређење комуникације обавештајних служби са спољним актерима (специјализованим компанијама које се баве отвореним изворима података, стручњацима из академске заједнице, истраживачким институцијама итд). Стога би налази и закључци овог истраживања били од значаја за обавештајне професионалце, академске истраживаче, новинаре-истраживаче, OSINT ентузијасте, али и за ширу популацију ако имамо у виду да ће поједини резултати истраживања презентовати каталогизоване јавно доступне базе података које могу да буду од користи и у свакодневном животу.

У истом смислу, не треба занемарити и општи друштвени значај овог, али и сличних истраживања, посебно ако узмемо у обзир проблеме с којима се модерни, од технологије зависни свет суочава. Другу деценију 21. века обележио је вртоглаво брз развој информационих и комуникационих технологија до мере у којој је сувишно раздвајати ове технологије због њихове суштинске међуповезаности која би се пре могла третирати као нераскидивост. Управо у оваквом окружењу, свакодневни корисници поменутих технологија често су доведени у ситуације у којима нису у потпуности свесни тога да ли је оно што чују, прочитају или погледају уистину релеватно и истинито, или је у питању покушај манипулације и извртања стварности. Стога би поједини алати и технике који су у истраживању анализирани могли да буду од користи и за уобичајене кориснике модерних интернет технологија, као својеврсна помоћ за препознавање манипулативних садржаја као што су „лажне вести“ и друге врсте дезинформација, полуинформација и искривљених тумачења, што је познато као процес провере чињеница или *fact-checking*.⁴³

8. Структура истраживања

У складу с претходно представљеним теоријско-појмовним оквиром, предметом, циљевима и хипотетичким оквиром, методологијом и доприносима науци и пракси, резултати истраживања презентовани су кроз две целине – теоријски и истраживачки део. У теоријском делу у уводном поглављу извршен је преглед основних појмова и типологија у обавештајним студијама с посебним нагласком на прикупљању података и изворима у контексту отворених, односно јавно доступних података. Након тога, у поглављу о отвореним изворима података у савременом обавештајном раду представљена су нека од кључних одређења отворених извора података, као и најбитније класификације ових података у обавештајном раду. Посебан фокус стављен је на њихову улогу и значај у контексту савремених информационих и комуникационих технологија. Последња два поглавља у теоријском делу истраживања обрађују трансформацију савременог рада из перспективе социологије рада и других

⁴³ Овде је потребно упутити заинтересовану јавност на истраживачки део рада, конкретно на седмо поглавље у којем су представљени и анализирани алати за друштвене мреже и велике податке, првенствено истраживачких портала Белингкет (Bellingcat), Forensic Architecture, Pew Research Center и сличних организација.

дисциплина, и посебно трансформацију савременог обавештајног рада, и једно и друго под утицајем отворених извора података.

У складу с истраживачким питањима и грађом која је коришћена за анализу за потребе тражења одговора на дата питања, истраживачки део рада састоји се из четири поглавља. У првом је представљена анализа одабраних чланака из часописа *Studies in Intelligence*, за период од последњих двадесет година. Друго поглавље обухвата преглед и анализу постојећих отворених база података од значаја за савремени обавештајни рад. У трећем поглављу представљени су и анализирани алати и технике за анализу друштвених мрежа и тзв. великих података, а у последњем поглављу у истраживачком делу анализирани су кључне организације које су специјализоване за обавештајни рад који користи отворене изворе података. У овим поглављима истраживачка питања нису проверавана према њиховом наведеном редоследу, већ су негде обрађена појединачно, а негде више од једног питања. На крају рада, у закључним разматрањима представљени су сажети кључних налаза из истраживачког дела, а рад је такође допуњен табелама и прегледима везаним за теоријски и истраживачки део, који су организовани кроз адекватно нумерисане прилоге.

1. ПОЈАМ И САДРЖАЈ САВРЕМЕНОГ ОБАВЕШТАЈНОГ РАДА

„Од опасности је најзаштићенији онај који се чува и кад опасности нема.“

- Публилије Сиријац⁴⁴

У овом поглављу биће пружен преглед свих најбитнијих појмовних и садржинских карактеристика обавештајног рада (*intelligence*) у савременим условима. У том смислу прво ће бити начињен кратки преглед дисциплине „обавештајних студија“ која се теоријски развија током последњих неколико деценија, чиме ће бити пружен историјско-теоријски контекст за разумевање наредних целина у поглављу. Након тога биће обрађена одабрана одређења појма обавештајног рада (*intelligence*) у свим његовим семантичким значењима – обавештајна информација, обавештајна организација, обавештајни процес.

Сврха овог поглавља јесте представљање најрелевантнијих знања из дисциплине „обавештајних студија“ која су настајала током последњих 70 година откако су развијени први покушаји њеног успостављања као научне (под)дисциплине. Стога, управо ће ово поглавље пружити довољно „доказа“ о дисциплинарном позиционирању и научној утемељености „обавештајних студија“ на размеђу више различитих научних дисциплина и поддисциплина у друштвеним и другим наукама. Такође, поглавље ће поставити теоријски основ за потврђивање општих и посебних питања на која ће бити тражени одговори у овом истраживању.

Тамо где је то потребно, биће направљени осврти на историјске примере који боље објашњавају конкретне појмове или таксономије, али ће се свакако избећи историографски приступ овој теми, посебно јер се предмет истраживања у раду односи на период модерног обавештајног рада из друге половине 20. века и посебно током прве две деценије 21. века. Свакако, уколико поједини историјски догађаји пружају додатни квалитет расветљавању ових појмова и садржаја савременог обавештајног рада, биће коришћена релевантна историографска литература о обавештајном раду.⁴⁵

Појмови и категорије који су покривени у поглављу организовани су од општих ка посебним, те је појам *intelligence* у више његових различитих значења први представљен, да би кроз наредне поднасловне биле покривене категорије које проистичу из њега, као што су обавештајни процес и обавештајне дисциплине, односно прикупљање обавештајних података као кључни аспект обавештајног процеса за истраживње, и отворени извори података као кључна дисциплина од значаја за истраживање.

⁴⁴ Heintz Jr., R.D. (1966). *Dictionary of Military and Naval Quotations*. Annapolis: United States Naval Institute. Цитирано у: Lathrop, 2004:202.

⁴⁵ Неки од извора су следећи: Andrew, C. (2018). *The Secret World: A History of Intelligence*. New Haven: Yale University Press; Haswell, J. (1977). *Spies and Spymasters: A Concise History of Intelligence*. London: Thames and Hudson; Lerner, K. L. & Lerner, B. W. (2004); *Encyclopedia of Espionage, Intelligence, and Security*. Detroit: Gale; Warner, M. (2014). *The Rise and Fall of Intelligence: An International Security History*. Washington, D.C.: Georgetown University Press.

1.1. Обавештајне студије

У овом поглављу биће начињен напор на позиционирању истраживања у оквиру дисциплине коју многи називају „обавештајним студијама“. Успостављање студија обавештајног рада, односно адекватног теоријског оквира који би се бавио овом облашћу, патило је од истог недостатка на који је указивао Кенет Волц (*Kenneth Waltz*)⁴⁶ кад је говорио о проучавању међународне политике, а то је да „истраживачи... термин теорија користе слободно, често да означе сваки рад који превазилази прост опис, а ретко само онај рад који испуњава стандарде филозофије науке“ (Волц, 2009:9). Управо у овом контексту, Шерман Кент препознат је као представник интелектуалне претходнице теорије обавештајног рада и други аутори се данас на њега пречесто позивају као на *првог теоретичара* обавештајног рада и обавештајне анализе.⁴⁷ У свом најпознатијем делу, *Стратегијски обавештајни рад за америчку светску политику* (Kent, 1949; 1966), Кент обавештајном раду даје троструко значење: „То је 1) врста знања, 2) организација која ствара знање, и 3) активност коју спроводи обавештајна организација.“ (Kent, 1965:xxiii). Херман сматра да је централно друго значење, те преко њега одређује преостала два: „...обавештајне службе спровode обавештајну активност... ради стварања обавештајног знања“ (Herman, 1996:2). У овом поглављу биће пружен преглед радова признатих аутора који су се бавили најзначајнијим питањима у области обавештајног рада током последњих 60 година. Потребно је нагласити да су први радови у овој области резултати рада стручњака са великим искуством у обавештајном раду и академским биографијама, док све већи број каснијих радова долази из академског миљеа.

Покушаји успостављања истинске теорије обавештајног рада скоријег су датума и они се свode на индивидуална разматрања могућности изградње теорије из перспектива појединих научних дисциплина кроз употребу специфичних метода и техника датих дисциплина. Ситуацију не олакшава ни чињеница да у литератури о обавештајном раду доминирају стручне публикације (публицистика, есејистика), махом аутора с претходним радним искуством у овој професији, док се конкретна⁴⁸ академска литература може ограничити на претходних тридесет до четрдесет година, кад се појављују и први научни часописи из ове области – *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*⁴⁹ и *Intelligence and National Security*⁵⁰. Овде треба напоменути да су коришћени извори у огромној већини дошли од америчких аутора (и нешто мање од британских), што је последица чињенице да је обавештајна заједница САД тренутно најразвијенија на свету, као и да је њена отвореност према јавности у погледу објављивања радова много већа него у остатку света (видети Прилог 1).⁵¹

⁴⁶ Кенет Волц је теоретичар међународних односа и један од утемељивача неореализма у теорији међународних односа.

⁴⁷ Кент је, дакако, познатији као „отац стратегијског обавештајног рада“ или „отац обавештајне анализе“. Позивање на Кента ипак није имало континуитет као што литература ненамерно сугерише. Током читавог хладног рата његов допринос био је познат углавном припадницима обавештајне заједнице, да би тек захваљујући радовима Џека Дејвиса (Jack Davis) из 1990-их година, Кент био препознат и у академској заједници.

⁴⁸ Академска литература постојала је и раније, али није била континуирано и плански објављивана као поменута литература током последњих четрдесет година.

⁴⁹ Према SCImago Journal Rank индикатору за 2019. годину, импакт фактор часописа је 0,280 и сврстан је у други квартал у категорији *Политичке науке и међународни односи*.

⁵⁰ Према Web of Science Master Journal листи за 2019. годину, импакт фактор часописа је 0,481. Према SCImago Journal Rank индикатору за 2019. годину, импакт фактор часописа је 0,308 и сврстан је у други квартал у категорији *Политичке науке и међународни односи* и у први квартал у категорији *Историја*.

⁵¹ Код аутора из Уједињеног Краљевства доминирају историографске публикације, што се опет везује за чињеницу да се у тој земљи чешће отварају фондови архивске грађе свих обавештајних служби, док је

Питер Гил (*Peter Gill*), Стивен Марин (*Stephen Marrin*) и Марк Фитијан (*Mark Phythian*) су 2007. године приредили зборник радова *Intelligence Theory: Key Concepts and Debates* (Gill et al., 2009) у којем су приказани поједини покушаји успостављања теоријског и концептуалног оквира за проучавање обавештајног рада. Гил (2009) запажа да се израз *обавештајне студије* (*Intelligence Studies*) све више користи за описивање убрзаног ширења овог поља интересовања истраживача. Он сматра да обавештајне студије „...имају преднаучни карактер у односу на прихваћене научне дисциплине, али да оне на прилично прецизан начин описују оно што се у њима одвија као процес доласка до конкретних научних сазнања“ (Gill, 2009:210). Закључује да се „...истраживачи у већ успостављеним научним дисциплинама као што су политикологија, историја, међународни односи и криминологија све више усмеравају на обавештајни рад као на област коју су пре 11. септембра 2001. године друштвене науке углавном игнорисале“ (2009:210).

Дејвид Кан (*David Kahn*), који је анализирао историјски приступ у проучавању обавештајног рада, предложио је три принципа која би теорија обавештајног рада требало да пружи: „1) обавештајни рад служи оптимизацији ресурса дате институције; 2) обавештајни рад је допунски, а не примарни елемент у вођењу рата; и 3) док је обавештајни рад неопходан за питања одбране, он представља само могућност у офанзивном погледу“ (Kahn, 2009:8-10). Кан (2009) дискутује да су ови предлози проверљиви, али да је проблем у њиховом ограничењу на поједине врсте (сада већ) традиционалних бојних поља, односно да постоји веома мало сумње у то да је обавештајни рад у данашњим околностима примарни елемент за одбрану од и *борбу против* тероризма.

Највећи број научних и стручних радова из области обавештајног рада односи се на обавештајну анализу, где је неколико монографија објављених у периоду након Другог светског рата успоставило теоријске основе Обавештајних студија (Petee, 1946; Kent, 1949; Hilsman, 1956; Dulles, 1963; Ransom, 1970). На овим темељима током седамдесетих, осамдесетих и деведесетих година објављен је већи број научних и стручних чланака о обавештајној анализи и обавештајном процесу (Jervis, 1986; Johnson, 1986, 1989; Lowenthal, 1993; Burris, 1993; Sharfman, 1995), као и пар монографија на исту тему (Heuer, 1999; Hughes-Wilson, 1999). Период почетка објављивања академске литературе везује се за тзв. годину обавештајства⁵² (*Year of Intelligence*),⁵³ 1975, кад су у склопу конгресних истрага⁵⁴ злоупотреба појединих обавештајних служби почетком седамдесетих година, Чурчов комитет (*Frank Church*) у Сенату и Пајков комитет (*Otis G. Pike*) у Представничком дому произвели огромну

највероватнији разлог за практичну хиперпродукцију историографије обавештајног рада наслеђе бивше колонијалне силе и/или потреба за објашњавањем и разјашњавањем различитих узрока великог броја обавештајних неуспеха током тог периода.

⁵² Тамо где није прецизно одређено да ли се *intelligence* односи на обавештајни рад, обавештајни процес, обавештајну анализу, обавештајни податак/информацију или обавештајну службу, користиће се општи појам *обавештајство*.

⁵³ Ова година је међу припадницима америчких обавештајних служби такође била позната и као Обавештајни ратови (*Intelligence Wars*) (Johnson, 2007:1), што представља одличну илустрацију отпора тадашње Обавештајне заједнице САД отварању обавештајних служби према јавности и инструментима за њихову контролу и надзор. Штавише, након конгресних истрага обавештајних служби у овом периоду почео је да се гради систем контроле и надзора над њиховим радом какав је данас уобичајен у остатку света.

⁵⁴ Поред истрага проистеклих из механизма законодавне контроле рада обавештајних служби САД, и Бела кућа је учествовала у овом процесу преко Рокфелерове комисије током мандата председника Џералда Форда.

количину извештаја који су постали јавно доступни. Ови извештаји су по први пут омогућили истраживачима да добију директан увид у рад Обавештајне заједнице САД, што је за резултат имало повећање квалитета и квантитета објављених радова у тој области.

У оквиру радова који се баве обавештајном анализом, посебну групу радова чине они чији се аутори фокусирају на знања и вештине обавештајних аналитичара. Међу овим ауторима посебно се издваја Ричардс Хојер (*Richards Heuer*) који је у монографији *Психологија обавештајне анализе* (1999)⁵⁵ пружио веома детаљну анализу менталних способности аналитичара, тзв. алата за размишљање и најчешћих когнитивних пристрасности у раду обавештајних аналитичара. Пошто се ради о највише цитираном појединачном научном резултату у области обавештајног рада, корпус радова који су проистекли из Хојеровог истраживања је огроман, од којих може да се издвоји истраживање Роба Џонстона (*Rob Johnston*). Он је у монографији *Аналитичка култура у Обавештајној заједници САД: етнографска студија*⁵⁶, анализирао проблем пристрасности у раду обавештајних аналитичара, однос између тајности и ефикасности обавештајног рада, временска ограничења која посао поставља пред аналитичаре, однос између подразумеваних вештина и научноистраживачке методологије, процес обуке аналитичара, итд. Џонстон је пружио типологију варијабли у обавештајној анализи, које је поделио у четири велике групе: (1) системске варијабле, (2) систематичне варијабле, (3) идиосинкратичке варијабле, и (4) комуникационе варијабле.

Од 2001. године број научних и стручних чланака на тему обавештајне анализе и обавештајног процеса драматично расте (Williams, Shimeall & Dunlevy, 2002; Wastell, Clark & Duncan, 2006; Hoyt, 2008; Immerman, 2011; Wirtz, 2012; Marrin, 2012; Zohar, 2013; Lowenthal, 2013; Simon, 2013; Manjikian, 2013; Marchio, 2014), што је био случај и са монографијама и зборницима радова (Matthias, 2001; Grabo, 2002, 2010; Johnston, 2005; Moore, 2007; Treverton & Gabbard, 2008; Gill et al, 2009; Hall & Citrenbaum, 2010; Johnson, 2010; Prunckun, 2010; Sinclair, 2010; Lowenthal, 2011; Agrell & Treverton, 2015). Разлози за ово леже, пре свега у чињеници да су напади 11. септембра 2001. године изазвали повећано интересовање за рад обавештајних служби са посебним акцентом стављеним на питања обавештајних неуспеха, улоге обавештајног рада у процесу доношења политичких одлука (Jervis, 2006) и контроле њиховог рада. Такође, ширење интернета и његових корисника у овом периоду омогућило је приступ све већој количини података о раду обавештајних служби.

Кад су у питању књиге о обавештајном раду, још 1974. године је Ренсом (*Harry H. Ransom*) пружио своју поделу дотад објављених књига на следеће три категорије: „1) мемоари или тумачења обавештајног рада које су написали и објавили бивши обавештајци уз прећутну сагласност (или чак подршку) обавештајних институција; 2) књиге написане на основу истраживачког новинарства, узбуњивања или предубеђења, које нуде аутентичне погледе на обавештајни рад, али не успевају да испуне академске стандарде; и 3) књиге (углавном монографска издања) у којима истраживачи из области друштвених наука и/или историчари⁵⁷ објективно анализирају како функционише (обавештајни, прим. прев.) систем у специфичном историјском

⁵⁵ Heuer, R.J. (1999). *Psychology of Intelligence Analysis*. Langley: Center for the Study of Intelligence.

⁵⁶ Johnston, R. (2005). *Analytic Culture in the U.S. Intelligence Community: An Ethnographic Study*. Washington, D.C.: Center for the Study of Intelligence.

⁵⁷ Историчари такође припадају корпусу друштвено-хуманистичких наука, те се овде прави разлика у односу на методологију истраживања која се користи.

контексту“ (Ransom, 1974:133). Ових последњих је ипак било најмање, а разлоге за то треба тражити у чињеници да је долазак до података о обавештајном раду и даље био ограничен без обзира на промене до којих је долазило баш у периоду кад је Ренсом правио горепоменућу поделу доступне литературе.

Можда је највећи утицај на озбиљнији методолошки приступ проучавању обавештајног рада дао Глен Хаштед (*Glenn P. Hastedt*). Он је у анализи из 1991. године предложио нова поља за упоредно проучавање обавештајног рада, тако што је приметио да постојећи начини упоредне анализе који су доминирали у литератури до тог тренутка, а то су: „1) поређење карактеристика обавештајних агенција различитих држава, и 2) поређење начина на које те агенције прилазе одређеном догађају или активностима“ (Hastedt, 1991:), више нису били довољни за разумевање савременог обавештајног рада.

Многи аутори често изједначавају обавештајне студије са обавештајном анализом, а разлоге за то узимају из самог обавештајног процеса који, заједно са обавештајном анализом као његовим централним сегментом, по више карактеристика подсећа на научноистраживачки рад. У том смислу „обавештајна анализа поседује многе битне епистемолошке сличности с науком, као што су решавање проблема, нова открића, вештине за употребу алата, верификација знања“ итд. (Sftescu, 2019).

Део аутора који се бавио обавештајном анализом истраживао је и употребу отворених извора података у овом сегменту обавештајног рада. Уколико се изузме успутно спомињање отворених извора података у радовима који се баве обавештајним радом уопште и обавештајном анализом, први радови на тему отворених извора написани су почетком деведесетих година прошлог века (Steele, 1995, 1997), да би континуирано објављивање у научним и стручним часописима било настављено почетком 21. века (Gannon, 2001; Hulnick, 2002; Stalder & Hirsh, 2002; Gibson, 2004; Mercado, 2005; Kelty & Marcus, 2007; Best, 2008; Watson, 2010; Calkins, 2011; Glassman & Kang, 2012; Cuijpers, 2013), кад се објављују и најзначајније монографије и зборници радова из ове области (Treverton, 2004; Burke, 2007; Wiil, 2011; Appel, 2011; Bean, 2011; Olcott, 2012; Hobbs, Moran & Salisbury, 2014). Упоредо са актуелизацијом теме у часописима и монографијама, појављују се и прве мастер тезе и докторске дисертације које истражују отворене изворе података у обавештајном раду (Krejci, 2002; Gibson, 2007; Spracher, 2009; Duvenage, 2010; Valdez, 2011; Holland, 2012; Starr, 2013; Coulthart, 2015). У досадашњој, углавном скромној пракси научног истраживања савременог обавештајног рада, посебан значај имају теренска истраживања какво је спровео Роб Џонстон у оквиру постдокторског истраживања у Центру за проучавање обавештајног рада ЦИА (*Center for the Study of Intelligence*) током 2001. и 2002. године.⁵⁸

Такође, велики напор у објашњавању обавештајног рада у контексту развоја науке дали су Агрел (*Wilhelm Agrell*) и Грегори Тревертон (*Gregory F. Treverton*) у монографији *Национални обавештајни рад и наука: након великог јаза између анализе и политике* (2015)⁵⁹, у којој су проверавали тезу да ли велики отпор у промишљању о обавештајним питањима из научних перспектива постоји због различитих политичких и културалних разлога. Циљ њихове књиге јесте „позиционирање обавештајног рада у шири контекст стварања знања, уместо као специфичне активности или засебне

⁵⁸ Johnston, R. (2005). *Analytic Culture in the U.S. Intelligence Community: An Ethnographic Study*. Washington, D.C.: Center for the Study of Intelligence.

⁵⁹ Agrell, W. & Treverton, G.F. (2015). *National Intelligence and Science: Beyond the Great Divide in Analysis and Policy*. Oxford: Oxford University Press.

организације“ (Agrell & Treverton, 2015:3). Они истражују обавештајни рад „као један од начина стварања знања за деловање, начина који није ограничен само на обавештајни рад, већ који прелази друга поља, укључујући и она која су централна за јавну улогу науке“ (2015:3-4). У том смислу, „обавештајни рад није (независно од дефиниција, организације и слике о себи) питање затворене безбедности државе, већ и начин дефинисања проблема, структурисања података, формулисања и проверавања објашњења и управљања неизвесношћу у друштвеном контексту у којем треба доносити одлуке и предузимати одређене активности“ (2015:4). Кад аутори говоре о обавештајном раду, ту се „пре свега мисли на обавештајну анализу – процес евалуације, тумачења и процене, што чини последњу фазу обавештајног процеса“ (Agrell & Treverton, 2015:4).

1.2. Отворени извори података у Обавештајним студијама

Прво истраживање које је индиректно обухватило и употребу отворених извора података у обавештајном раду спровели су 1974. године О'Лири (*Michael K. O'Leary*) и сарадници. У раду под називом *Квантитативно истраживање међународних односа и анализа спољних послова*⁶⁰, они су представили резултате истраживања које је требало да прикаже могућности и ограничења која квантитативна истраживања упоредне политике и међународних односа генерално имају за аналитичаре спољне политике, а конкретно за обавештајну агенцију Министарства спољних послова САД (*Bureau of Intelligence and Research*). У прегледу извора које су користили аналитичари ове обавештајне агенције, око 35% чинили су државни документи (уопштени, о испитиваним државама и о дипломатским мисијама), документи међународних организација, штампа и изјаве државника. Око 63% коришћених извора чинили су неидентификовани извештаји засновани на ранијим знањима аналитичара која долазе из општих извора података (O'Leary, 1974:214).

Прву значајну монографију о улози информационо-технолошких технологија на обавештајни рад написао је Грегори Тревертон (*Gregory F. Treverton*), један од тренутно најутицајнијих теоретичара обавештајног рада. Године 2004. у књизи под називом *Преобликовање националног обавештајног рада за информационо доба*, Тревертон објашњава тзв. револуцију отворених извора података након Хладног рата. Велики утицај на разумевање и објашњавање улоге и значаја отворених извора података у обавештајном раду дали су и Хамилтон Бин (*Hamilton Bean*) у монографији *Нема више тајни: отворени извори информација и преобликовање америчког обавештајног рада* (2011)⁶¹, и Едвард Апел (*Edward J. Appel*) у монографији *Интернет претраживања за провере, истраге и обавештајне информације из отворених извора* (2011)⁶².

У међувремену је Стевин Гибсон (*Stevyn Gibson*) 2004. године у чланку под називом *Отворени извори података у обавештајном раду: обавештајни животни ток*, пружио занимљиву анализу чинилаца који су у 21. веку утицали на повећање улоге и значаја отворених извора података у обавештајном раду⁶³. По њему, обавештајни рад у

⁶⁰ O'Leary, M.K. et al. (1974). The Quest for Relevance: Quantitative International Relations Research and Government Foreign Affairs Analysis. *International Studies Quarterly*, Vol. 18(2), pp. 211-237.

⁶¹ Bean, H. (2011). *No More Secrets: Open Source Information and Reshaping of U.S. Intelligence*. Santa Barbara: Praeger Security International.

⁶² Appel, E.J. (2011). *Internet Searches for Vetting, Investigations, and Open-Source Intelligence*. London: CRC Press.

⁶³ Gibson, S. (2004). Open Source Intelligence: An Intelligence Lifeline. *The RUSI Journal*, 149(1), pp. 16-22.

21. веку биће обликован кроз утицај три изузетно моћне *силе*: 1) постмодернизма у коме се савремено друштво развија, 2) глобализације преко слободних тржишта и оријентације ка потрошачима и корисницима услуга, и 3) свеprisутног друштва ризика и његове комплексности, неизвесности и двозначности (Gibson, 2004:17). На овим основама Гибсон је 2007. године завршио истраживање за истоимену докторску дисертацију⁶⁴ о којој ће бити речи у делу истраживања који се бави концептуализацијом употребе отворених извора података у обавештајном раду, и чији налази ће бити коришћени за ово истраживање.

Један од најплодоноснијих аутора у овој области је и Роберт Стил (*Robert D. Steele*), који се бавио војном обавештајном анализом и значајем отворених извора података за рад војних обавештајних служби. Током деведесетих година прошлог века објавио је више чланака и књига из ове области и може се сматрати пиониром публицистике кад се говори о отвореним изворима. Међутим, његов ексклузивни приступ из перспективе бившег припадника Централне обавештајне агенције треба узети с резервом, а његове радове треба обавезно упоређивати с другим радовима из ове области. Свакако, највећи допринос који је Стил пружио другим истраживачима су типологије употребе и значаја отворених извора података у обавештајном раду, од којих ће поједине бити употребљене за операционализацију појмова који ће се користити у овом истраживању.

Вредне изворе разматрања употребе отворених извора података дали су Ловентал (Lowenthal, 2001), Генон (Gannon, 2001), Меркадо (Mercado, 2004), Бурк (Burke, 2007), Бетс (Betts, 2007) и Бин (Bean, 2011). Ловентал је први аутор који је указао на свеprisутност отворених извора података у тајним начинима прикупљања обавештајних података. Генон се усмерио на проблем све веће количине отворених извора података и потребе за стварањем јединствене базе тих података која би била доступна свим агенцијама у склопу обавештајне заједнице. Меркадо је био први аутор који се усмерио на промене у обавештајном раду због све већег значаја отворених извора података. Бурк пружа свеобухватан преглед употребе отворених извора у америчкој обавештајној заједници од краја Другог светског рата до данас, с посебним нагласком на врстама отворених извора који се данас користе у обавештајној анализи. Он тврди да је употреба отворених извора најстарија врста прикупљања обавештајних података:

„Током Другог светског рата и хладног рата (а посебно рата у Вијетнаму), радијски и штампани извори чинили су већину прикупљених обавештајних података. Процењује се да је око 80% вредних обавештајних података долазило из отворених извора. Револуција у развоју информационих технологија драматично је убрзала приступ и увећала вредност отворених извора, омогућавајући брже и јефтиније прикупљање и анализу. ... Оно што се догодило је отклон од хладноратовског менталитета. Док је задатак обавештајних агенција био суочавање са затвореним друштвима од којих није било могуће добити потребне информације, тајне методе су биле неопходне за откривање мотива и стратегија *другог*. У новом окружењу аналитичар се суочава са обиљем информација које се могу прибавити брзо и јефтино. Проблем више није како прибавити информацију, већ шта радити с огромном количином доступних информација“ (Burke, 2007:11).

⁶⁴ Gibson, S.D. (2007). *Open Source Intelligence: A Contemporary Intelligence Lifeline (PhD Thesis)*. Cranfield: Cranfield University.

Бетс (2007) се бавио улогом знања и моћи у америчкој националној безбедности, у монографији у којој је посебну пажњу посветио обавештајном раду у 21. веку и улози отворених извора података у његовом развоју. Бин (2011) је у монографији о улози отворених извора у преиспитивању америчког обавештајног рада пружио развој значаја отворених извора, порекло расправа о улози отворених извора у обавештајном раду, перспективе развоја ове улоге, као и значај отворених извора за обавештајну заједницу САД.

Гибсон (2007) се у дисертацији *Open Source Intelligence: A Contemporary Intelligence Lifeline*, бави питањем на који начин отворени извори података доприносе обавештајном раду. Он је истраживањем спровео следеће кораке (Gibson, 2007:4):

1. Свеобухватни преглед и анализу релевантне литературе ради успостављања историјских, политичких и контекстуалних карактеристика истраживачког проблема, као и због указивања на потребу за оваквим истраживањем;
2. Критичку анализу досад коришћене методологије ради примене одговарајућег истраживачког модела;
3. Развој модела који описује специфични допринос отворених извора на основу података из студија случаја ћелија отворених извора⁶⁵ и аналитичара;
4. Проверу „прочишћеног“ модела на одабраној студији случаја ради теоријског уопштавања;
5. Закључивање на основу теоријског уопштавања модела и пружање препорука за вођење политике.

Овај пројекат истраживања представио је и графички, где раздваја прелиминарни модел заснован на прегледу литературе, претходном искуству и прелиминарним запажањима, од прилагођеног модела заснованог на пракси употребе отворених извора и иницијалним студијама случаја. Он се такође фокусира на једну карактеристику отворених извора података која је од пресудне важности за разумевање њихове улоге у стварању обавештајних информација за доносиоце одлука. У питању је повезаност отворених извора са тајним, односно затвореним изворима обавештајних података. У том смислу Гибсон се осврће на Тревертонову (2007) тврдњу да је „једина права вредност затворених (тајних) обавештајних података у томе што се они упоређују с јавно доступним подацима.“ Неки налази Гибсонове дисертације користиће се за образложење појединих истраживачких питања у овом истраживању.

⁶⁵ „Ћелије отворених извора“ су организационе јединице обавештајних служби које се баве само употребом отворених извора података у обавештајној анализи.

1.3. Операционализација основних појмова у обавештајном раду

Кључни појмови који ће се користити у истраживању, а који су одређени предметом истраживања и прегледом литературе су обавештајни рад, извори података и обавештајни процес (обавештајни циклус). У даљем тексту кључни појмови биће представљени према одабраним одређењима из најчешће коришћених који су препознати у релевантној литератури у датим научним дисциплинама, као што су студије безбедности, студије међународних односа, стратегијске студије, политичке науке, социологија, социологија рада и сл.

1.3.1. Обавештајни рад

Од тренутка кад је Кент (1949) одредио обавештајни рад (*intelligence*) као појам са вишеструким значењем, расправе о томе шта тај појам подразумева и/или захвата, трају готово 70 година. Шерман Кент као „отац обавештајне анализе“ представио је широј академској заједници *intelligence* као 1) знање, 2) организацију и 3) активност.⁶⁶ Кад је у питању прво значење, Кент говори о обавештајним информацијама, односно каже да је то „знање који наши високопозиционирани цивили и официри треба да имају зарад очувања националног благостања“ (Kent, 1949). Кад су у питању друго и треће значење, Кент говори о обавештајним службама и обавештајном процесу. У том смислу сви аутори који су се бавили покушајима одређења овог појма морали су да контекстуализују значење на које мисле кад употребљавају појам *intelligence*.

Први проблем настаје код одређења предмета обавештајног рада. У покушају да укаже на овај проблем, Мајкл Ворнер (Michael Warner) из Историјског одељења Централне обавештајне агенције (ЦИА) је у интерној публикацији Агенције прикупио и анализирао одређења обавештајног рада и обавештајне информације.⁶⁷ Главни проблем на који је указао анализирајући ова одређења је да "не постоји општеприхваћено одређење обавештајног рада" (Warner, 2002:17). Наставио је освртом на то да се "обавештајни рад одређује изнова сваки пут кад други аутор то покуша да учини", као и да се "ретко кад једно одређење гради на неком од претходно датих". Ворнер прво представља неколико одређења која долазе од државних институција (табела 1), затим појединих аутора (табела 2), да би завршио прегледом одређења која указују на то да *intelligence* може да буде процес, информација и активност (табела 3). На крају и сам Ворнер пружа своје одређење: "Обавештајни рад је тајна државна активност разумевања или утицања на стране ентитете" (Warner, 2002:21).

⁶⁶ Није у питању директни цитат, већ је Кент на основу ових аспеката организовао своју књигу „Стратегијски обавештајни рад...“ кроз три целине: *Intelligence is Knowledge, Intelligence is Organization, Intelligence is Activity*.

⁶⁷ Због тога што је, за потребе израде пројекта доктората, коришћена искључиво доступна и релевантна литература на енглеском језику у којем се појам *intelligence* подједнако користи и за обавештајну информацију и за обавештајни рад, у прегледу одређења ће се по потреби користити превод који одговара опредељењу аутора.

Табела 1. Ворнеров преглед институционалних одређења појма *intelligence*

Аутор	Одређење
Закон о националној безбедности (1947) ⁶⁸	Појам „страна обавештајна информација“ је свака информација која се односи на капацитете, намере или активности страних влада или њихових елемената, страних организација или страних особа.
Радна група Хуверове комисије (1955) ⁶⁹	Обавештајни рад бави се свим оним стварима које је потребно знати пре покретања одређене активности.
Речник војних и повезаних појмова (2021) ⁷⁰	(1) Производ прикупљања, обраде, синтезе, анализе, евалуације и тумачења доступних информација о другим државама, непријатељским или потенцијално непријатељским силама и елементима, или о регионима активних или потенцијалних операција; (2) активности којима се долази до тог производа; (3) организације које спроводе такве активности.
Браун-Аспинова комисија (1996) ⁷¹	Информације о "страним стварима" – људима, местима, стварима и догађајима – које су потребне влади зарад остваривања њених функција.
Америчка обавештајна институција Савета за спољне послове (1996)	Информација која није јавно доступна, или анализа заснована најмање једним делом на таквој информацији, која се припрема за доносиоце политичких одлука или друге субјекте власти.

Извор: Warner, 2002 (одређења су допуњена новим варијантама тамо где оне постоје)

Табела 2. Ворнеров преглед одређења појма *intelligence* појединачних аутора

Аутор/извор	Одређења
Шерман Кент (1949)	Обавештајне информације су знање које наши високопозиционирани цивили и официри треба да поседују због очувања националног добростања.
Вернон Волтерс (1978)	Информације, које нису нужно јавно доступне, о снагама, ресурсима, капацитетима и намерама других држава које могу да утичу на наше животе и сигурност наших грађана.
Лајмен Киркпатрик (1997)	Знање и предвиђање за којим државе трагају како би одговориле на спољне претње и заштитиле своје виталне интересе, а посебно добростање својих грађана.

Извор: Warner, 2002 (одређења су допуњена новим варијантама тамо где оне постоје)

⁶⁸ An Act To promote the national security by providing for a Secretary of Defense; for a National Military Establishment; for a Department of the Army, a Department of the Navy, and a Department of the Air Force; and for the coordination of the activities of the National Military Establishment with other departments and agencies of the Government concerned with the national security, Public Law 235 of July 26, 1947; 61 STAT. 496. Цео текст Закон доступан је на: <https://www.dni.gov/index.php/ic-legal-reference-book/national-security-act-of-1947> (приступљено 15. јануара 2021. године).

⁶⁹ Commission on Organization of the Executive Branch of the Government (June 1955). *Intelligence Activities, 1954-1955 (Interim Report)*, 26.

⁷⁰ Joint Chiefs of Staff (January 2021). DoD Dictionary of Military and Associated Terms. Washington, D.C.: Joint Staff. Доступно на: <https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/dictionary.pdf> (приступљено 1. фебруара 2021. године).

⁷¹

Табела 3. Ворнеров преглед одређења појма *intelligence* као информације, процеса, активности или институције (остали извори)

Аутор/извор	Одређења
Вебстеров речник	Информација која се односи на непријатеља или потенцијалног непријатеља или регион. Агенција која се бави прибављањем таквих информација.
Оксфордски речник енглеског језика	а. Знање о догађајима, размењено или прибављено од неког; информација, вест, новост, специфична информација од војног значаја. б. Информација или вест. ц. Прибављање информације; агенција која се бави прибављањем тајних информација; особље запослено у таквој агенцији; тајна служба. д. Део државне организације или војске чији циљ је прибављање информација (посебно преко припадника тајне службе или мреже шпијуна).
Шерман Кент (1946)	У датим околностима, зачуђујуће је да нема више општег консензуса и мање конфузије око значења основних појмова. Главна тешкоћа се, изгледа, налази у самој речи (<i>intelligence</i> , прим. прев.), која означава и оно што људи у том послу раде и оно до чега долазе. Кључно је да се ово расправи: то је истовремено и процес и крајњи производ.
Волтер Лакер (1985)	С једне стране, то је организација која прикупља информације, а с друге информације које се прикупљају.
Марк Ловентал (2002)	То је процес у којем се специфичне врсте информација од значаја за националну безбедност захтевају, прикупљају, анализирају и прослеђују доносиоцима политичких одлука; то су производи тог процеса; то је заштита поменутих процеса и информација контраобавештајним активностима; то је спровођење операција по захтеву званичних власти.

Извор: Warner, 2002 (одређења су допуњена новим варијантама тамо где оне постоје)

Витон (Kristan J. Wheaton) и Бирбауер (Michael T. Beerbower) иду корак даље и тврде да је управо „...одсуство одређења обавештајног рада/обавештајне информације главни проблем с којим се суочава Обавештајна заједница САД“ (2006:326). У свом прегледу одабраних одређења критиковали су Ворнерово одређење због инсистирања на елементу тајности, образлажући критику цитатом из Извештаја Комисије за обавештајне капацитете САД у погледу оружја за масовно уништење:

„Убеђени смо да аналитичари који користе отворене изворе информација (тј. информације које нису тајне) могу да буду ефективнији од оних који их не користе“ (Wheaton & Beerbower, 2006:326).

За потребе истраживања користиће се одабрана одређења обавештајног рада/обавештајне информације која најбоље осликавају предмет истраживања. Иако је међу ауторима у овој области најцитираније одређење оно које је пружио Ворнер (2002), због усмерености предмета истраживања на отворене изворе података, следећа одређења Вернона Волтерса (1978) и Марка Ловентала (2011) ће бити узета у обзир за разумевање обавештајног рада који користи отворене изворе података:

Информације, не нужно јавно доступне, о снагама, ресурсима, капацитетима и намерама других држава које могу да утичу на (наше) животе и сигурност (наших) грађана. (Walters, 1978:621)

То је процес у којем се специфичне врсте информација од значаја за националну безбедност захтевају, прикупљају, анализирају и прослеђују доносиоцима политичких одлука. (Lowenthal, 2011:23)

Ова одређења остављају простор за отворене изворе података као индикатора трансформације обавештајног рада, односно одређења нису усмерена само на тајне податке и информације, а такође обухватају и кључне елементе обавештајног процеса, конкретно прикупљање података и обавештајну анализу. Наравно, контекст везе између обавештајног рада и доносилаца политичких одлука такође је обухваћен, како тај процес као главни покретач (иницијатор) обавештајног рада не би био занемарен у анализи његове трансформације у савременим околностима.

Битна подела за предмет истраживања и истраживачка питања је класификација обавештајног рада на тактички, стратегијски и оперативни. Прункун (2010) даје основне карактеристике ове три врсте обавештајног рада: „1) тактички рад директно доприноси постизању хитног циља; 2) стратегијски се односи на дугорочне прогнозе или шире закључке о битнијим циљевима; 3) оперативни рад пружа подршку операцијама које су у току или које се планирају“ (Prunckun, 2010:6-7). Пошто ће се истраживање усмерити на стратегијски обавештајни рад, биће пружене његове основне карактеристике:

- „Сматра се да је у питању највиши облик обавештајног рада;
- Пружа свеобухватну перспективу циља или активности;
- Бави се будућим догађајима или идентификује потенцијалне проблеме;
- Пружа савете о претњама, ризицима и рањивостима;
- Пружа опције за планирање и развој политике;
- Помаже у прерасподели ресурса, и
- Захтева широко знање о циљу или подручјима активности“ (Prunckun, 2010:6-7).

Обавештајни рад као модерна појава, након завршетка Другог светског рата почео је да се одређује и као професија, тј. као конкретан посао, односно занимање (Kent, 1955). Обавештајни рад као професија у литератури је ретко кад истраживан из перспектива различитих друштвено-хуманистичких дисциплина. Уколико бисмо користили постојеће типологије и класификације рада из доступног знања у овој области, обавештајни рад могли бисмо да сврстамо у (научно)истраживачке послове, у рад заснован на знању, али и у послове државне управе.

Које су специфичности обавештајног рада у односу на друге послове који су препознати у теорији и истраживачкој пракси друштвених наука? Имајући у виду да је показано како се садржај обавештајног рада поклапа и преклапа са више постојећих врста рада, специфичности можемо препознати управо у утицају и значају модерних технологија, превасходно информационих и комуникационих, на његов садржај, организацију, начин унутрашње и спољне комуникације итд. Стога ће у истраживању бити представљени неки резултати досадашњих научних истраживања утицаја савремених технологија на процес рада.

Кад говоримо о различитим типологијама основних појмова и категорија у области обавештајних студија, ту можемо да препознамо различите критеријуме и принципе на основу којих савремени обавештајни рад може да се дели. Нпр. америчка обавештајна заједница користила је и користи различите принципе на основу којих

обавештајна анализа као централни део обавештајног процеса може организационо да се подели. Конкретно, аналитичке организационе целине обавештајних служби често су издељене према темама које покривају (економска, војна питања, истраживања и развој, појединци итд), затим према великим и мањим географским регионима који су од интереса за дату државу (Азија, Блиски Исток, Балкан, конкретне државе), према временском захвату (дугорочне, средњерочне, актуелне), према значају (стратегијске, оперативне, тактичке), према природи аналитичког производа (дескриптивни, предиктивни) и сл. Управо организационо устројство савремених обавештајних служби одсликава развој типологија и таксономија у савременим обавештајним студијама.

1.3.2. Извори обавештајних података

Пре него што у раду буде представљен сам обавештајни процес, за разумевање савременог обавештајног рада од великог је значаја упознати се са врстама извора које обавештајне службе користе како би у том процесу могле ефикасно и ефективно да произведу обавештајне информације. Кроз историју, најчешћи начин прикупљања обавештајних података био је нераскидиво везан за вођење ратова, о чему је раније било речи у тексту. У том смислу, кроз највећи временски период обавештајни рад заснивао се на људима као на главном медијуму за прикупљање података, односно на тзв. шпијунирању непријатеља или противника. Суштински, такав *историјски* обавештајни рад био је искључиво заснован на тајним методама прикупљања података добијених од људи или деловањем људи, те је овај начин у односу на извор података касније и добио назив *Human Intelligence*,⁷² скраћено HUMINT. У домаћој литератури дуже време је прихваћена и ова скраћеница на енглеском језику, о чему сведочи више научних и стручних извора објављених на овом језичком простору (Мијалковски, 2009; Миљковић, 2016), док је традиционално у српском језику у употреби израз *агентура*, тј. агентурни рад као синоним за HUMINT, што је суштински погрешно јер је агентурни метод један од више различитих метода који се користе у HUMINT-у.⁷³

Данас око врста прикупљања обавештајних података постоји консензус и у стручним и у академским круговима око поделе на тзв. *обавештајне дисциплине* (прикупљања података): Human Intelligence - HUMINT (прикупљање података преко људи – агентурни рад), Signals Intelligence - SIGINT (прикупљање података пресретањем сигнала телекомуникација или електронско прикупљање података), Measurement and Signature Intelligence - MASINT (прикупљање података добијених помоћу инструмената), Imagery Intelligence - IMINT (прикупљање података од сателитских и аероснимака), Open-Source Intelligence - OSINT (прикупљање података из отворених извора).

Отворени извори података представљају све јавно доступне изворе података из којих, за потребе обавештајног рада, у обавештајном процесу могу да се произведу обавештајне информације. Кад говоримо о отвореним изворима података, ту постоји више подела у зависности од приступа аутора који се њима бави. Гибсон (2007:80) даје следећу поделу на основу природе извора:

⁷² Наравно, у енглеском говорном подручју ова синтагма се у контексту обавештајног рада везује за начин прикупљања обавештајних података, док се у психологији односи на проучавање људске интелигенције.

⁷³ У питању је свакако најчешћи метод HUMINT-а па је често изједначавање ова два појма разумљиво. Видети: Мијалковски, 2009; Рајевић, 2015.

Медији:

- Традиционални електронски (радио-телевизијски и сателитски);
- Традиционални штампани (новине и часописи);
- Варијације традиционалних медија у дигиталном формату (којима се приступа преко интернета);
- Компилације постојећих извора које су доступне на интернету (Factiva, Dialog, BBC Monitoring и др.).

Тзв. "сива литература"

- Академска истраживања, приступ академским часописима и специјалистима;⁷⁴
- Конференције, изложбе, сајмови, конвенције, састанци;
- Статистике и базе података из јавног сектора;
- Истраживања тржишта и базе података из приватног сектора.

Комерцијални производи

- Специјализована техничка/тактичка издања (Jane's, Oxford Analytica, Economist Intelligence Unit, итд.);
- Комерцијални снимци (најмање једанаест приватних комерцијалних сателита);
- Специјалисти за картографију (Eastview Cartographic);
- Процена ризика;
- Истраживања тржишта и базе података из приватног сектора.

Тзв. "очевици"

- Посматрачи на терену – International Alert, Crveni krst, Amnesty International, бизнисмени, новинари, путници, избеглице.

Имајући у виду да је у питању таксономија која је дата 2007. године, Гибсон и остали аутори који су се тад бавили отвореним изворима података за потребе обавештајног рада сигурно нису имали представу о томе колики значај и помак у овој области ће направити интернет. До споменутог тренутка, интернет је тек пролазио кроз зачетке фазе 2.0 у којој се појављују рудиментарни облици садржаја које могу да генеришу и корисници, поред оних који су морали да поседују одређена средства, знања и инфраструктуру да би постављали онлајн садржај. Због тога било би добро указати на детаљнију операционализацију интернета у тренутним околностима, као и нагласити значај интернета као извора отворених података за савремени обавештајни рад.

Кад причамо о медијима, постоји не тако мали списак категорија у поткатегорији *интернет*. У ствари, медије данас примарно можемо поделити на *старе* и *нове*. Стари медији су већ споменути, а њих чине традиционални штампани и електронски медији, односно штампа, радио и телевизија. Нови медији су све оно што је у међувремену дошло с појавом и развојем интернета и нових информационих и комуникационих технологија. У том смислу, имајући у виду комплексност садржаја који се последњих пар деценија стварају онлајн, потребно је користити и нову типологију за изворе. Стога ће у наредном поглављу бити операционализоване варијабле на основу приступа тзв. другој генерацији отворених извора података коју су развили истраживачи корпорације РАНД, Хедер Вилијамс (*Heather J. Williams*) и Илана Блум (*Ilana Blum*).

⁷⁴ Овако постављен оквир за тзв. сиву литературу не уклапа се у већ наведено одређење Здруженог војнообавештајног центра за обуку САД из 1996. године, тако да ће се ова таксономија за потребе истраживања модификовати и издвојити научноистраживачке изворе из академске заједнице као посебну категорију.

У НАТО приручнику за отворене изворе података (NATO OSINT), отворени извори обавештајних података и информација могу да се поделе у следеће четири категорије (подела је извршена у односу на степен обраде и поузданости ових података):

- *„Подаци из отворених извора (Open Source Data, OSD):* Сирове штампане, емитоване, усмено пренесене или друге врсте информације добијене из примарног извора (фотографије, аудио/видео снимци, сателитски снимци, писма и сл.).
- *Информације из отворених извора (Open Source Information, OSIF):* Њих чине комбиновани подаци, најчешће у процесу сређивања који обухвата њихово филтрирање, проверу и представљање. OSIF су генерисане информације које су обично широко распрострањене (новине, емитовани програм, свакодневни извештаји и др.).
- *Обавештајне информације засноване на отвореним изворима (Open Source Intelligence, OSINT):* То су информације које су циљано откривене, разврстане, прочишћене и прослеђене одређеним корисницима, најчешће руководиоцу и његовом особљу, ради решавања неког проблема. Другим речима, ОСИИТ примењује испробани процес обавештајног рада на широк спектар отворених извора информација и ствара обавештајне информације.
- *Валидирани OSINT (OSINT-V):* То су информације које могу да се карактеришу високим степеном поузданости. Њих могу да стварају обавештајни професионалци који користе све изворе података (All-source Intelligence), а који имају приступ поверљивим или тајним изворима података. Такође могу да дођу из сигурних отворених извора чија поузданост се не доводи у питање (медијске фотографије или снимци слетања ваздухоплова на аеродром).“ (NATO OSINT, 2001:2)

Експлоатација отворених извора података у националним обавештајним системима има следеће карактеристике:

- Односи се на службе безбедности, полицију или систем одбране, а може да буде и комбинација ова три подсистема у систему безбедности;
- Формално се успоставља као дискретна организациона јединица, а затим се „шири“;
- Превасходно је у питању појава „развијених“ држава него универзална појава;
- На одређени начин „повезана“ је са тајним обавештајним радом (Gibson, 2007:6).

Посебно битна карактеристика отворених извора података је тзв. *нова визуелизација обавештајних дисциплина* коју је дао Ловентал (Lowenthal, 2001) (слика 1). Он сматра да су разноврсност и доступност отворених извора података на почетку 21. века утицали на то да традиционални и доминантни начини прикупљања података губе одређени део тајности, односно да они у себи садрже одређени део извора који имају све карактеристике дате тајне дисциплине, али су по природи јавно доступни. Као примере наводи услуге комерцијалних сателита, потпуно легално и легитимно прикупљање података од људи преко званичне дипломатске и друге формалне комуникације, услуге комерцијалног мерења различитих сигнала, као и праћење комуникација путем пресретања које је данас доступно све већем броју људи.

Тајни извори	Отворени извори
IM	INT
SIG	INT
HUM	INT
MAS	INT
	OSINT

Слика 1. Нови начин визуелизације обавештајних дисциплина (Lowenthal, 2001)

1.3.3. Обавештајни процес

На крају овог прегледа појмовних и категоријалних разграничења у Обавештајним студијама, требало би анализирати и обавештајни процес, односно обавештајни циклус.⁷⁵ Обавештајни процес представља суштински процедурални и бирократски процес који одсликава не само обавештајни рад у целини, већ и начин на који су савремене обавештајне службе организоване. Међутим, он није само пуко пресликавање активности обавештајних служби на њихову организацију, већ подразумева комплексније односе између активности и њихових актера, односно реализатора и генерално свих заинтересованих актера у обавештајном раду, укључујући и доносиоце одлука.

Кад говоримо о обавештајном раду, ту најчешће мислимо на оно што се у пракси назива *обавештајним процесом* (обавештајним циклусом)⁷⁶, а што су различити практичари и теоретичари сводили на четири или више основних фаза које се, условно речено, реализују једна за другом тако да последња фаза завршава тамо где почиње прва. У овом процесу централну улогу имају обавештајни аналитичари, али ту не треба занемарити ни друге актере, а посебно не оне ван обавештајних служби. Овако постављено објашњење обавештајног процеса је крајње поједностављено, али то не умањује његову апстрактну вредност приликом описа овог процеса на начин који би већини људи био прихватљив и разумљив.

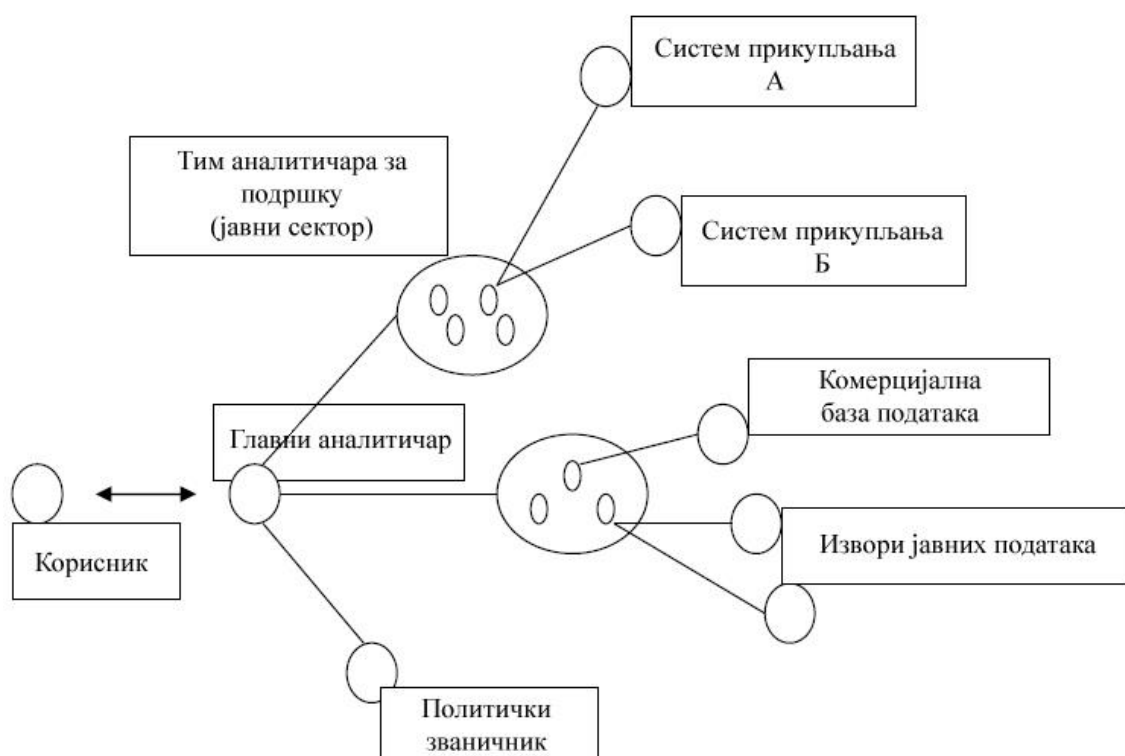
Могуће је трасирати прве описе обавештајног процеса у периоду око Првог светског рата, кад су поједина упутства копнене војске оружаних снага САД препознавала „прикупљање, сравњивање и дистрибуцију војних обавештајних података“ (Wheaton, 2011) у склопу војнообавештајног одсека, међутим не постоје детаљније информације о томе да ли су се овако постављени делови процеса одвијали линеарно и циклично. Даље, до 1926. године припадници војних обавештајних структура препоручивали су четири конкретне функције које су потребне за тактички обавештајни рад у борбеним условима, а то су били „захтеви, прикупљање, коришћење (анализа) и дистрибуција“ (Haines, 1934, према: Wheaton, 2011). И у овом случају није било познато да ли се поменуто функције реализују линеарно и циклично.

⁷⁵ Иако су у питању синоними, због теоријског превазилажења традиционалног одсликавања обавештајног процеса као цикличног, биће коришћена синтагма „обавештајни процес“.

⁷⁶ У енглеском језику користи се синтагма *intelligence cycle*. Аутори у постјугословенском говорном подручју углавном користе изразе „обавештајни циклус“ или „обавештајно-оперативни циклус“ (Мијалковски, 2009; Мијалковић и Милошевић, 2013), а одређени броја аутора користе израз „обавештајни процес“ (Рајевић, 2013; 2015). У овом раду ће бити коришћен израз „обавештајни процес“ управо због прегледа различитих критика на рачун *цикличне* варијанте овог процеса.

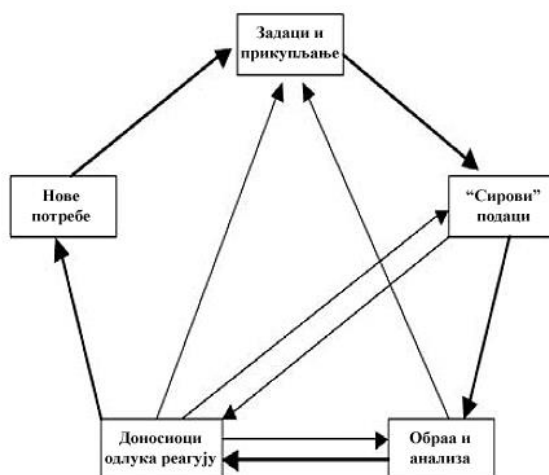
Кризан (*Lisa Krizan*) даје најједноставнији приказ обавештајног циклуса преко шест елемената: „1) доносиоци одлука шаљу *захтеве* обавештајној служби; 2) обавештајна служба спроводи *прикупљање* података; 3) прикупљени подаци се затим *сређују*; 4) сређени подаци се *анализирају* и тумаче; 5) анализе се *прослеђују* корисницима (доносиоцима одлука); 6) на основу добијених анализа, доносиоци одлука шаљу нове захтеве (*повратна информација*) обавештајној служби“ (Krizan, 1999:7-9). Овде треба нагласити да се без последњег корака обавештајни процес може посматрати као линијски, а не као циклични, што је дуго времена и била пракса обавештајног рада. Повратна информација служи унапређењу квалитета будућих обавештајних анализа, те је обавештајни рад у форми циклуса данас општеприхваћен. Међутим, иако је овај модел обавештајног процеса довољан за разумевање улоге обавештајне анализе у обавештајном раду, он није адекватан за разумевање начина на који отворени извори података могу да допринесу стварању обавештајних информација за доносиоце одлука.

Због тога Берковиц и Гудман (Berkowitz & Goodman, 2000) сматрају да је затворено окружење у којем се спроводи обавештајни рад замењен мрежноцентричним приступом, који одражава обавештајни рад као цикличан, али узима у обзир и савремено стремљење употреби извора ван затвореног окружења. Као такав, овај модел одражава утицај трансформације информационих и комуникационих технологија и данашњег значаја употребе отворених извора података. Овај модел може се замислити као мрежа чворишта у којима се дискретно одиграва цео обавештајни циклус (слика 2).

Слика 2. Мрежноцентрични модел обавештајног процеса (Berkowitz & Goodman, 2000)

Даље, мало прецизнију слику „класичног“ обавештајног циклуса даје Тревертон (2004) у виду такозваног „правог“ обавештајног циклуса (слика 3):

Слика 3. „Прави“ обавештајни циклус (Treverton, 2004)

Као што илустрација показује, Тревертон покушава да укаже на чињеницу да циклус, иако формално постоји, у себи садржи и својеврсне мање циклусе повратних спрега између различитих корака у обавештајном процесу. Наравно, ова перспектива долази на основу искуства у обавештајном раду на више различитих нивоа.

За развој системске теорије обавештајног рада, Џонстон (2005) у раду *Analytic Culture in the U.S. Intelligence Community: An Ethnographic Study*, развија тзв. системски модел обавештајног циклуса, који треба да пружи увид у сам процес анализе, као и остале факторе који могу да утичу на успешан и правовремен завршетак обавештајног задатка. Кад је у питању обавештајна анализа као део обавештајног процеса, она би се могла одредити као интелектуални напор уложен у стварање обавештајних информација за доносиоце одлука. Ако је посматрамо као интелектуални напор, у њеном објашњењу можемо да користимо следеће елементе које је Прункун (Prunckun, 2010) назвао процесом обавештајног истраживања:

1. Формулисање проблема
2. Преглед литературе
3. Методологија
4. План прикупљања обавештајних података
5. Прикупљање података
6. Евалуација података
7. Контрола квалитета
8. Селекција података
9. Сравњивање података
10. Складиштење/индексирање података
11. Анализа података
12. Долазак до закључка
13. Писање препорука
14. Прослеђивање извештаја

Прункун у опису ових корака даје прилично реалистичну слику процеса научноистраживачког рада, због чега би овако представљен процес био најпотпунији за

ово истраживање. Он касније (Prunckun, 2015), у свом одређењу обавештајног рада нагласак ставља на тајност као битну карактеристику која га разликује од научног истраживања. Друго истраживање битно за разумевање обавештајног процеса спровео је Гибсон 2007. године у дисертацији о обавештајном раду заснованом на отвореним изворима података.⁷⁷

На крају, Арно Реузер (Arno Reuser) развио је дијаграм традиционалног обавештајног процеса који је прилагођен отвореним изворима података како би се адекватно одсликала методологија OSINT процеса (слика 4).

Слика 4. Пропелерски обавештајни циклус RIS
(процес „подаци – информације – обавештајне информације – одлуке – промена“)
(извор: Reuser’s Information Services, 2017)

⁷⁷ Gibson, S. D. (2007). *Open Source Intelligence: A Contemporary Intelligence Lifeline (PhD Thesis)*. Cranfield: Cranfield University.

Као што може да се види на шеми, RIS циклус састоји се из три одвојена процеса. Први је припремни процес у којем је потребно добити што је могуће јаснију слику о томе шта је задатак или захтев, како би се осигурало да крајњи производ (обавештајне информације) испуњавају очекивања корисника. У овом процесу креира се и план активности који се евалуира заједно с корисником. Затим се долази до процеса извештавања који се састоји из пет корака у којима се спроводи конкретно истраживање и прибављање података. У том процесу информације се сређују, обрађују, индексирају итд. Након тога формира се извештај о информацијама који такође може да се евалуира заједно с корисником. Након овога врши се конкретна обавештајна анализа и саставља се обавештајни извештај који се затим прослеђује кориснику. Због тога што је корисник стожер и онај због кога се обавештајне информације производе, он се налази усред самог процеса, па стога сваки од потпроцеса почиње и завршава с корисником, чиме се омогућава редовна размена повратних информација и интервенција (Reuser, 2017:37).

Као што је већ наговештено, обавештајни процес не може се посматрати независно од највиших доносилаца политичких одлука у једној држави или од доносилаца одлука у некој организацији. Пошто сам процес започиње и завршава на самом врху ланца доношења одлука, значај политичких одлучилаца је недвосмислен. Они на својеврстан начин „издају задатке“ обавештајним службама из конкретног домена, односно без њиховог инпута практично нема обавештајног процеса. Доносиоци политичких одлука углавном су каријерни политичари, међутим, на самом врху доношења одлука од значаја за спољну политику и националну безбедност једне државе налазе се и професионалци.

Нпр. кад говоримо о Обавештајној заједници САД, прва асоцијација на доносиоца највиших државних одлука је председник САД, што је суштински добра асоцијација уколико знамо да директор националног обавештајног рада (*Director of National Intelligence, DNI*) који координира свим обавештајним агенцијама у склопу Обавештајне заједнице, одговара директно председнику државе. И не само то, он по својој функцији усмерава и надгледа спровођење Националног обавештајног програма САД (*National Intelligence Program*), а по позиву председника може као саветник да присуствује седницама Савета за националну безбедност (*National Security Council, NSC*) и Савета за унутрашњу безбедност (*Homeland Security Council*) Сједињених Држава. Поред тога, Канцеларија директора националног обавештајног рада задужена је за дневне обавештајне извештаје за председника САД (*President's Daily Brief, PDB*).

Свакако, без обзира на то што председник САД има право директног увида у обавештајне податке и информације које њихове обавештајне агенције производе, он не доноси најбитније одлуке из области спољне политике и националне безбедности без консултовања с многобројним члановима његовог кабинета, и у том смислу је *Извршна наредба 12333*, којом је 1981. године успостављена Обавештајна заједница САД, утврдила да Заједница треба да прикупља податке и производи обавештајне информације за председника, Савет за националну безбедност, државног секретара, министра одбране и за друге званичнике извршне власти САД у њиховим ресорима. Наравно, у одређеним ситуацијама директор националног обавештајног рада у обавези је да извештава и сарађује с члановима Конгреса САД у пружању обавештајних информација и других података.⁷⁸

⁷⁸ За више детаља прочитати *Извршну уредбу 12333* која је доступна на интернет презентацији Државног архива САД, <https://www.archives.gov/federal-register/codification/executive-order/12333.html#1.3> (приступљено 11. фебруара 2020. године).

Како овај однос функционише у пракси? Настанком првих великих обавештајних система након Другог светског рата, првенствено у Сједињеним Америчким Државама, дошло је до појаве првих конкретних проблема на релацији доносиоци одлука – обавештајне службе. Како су се деценије смењивале, ови проблеми су у мањој или већој мери били изражени, али је долазило до појаве нових питања која су се у том односу постављала пре поменуте актере. Наравно, треба имати на уму да ниједан процес доношења одлука (у којем по правилу учествују људи) не може да прође без мањих или већих препрека, што се додатно компликује кад се супротставе доносиоци политичких одлука (политичари) и професионалци. О овом односу написано је више анализа и научних радова, а кључни од њих биће приказани у наредном тексту.

Кент (1968) је анализирао начине на које обавештајни аналитичари и обавештајне службе могу да утичу на доносиоце одлука, а посебно уколико политичари имају одређена предубеђења о конкретном питању, што је често случај. Вешто је уочио да без обзира на то колико су анализе обавештајних аналитичара тачне и убедљиве и без обзира на то колико аналитичар влада конкретном облашћу, да ће политичари донети одлуку која не прихвата скоро у потпуности оно што им је испоручено као производ (процену, анализу, извештај и слично).

Као што је у претходном тексту приказано, однос између обавештајних служби и доносилаца одлука врло је комплексан, с тим да се он додатно компликује у контексту развоја информационах и комуникационих технологија, посебно у 21. веку. Начини на које се највиши доносиоци одлука, нпр. председници Сједињених Америчких Држава информишу о спољнополитичким питањима или питањима у вези с националном безбедношћу, уз незнатне разлике исти су за већину. Ступањем на дужност председника, конкретни појединац на тој позицији добија практично неограничен приступ свим државним обавештајним ресурсима на период од четири године, па и делу тих ресурса након одласка с места председника. Поверење у Обавештајну заједницу у том смислу није занемарљиво јер је она у међувремену постала један од симбола победе у хладном рату.

С друге стране, могућности које пружају информационе и комуникационе технологије данас довеле су до тога да обавештајним радом, а посебно оним који се базира на отвореним изворима података, почиње да се бави све већи број недржавних актера, од појединаца и ентузијаста, преко организација и компанија, све до актера који представљају безбедносне претње као што су терористичке групе и организације. Велики део ових послова нуди се у форми приватних услуга које се плаћају, те данас постоје многобројне компаније специјализоване за безбедносна питања у овој обавештајној дисциплини.

2. ОТВОРЕНИ ИЗВОРИ ПОДАТАКА У САВРЕМЕНОМ ОБАВЕШТАЈНОМ РАДУ

„Свет је пун очигледних ствари
на које нико не обраћа пажњу.“

- А.К. Дојл⁷⁹

Да бисмо разумели значај информационих и комуникационих технологија за обавештајни рад данас, требало би се укратко осврнути на неколико илустративних и сличних примера из историје. Године 1808. британски војсковођа војвода од Велингтона окупио је своје генерале пре кретања у Шпански рат за независност и опоменуо их због тога што нису знали да се о новим Наполеоновим пешадијским јединицама отворено извештава у *Тајмсу* (Gibson, 2020:96). *Тајмс* и остала штампа су у више документованих наврата били референце за отворене изворе података који би могли да буду корисни за противника. На сличан начин, у његовом најпознатијем путопису, *Русија 1839*, маркиз Астолф де Кистин запазио је следеће: „Уколико је тачно да боље дипломате можемо пронаћи међу Русима него код већине напредних народа, разлог за то је чињеница да наша штампа информише Русе о сваком предлогу и о сваком догађају који се код нас одвија“ (de Kistin, 2009). Занимљиво је да је у исто време цар Николај I Романов, током Кримског рата изјавио следеће: „Нису нам потребни шпијуни. Имамо *Тајмс*.“ (цитирано у: Haswell, 1977). Иако је Николај I изгубио Кримски рат, а де Кистин био оспораван и прогањан након објављивања књиге, њихова запажања изузетно су битна за разумевање значаја онога што је данас познато као отворени извори података за обавештајни рад. Данас јесте подразумевано да се јавност преко медија информише о свим битним државним одлукама у реалном времену, међутим, поменуте деветнаестовековне опсервације говоре о томе да је значај отворених извора података практично константан без обзира на временски период и просторну ограниченост.

Други историјски пример употребе отворених извора података односи се на амерички грађански рат (1861-1865). Од самих почетака овог сукоба, дневна штампа у Унији у више наврата објављивала је податке о распореду снага Уније, на основу којих су политички и војни доносиоци одлука Конфедерације изводили вредне закључке о даљем поступању у рату. Објављивање ових података било је толико очигледно да је тадашњи министар рата Конфедерације, Лирој Вокер (*Leroy Walker*) изјавио да ће због такве ситуације „јужњачке новине комуницирати с јавношћу уз истрајну, али разумну резерву“ (Fishel, 1996). И у једном и у другом случају подаци из отворених извора нису помогли њиховим корисницима у добијању рата, али можемо претпоставити да су утицали на његов ток и трајање. Свакако, у првом случају отворени извори података пружили су довољно информација о *намерама* непријатеља, док су у другом били извор информација о *капацитетима* друге стране, што потврђује њихов значај за оба аспекта обавештајног рада на начин на који их је дефинисао Хјуз-Вилсон (2013).

⁷⁹ Дојл, А.К. (1985). *Баскервилски пас: чувени случај славног детектива Шерлока Холмса*. Београд: Просвета.

Двадесети век, а посебно период након завршетка Другог светског рата, посебно је интересантан за анализу експанзије OSINT-а, не само због тога што тада долази до наглог повећања количине јавно доступних података, већ и због тога што је то узроковало неке од кључних трансформација у савременом обавештајном раду. OSINT активности примарно су биле фокусиране на рат и биле су привремене, да би се касније задржале и током готово целог хладног рата. Овоме су умногоме помогли нагли глобални развој радиодифузије и телекомуникација.

Током Другог светског рата, у склопу америчке Канцеларије за стратегијске послове (*Office of Strategic Services, OSS*), претече ЦИА, успостављено је Одељење за истраживање и анализу (*Research and Analysis Branch*) чији задатак је био да производи извештаје на основу вести из дневне штампе, часописа, прес клипинга и радио-преноса из целог света, фокусирајући се на информације и фотографије које могу да одају неке од кључних обавештајних података о непријатељским снагама или намерама (Colquhoun, 2016). Као и сама Канцеларија, и ово одељење расформирано је након рата.

Кључни догађај за OSINT у 20. веку било је успостављање првих самосталних организација с циљем праћења отворених извора података почетком Другог светског рата. У Уједињеном краљевству је 1939. године Влада основала компанију BBC Monitoring која јој је обезбеђивала информације из страних медија за потребе доношења одлука током рата, док је у Сједињеним Америчким Државама 1941. године основана Служба за праћење информација страних емитера (*Foreign Broadcast Information Service, FBIS*) која је након рата постала део Централне обавештајне агенције. Ова служба од 2005. године функционише под називом Open Source Center, а од 2015. године као Open Source Enterprise и припада Директорату за дигиталне иновације Централне обавештајне агенције.

Ако је данас обавештајни рад „недостајућа димензија“ међународне политике, онда су јавно доступни извори информација „недостајућа димензија“ обавештајног рада.⁸⁰ Отворени извори података, или јавно доступни подаци у 20. веку подразумевали су традиционалне изворе као што су медијски извори (штампани и електронски медији)⁸¹, а касније и прва итерација интернета), међутим, данас је ситуација са овим изворима далеко сложенија, примарно због практично неограниченог значаја интернета као највећег отвореног извора података. У овом поглављу пажња ће бити посвећена прегледу одабране литературе у којој се аутори баве значајем отворених извора података за обавештајни рад, као и његовим предностима и недостацима, али и перспективама у новим околностима изузетно развијених и свеприсутних информационих и комуникационих технологија (ИКТ).

⁸⁰ О првом видети: Andrew, C. M. & Dilks, D. (1984). *The Missing Dimension: Governments and Intelligence Communities in the Twentieth Century*. London: Macmillan. Двојица историчара књигу су насловили на основу коментара дипломате Александра Кадогана (*Alexander Cadogan*), који је у својим мемоарима приметио да се у књигама из историје дипломатије готово ниједан аутор не бави улогом тајних служби (Dilks, 1971: 21). О отвореним изворима као недостајућој димензији обавештајног рада видети: de Borchgrave, A., Sanderson, T. & MacGaffin, J. (2006). *Open Source Information: The Missing Dimension of Intelligence*. Washington, D.C.: Center for Strategic and International Studies.

⁸¹ Електронски медији обухватају „програм, односно програмски садржај радија и телевизије, као и програмски садржај доступан на захтев путем мрежа електронских комуникација и садржај електронског издања“ (Закон о електронским медијима, Службени гласник Републике Србије бр. 83/2014 и 6/2016 – др. закон).

У литератури која се бави отвореним изворима података у обавештајном раду ситуација је подједнако комплексна. Она литература која би требало да буде научна, односно објективна, у мањини је у односу на литературу коју стварају појединци који се у пракси баве дисциплином OSINT-а.⁸² На пример, Гибсон примећује да се у научноистраживачкој литератури OSINT-у посвећује највише пажње у склопу радова који се баве реформом обавештајних служби (*intelligence reform*), где та литература „препознаје отворене изворе као феномен који одсликава савремену трансформацију информационих и комуникационих технологија, али да се ту не разматра употреба ових извора изван 'мрежноцентричног' модела“ (Gibson, 2007: 75).

Оно што је у овој литератури доминирало током прве деценије 21. века јесте крајње обазрив однос према отвореним изворима података у обавештајном раду, што је махом била резултанта неких историјских примера који нису били условљени развојем ИКТ који постоји данас. На пример, Прингл (*Robert W. Pringle*) се бавио ограничењима отворених извора података анализирајући совјетске медије крајем 1980-их година, па је његов закључак да су ови извори двострани и не толико корисни као тајни извори, ипак у одређеној мери претеран (Pringle, 2003). Овакав аргумент није одржив ни кад се анализира извесност информација добијених искључиво из тајних извора – само литература о обавештајним промашајима током Другог светског рата и целокупног трајања хладног рата може да се посматра као засебан корпус из ове области – а бави се искључиво тајним изворима података. Даље, Холник (*Arthur S. Hulnick*) се бавио негативним аспектима обавештајног рада који користи отворене изворе података. У свом раду није умањивао значај отворених извора за обавештајни рад, већ се јасно одређује према њима као према „животној снази“ обавештајног рада, понављајући мантру о „правилу од 80%“ обавештајних података (Hulnick, 2002: 566).

2.1. Карактеристике отворених извора података у 21. веку

Насупрот отвореним изворима података у 20. веку, у 21. веку дошло је до драматичне промене у погледу квалитета и квантитета јавно доступних података, с тим да се ту може слободно рећи да је дошло и до промене у природи ових података. Један од главних разлога за то је тзв. успон умреженог друштва (Kastels, 2018) које је настало с краја 20. века, а свој процват доживело током прве деценије 21. века кроз следећа кључна дешавања: 1) *глобалну финансијску кризу* узроковану различитим факторима почевши од технолошке трансформације финансија све до недостатка механизма за надгледање трговине хартијама од вредности; 2) *трансформацију рада и запошљавања* кроз унапређење квалификација и нивоа образовања, али и преко глобализације процеса производње роба и пружања услуга; 3) *трансформацију комуникација* са својеврсном експлозијом бежичних комуникација која је кулминирала сједињавањем интернета и бежичних технологија; 4) *трансформацију простора у људском искуству* кроз тзв. простор места/близине и простор протока; 5) *трансформацију начина доживљавања времена* кроз тзв. безвремено време;⁸³ и 6) *трансформацију друштвених истраживања*⁸⁴ (Kastels, 2018: 22-50).⁸⁵

⁸² Видети: Steele, 2001; Watson, 2009; Steele, 2012; Bertram, 2015; Chauhan & Panda, 2015; Davitch, 2017; Hassan & Hijazi, 2018; Bazzell, 2018. Такође, овде треба укључити и чланке из специјализованих стручних часописа из области обавештајног рада, као нпр. *American Intelligence Journal* (*National Military Intelligence Association*).

⁸³ У питању је „врста времена која се јавља када у одређеном контексту, као што је умрежено друштво, постоји системски поремећај у секвенцијалном поретку друштвених пракси које се одвијају у том контексту“ (2018: 46). Кастелс, наравно, мисли на све распрострањенију друштвену праксу реорганизовања времена које нам је свакодневно на располагању, односно на тзв. убрзање времена.

Јасно је да од свих поменутих чинилаца, највећу улогу у промени квалитета и квантитета отворених извора података имају савремене информационе и комуникационе технологије (ИКТ), односно дигиталне технологије⁸⁶. Неспорно је да ове технологије данас прожимају читаво модерно друштво и утичу на савремене друштвене односе у мери у којој је практично незамисливо да било који аспект друштвеног живота можемо замислити без ових технологија. Поред тога, могућности чувања досадашњег и будућег знања које човечанство константно ствара постале су неограничене, не само у погледу квантитета већ и по питању квалитета. То такође значи да су и начини приступа том знању, као и начини његове селекције, филтрирања и приказивања подједнако без ограничења. Управо ове карактеристике јавно доступних података и информација довољан су доказ тога да је и савремени обавештајни рад морао да се прилагоди таквим околностима.

Пре преласка на конкретне појмове који се односе на отворене изворе података у обавештајном раду, али и на поглавље које се бави утицајем отворених извора података на трансформацију савременог обавештајног рада под њиховим утицајем, било би упутно на адекватан начин илустровати трансформацију квалитета и квантитета јавно доступних извора података на прелазу између два века. Пошто је ово истраживање превасходно намењено академској, односно научној заједници, а и узимајући у обзир да сâм обавештајни процес, барем по редоследу активности и садржају кључних корака неодољиво подсећа на научноистраживачки рад, у закључку овог поднаслова укратко ће бити представљена трансформација тог процеса од значаја за науку под утицајем отворених извора података у 21. веку.

Битан увид у значај отворених извора података за савремени обавештајни рад могу да нам пруже закључци с различитих стручних и научних скупова из ове области. Један од битнијих и већих у последње две деценије био је округли сто одржан 2006. године у организацији Центра за стратегијске и међународне студије (*Center for Strategic and International Studies, CSIS*) у Вашингтону. На округлом столу под називом „Отворени извори информација: недостајућа димензија обавештајног рада“, представљени су резултати истраживања које је обухватило интервјуе 170 владиних и невладиних стручњака и специјалиста из различитих дисциплина. Контекст за спровођење истраживања била је глобална борба против тероризма у периоду након напада ал Каиде на Сједињене Државе 2001. године, и потенцијал који отворени извори података могу да имају за противтерористичке напоре држава.

Истраживање CSIS показало је да „методе за прикупљање података које се користе за потребе борбе против тероризма и обавештајне потребе, не могу адекватно да се примењују без разумевања и калибрације које могу да пруже отворени извори информација и невладина експертиза“ (de Borchgrave et al, 2006: vi). Други закључак односио се на саму природу тероризма на почетку 21. века, конкретно на ново

Посебно наглашава значај „продирања бежичних комуникационих уређаја у сва времена/просторе...“ (2018: 46).

⁸⁴ Кастелс каже да „вредност друштвених истраживања не проистиче само из њихове кохерентности већ и из њихове релевантности“ (2018: 49), и у том смислу сматра да постоји повезаност појава које сматра „кључним компонентама умреженог друштва“ с једне стране и „трендова и друштвених форми“ карактеристичних за модерни свет с друге (2018: 49).

⁸⁵ Овај сажетак Кастелсових запажања преузет је из његовог осврта на прва два издања „Успона...“ (1996. и 2000. године) који је написао 2009. године.

⁸⁶ Тодоровић *дигиталне технологије* одређује као информационе, комуникационе и аудиовизуелне технологије које су дигитализоване (Тодоровић, 2017:37).

безбедносно окружење које од државе изискује „веће усмерење на прикупљање података из отворених извора како би они употпунили ретке, али веома вредне увиде добијене из прикупљања података из тајних извора“ (2006: vi).

На сличан начин, у промишљању о природи и карактеру обавештајног рада у периоду након 2010. године, Тревертон (2003) прави осврт на примарни задатак и доминантни корак у обавештајном процесу америчке Обавештајне заједнице током Хладног рата. По њему, „амерички обавештајни рад који је изникао из хладног рата одређивао је свој посао као тајне где је *прикупљање*, посебно у односу на Совјетски Савез, било главни задатак. У свету 2010. године и након ње, посао обавештајних служби биће информације одређене као висококвалитетно разумевање света кроз употребу свих извора, где тајне вреде много мање и где је селекција критични изазов“ (Treverton, 2003:98).

Упоредо с порастом интересовања научне и стручне јавности за значај отворених извора података у обавештајном раду, појављује се и посебан корпус радова који се баве неким кључним карактеристикама отворених извора података у 21. веку. Акцент ових радова стављен је на „нову“ природу ових података, конкретно на чињеницу да је практично сваки постојећи аналогни податак који може да има употребну вредност данас дигитализован. Тако, истраживачи корпорације РАНД говоре о тзв. другој генерацији OSINT-а у том контексту (Williams & Blum, 2018), Диен и сарадници о преоптерећењу отвореним изворима података у савременим околностима (Dien et al, 2017), где се генерално отворени извори података стављају у контекст новог, дигитализованог и повезаног окружења.

2.2. Предности и недостаци отворених извора података

Као и саме информационе и комуникационе технологије, и нови, дигитални отворени извори података имају огроман значај за оне који их користе. У великој мери олакшали су модерни обавештајни рад, посебно у области националне безбедности, али су и значајно унапредили пословно-обавештајну делатност. С друге стране, због разноврсности и све веће количине јавно доступних података, због немогућности ограничења њихове употребе, они са собом носе и одређене ризике који могу да се манифестују кроз различите начине за злоупотребу. Како бисмо најбоље разумели природу отворених извора података у 21. веку, у овом поглављу биће направљен преглед кључних предности и недостатака који су препознати у литератури из ове области.

Табела 4. Предности отворених извора података

Предности	Особине
Једноставно прибављање информација	Технолошки развој и интернет олакшали су процес прибављања информација из отворених извора, тако да су потенцијалном кориснику ових информација неопходни само кућни рачунар (лаптоп, таблет, паметни телефон и др) и веза са интернетом.
Брзина прикупљања велике количине информација	Дигитални подаци погодни су за генерисање велике количине информација. Они такође

	омогућавају претраживање толике количине доступних отворених извора података за веома кратко време, што није карактеристично ни за једну од преосталих обавештајних „дисциплина“.
Покривање широког опсега појединачних садржаја	Једна од предности рада са отвореним изворима података је покривање разноврсних тема из области националне безбедности, што није могуће код прикривеног (тајног) прикупљања података кроз употребу једног људског извора или кроз друге „дисциплине“ прикупљања обавештајних података.
Претрага података из блиске прошлости	Ова „дисциплина“ супериорна је кад се ради о истраживању догађаја који су се већ одиграли, односно онда кад је потребно прикупити већи захват информација о догађају из прошлости и/или кад треба реконструисати конкретан, а посебно скорашњи догађај из прошлости.
Низак ниво опасности (сигурнији модел)	У овој „дисциплини“ до информације се долази на начин који нема никаквих ризика, због чега се она може описати као најприхватљивија техника прикупљања података, барем у погледу безбедности. То значи да приступ употреби отворених извора података може да умањи или оптимизује неопходност употребе далеко опаснијих и сложенијих начина за долазак до конкретних знања преко људских извора.
Делови информација из отворених извора не коштају пуно	Уколико разматрамо чињеницу да су подаци добављени преко отворених извора сами по себи јавно доступни, углавном није потребно издвајати финансијска средства за њих. Свакако, и даље постоје публикације, истраживања и чланци у разним научно-истраживачким организацијама које могу да се користе једино уз посебну надокнаду. ⁸⁷
Прикупљање информација у реалном времену	Ова „дисциплина“ прикупљања података нам омогућава да пратимо поједине догађаје и феномене у реалном времену. Могуће је, нпр. пратити токове мигрантских рута, истраживати последице терористичког напада, избијања епидемије, организовања насилних демонстрација и слично.
Доступност информација на различитим језицима	Још једна предност ове „дисциплине“ очигледна је кад се ради о претраживању садржаја на различитим језицима, због постојања могућности машинског превођења одабраног текста на матерњи или било који други језик.

⁸⁷ Без обзира на то што се њихово прибављање плаћа, поједини научни и истраживачки резултати такође се воде као отворени извори података. Кад је у питању научна периодика и публицистика, обавештајне службе по правилу одувек су се претплаћивале на одабране часописе, набављале најновије монографије, резултате истраживања и студије, тако да је тај тип података и даље исти, само данас доступан на други начин.

Прикупљање информације из једног места	За разлику од тајног прикупљања података (углавном преко људских извора), OSINT „дисциплину“ одликује чињеница да подаци могу да се прикупљају без физичког присуства на месту њиховог похрањивања, односно такви подаци могу да се прикупљају „из канцеларије“.
Једноставне процедуре за прослеђивање података	Уколико узмемо у обзир чињеницу да се у овој „дисциплини“ бавимо подацима који су већ припремљени за потенцијалног корисника, њихово прослеђивање не би требало да се води било каквим ограничавањем. Такви делови информација погодни су како за хоризонтално, тако и за вертикално дељење и размену, пошто су они ионако били доступни широј јавности.
Аутентификација и верификација информација добијених из тајних извора	Упоређивање информација добијених тајним методама с јавно доступним подацима је изврстан метод за проверу евентуалног постојања „тајних“ података у отвореним изворима података. Постоји могућност да су поједини подаци већ били јавно познати, тако да ова „дисциплина“ може да се користи за проверу валидности и процену садржаја и извора тајне информације, и да она истовремено усмерава даљи ток прикупљања тајних информација.
Усклађеност са пословно-обавештајним радом	Употреба отворених извора података сигурно може да буде корисна за доношење адекватних пословних одлука, за планирање будућих пројеката, вођење пилот-пројеката, истраживање тржишта, упоређивање и процену конкуренције, као и за обезбеђивање адекватног публицитета за нечије пословне идеје.

Извор: Dokman & Ivanjko, 2019
(списак је прилагођен и проширен)

Иако на први поглед делују очигледно, предности отворених извора података свакако је потребно мапирати како би увид у њихов значај за све могуће аспекте савременог обавештајног рада био прецизно представљен. С друге стране, због избегавања њиховог идеализовања битно је побројати и недостатке отворених извора података за потребе обавештајног рада (табела 5).

Табела 5. Недостаци отворених извора података

Недостаци	Особине
Велика количина доступних информација	Јавни простор садржи огромне количине доступних информација и често су оне лоше организоване и самим тим збуњујуће, чиме је отежано проналажење жељених података. Узрок томе је то што живимо у информационом добу у којем су милиони људи у сталној комуникацији у

	којој константно деле све врсте информација (Hassan & Hijazi, 2018). Према неким проценама, дневно се створи око 2,5 квинтилина бајтова, а претпоставка је да ће овај број још да се повећава с развојем интернета (Marr, 2018).
Контрадикторност информација	Доступност велике количине информација изазвана је демократизацијом (глобалне интернет) мреже, заједно са приликом за појединце да стварају и шире информације без већих потешкоћа. Овде је битно објективно сагледати прикупљене податке како би производ – јавно знање, био што је могуће поузданији.
Манипулативни карактер јавно доступних информација	Јавни простор очигледно је одличан простор за ширење дезинформација и лажних вести зарад достизања одређених ефеката. Кроз утицај на корпус јавног знања, употребу информација и борбу против информација у јавном простору, они који воде различите кампање желе да постигну информациону супериорност (Akrap, 2009:80). Због овога је дисциплина (OSINT) окарактерисана сталним проверама и преиспитивањима доступних материјала.

Извор: Dokman & Ivanjko, 2019
(списак је прилагођен и проширен)

Више је него јасно да је интернет „затрпан“ подацима и информацијама и да стога није најзахвалније *место* за проналажење онога што нам је потребно као што би се то очекивало. Чак и у свакодневной, једноставној употреби интернета помоћу претраживача као што је Гугл, неко ко жели да се упозна са основним појмовима о којима често слуша у медијима, може да наиђе на потешкоће. Банални пример тога би било упознавање с појмом „национална безбедност“ (*national security*) преко Гугла. Од прва три поготка, чак два се односе на играни филм који нема никакве везе с појмом националне безбедности, али је срећом први погодак онај који се односи на појмовно одређење овог теоријског и практичног концепта од великог значаја за савремену међународну политику. Међутим, иако можемо да претпоставимо да ће огромна већина корисника који наиђу на овако структурисане поготке схватити да су у питању небитни подаци за оно што се претражује, чињеница је да постоји јако пуно сличних примера који могу да замагле поглед на оно што је уистину битна и корисна информација. У питању је феномен који се у многим теоријама о савременом информационом добу назива „шум“.

2.3. Информационе и комуникационе технологије и савремени обавештајни рад: друга генерација OSINT-а

Догађај који је променио однос модерних обавештајних система према значају интернета и посебно друштвених мрежа, била је тзв. зелена револуција у Ирану 2009. године. Млађи организатори и учесници протеста екстензивно су користили интернет за координацију активности, али и за ширење виралних снимака који би скренули пажњу јавности и тако мобилисали људе за учешће у протестима. Велику заслугу за ово имала је чињеница да је у Ирану у години пре тога употреба интернета скочила за 14%, а број мобилних телефонских претплатника порастао за 13% (Colquhoun, 2016). Количина информација коју су новинари делили онлајн са ових протеста у реалном времену, била је сигнал обавештајним службама да је интернет више него користан ресурс за праћење догађаја у неприступачним и удаљеним деловима света.

Развој интернета и повећање значаја друштвених мрежа учинили су OSINT комплекснијим и у погледу извора и метода које су на располагању обавештајним аналитичарима. Управо ова трансформација од толиког је значаја да поједини аутори сматрају да би га требало посматрати као другу генерацију OSINT-а (Williams & Blum, 2018).⁸⁸ Овде ће бити пружен кратак преглед одређења друге генерације OSINT-а, дискусија о томе на који начин се разликује од традиционалне праксе OSINT-а, и биће презентоване оне подврсте које су специфичне за другу генерацију ове обавештајне дисциплине.

Вредност информација из отворених извора као допуне тајних обавештајних информација одавно је препозната, међутим растућа продорност интернета и успон друштвених медија и аналитика велике количине података током последње две деценије направили су револуцију OSINT-а. Нови напори за прикупљање и активности на експлоатацији доносе драгоцене и оригиналне изворе података за Обавештајну заједницу. Отворени извори такође имају моћ да замене и/или допуне начине доласка до података који су некад подразумевали употребу опасних или скувих средстава за прикупљање података (Williams & Blum, 2018).

Иако Обавештајна заједница (САД) користи обавештајни рад заснован на отвореним изворима података више од пола века, Вилијамс и Блум тврде да је одређење ове врсте обавештајног рада и његових карактеристика као обавештајне дисциплине и даље предмет расправе. У документу који је 2011. године објавила Канцеларија директора националног обавештајног рада (*Office of the Director of National Intelligence*), OSINT је одређен као „обавештајна информација која је настала из јавно доступних информација које су прикупљане, експлоатисане и правовремено дисеминиране одговарајућим корисницима у сврху испуњавања одређеног обавештајног захтева“. Интернет и успон друштвених медија додатно су усложнили ово питање, односно учинили су OSINT комплекснијим и у погледу извора и метода које користи.

Појединци чине информације доступним на начине који никада раније нису постојали, укључујући онлајн изражавање личних осећања, фотографије локалних места и дешавања и објављене друштвене и професионалне мреже. Комбинована

⁸⁸ У питању је истраживање под насловом „Одређивање друге генерације OSINT-а за систем одбране“ које су Вилијамс и Блум спровеле у оквиру корпорације РАНД 2018. године.

рачунарска снага и технике науке о подацима омогућавају задржавање и обраду великих количина јавно доступних података. Машинско учење, компјутерски алгоритми и аутоматизовано закључивање додатно проширују капацитет обраде ових информација и проналажења импликација које су од обавештајне вредности (Williams & Blum, 2018).

Ове нове методе и системи такође захтевају висок ниво техничког знања за прикупљаче који прибављају и аналитичаре који обрађују јавно доступне информације. Кроз историју OSINT је превасходно подразумевао обезбеђивање превода страних новинских чланака за обавештајне аналитичаре. Онда кад је извештај заснован на отвореним изворима преведен, обавештајни аналитичар га може уврстити у крајњи обавештајни производ. Савремени рад са OSINT-ом често захтева далеко обимније прибављање, обраду и експлоатацију како би се добио производ заснован на отвореним изворима података који се затим може инкорпорирати у крајњи обавештајни производ/резултат. Поред тога, информације често долазе и од појединаца, што уноси нова усложњавања за Обавештајну заједницу у погледу заштите права на приватност грађана САД.

У погледу променљиве природе јавно доступних информација, предлог који дају истраживачи корпорације ПАНД јесте да се текући период сматра за другу генерацију OSINT-а. Практичари су препознали да ће развој личних рачунара током 1990-их година, што је истовремено био и период у којем је скраћеница OSINT измишљена, имати огроман утицај. Догађаји као што су били Иранска зелена револуција из 2009. године или Арапско пролеће на Блиском истоку од 2010. до 2012. године, врло су живописни примери начина на које употреба нових форми друштвених медија могу да пруже обавештајну слику у реалном времену из неприступачног окружења.

Истраживачи, међутим, препоручују рачунање скока на другу генерацију OSINT-а од 2005. године пошто је те године Обавештајна заједница успоставила Центар за отворене изворе (*Open Source Center*). Током овог периода дошло је и до промена у развоју интернета, на ком су главни део онлајн садржаја почели да чине динамичке веб странице, садржај који креирају корисници, као и друштвене мреже. Овај прелаз често се описује као тренутак појаве Веба 2.0, појма који је популаризован на истименој конференцији крајем 2004. године. Фејсбук и Јутјуб покренути су 2005. године, Твитер почетком 2006 (Williams & Blum, 2018).

У извештају корпорације ПАНД пружено је одређење друге генерације OSINT-а и OSINT процеса. Према ауторима истраживања, управо ове информације требало би да помогну корисницима обавештајних информација да боље разумеју прикупљање података из отворених извора и пратеће аналитичке методе, да послуже као подршка организовању OSINT напора и да кодификују радни речник практичара отворених извора. У извештају корпорације ПАНД такође су описани и поједини алати који се убрзано усавршавају, а који су доступни за анализу онлајн материјала, а посебно садржаја друштвених мрежа.

За потребе тог истраживања извршен је преглед литературе о пракси употребе OSINT-а и истражена су одређења која се користе у другим областима рада Обавештајне заједнице у контексту савемених отворених извора. Овај напор ослонио се на материјале са интернет презентације Централне обавештајне агенције с којих су скинуте ознаке тајности; на чланке из часописа *Studies in Intelligence* с којих су скинуте ознаке тајности; и уџбеника и приручника из области обавештајног рада које користе

припадници Обавештајне заједнице и студенти. С обзиром на то да је истраживање по својој природи било јавно, оно је било и ограничено на јавно доступне изворе података, што представља само мали део информација које могу да се добију из Обавештајне заједнице.

Унапређено одређење метода и методологија које се користе за обраду, експлоатацију и анализу OSINT-а може да помогне обавештајним практичарима да систематизују разноврсне напоре за прикупљање из отворених извора кроз целокупну Обавештајну заједницу, да евалуирају отворене изворе и да интегришу OSINT у обавештајне производе који долазе из свих извора. Вилијамс и Блум тврде да се OSINT често недовољно користи у оквиру Обавештајне заједнице зато што постоје тешкоће у разумевању све већег значаја метода и извора OSINT-а, а посебно платформи за друштвене мреже. Аналитичари свих извора података понекад не успевају да експлоатишу максимални потенцијал ових података због несигурности око тога како треба евалуирати веродостојност и поузданост информација, и због њихове жеље да заштите личну препознатљивост информација и податке о грађанима. Аналитичари могу такође да буду неодлучни да у потпуности прихвате друштвене мреже с обзиром на лично непознавање ових платформи, пошто су обавештајни професионалци често саветовани да одржавају низак профил на друштвеним мрежама.

Према подацима које су пружиле Вилијамс (*Heather J. Williams*) и Блум (*Ilana Blum*), друга генерација OSINT-а заснива се на чињеници да OSINT није више само засебна дисциплина, већ да је на одређени начин успео да „продре“ и у остале дисциплине као што су HUMINT, IMINT, SIGINT и MASINT.⁸⁹ Нпр. бесплатно доступни сервис и платформе које су засноване на сателитским снимцима или снимцима са земље (Google Earth, Google Street View) представљају примере података из корпуса IMINT дисциплине који су јавно доступни; подаци из приватног и свакодневног живота појединаца на профилима на друштвеним мрежама могу да буду корисни као допуна традиционалној HUMINT дисциплини; разне бесплатне апликације и сервис који прате и визуализују резултате мерења физичких појава (сеизмичких показатеља, загађења ваздуха и сл) могу се користити као подаци добијени MASINT дисциплином итд.

У том смислу, истраживачи корпорације РАНД понудили су нову таксономију OSINT-а која је заснована на новој природи јавно доступних података и информација: 1) класични, тј. традиционални медијски садржаји укључујући онлајн садржаје, 2) „сива литература“, 3) садржаји друштвених мрежа у краткој форми и 4) садржаји друштвених мрежа у дужој форми (Williams & Blum, 2018: 10-12). У погледу две нове категорије извора, аутори нуде преглед следећих група техника и алата које треба да олакшају процес прикупљања и филтрирања података из отворених извора:

- алати за лексичку анализу (анализа квалитета кључних речи и израза, мерење фреквентности речи и израза, кластери, колокација, анализа сентимента, обрада природног језика, машинско учење),
- алати за анализу друштвених мрежа (степеновање, мерење густине, мерење растојања, централност растојања, мерење блискости, мера централности, мерење усмерености),
- алати за геопросторну анализу (геотаговање, геолоцирање, геоинференцирање, геореференцирање).

⁸⁹ Ауторке су разрадиле тезу коју је дао Ловентал 2001. о тзв. новој визуализацији обавештајних дисциплина у 21. веку (Lowenthal, 2001).

2.4. Отворени извори података као фактор *outsourcing*-а обавештајних служби

Обавештајне службе великих обавештајних система каква је Обавештајна заједница САД већ деценијама имају проблем са све већом количином података које је потребно прикупити, филтрирати и организовати како би били употребљиви за конкретне обавештајне информације (*actionable intelligence*). Ово није само проблем са отвореним изворима података, већ и са тајним. На пример, количина података коју Агенција за националну безбедност (*National Security Agency, NSA*) прикупља користећи SIGINT скоро седам деценија умногостручава се из године у годину с развојем глобалних комуникационих и информационих система. Као што и ова агенција користи спољне актере због растеређења сопствених људских и материјалних ресурса, тако се и аналитички ресурси обавештајних агенција које користе OSINT делом пребацују на приватни сектор у процесу који се зове аутсорсинг (*outsourcing*). Обавештајна заједница САД у том смислу користи спољне сараднике за следеће потребе и послове:⁹⁰

1. „Хитни задаци: пружање хитне подршке за специфичне области рада Обавештајне заједнице.
2. Дискретни јединствени задаци: за извршавање дискретних, јединствених или привремених пројеката, послова или задатака тако да се уговор прекида оног тренутка кад је пројекат, посао или задатак завршен.
3. Јединствена стручност: пружање јединствене техничке, професионалне, управљачке или интелектуалне експертизе појединим елементима Обавештајне заједнице, уколико таква експертиза није доступна међу владиним цивилним или војним службеницима.
4. Специфична услуга: пружање специјализоване услуге, укључујући техничку помоћ, за подршку у кључним мисијама или функцији Обавештајне заједнице.
5. Недовољни људски ресурси: реализација посла који би иначе обављали службеници владе да постоји довољно запослених за те послове.
6. Трансфер институционалног знања: одржавање критичног континуитета или вештина које су потребне за подршку конкретној мисији или функционалној области у погледу мањка одређених вештина, губитка цивилних или војних службеника владе који су кључни за дату мисију, или због других хитних околности.
7. Већа ефикасност и ефикасност: пружање подршке или административних услуга тамо где је утврђено да ће спољни сарадници такве услуге пружати на ефикасан и ефикасан начин.“ (Halchin, 2015: 8)

Наравно, данас постоји читав спектар приватних компанија специјализованих за различите OSINT услуге, од испитивања тржишта до безбедносних процена за приватна лица, а државе које не могу да приуште развијање сопствених капацитета прибегавају оваквим и сличним аранжманима јавно-приватног партнерства како би додатно ојачали своје капацитете националне безбедности. Наравно, остају отворена питања заштите осетљивих података у раду с приватним компанијама, што се најбоље видело на примерима Кембриџ аналитике (*Cambridge Analytica Ltd*) и скандала са компанијом Фејсбук у вези с подацима корисника истоимене друштвене мреже.

⁹⁰ У питању је Директива Обавештајне заједнице број 612, под називом „Кључно спољно особље Обавештајне заједнице“ од 30. октобра 2009. године. Документ је доступан на: <https://fas.org/irp/dni/icd/icd-612.pdf> (приступљено 26. октобра 2019. године).

2.5. Закључак

Чињеница је да је информациона револуција можда један од најзначајнијих чинилаца који су обликовали правце развоја савременог обавештајног рада, конкретно у сегментима прикупљања података, обавештајне анализе, информационе безбедности, извођења тајних операција итд. (Миљковић, 2020: 157). Кад говоримо о отвореним изворима података, њихов утицај не треба раздвајати од модерног развоја ИКТ. Чак, имајући у виду квантитет и квалитет јавно доступних података на интернету, отворени извори података сигурно имају поприлично велики значај за савремени обавештајни рад у погледу правовременог стицања стратегијске предности у области спољне и безбедносне политике једне или више држава. Ово се, наравно, односи како на националне обавештајне службе, тако и на обавештајни рад у приватном сектору (видети: Димитријевић и Кучековић, 2017).

OSINT данас није само пуко праћење медија других држава или прикупљање података преко дипломатских представништава. Количина свакодневних информација у смислу новости (вести) која се произведе на интернету сваког минута, укључујући и друштвене мреже, достигла је ниво на којем је бесмислено „ручно“ пратити вести из целог света, већ за то постоји изузетно развијен и софистициран софтвер који аутоматизује прикупљање, па и селекцију информација од значаја за оног ко организује прикупљање. У том погледу количина софтверских OSINT алата који су данас доступни појединцу вишеструко превазилази капацитете које су током хладног рата поседовали обавештајни системи великих сила.

Таква ситуација, међутим, не значи да је у данашњем времену једноставно и лако искористити поменуте алате за обавештајни рад. Количина произведених података и информација такође превазилази оквире у којима су се подаци генерисали током већег дела 20. века. Брзина реаговања на догађаје који се одигравају на другој страни планете данас су од пресудног значаја за стицање класичне стратегијске предности у спољној и безбедносној политици већине држава света. Поред тога, огромна количина података који се сваке секунде генеришу на интернету и друштвеним мрежама захтева адекватно и брзо филтрирање како би се дошло до онога што је релевантно за креирање обавештајних информација. У том погледу употреба софтверских алата и техника које помажу да се дође до онога што је у обавештајном погледу корисно данас је постала стандард у савременим обавештајним службама.

У Уводу овог истраживања подељена је једна дилема у вези са апсурдностима отворених извора података у 21. веку, а на коју је указао Гибсон (2020). Уколико *de facto* тајни податак „процури“ и постане јавно доступан, како га треба третирати? С једне стране, ово питање здраворазумски даје одговор да јесте у питању отворени извор података, односно јавно доступни податак. Међутим, из перспективе обавештајних служби као провајдера и „чувара“ оваквих података у питању су нелегално стечени подаци на начин на који се то чини у контраобавештајном раду нпр. Свакако, досадашња пракса показала је да је и то вредан корпус извора за „другу“ страну уколико се правовремено искористи за стварање обавештајних информација.

3. ТРАНСФОРМАЦИЈА САВРЕМЕНОГ РАДА ПОД УТИЦАЈЕМ ОТВОРЕНИХ ИЗВОРА ПОДАТАКА

„Сутра неће неписмен бити онај који не зна да чита.
То ће бити онај који није научио како поново да научи.“

- Херберт Герцој⁹¹

3.1. Трансформација (организације) рада

Из претходних поглавља постаје јасно да о садржају обавештајног рада данас имамо довољно велики корпус истраживања и доступних података како бисмо могли научно да га истражујемо. Истраживање свих битних карактеристика једне професије какав је обавештајни рад захтева употребу неких основних појмова и типологија из социолошке дисциплине социологије рада, односно њене гране - социологије професија.⁹²

Најкраће, социологија рада представља грану социологије која проучава рад као друштвену појаву у свим димензијама и начинима његове манифестације. Неки од централних појмова социологије рада су процес рада, подела рада, занимање и професија, организација рада. У овом поглављу фокус ће бити усмерен на професију. Радом као друштвеном појавом бавили су се још први социолози, као Спенсер, Диркем и Вебер, и они су „ситуирали професије у шири теоријски контекст глобалних социолошких теорија“ (Šporer, 1990: 7). Временом долази до појаве специјализованих истраживања и радова, прво у Уједињеном Краљевству, а затим и у Сједињеним Америчким Државама, да би од 1960-их година до данас био објављен огроман број монографија, истраживања и радова који практично нису заобишли ниједну постојећу професију.

3.2. Професија и занимање

Пошто се у овом истраживању подразумева да је обавештајни рад професија, чиме заслужује да му се појмовно приступа из перспективе дисциплине социологије рада и социологије професија, укратко ће бити објашњена разлика између професије и занимања, и биће представљен кратки историјски преглед развоја професија од настанка до данас.

⁹¹ Herbert Gerjuoy, цитиран у: Toffler, A. (1975). *Šok budućnosti*. Rijeka: Otokar Keršovani. Овај цитат грешком се приписује Алвину Тофлеру и у целисти гласи: „Ново образовање мора да научи појединца како да класификује и рекласификује информације, како да проверава њихову истинитост, како да мења категорије онда кад је то неопходно, како да се пребацује с конкретног на апстрактно и обрнуто, како да посматра проблеме из нове перспективе – како да учи самог себе. Сутра неће бити неписмен онај који не зна да чита. То ће бити онај који није научио како поново да научи.“ Цитат је настао током разговора између Тофлера и Герцоја за потребе писања књиге *Шок будућности*.

⁹² У научној литератури постоје најмање две гране социологије рада, у зависности од тога која димензија рада је у фокусу. Тако, поред „социологије професија“ (такође се користи и назив „социологија занимања“) постоји и „социологија организације (рада)“ (Milošević, 2004).

У свакодневном говору често се изрази „професија“ и „занимање“ изједначавају, односно користе као синоними. Међународна организација рада у изразу „занимање“ (лат. *occipere*) подразумева „скуп послова и радних задатака (радних места) који су својим садржајем и врстом организационо и технолошки сродни и међусобно повезани да се могу груписати око истог извршитеља који поседује одговарајућа знања, способности и вештине за њихово извршавање“ (ILO, 1990). Тај израз могуће је дефинисати и као „сврсисходну активност којом се човек бави“. (цитирано према: Petričević, 2011:13). У том смислу занимања би, на пример била учитељ разредне наставе, наставник математике, дипл. инжењер грађевинарства, пословођа, директор, пословни секретар итд.

Конкретна занимања се појављују у 15. веку након оснивања занатских цехова у којима је дошло до поделе на три групе послова: ученик (шегрт), калфа (мајсторов помоћник) и занатски мајстор, а „развоју великог броја нових занимања допринела је друга индустријска револуција и на њој заснована техничка подела у склопу индустријских процеса производње“ (Petričević, 2011:14).

Петричевић такође спомиње и да се „на међународном и националном нивоу занимања... класификују према припадности одређеној делатности (подручју рада или пољу занимања), као и према њиховој сложености“ (Petričević, 2011:14). Овде би добри примери за класификацију занимања биле класификације Међународне организације рада (МОП) и Европске уније (ЕУ). Према Међународној стандардној класификацији занимања МОП (*International Standard Classification of Occupations, ISCO-88*)⁹³, и Директиви Европског парламента и Савета о признавању стручних квалификација из 2005. године.⁹⁴

На пример, Међународна организација рада у својој класификацији даје следећа одређења основних појмова везаних за занимање. Прво је одређен појам *посла* као „низ задатака и дужности спроведених или који су одређени да их нека особа обави за одређеног послодавца, укључујући samozапoшљавање“, док се занимање дефинише као „низ послова чије задатке и обавезе карактерише високи ниво сличности. Особа може бити повезана са занимањем кроз главни посао које тренутно одрађује, други посао или посао који је претходно обављала“ (ISCO-88). На крају, вештина се дефинише као „способност да се спроведу задаци и дужности за дати посао“. У оквиру ISCO-88, две димензије се користе како би се груписала занимања, а то су ниво вештина и специјализација вештина.

Ниво вештина се дефинише као „функција сложености и ниво задатака и дужности који се обављају у оквиру неког занимања“. Ниво вештина се мери оперативно кроз разматрање једног или више од следећих карактеристика:

- „Природа посла који се обавља у оквиру занимања у вези са карактеристичним задацима и обавезама који се дефинишу за сваки ниво вештина у ISCO-88;
- Ниво формалног образовања који се дефинише у смислу међународне стандардне класификације образовања (International Standard Classification of Education - ISCED-97) а који се захтева за стручно обављање послова и дужности који се обухватају; и

⁹³ Линк: <http://www.monstat.org/userfiles/file/klasifikacije/struktura%20MSKZ%2008.pdf>

⁹⁴ Линк: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A32005L0036>

- Количина неформалне обуке у склопу посла и/или претходног искуства у оквиру одређеног занимања које се захтева за компетентно извођење ових задатака и обавеза“ (ISCO-88:4).

Специјализација вештина се у овој међународној стандардној класификацији разматра у погледу четири појмовна концепта:

- „Подручје знања које се захтева;
- Алатке и опрема који се користи;
- Материјали на којима се или са којима се ради; и
- Врсте роба и услуга који се производе“ (ISCO-88:4).

Ниво вештина подељен је у четири групе, с тим да је за професију одговарајући четврти ниво. Занимања на нивоу вештина 4 обично укључују извођење задатака који захтевају „сложено решавање проблема и доношење одлука на основу широког теоретског и чињеничног знања у одређеној области“ (ISCO-88:6). Задаци који се обављају обично укључују „анализу и истраживање како би проширили људско знање о одређеној области, дијагнозе и лечење болести, преношења знања другима, пројектовање структура или опреме и процеса за изградњу и производњу“ (ISCO-88:6).

Занимања на овом нивоу вештина генерално захтевају „проширене нивое писмености и рачунања, понекад на веома високом нивоу и изврсне интерперсоналне комуникацијске вештине“ (ISCO-88:6). Ове вештине генерално укључују и „способност за разумевањем сложеног писаног материјала и комуницирање сложених идеја у медијима као што су књиге, извештаји и усмене презентације“ (ISCO-88:6).

Знање и вештине које се захтевају на нивоу вештина 4 се обично добијају као „резултат истраживања у оквиру институције високог образовања за период од 3 до 6 година, а које води до додељивања првог нивоа или високе квалификације (ISCED ниво 5а или виши). У неким случајевима замена за формално образовање може бити искуство и обука на послу“ (ISCO-88:6).

У већини случајева „суштински се захтева одговарајућа формална квалификација како би се добило занимање. Занимања која су класификована на нивоу вештина 4 укључују директоре продаје и маркетинга, грађевинске инжењере, професоре у средњој школи, докторе медицине, медицинске сестре у операционим салама и аналитичаре за компјутерске системе“ (ISCO-88:6).

Уколико бисмо операционализовали представљене међународне стандарде у вези с карактеристикама модерног занимања, могли бисмо да препознамо већи део Кентовог разматрања обавештајног рада као професије из 1955. године. Прво, у обавештајном раду који користи отворене изворе података очекује се да аналитичар који прикупља такве податке има веома широко теоријско знање из дате области, као и специфично знање о конкретном питању или догађају који истражује. Друго, задатак OSINT професионалца јесте да анализира и истражује како би дошао до нових знања која су потребна доносиоцима највиших политичких одлука у једној држави. Треће, OSINT професионалац треба да буде изузетно писмен и мора да зна како да комуницира с другима, а посебно с онима којима прослеђује своје обавештајне производе. Ту се способност разумевања комплексног писаног материјала подразумева. Четврто, високо образовање јесте подразумевани ниво школовања за професионалце у обавештајном

раду, док се обуке и специјализације током самог рада подразумевају, посебно у контексту сталног информационог напретка и развоја.

Табела 6. Мапирање ISCO-08 главних група са нивоима вештина

ISCO-08 главне групе	Ниво вештина
1 – Директори, виши функционери и чланови извршних и законодавних тела (<i>Managers, Senior Officials and Legislators</i>)	3 + 4
2 - Стручњаци (<i>Professionals</i>)	4
3 – Техничари и сарадници (<i>Technicians and Associate Professionals</i>)	3
4 – Административни радници (<i>Clerks</i>) 5 – Услужна и трговачка занимања (<i>Service and Sales Workers</i>) 6 – Пољопривредни радници и рибари (<i>Skilled Agricultural and Fishery Workers</i>) 7 – Занатска занимања (<i>Craft and Related Trades Workers</i>) 8 – Руковаоци машинама и постројењима и монтери (<i>Plant and Machine Operators, and Assemblers</i>)	2
9 – Основна занимања (<i>Elementary Occupations</i>)	1
0 – Војна занимања (<i>Military Occupations</i>)	1 + 4

Извор: (ISCO-88:7)

Генерално, под изразом „професија“ (лат. *professio*) можемо да подразумевамо посао, занат, звање, струку, службу или врсту делатности којом се неко бави (Bogdanov и други, 1974; Klaić, 1990; Poljanac, Matadova-Poljanec, 1973). Међутим, кад поједини аутори дефинишу професију, онда под тим појмом подразумевају: „високосложена занимања која имају монопол над неким комплексним дијелом знања и практичних вјештина за које је потребно високо образовање“ (Rajković и други, 1993); „делатност коју појединац обавља и за коју има квалификацију...“ (Антић, 2000); „и оспособљеност (стручност), и подручје делатности у којем је неко према друштвеној подели рада распоређен (институционализовано занимање – позив), и радне задатке које неко стално обавља у склопу одређеног подручја рада“; „високостручна радна делатност која се изводи на основу: примене теоријског знања струке и научне методологије струке, друштвене и колегијалне контроле, права на стручну аутономију и монопола на стручну експертизу, трајнијег обављања посла, стручнога ауторитета, и развоја професионалне супкултуре“ (Мишановић, 2001:35, према: Petričević, 2011:14).

За разлику од занимања, порекло професије везује се за појаву и развој универзитета и занимања која са собом носе наглашену друштвену моћ (нпр. лекар, правник, инжењер итд.). Професионално бављење одређеном делатношћу значи да се особа (адвокат, лекар и сл.) њоме бави као сталним занимањем и за пружене услуге клијенту, у складу с нормативима професионалне удружења (нпр. коморе), остварује право на одговарајућу новчану накнаду. Аматерско обављање одређене делатности значи да додатна делатност не мора да доноси новчану накнаду.

Како бисмо били сигурни да је један од кључних предмета овог истраживања, обавештајни рад у ствари професија, биће коришћена два теоријска приступа из социологије рада који се баве (1) разликом између занимања и професије, и (2) одређењем модерне професије. У њиховој најпознатијој монографији, „Рад као судбина и рад као слобода“, Рус и Арзеншек (Rus & Arzenšek, 1984), дали су матрицу за упоредну анализу занимања и професије, коју су развили на основу анализе осам различитих димензија ове две појаве:

1. Теорија,
2. Значење социјалних вредности,
3. Период оспособљавања,
4. Мотивација,
5. Аутономија,
6. Заузимање за посао,
7. Смисао за заједништво,
8. Етички кодекс.

У следећој табели можемо да видимо како су ови аутори операционализовали наведене димензије.

Табела 7. Разлика између занимања и професије

Димензије	Занимање	Професија
Теорија	не постоји	постоји
Значај друштвених вредности	безначајне	значајне
Период оспособљавања		
А	кратак	дуг
Б	неспецијализован	специјализован
В	садржи предмете	садржи симболе
Г	супкултура је небитна	супкултура је битна
Мотивација	лични интерес	пружање услуге
Аутономија	одсутна	присутна
Заузимање за посао	краткорочно	дугорочно
Смисао за заједништво	низак	висок
Етички кодекс	неразвијен	веома развијен

извор: Rus & Arzenšek, 1984:80-81; према: Petričević, 2011:15

Према овим ауторима, за професију је неопходно да постоји развијена теорија у њеној области, као и да је оспособљавање дужег трајања, да је специјализовано, засновано на симболима (појмовима) и да постоји одређена супкултура у датој професији (нпр. специфичан, тј. специјализован језик). Даље, мотивација за обављање професије је искључиво пружање одређене услуге, аутономија у обављању послова је изразито присутна, сам посао представља дугорочну делатност. На крају, код професија постоји изузетно развијен скуп етичких правила у смислу професионалних кодекса понашања.

Други приступ је, према Петричевићу, да се занимање и професија разликују на основу израза „професионално образовање и оспособљавање“, који одређује на следећи начин: „свако образовање и оспособљавање које припрема особу за рад у одређеној професији, односно занимању. Иако сродно струковном образовању и оспособљавању, често се схвата на ужи начин, па се тим изразом углавном означава оспособљавање

високообразованих запослених из непроизводног сектора или запослених који раде на захтевнијим пословима у индустрији, трговини и сл.“ (Puljiz, Živčić, 2009:138-139, према: Petričević, 2011:15).⁹⁵

Овде Петричевић прави јасну разлику између ширег и ужег схватања професионалног образовања и оспособљавања, где шире значење подразумева да су занимање и професија синоними, док се у ужем значењу односи само на професије, јер подразумева „образовање и оспособљавање само за одређена високозахтевна занимања (која подразумевају високу стручну спрему, прим.) у различитим делатностима“ (Petričević, 2011: 15-16). У том смислу, професионално образовање и оспособљавање „односи се само на она високозахтевна занимања која имају прерогативе у смислу искључивих права на експертизу, односно права на испитивање и решавање неког питања које захтева специјално стручно знање“ (исто, 2011).

У истом значењу, Шпорерова (1990) одређује професију као „занимање које има монопол над неким комплексним делом знања и практичних вештина за које је потребно дуготрајно школовање, тзв. високо образовање, те тако постаје јасно препознатљиво у друштву“ (Šproger, 1990:15). Она такође пружа пет основних елемената који треба да представљају основне карактеристике професије, четири која су дали Турнер и Хоџ (1970):

1. „Степен развијености основних теорија и техника које чине систематски заокружену целину и основа су за професионално деловање;
2. Степен монопола на стручну експертизу;
3. Степен препознатљивости професије од јавности;
4. Степен организованости професије“ (Turner & Hodge, 1970).

Шпорерова додаје и њену димензију:

5. „Степен развијености професионалне етике“ (Šproger, 1990:16).

Из претходног следи да су кључни и централни појмови социологије рада од значаја за ово истраживање, појмови професије и професионализације. У социологији рада, професија се одређује као „високостатусно занимање засновано на знању које карактеришу: (1) апстрактно, специјализовано знање, (2) аутономија у раду, (3) ауторитет у односу на клијенте и подређена занимања, и (4) одређени степен алтруизма“ (Hodson & Sullivan, 2007:258).

Управо из овог одређења, које је засновано на истраживањима кључних карактеристика различитих професија, а која су аутори спроводили 1995. године, изведена су такозвана обележја професије, која су Ходсон и Саливанова затим операционализовали за потребе идентификовања професија. Приступ који се користи за ову идентификацију је структурално-функционални приступ.⁹⁶

Овде би требало направити кратки осврт на неке кључне карактеристике савременог обавештајног рада које су дали кључни теоретичари обавештајних студија, од Шермана Кента до данас. Кент је 1955. године у свом есеју о потреби за литературом

⁹⁵ Линк: https://www.asoo.hr/UserDocsImages/M000_1_final.pdf

⁹⁶ Ходсон и Саливен ипак напомињу да се не слажу сви социолози да је ово најбољи приступ за разумевање професија, јер сматрају да су „професије моћна занимања која у датом тренутку побеђују у константној борби између занимања око контроле пожељних врста послова“.

из области обавештајног рада направио пресек, односно поређење стања у обавештајном раду (са акцентом на обавештајној анализи) у Сједињеним Државама у години 1941. и 1955. (видети поглавље *Појам и садржај савременог обавештајног рада*). Једна од његових кључних теза односила се на разлику у природи позива обавештајца, а пре свега обавештајног аналитичара, током рата и десет година након што је посао обавештајних аналитичара постао стално занимање. Кент је тврдио да је у 1955. години обавештајни рад имао неке елементе професије.

Можда је најбољи пресек процеса професионализације обавештајног рада у деценијама које су уследиле (након Кентових запажања из 1955. године) пружио Џорџ Ален (*George Allen*) у свом чланку под називом „Професионализација обавештајног рада“ из 1984. године.⁹⁷ На крају, тридесет година након Алена, свој осврт на професионализацију обавештајног рада даје проф. Џентри⁹⁸ (*John A. Gentry*) у раду из 2016. године под називом „'Професионализација' обавештајне анализе: скептична перспектива“.⁹⁹

Кад говоримо о обавештајном раду као о професији, Марголис (*J. Eli Margolis*) тврди да су критеријуми који се постављају као услови да би се нешто карактерисало као професија већ заузели место у литератури о друштвеним наукама и обавештајном раду. И управо он реферише на неке од кључних аутора у области социологије рада, као што су Ходсон и Саливен који предлажу да општи критеријуми за професије буду апстрактно, специјализовано знање, затим аутономија, ауторитет у односу на клијенте (кориснике услуга) и подређена занимања, и на крају алтруизам (*Hodson & Sullivan, 2012*). Марголис (2020) подсећа и на претходна истраживања у којима се разматрају критеријуми дискреционих вештина, функционалне искључивости и система креденцијала,¹⁰⁰ те истиче да критеријуми професија који се обично примењују на обавештајну заједницу обухватају руководеће тело, стандарде перформанси, систем образовања, систем сертификавања, систем управљања знањем, поуздану методологију и институционализовано организационо учење.

Критеријуми за професије уопште заузимају један део литературе о друштвеним наукама и обавештајној делатности. На пример, Ренди Ходсон и Тереза Саливан су предложили да критеријуми професија уопште укључују апстрактно, специјализовано знање; аутономију; овлашћења над клијентима и подређеним занимањима; и алтруизам (*Hodson & Sullivan, 2012*). Старије студије, иако не без примедби, такође расправљају о критеријумима дискреционих вештина, функционалне искључивости и система уверења (*Eliot Freidson, Professionalism: The Third Logic [University of Chicago Press, 2001]*). Критеријуми професија који се обично примењују на Обавештајну заједницу укључују управљачко тело, стандарде учинка, систем образовања, систем сертификације, систем управљања знањем, поуздану методологију и институционализовано организационо учење. О значају теоријских разматрања професија у социологији рада за област обавештајног рада најбоље говори посебни број часописа *Intelligence and National Security* из 2017. године у којем су неки од кључних

⁹⁷ Allen, G. (1984). „Professionalization of Intelligence“. In: Goldman, J. (Ed.) (2010). *Ethics of Spying: A Reader for the Intelligence Professional (2)*. Lanham: The Scarecrow Press, 3-12.

⁹⁸ Џон Џентри је ангажован као хонорарни професор у Центру за студије безбедности (*Center for Security Studies*) Џорџтаун универзитета.

⁹⁹ Gentry, J. A. (2016). The “Professionalization” of Intelligence Analysis: A Skeptical Perspective. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, 29(4), 643-676.

¹⁰⁰ Freidson, E. (2001). *Professionalism: The Third Logic*. Chicago: University of Chicago Press.

аутора из поља обавештајних студија обрађивали више тема везаних за разне аспекте професије у обавештајном раду.

Разноврсност професија и њихов значај, посебно данас у доба развијених информационих технологија, изискује од истраживача рада да користе различите методе приликом истраживања самог процеса и садржаја рада, и у том смислу „сваки метод друштвених наука треба да буде **валидан** и **поуздан**“ (Hodson & Sullivan, 2007:35):

„Валидни метод доноси тачне информације о истраживаној појави. Поуздан метод даје исте резултате уколико се користи више пута или уколико га користе различити истраживачи. Стављање нагласка на валидне и поуздане методе представља битну разлику између проучавања рада из перспективе друштвених наука, и новинарских истраживања за новине или часописе“ (Hodson & Sullivan, 2007:35-36).

Хадсон и Саливанова (2007) стога предлажу три главне групе техника за истраживање које социолози користе за проучавање рада и радника/запослених. У питању су етнографска истраживања, студије случаја и истраживања на узорку (анкетна истраживања) (2007:36-42).¹⁰¹

3.3. Рад заснован на знању, радници знања и нове технологије

У социологији рада и теоријама менаџмента један од основних појмова из области проучавања рада у другој половини 20. века јесте рад заснован на знању (*knowledge work*), као и радник знања (*knowledge worker*) с његовим компетенцијама. У погледу рада заснованог на знању и компетенција радника знања, укратко ће бити направљен преглед мисли најзначајнијих аутора и истраживача који су проучавали ову врсту савременог рада, пре свега Питера Дракера (*Peter F. Drucker*) и Томаса Девенпорта (*Thomas H. Davenport*), као и осталих аутора.

Дракер је значајан као „отац“ појма *рад заснован на знању*, иако није био теоретичар, већ експерт у области менаџмента и едукатор из области пословања. Године 1959. сковао је овај термин под којим је подразумевао више различитих карактеристика и компетенција модерног радника. Прво, Дракер сматра да радници знања у самој организацији нису само потчињени у односу на њихове претпостављене, већ су више њихови сарадници, а главни разлог за то види у чињеници да они морају да имају већа знања о самом послу од претпостављених. У том смислу, радници знања треба да знају више о њиховом послу од осталих у организацији који не обављају исти посао (Drucker, 2001:70). Дракер у том погледу препознаје шест основних чинилаца који одређују продуктивност радника знања:

1. „Продуктивност радника знања тражи одговор на питање: „Који је задатак?“
2. Одговорност за продуктивност радника знања треба да буде искључиво на раднику као појединцу, односно радник знања мора да управља собом и у том смислу да има аутономију.

¹⁰¹ „За истраживања у популацији код нас се одомаћио назив *анкета* или *анкетно истраживање*. У страниој литератури се истраживања заснована на узорцима из опште или неке специфичне популације називају *сондажама* или *прегледима* (енгл. *survey* или *sample survey*)“ (Ђурић, 2013).

3. Константне иновације морају да буду део посла, задатака и одговорности радника знања.
4. Рад заснован на знању од радника знања захтева константно учење, али и подједнако константно подучавање с њихове стране.
5. Продуктивност радника знања није, барем не примарно, питање квантитета резултата. Квалитет је најмање подједнако битан.
6. Продуктивност радника знања подразумева да је он посматран и третиран као корист, а не као трошак, што имплицира да сам радник знања жели да ради за конкретну организацију пре свега другог“ (Drucker, 1999:84).

Овде може укратко да се направи осврт на прикупљање обавештајних података из отворених извора кроз поменуте критеријуме за утврђивање продуктивности радника знања. Прво, ако се водимо најједноставнијом илустрацијом обавештајног процеса који почиње упућивањем захтева обавештајној служби од стране највиших доносилаца политичких одлука у једној држави, мора да постоји конкретан и јасан задатак који се ставља пред обавештајне аналитичаре. У пракси, тај задатак прослеђује се у форми питања, што значи да се од обавештајне службе очекује својеврсно решавање проблема, а то у потпуности кореспондира са одређењем рада заснованог на знању.

Даље, кад је у питању одговорност радника знања за резултат рада, у обавештајном процесу сваки од прикупљених (прослеђених) података који се на крају „склапа“ у обавештајни производ са собом носи и одређене мета-податке, тј. информације о томе ко је и из којих извора доставио конкретне податке и информације и ко је задужен за њихову анализу и презентовање. У обавештајном процесу одговорност је искључиво индивидуална.

Пошто се за продуктивност радника знања примарно подразумева квалитет испред квантитета, у области обавештајног рада може да се наведе посао обавештајног аналитичара који прикупља податке из отворених извора података. Имајући у виду да је данас количина јавно доступних података која се генерише у сваком тренутку огромна, од прикупљача из отворених извора очекује се да из непрегледног мноштва података на одређену тему „извуче“ оне најкорисније који ће пружити праву вредност крајњем обавештајном „производу“ (процени, анализи, извештају итд).

Девенпорт одређује раднике знања као раднике „који имају висок степен стручности, образовања или искуства, а основна сврха њихових послова обухвата стварање, дистрибуцију или примену знања“ (Davenport, 2005). Ово значи да „рад или услугу интензивног знања карактеришу велика разноликост и сложеност...“, а да ове резултате „... достављају висококвалификовани појединци и тимови који функционишу у окружењу релативно високе аутономије“ (Bandi & Shah, 2016: 96).

Поред тога, пораст популарности нових медија и технологија попут друштвених мрежа, мобилних технологија, аналитичких алата и клауд (*cloud*) услуга такође мењају начин на који живимо, али и обављамо послове. Организације постају спремније и флексибилније, али и боље повезане са другим организацијама како би одговориле на нове технологије које утичу на сваки аспект организационих структура и процеса. Тимови се све више дистрибуирају и постављају све веће захтеве пред запослене и менаџере. Посао постаје све повезанији, како кроз све корпоративне функције, тако и са спољним партнерима, домаћим и међународним. Нови медији и технологије мењају начин на који живимо и радимо, и „очекивано је да ће друштвени медији, мобилна

технологија, велики подаци и аутоматизација утицати на сваки аспект нашег рада и радног живота“ (Bandi & Shah, 2016: 96).

Овде би посебан фокус требало ставити на област „услуга које захтевају знање“. Нови медији и технологије утичу на то како тимови који пружају такве услуге комуницирају, сарађују и уче. Они утичу на унутрашње и спољне односе са спољним актерима, као и на ниво њихове ангажованости. Такође, што више млађих генерација добија таква радна места, ниво удобности и преференција према новим медијима и технологијама вероватно ће још више убрзати ове промене. У том погледу, Банди и Шах (2016) препознају неколико кључних трендова који утичу на организације у овом дигиталном добу.

3.4. Трансформација савременог рада

Кључни појам одређен предметом истраживања јесте трансформација рада, односно трансформација организације рада у контексту модерног обавештајног рада. Трансформација рада је концепт који је теоријски утемељен у социологији организације и социологији рада¹⁰², социолошким дисциплинама које се баве проучавањем „интеракције особа на радном месту, утицаја различитих фактора на продуктивност и ефикасније односе међу запосленима и управом“ (Vidanović, 2006). Валас (2011) за социологију рада и запошљавања каже да се она „бави друштвеним односима, нормативним правилима и организационим структурама које информишу понашање, искуство и идентитете људи током њиховог радног века“ (Vallas, 2011).

Трансформација рада као појава истраживана је у овим дисциплинама из различитих аспеката. Тако се Милошевић бавио истраживањем трансформације организације рада у процесима глобализације и утицајем новолибералне идеологије на тај процес (Milošević, 2004), Ходсон и Саливанова утицајем технологије на трансформацију рада (Hodson & Sullivan, 2007), а Рифкин утицајем информационог доба на рад на крају 20. века (Rifkin, 1995). Оно што се из наведених истраживања може извести као закључак је да се уз трансформацију рада све чешће везује израз „нестајање рада“, о чему је Рифкин писао у истоименој монографији.¹⁰³ У питању није нова појава препозната у социологији, већ тренд који се готово увек везује за техничко-технолошки развој човечанства – од „...истискивања људског рада радом машина...“, преко „...механизације и аутоматизације...“ посла, па до „...интензивног укључивања информационих технологија у радне процесе“ (Matković, 2004:242). Пошто је трансформација (организације) рада комплексан и вишеслојан процес, закључци и типологије из одабраних истраживања у социологији рада биће коришћени као аналитички оквир за ово истраживање.

Кастелс каже да је „у сваком процесу историјске транзиције најдиректнији израз системске промене трансформација запошљавања и структуре занимања“ (Kastels, 2018:320). Да бисмо могли да објаснимо начине на које су отворени извори података под утицајем информационе револуције, утицали на трансформацију савременог, модерног обавештајног рада, користимо резултате анализе „међудејства технологије, економије и институција у стварању образаца запошљавања и занимања“

¹⁰² Неки аутори користе назив „социологија рада и запошљавања“ (Vallas, 2011) и „социологија рада и професије“ (Volti, 2011).

¹⁰³ Rifkin, J. (1995). *The End of Work: The Decline of the Global Labor Force and the Dawn of the Post-Market Era*. New York: Putnam.

(2018:321) које је дао Мануел Кастелс у свом капиталном делу „Информационо доба“¹⁰⁴. Кастелс је у више наврата указао на то да постоји својеврсна традиција у социолошким и организационим истраживањима о односу технологије и рада, али да нам управо та традиција указује на то „да технологија по себи није узрок радних односа који се могу наћи на радним местима“ (2018:366):

„Ти фундаментални извори радних пракси и организације производње јесу одлуке пословодства, систем радних односа, културно и институционално окружење и политика владе, а утицај технологије може се разумети само у сложеном међудејству с друштвеним системом који обухвата све ове елементе“ (2018:366).

Кастелс жели да каже да су други процеси, они који постоје ван техничко-технолошког развоја, конкретно напретка у развоју информационих технологија, били пресудни за њихово увођење у процес рада, као што је процес капиталистичког реструктурирања.

Информациона револуција представља „историјски догађај који је подједнако битан као што је била индустријска револуција осамнаестог века, тако што је увела образац дисконтинуитета у материјалне темеље економије, друштва и културе“ (Castells, 2002:64). Можда је, барем према Кастелсу, ова револуција и далекосежнија од прве индустријске револуције, а разлоге за то можемо видети и у свакодневном животу. Информациона револуција заснована је на неколико кључних техничко-технолошких открића – повезивању рачунара у глобалну мрежу, масовну доступност кућних рачунара и развој мобилних технологија.

Један од кључних аспеката друштвеног живота у којем је овај утицај изузетно видљив је, наравно област рада и запослености. Кастелс је за интернет рекао да је „тканина наших живота“ (2001), и у том смислу упоредио информационе технологије са електричном енергијом у индустријском добу:

„... у наше доба интернет би могао да се пореди и са електричним мрежама и са електромотором због његове способности да дистрибуира моћ информација кроз све области људске активности. Штавише, на начин на који су нове технологије за производњу и дистрибуцију енергије омогућиле настанак фабрика и великих корпорација као организационих основа индустријског друштва, тако је интернет постао технолошка основа за организациону форму Информационог доба – мрежу“ (Castells, 2001:1).

У овом контексту, може се закључити да је степен утицаја на друштво драматичније у случају информационе револуције него што је то био случај са индустријским револуцијама, а посебно ако посматрамо сам процес рада који је данас незамислив без употребе информационих и комуникационих технологија.

¹⁰⁴ У истраживању је највише коришћен први том „Информационог доба“ под називом „Успон умреженог друштва“ (превод другог издања из 2000. године на српски језик у издању Службеног гласника из 2018. године), а у мањој мери и преостала два тома, „Моћ идентитета“ и „Крај миленијума“ (преводи на хрватски језик првог издања из 1997. и 1998. године у издању Глобал маркетинга из 2002. и 2003. године). Такође, консултована је и његова каснија студија „Моћ комуникација“ из 2009. године (превод на српски језик у издању РТС-а и издавачке куће Клио из 2014. године), конкретно поглавље о моћи у умреженом друштву.

4. ТРАНСФОРМАЦИЈА САВРЕМЕНОГ ОБАВЕШТАЈНОГ РАДА ПОД УТИЦАЈЕМ ОТВОРЕНИХ ИЗВОРА ПОДАТАКА

„Избегавање употребе отворених извора података у обавештајном раду је као да кажете да је због загађеног ваздуха најбоље да престанете да дишете.“

- Артур Холник¹⁰⁵

4.1. Трансформација обавештајног рада

У једном од претходних поглавља сажето је представљен утицај техничко-технолошког развоја на обавештајни рад током његове (модерне) историје. Иако делује као самодато, што нам потврђују и све остале области друштвеног живота, ипак није једноставно објаснити сплет невидљивих механизма и динамика којим нове технологије, модерне и постмодерне, постају саставни и нераздвојни сегмент самог обавештајног процеса. Ова објашњења посебно компликује стварност која неретко оповргава претпоставке и очекивања, као нпр. накнадно утврђена незаинтересованост Обавештајне заједнице САД за отворене изворе података и сталну размену информација између великог броја обавештајних служби 2001. године, што се води као један од кључних разлога за највећи обавештајни промашај у 21. веку – терористичке нападе од 11. септембра 2001. на Њујорк и Вашингтон.¹⁰⁶ Бест и Камингс дају објашњење за ову незаинтересованост, и наводе два разлога: 1) пошто је главна мисија Обавештајне заједнице откривање или *крађа* тајни, ослањање на отворене изворе директно компромитује ту мисију, и 2) претпоставка је да Обавештајна заједница види информације које су прикупљене прикривеним методама као вредније од осталих јер је очигледно теже доћи до њих (Best & Cummings, 2007: 4).

Даље, као што су показали примери пресудних историјских догађаја за увођење нових начина добављања обавештајних података под утицајем развоја технологија – Први светски рат, а затим и Други светски рат и након њега хладноратовски период – може се поставити главно питање узрочно-последичног односа између појаве нових технологија и развоја обавештајног рада, а то је да ли би обавештајни рад уопште имао потребе за тим технологијама да није било великих сукоба током прве половине 20. века? У том смислу трансформација обавештајног рада под утицајем отворених извора података истовремено је слика општије трансформације обавештајног рада под утицајем нових технологија.

¹⁰⁵ Hulnick, A. (2002). „Expanding Open Source Intelligence“. *Dissolving Boundaries: The Nexus between Comparative Politics and International Relations*, 43rd Annual International Studies Association Convention, March 2002. New Orleans.

¹⁰⁶ О критици незрелог става Обавештајне заједнице према отвореним изворима података више у извештају који су саставили Бест и Камингс 2007. године за амерички Конгрес: (Best & Cummings, 2007).

Како бисмо на најбољи начин разумели контекст у којем су отворени извори података постали значајни за савремени обавештајни рад, морамо да узмемо у обзир три кључна догађаја с краја 20. века, који иако нису директно повезани, имају велики број додирних тачака:

1. Завршетак хладног рата;
2. Иновације и глобална дифузија информационих и комуникационих технологија, а посебно интернета; и
3. Пораст броја приватних пружалаца услуга у области обавештајног рада (Bean, 2011:6).

Први догађај везује се за другу половину 1980-их и почетак 1990-их година, а конкретно за серију случајева растакања такозваног Источног блока¹⁰⁷ под вођством Савеза Совјетских Социјалистичких Република (СССР): (1) долазак Горбачова (Михајл Сергеевич Горбачёв) на место генералног секретара Комунистичке партије СССР 1985. године и политичко-економска либерализација односа са Западом; (2) грађанске побуне широм држава-чланица Источног блока током 1989. године (Пољска, Мађарска, Румунија, Чехословачка, Источна Немачка) које су кулминирале падом Берлинског зида новембра исте године; и (3) распад СССР-а крајем 1991. године. Након формалног завршетка хладног рата долази до две кључне појаве у области безбедности. Прво је дошло до драстичне промене односа снага у међународним односима, где су САД преко НАТО-а постале једина суперсила у међународном поретку. Утицај отворених извора података на кључне промене у природи савременог обавештајног рада не могу се разматрати без узимања у обзир степена развоја модерних, дигиталних технологија, а посебно информационих и комуникационих.¹⁰⁸ На крају, отварањем нових тржишта капитала након распада Источног блока дошло је до откривања нових хоризоната за велике компаније, али и до прилике за нагло повећање броја средњих и мањих компанија и изградње турбулентнијег и динамичнијег пословног окружења на глобалном нивоу.

У овом поглављу биће представљени кључни показатељи који ће у истраживачком делу бити проверавани на одабраној грађи и изворима. Прва група извора обухватила је монографске публикације које су током протеклих двадесет, а интензивно петнаест година, објављивали професионалци и истраживачи који се баве отвореним изворима података. У овим истраживањима и анализама аутори су се бавили различитим аспектима отворених извора података у обавештајном раду, у зависности од личних интересовања, претходног искуства, афилијација или других разлога. Ова грађа обухваћена је прегледом литературе у претходним поглављима.

Даље, захваљујући шездесетогодишњој традицији објављивања, искуства обавештајних професионалаца, углавном аналитичара, доступна су у електронском и претраживом формату преко архиве чланака из часописа *Studies in Intelligence* Централне обавештајне агенције (1955-2015).¹⁰⁹ У овом тренутку доступно је 1.650

¹⁰⁷ Израз *Источни блок* користио се као еуфемизам за Организацију Варшавског споразума (званично Споразума о пријатељству, сарадњи и узајамној помоћи) која је настала 1949. године окупљањем свих тадашњих комунистичких држава централне и источне Европе (осим СФР Југославије) под систем колективне одбране који је функционисао као противтежа НАТО.

¹⁰⁸ Тодоровић (2017) нове технологије назива дигиталним технологијама и у њих сврстава модерне информационе, комуникационе и аудиовизуелне технологије (видети: Тодоровић, 2017, *Полазне поставке*).

¹⁰⁹ Иако целокупна база јавно доступних чланака (с којих је скинута ознака тајности) из овог интерног часописа ЦИА постоји на званичној интернет презентацији Агенције (<https://www.cia.gov/library/center->

чланака објављених у периоду од 1955. до 2021. године. Као што је већ споменуто у поглављу о Шерману Кенту и његовом значају за настанак Обавештајних студија, часопис *Studies in Intelligence* је пионирски подухват који је за циљ имао да се сачува претходно акумулирано знање пионира обавештајног рада након Другог светског рата.

Чланци које су припадници ЦИА објављивали у овом часопису разноврсни су и углавном се баве актуелним догађајима од значаја за спољну политику Сједињених Држава у датом временском оквиру. Поред чланака у којима се праве осврти на догађаје, велики број аутора/аналитичара писао је о самом обавештајном раду у свим његовим аспектима, што је за истраживање трансформације садржаја ове професије од изузетно великог значаја као својеврсна етнографска грађа.

Даље, ради провере утицаја и значаја онога што је данас доступно обавештајним професионалцима, биће извршени преглед и анализа јавно доступних онлајн база података из области безбедности, као и из других области од интереса за рад савремених обавештајних служби. Имајући у виду велику количину ових база података, истраживање ће бити ограничено на неколико најчешће коришћених база догађаја од стране обавештајних служби данас.

Велика количина података која се генерише практично сваког минута онлајн представља посебан изазов за прикупљачке напоре савремене обавештајне службе. Свакодневна маса података и информација која се генерише на друштвеним мрежама може да представља велику препреку за долазак до оних који су најрелевантнији и најкориснији за правовремено доношење одлука. Управо зато ће бити извршен и преглед најчешће коришћених алата и техника које служе за извлачење података с друштвених мрежа и из огромних скупина података ван друштвених мрежа.

На крају, пошто је једно од истраживачких питања фокусирано на појаву специјализованих институција и организација (и државних и недржавних) у области употребе отворених извора података у обавештајном раду, последњи корпус за преглед и анализу биће званични подаци о раду ових институција и организација. У том смислу, у наредна четири подналова биће представљени кључни показатељи на основу четири препознате области, а који ће се истраживати у претходно споменутој грађи и изворима података за анализу:

1. Извори, технике и методе које се користе у обавештајном раду;
2. Знања и вештине потребне за савремени обавештајни рад;
3. Доступни подаци који су на располагању прикупљачима обавештајних података;
4. Специјализоване организације за прикупљање обавештајних података из отворених извора.

[for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies](http://imminences.org/bibliography/attachments/Studies-in-Intelligence.html)), прегледнија база ових чланака која је далеко лакша за употребу и која садржи додатне информације у прегледу чланака (пуно име и презиме аутора, сажетак, линк ка чланку, *bibtex* формат за цитатни софтвер, назив чланка, година објављивања, година издања, број свеске у датој години, стране) је француски портал Логика обавештајног рада (*Logiques de renseignement*), доступан на адреси imminences.org. Преглед чланака налази се на страници *Corpus > Studies in Intelligence*, <http://imminences.org/bibliography/attachments/Studies-in-Intelligence.html> (ова страница заједно с базом часописа престала је да ради током 2019. године).

4.2. Трансформација обавештајних извора, техника и метода

Као што је у уводним поглављима објашњено, од свих других (традиционалних) начина прикупљања обавештајних података, OSINT је једини који је у потпуности заснован на подацима из отворених извора. Међутим, управо глобалне техничке и технолошке промене, а посебно оне у области информационих и комуникационих технологија, довеле су до тога да и преостали (тајни) начини прикупљања обавештајних података добију „нови квалитет“, односно да до једног дела тих података може да се дође и преко отворених, односно јавно доступних извора. Укратко, све обавештајне дисциплине у себи садрже OSINT на начин на који је Ловентал то приказао у својој „новој“ визуелизацији ових дисциплина (Lowenthal, 2001).

Главни узрок ове трансформације обавештајних дисциплина јесте трансформација самих извора података до које је дошло због убрзаног развоја информационих и комуникационих технологија, а посебно након појаве јавно доступних интернет сервиса преко којих је данас могуће добијати податке који су током хладног рата били ексклузивни домен институција националне безбедности. Уколико бисмо се ограничили на четири основне дисциплине – HUMINT, IMINT, SIGINT и MASINT, могли бисмо да направимо преглед кључних „нових“ карактеристика ових дисциплина у промењеним околностима.

На првом месту, HUMINT, најстарија обавештајна дисциплина која подразумева класични агентурни рад, од завршетка хладног рата до данас најмање је била под утицајем нових технологија, међутим сегменти на које су ИКТ утицале у њеним оквирима нису занемарљиви као што то здраворазумски делује. Постојање друштвених мрежа свих врста омогућило је да се ова дисциплина „обогати“ бржим приступом кључним елементима агентурног рада, а то су догађаји и појединци.

Током хладног рата, агентурни рад базирао се на директној комуникацији између појединаца (професионалног припадника обавештајне службе – оперативца, и сарадника службе – агента), као и на информације „с терена“ кад су у питању актуелни догађаји у удаљеним деловима света (које су долазиле и од оперативца и од агената). Најједноставније речено, агентурни рад без физичког присуства и директне комуникације, током хладног рата не би ни могао да се назива HUMINT-ом. Посебно компликовани аспект агентурног рада било је ступање у контакт с потенцијалним сарадницима (агентима) и одржавање редовне комуникације с њима, што је подразумевало опсежно и дуготрајно прикупљање личних података, навика, интересовања и других информација о тим лицима, а које су служиле за припрему оперативца за реализацију „првог контакта“. Такође, кад су у питању изненадни догађаји у другим државама, уколико обавештајна служба није имала оперативце или агенте на терену, могла је да се ослони искључиво на званична саопштења из тих држава или на често ограничене локалне медијске информације.¹¹⁰

¹¹⁰ О томе да су током хладног рата и медији могли да буду од користи за обавештајни рад, најбоље говори пример америчког амбасадора у Алжиру крајем 1980-их година, Крега Џонстона (L. Craig Johnstone). Током његове службе (1985-1988) трајала је прва палестинска интифада и интересовање САД за ситуацију у региону било је огромно. Јуна 1988. године, управо у Алжиру је организован 17. самит Арапске лиге који је био хитно сазван, а амбасада САД имала је забрану приступа месту одржавања самита. Стејт департмент данима је звао амбасадора како би њихова служба добила информацију да ли ће Јасер Арафат доћи на самит, међутим амбасадор није имао никакву информацију о томе, да би током последњег позива док је гледао вести на каналу CNN, видео Арафата уживо како долази на самит и о томе

Данас је корпус теоријских радова који се баве спрегом друштвеног развоја и појаве и развоја нових технологија толико велики да практично нема аспекта овог узрочно-последичног односа који није детаљно проучен и објашњен. У истраживањима која се баве употребом отворених извора података у обавештајном раду, међу првим подобластима и засебним тематским целинама појавиле су се друштвене мреже¹¹¹ као изузетно богати „центри“ отворених извора података. У том смислу данас је могуће пратити догађаје у реалном времену преко друштвених мрежа и ажурних медијских онлајн портала, али и великих агрегатора догађаја који су свима на располагању.

Кад је у питању IMINT дисциплина, већ скоро две деценије свакоме су на располагању сателитски снимци практично целе планете у реалном времену, који могу да се прибаве у различитим форматима и имају различите примене. Поред тога, доступни су и снимци с терена као посебно користан и занимљив извор података из удаљених делова света, такође бесплатно и јавно доступно. Ови ресурси имају посебан значај за бржи долазак до конкретних података за обавештајни рад.

На крају, ни преостале техничке дисциплине прикупљања обавештајних података нису задржале ексклузивност тајности у погледу доласка до одређених информација, тако да су и SIGINT и MASINT дисциплине данас заступљене у отвореном, односно јавно доступном формату захваљујући различитим интернет и мобилним апликацијама које прате различита мерења и друге информације за које је потребно користити различите инструменте или праћење разних врста комуникација. Данас је крајње уобичајено онлајн праћење цивилних радио-фреквенција и других емитера, праћење сеизмичких инструмената широм света уз могућности раног упозоравања на евентуалне катастрофе, праћење аерозагађења и других негативних фактора који утичу на животну средину и квалитет живота, али и праћење специфичних трагова и отисака који могу да се детектују с већих дистанци, као што су употреба нуклеарног наоружања или конвенционалног наоружања које је могуће уочити различитим инструментима. Наравно, ова два домена су и даље делом у рукама тајности због великих средстава која могу да приуште углавном велики обавештајни системи с адекватним буџетима, али део је већ дуже време прешао у јавни простор.

Стога би показатељи у категорији трансформације извора, техника и метода могли да се сведу на следеће:

- Трансформација HUMINT-а као начина прибављања обавештајних података од људи;
- Трансформација IMINT-а као начина прибављања обавештајних података преко сателитских и других врста снимака;
- Трансформација SIGINT-а као начина прибављања обавештајних података преко праћења средстава за комуникацију;
- Трансформација MASINT-а као начина прибављања обавештајних података преко инструмената и даљинског мерења.

известно. За информацију која је очигледно била јавно доступна и за обавештајну службу Стејт департамента, Џонстон је добио усмену похвалу (Friedman, 1998:159-160).

¹¹¹ У литератури су у оптицају различите синтагме за друштвене мреже: друштвени медији, социјалне мреже, социјални медији итд. (видети: Crnobrnja, 2014).

4.3. Трансформација потребних знања и вештина за обавештајни рад

Од самих зачетака модерне обавештајне анализе, садржај ове професије подразумевао је поседовање разноврсних, углавном широких, али и специјализованих знања из области којима се се аналитичари у току своје каријере бавили. Значајан извор података за анализу кључних трансформативних потенцијала отворених извора података на савремени обавештајни рад су приручници, извештаји, анализе, процене из периода кад је развој информационих и комуникационих технологија достигао ниво у ком је било јасно да ће интернет имати кључну улогу у обавештајном раду на почетку 21. века. Најзанимљивији извори у том смислу су документа из 1990-их година, као нпр. *OSINT приручник за професионалце* Центра за обуку Здружених војних обавештајних служби, али и забележена писана сведочанства обавештајних професионалаца.¹¹²

У уводним поглављима већ је споменута иницијатива, и релативно брза реализација идеје Шермана Кента да се у ЦИА успостави начин за „трајно чување нових идеја и искуства“ (Kent, 1955) из обавештајног рада на почетку хладног рата. Године 1955. стога је покренут интерни часопис ове агенције¹¹³ у којем су обавештајни професионалци свих нивоа објављивали чланке са анализама текућих спољнополитичких догађаја, освртима на претходне обавештајне успехе или неуспехе, и хроникама развоја обавештајног рада. Часопис под називом *Studies in Intelligence* покренут је 1955. године уводним текстом Шермана Кента о потреби за обавештајном литературом. Излазио је четири пута годишње, и убрзо су многи чланци, па и читаве свеске, постали јавно доступни на основу скидања ознаке тајности и на основу захтева у складу са Законом о информацијама од јавног значаја (*Freedom of Information Act – FOIA*). У овим изворима аутори су често указивали на недостатке у погледу конкретних знања и вештина које прикупљачи обавештајних података треба да имају те су они коришћени за потребе овог истраживања.

У складу с претходним прегледом литературе и иницијалним прегледом потенцијалне грађе и извора за анализу, препознати су следећи показатељи захтеваних знања и вештина за рад са отвореним изворима података у обавештајном раду:

- Праћење и познавање свих онлајн доступних отворених извора података;
- Праћење и познавање алата и техника за рад с великом количином података и анализу друштвених мрежа;
- Праћење и познавање прилика у одређеним регионима света;
- Познавање језика из одређених региона света.

4.4. Значај доступних података за савремени обавештајни рад

Пошто је већ више пута напоменуто да је улога обавештајног рада да информише доносиоце политичких одлука једне државе како би они доносили информисане и правремене одлуке и предузимали кораке који увећавају позицију државе у односима са другим државама, може се закључити да се обавештајни рад заснива на увећању моћи, а пошто „поседовати бројеве, поседовати информације о количини

¹¹² *Open Source Intelligence: Professional Handbook* (October 1996). Joint Military Intelligence Training Center.

¹¹³ Званично се као издавач часописа води организациона јединица ЦИА, Центар за проучавање обавештајног рада.

производа, о броју становника, о токовима трговине значи поседовати моћ“, у 21. веку, *добу информација*, значај обавештајног рада додатно долази до изражаја.

Већ је речено да је циљ обавештајног рада стицање стратегијске предности у односу на „другу страну“, тако што се кроз процес прикупљања, филтрирања, обраде и анализе података производе обавештајне информације које су правовремене, тачне и употребљиве у датом тренутку за доносиоце политичких и других одлука. Укратко, чувена максима „знање је моћ“ на најбољи начин сумира суштину обавештајног рада – праве обавештајне информације предуслов су за реалну политичку моћ. Такође, у претходном тексту укратко су објашњени настанак, развој и поједини механизми који се налазе иза утицаја информационах и комуникационих технологија на друштвене процесе. Поред тога поменуте су и неке главне карактеристике ИКТ развоја, од којих ћемо се у овом поглављу осврнути на квантитет доступних података у текућој информационој ери.

У својеврсном „упутству“ за 21. век, израелски историчар Харари (*Yuval Noah Harari*) каже да је „у свету преплављеном ирелевантним информацијама, *јасно* знање моћ“¹¹⁴ (Harari, 2019:11). Због чега је битно имати *јасно* знање, на шта се такво знање односи и која је употребна вредност таквог знања? Примере можемо наћи у различитим областима друштвеног живота. На пример, у доба практично безграничног онлајн приступа различитим информацијама из многобројних извора, један новинар требало би да води рачуна о томе које изворе за информисање користи како би могао да упореди једну или више информација добијених и прикупљених с неколико различитих страна. Наравно, подразумева се да исти тај новинар не би смео да упада у замке загушења информацијама у које често залазе уобичајени корисници.

Подаци који су доступни у овом обиму „називају се 'великим подацима'. Велики подаци су истовремено велики – квинтилиони бајтова који се увећавају за 50% годишње, и повезани – прикупљене мреже информација уместо дискретних база података. Друштвене мреже представљају изузетно битну класу великих података, и све више постају субјекат прикупљања и анализе.“ (Omand, Bartlett, 2012:15). У контексту концепта *infostorms* који су развили Хендрикс (*Vincent F. Hendricks*) и Хансен (*Pelle G. Hansen*) (2017) може се разумети сегмент обавештајне анализе који се бави big data прикупљањем и обрадом података:

„Тиме што се све више ослањамо на друштвене медије, агрегаторе мишљења масе и друге 'демократске' онлајн системе за прикупљање вредновања, коментара и информација, не само да можемо да залутамо и да је вероватноћа за то већа, него се повећава и нумерички, ако не и пропорционални домет ширења лажних веровања и његових последица – намерно или не. Када се информације шире на овај начин, а не прати се истина, феномен који настаје назива се 'бура информација'“ (Хендрикс и Хансен, 2017:25).

У том погледу, подаци који су доступни морају на неки начин да се „сажму“ или боље речено, филтрирају како би се из њих извукао максимум за производњу употребљивих обавештајних информација. Стога су од великог значаја јавно доступне и специјализоване базе података, затим алати и технике који су на располагању за рад с великим количинама података који се свакодневно генеришу, што на друштвеним

¹¹⁴ Курзив накнадно обележен.

мрежама, што онлајн уопште. Оно што данас узимамо здраво за готово, а то су различита техничко-технолошка, углавном комерцијална достигнућа на пољу прикупљања података из отворених извора (аутоматизовано прикупљање и креирање огромних база података свакодневних догађаја широм света, *скрејновање*, анализа великих података итд), у ствари представља последњи корак у развоју организованог модерног начина прикупљања обавештајних података који је почео да се развија крајем 1930-их година (Mercado, 2004).¹¹⁵ Данас су због развоја ИКТ ове базе података доступне у кориснички захвалним форматима до те мере да у многим онлајн базама постоје и разни начини за визуелизацију података што знатно олакшава и убрзава комуницирање с циљном групом којом се обавештајни производи достављају. Такође, поједини алати и технике су подједнако развијени у правцу лакше употребе од стране било ког корисника, док је за употребу многих ипак потребно конкретно знање или адекватна обука за ефикасан рад.

Због тога би било упутно да се издвоје неке кључне базе података по одговарајућим категоријама, затим конкретне технике и алати за анализу друштвених мрежа и рад с великом количином података за које је кроз преглед литературе утврђено да се активно користе у обавештајном раду:

- Базе догађаја (велики агрегатори медијских садржаја);
- Базе података о државама и сукобима;
- Базе података о тероризму;
- Алати за лексичку анализу;
- Алати за анализу друштвених мрежа;
- Алати за геопросторну анализу.

На основу прегледа литературе утврђено је да су свакодневни догађаји на глобалном нивоу од примарног значаја за дневно обавештајно праћење од интереса за националну безбедност, али и да су конкретни безбедносни догађаји као што су сукоби или тероризам одмах иза на листи приоритета за обавештајни рад. Стога ће одабране базе података из ових категорија бити прегледане у сегменту истраживачког дела који се бави отвореним базама података. Даље, као што је у истраживању корпорације РАНД утврђено, постоје три групе алата и техника које су од значаја за тзв. другу генерацију обавештајног рада заснованог на отвореним изворима података. У сегменту истраживачког дела биће извршен преглед неких од најчешће коришћених алата и техника у датим категоријама.

4.5. Специјализоване OSINT организације

Појава посебних служби које су специјализоване за прикупљање обавештајних података из отворених извора не представља стандард у системима националне безбедности, превасходно због превеликих финансијских и логистичких издвајања која је потребно уложити зарад успостављања засебних организација тог типа, што је за већину држава превелико оптерећење. Међутим, и овде постоје изузеци. Један од њих је свакако Обавештајна заједница САД која је сама за себе огроман административни

¹¹⁵ Употреба отворених извора података за потребе информисања креатора политике и доносилаца одлука постојала је и раније, али није била организована и професионализована, као уосталом и сам обавештајни рад који је пре 20. века био далеко од професионализације и пре свега био коришћен као *ad hoc* активност везана за вођење ратова.

апарат, као уосталом и сам амерички политички систем. Она нема засебно диференцирану организацију која би била фокусирана на отворене изворе података већ пар чланица, као што су ЦИА и обавештајна агенција Министарства одбране имају своје организационе OSINT целине. Такође, велики обавештајни системи какав је амерички, често користе услуге спољних актера у смислу outsourcing-а знања и ресурса, како за поједине техничке аспекте прикупљања тајних података, тако и за отворене изворе података. У складу с тим показатељи специјализације и outsourcing-а у области прикупљања података из отворених извора би били следећи:

- Јасно дефинисане организационе целине у склопу обавештајних служби;
- Конкретни аранжмани обавештајних служби и спољних актера у области прикупљања података из отворених извора.

5. ЧАСОПИС STUDIES IN INTELLIGENCE

„Ову врсту литературе...
...можемо сматрати институционалним
умом и сећањем наше дисциплине.“

- Шерман Кент¹¹⁶

Као што је у поглављу *Појам и садржај савременог обавештајног рада* речено, један од кључних извора за утемељење дисциплине Обавештајних студија био је часопис *Studies in Intelligence* Централне обавештајне агенције (ЦИА)¹¹⁷. До идеје о покретању часописа дошао је управо Шерман Кент у првој половини 1950-их година,¹¹⁸ током рада у Канцеларији за националне процене ЦИА (*Office of National Estimates, ONE*). Кент је утврдио да постоји суштинска разлика између обавештајног рада током Другог светског рата и обавештајног рада средином 1950-их година, и то у његовим кључним аспектима, а пре свега у чињеници да је дошло до његове професионализације. Може се слободно рећи да је Кент мислио да је дошло до промене у природи обавештајног рада и он је о томе развио тезу коју је образложио у првом броју часописа.

Наиме, према Кенту (Kent, 1955) који је имао и ратно и мирнодопско обавештајно (аналитичко) искуство, стање у обавештајном раду, а превасходно у обавештајној анализи 1955. године драстично се разликује од ратног обавештајног рада из 1941. године. Током Другог светског рата, обавештајна анализа била је заснована искључиво на претходном (донесеном) знању и искуству ангажованих аналитичара (Kent, 1955:1). Они су углавном долазили из академске сфере и били су стручњаци у датим областима, као што су историја, социологија, психологија и сличне дисциплине. Ово није било неуобичајено с обзиром на то да је обавештајна анализа углавном коришћена за потребе вођења рата, те би се након завршетка оружаних сукоба поменути аналитичари враћали својим ранијим занимањима.

С друге стране, након завршетка Другог светског рата долази до почетка потпуно нове врсте глобалног сукоба, хладног рата, у којем су се врло брзо искристалисале две суперсиле, САД и СССР, заједно са државама сврстаним у њихове војнополитичке савезе. На самом почетку хладног рата било је јасно да је потребно јачати оружане капацитете и константно пратити намере супротне стране, и у том смислу обе суперсиле развијале су, овог пута сталне и организоване обавештајне службе. Сједињене Државе у том смислу искористиле су наслеђене капацитете ратне обавештајне службе, Канцеларије за стратегијске послове (*Office of Strategic Services, OSS*), и након рата успоставиле Централну обавештајну агенцију (*Central Intelligence Agency, CIA*) на њеним основама.

¹¹⁶ Kent, S. (1955). The Need for an Intelligence Literature. *Studies in Intelligence*, 1(1), 1-11.

¹¹⁷ Јавно доступни бројеви часописа за период 1992-2019. налазе се на званичној интернет презентацији часописа *Studies in Intelligence*: <https://www.cia.gov/resources/csi/studies-in-intelligence> (приступљено 22. јануара 2021. године).

¹¹⁸ Видети: Kent, 1955.

Кент у том смислу примећује да 1955. године, за разлику од ратног периода, међу обавештајним аналитичарима постоје појединци који имају скоро десет година искуства на тим пословима, што за њега представља јасно померање као професионализацији професије обавештајног аналитичара јер уместо привременог „заната“ обавештајни рад постаје прича на основу које се развија каријера.

Стога, Кент након своје анализе закључује да током рата обавештајна анализа и обавештајни рад генерално нису имали готово никаква обележја професије или дисциплине, а да се 1955. године обавештајни рад доживљава као каријера, односно да пролази кроз процес професионализације. Као показатеље овог процеса професионализације, Кент наводи следеће:

- воде се досијеи о претходном раду;
- користе се методе аз унапређење употребљивости и доступности тих досијеа;
- развијају се нове и боље технике и методе за јавни и прикривени рад на прикупљању обавештајних података;
- долази до високог профилисања обавештајног рада у смислу потребних знања, предзнања, талената и обавезне ригорозне обуке приликом пријема у обавештајну службу;
- обавештајни рад покрива и нуди знања и вештине из области које имају широки захват, али такође захтева и нуди интензивну специјализацију уколико је она потребна (Kent, 1955:2-3).

Кент у својој анализи стања у обавештајном раду такође препознаје и оне елементе на основу којих тврди да би обавештајни рад (*intelligence*) могао да буде и (научна) дисциплина. Тако, он препознаје да је до 1955. године обавештајни рад развио сопствену методологију рада, да поседује препознатљив појмовни оквир, тј. језик, да развија својеврстан корпус теорије и доктрине, као и да користи разрађене и прецизне технике у аналитичком послу. Међутим, оно што му недостаје је литература (Kent, 1955:3) као предуслов достизања његове пуне научне зрелости. У том погледу, Кент објашњава каква литература је потребна обавештајном раду. Према њему, то нису резултати самог обавештајног рада, односно свакодневни извештаји и анализе прошлих, текућих и будућих догађаја, већ она литература која ће бити посвећена анализи обавештајног позива и коју ће стварати најобразованији и најпосвећенији међу обавештајним професионалцима (Kent, 1955:3).

5.1. Анализа одабраних чланака из часописа

У складу са индикаторима који су одабрани за анализу (а) трансформације обавештајних извора, техника и метода; (б) потребних знања и вештина за прикупљање обавештајних података из отворених извора; (в) промене у унутрашњој структури обавештајне службе; и (г) односа обавештајних служби са окружењем (*outsourcing*), у овом поглављу биће анализирани одабрани чланци из часописа *Studies in Intelligence*, из периода од 1955. до 2020. године¹¹⁹, с тим да ће нагласак, у складу с циљевима истраживања бити на чланцима који су објављени током прве две деценије 21. века.

¹¹⁹ Временски обухват кореспондира с јавно доступним чланцима из часописа, односно с чланцима с којих је скинута ознака тајности (*declassified*).

Временски оквир за анализу одабраних чланака не значи да су чланци у часопису о употреби отворених извора података у обавештајном раду писани само у том временском периоду. На пример, Дејвис Мур (*Davis W. Moore*) је 1963. године анализирао отворене изворе о совјетским одбрамбеним капацитетима, а Херман Крум (*Herman L. Croom*) је 1969. године написао чланак о употреби иностраних отворених извора.¹²⁰ Ови чланци већ су поменути у поглављу о историјском развоју OSINT дисциплине. Даље, кад је у питању трансформација обавештајног рада под утицајем технологија, постоје и чланци који се баве предвиђањем будућности обавештајног рада на нивоу деценија, који су објављени 1981. и 1991. године.

Структура часописа мењала се током последњих 65 година, тако да су данас у њему подједнако заступљени текстови који се баве историјским освртом на обавештајни рад, нпр. кроз студије случаја обавештајних успеха и неуспеха током хладног рата, као и текстови који се баве освртом на различите аспекте обавештајног рада (обавештајна анализа, технике и методе за прикупљање обавештајних података, образовање за обавештајни рад, теоријске расправе и сл.) из перспективе обавештајних професионалаца. Аутори су аналитичари и руководиоци из Обавештајне заједнице САД, као и експерти за пословно-обавештајну делатност из приватног сектора и истраживачи који проучавају обавештајни рад. Оно што је заједничко већини аутора, то је дугододишње (у многим случајевима и вишедеценијско) професионално искуство у овој области, што је био додатни фактор који је утицао на релевантност одабране грађе за анализу.

С обзиром на чињеницу да су часописи објављивани на енглеском језику (*American English*), база чланака претраживана је прво по насловима чланака у односу на следеће кључне речи:¹²¹ *open source intelligence, OSINT, open sources, intelligence collection, future, tomorrow, computers, information and communication technology, ICT, new technologies, technologies, new media, social media, knowledge work, periodicals, newspapers, books, broadcasts, press, radio, journals, magazines*. Након прелиминарног одабира већег броја чланака (50-60), накнадном претрагом текста преко прецизнијих кључних речи, број чланака за анализу сведен је на шеснаест текстова, дванаест из периода 2001-2021. година и четири из периода 1955-2000. година. Анализе одабраних текстова биће представљене хронолошки у наставку овог поглавља.

¹²⁰ Moore, D.W. (1963). Open Sources on Soviet Military Affairs. *Studies in Intelligence*, 7(3), 101-108; Croom, H.L. (1969). The Exploitation of Foreign Open Sources. *Studies in Intelligence*, 13(3), 129-136.

¹²¹ Претраживање је вршено електронском претрагом садржаја HTML страница и PDF верзија часописа, односно визуелним путем уколико су верзије чланака биле доступне само у форми скенираног текста.

Дејвис Мур (*Davis W. Moore, Jr.*) је у чланку под насловом „Отворени извори о совјетским војним питањима“ кроз неколико категорија анализирао које су све врсте отворених извора током 1960-их година доступне америчким обавештајним службама и какве капацитете за обавештајни рад имају ти извори. Овај чланак представља један од првих у часопису *Studies in Intelligence* који на свеобухватан начин анализира квантитет и квалитет отворених извора података, те се може сматрати за прекретницу у разумевању OSINT дисциплине као једне од кључних за тадашњи обавештајни рад у Сједињеним Државама.

Мур почиње текст тврдњом да су отворени извори корисни за производњу војних обавештајних информација о Совјетском Савезу због тога што су многобројни и разнолики, те да су они доступни у великим количинама обавештајне заједнице а у мањој мери и у академском свету. У том погледу Конгресна библиотека, Војна библиотека и Одељење морнарице током шездесетих година прошлог века имају квалитетне колекције совјетских публикација које се односе на различита војна питања, док у академској заједници постоји око 20 истраживачких установа које имају више од десет хиљада и још 40 или више других установа које покривају између једне и десет хиљада наслова на руском језику. Више од 35 недржавних библиотека редовно добија по стотину руских периодичних издања (углавном часописа), док је њих 13 претплаћено на десет или више руских дневних и недељних новина. Мур претпоставља да у случају да само једне десетина ових публикација садржи информације о војним питањима, онда је то веома значајан ресурс за обавештајну заједницу. Поред тога, наглашава да се изузетно квалитетна колекција совјетских војних публикација налази у Хуверовом институту на Универзитету Стенфорд.

Наравно, Мур прави и напомену да је употребну вредност таквог материјала ипак теже утврдити од његовог квантитета. За тадашње свакодневне обавештајне информације отворени извори користили су се јако ретко, а један од разлога за то је тај што постоји извесно кашњење у добављању совјетских публикација на територији Сједињених Америчких Држава. Свакако, те публикације могу бити веома корисне у пружању информација о војној доктрини, борбеном поретку и специфичном наоружању и војној опреми тадашњег главног противника. Мур каже да се оне могу користити и да се користе за производњу основних војних обавештајних података и свакодневних војнообавештајних процена, као и да оне доприносе и подацима о развоју система наоружања Совјетског Савеза. Све у свему, отворени извори вероватно пружају већи део свих информација које се користе у производњи војних обавештајних података о Совјетском Савезу, иако та цифра највероватније не износи деведесет процената као што многи тврде.

Муров допринос овој пионирској анализи отворених извора података о Совјетском Савезу јесте једна од првих категоризација отворених извора у OSINT дисциплини. Главни типови отворених извора који се барем делимично баве совјетским војним питањима се у наставку Муровог текста разматрају у односу на њихову доступност у Сједињеним Државама, као и о односу на њихову релативну вредност у односу на друге обавештајне податке који се прикупљају помоћу тајних метода и техника. У питању су следеће категорије:

¹²² Библиографски подаци, списак кључних речи и хиперлинкови ка анализираним чланцима налазе се у прилогу овог рада.

- Совјетски војни прописи и приручници;
- Совјетске књиге и памфлети;
- Совјетска периодика;
- Совјетска радиодифузија и дневна штампа;
- Западни извори.

Кад су у питању совјетски војни прописи и приручници, они се углавном односе на стандардне методе војних операција које су заједничке за све оружане снаге света, међутим, ови извори повремено пружају увид у совјетске доктринарне концепте и неке административне поступке и процедуре које се разликују од оних у западним државама. Њихова главна вредност лежи у чињеници да издавање новог прописа или приручника обично одражава промену у начину војног размишљања. Они су такође корисни и у лексикографском погледу, јер омогућавају утврђивање прецизних значења и конотације појмова и израза у совјетској војној терминологији.

Совјетске књиге и памфлети обухватају било какве писане садржаје, од специјализованих памфлета о уличним борбама до доктринарног трактата од 100 редова везаних за рат у Великој совјетској енциклопедији, на пример. Имајући у виду да су Совјети плодни произвођачи разноврсних публикација о војним, или прецизније речено политичко-војним питањима, постоји велики корпус руских радова о свим темама из ове области, од националне стратегије и државних циљева све до буџетских проблема одбране и тактике ноћне борбе. Совјетска војна доктрина Рејмонда Гартофа (*Raymond L. Garthoff*) обухвата библиографију од око 350 највреднијих наслова који су објављени до 1953. године, док је 1959. године Министарство оружаних снага објавило библиографију под насловом Совјетска војна моћ, која садржи 1.300 одабраних референци (како периодичних публикација, тако и књига), од којих је најмање једна трећина на руском језику.

Совјетска периодика, односно совјетске дневне и недељне новине и часописи, било да су првенствено намењени војној или цивилној публици, према Муровој анализи вероватно дају више војних информација по јединици времена утрошеног на њих него било који други отворени извор. У томе приоду два водећа невојна извора су били централни партијски и државни медији Правда и Известија. Иако садрже релативно мало ексклузивно војних информација, вредни су за две врсте информација - прве су званичне партијске и државне изјаве о војним питањима, које се, ако су од великог значаја, прво појављују управо у тој, централној штампи, а други је извештавање о позицијама појединаца на званичним функцијама, а које пружа индиције о тренутном статусу различитих политичких функционера, земаља и политика у саветима Кремља.

Даље, Мур каже да иако се радио-емисије не могу сматрати једним од главних отворених извора о војним информацијама из Совјетског Савеза, оне су ипак корисне с времена на време. Њихова велика предност је у томе што су постале доступне западним аналитичарима много брже од чланака у дневним новинама или часописима. У хитним случајевима, преведени текст емитоване совјетске изјаве може бити у рукама аналитичара у року од сат времена након емитовања, док исти тај аналитичар неће добити објављен чланак најмање двадесет четири сата након објављивања, а у случају да жели превод на енглески језик, мораће да чека још дуже. У рутинским стварима у питању је разлика између једног или два дана и неколико недеља, што према Муру није занемарљива разлика.

Такође, Мур тврди да су транскрипти совјетских радио-емисија које свакодневно објављује FBIS (*Foreign Broadcast Information Service*) доступне аналитичарима широм Обавештајне заједнице, као и другим државним и јавним институцијама, али они ипак имају ограничену вредност за производњу војних обавештајних података јер Совјети емитују далеко мање војних информација него што објављују у дневној и недељној штампи или кроз друге штампане изворе. Штавише, каже Мур, аналитички посао FBIS је стога оријентисан углавном на политичке, а не на војне теме. С друге стране, велики део овог политичког емитовања може да има војни значај и каталогизован је у FBIS на начин да је од велике користи за војне аналитичаре, на пример, са засебним досијеима о изјавама совјетских лидера везаних за стратегију, капацитете и друге теме које се односе на совјетске оружане снаге и намере.

На крају, Мур у категорију западних отворених извора о Совјетском Савезу сврстава како различите агенте, као што су лица која су пребегла из СССР, руске групе у егзилу које су активне на Западу, бивши припадници немачких оружаних снага који су имали контакт с Црвеном армијом током рата, као и разни западни стручњаци за совјетска војна питања. Неки од њих се могу сматрати примарним изворима информација, док су други корисни за тумачење података из примарних извора, посебно уколико познају руски језик.

Кључне речи: open sources, periodicals, newspapers, books, pamphlets, broadcasts, press transmissions

Шифра документа: 1969Exploitation

Херман Крум (*Herman L. Croom*) је 1969. године објавио текст под насловом „Експлоатација страних отворених извора података“ у којем је на основу одабраних података анализирао капацитете OSINT дисциплине у погледу процењивања нуклеарних капацитета других држава током хладног рата, али је дао и препоруке за успостављање посебних OSINT система који би координисали напоре на прикупљању и прослеђивању отворених података обавештајној заједници.

Крум започиње текст тврдњом да су сви сад (током шездесетих година прошлог века, прим.) већ свесни да виртуелни плимски талас јавно одштампаног папира прети да преплави скоро све установе интелектуалног истраживања, те да тај проблем одсликава два главна аспекта који се односе на обавештајну делатност. Први је апсолутни раст обима материјала који је од интереса за обавештајну заједницу, док је други пролиферација средстава за његово прибављање и обраду. У том погледу циљ Крумовог чланка јесте да пружи преглед о томе шта се догодило кад је у питању прикупљање података из отворених извора у обавештајној заједници, као и да се предложи могући ток акције у том погледу, уз напомену да је ово питање далеко од хипотетичког.

У том смислу, Крум поставља питање за размишљање: „Где би, на пример, могла да почне обавештајна потрага како би се утврдило да ли је одређена држава за коју се сумња да је кренула у програм нуклеарног наоружавања то заиста учинила?“ Крум наговештава да је дотадашње искуство показало да је логичан први корак у таквом подухвату испитивање јавно доступне, односно отворене литературе.

Он наводи да је 1963. године тадашњи заменик директора једне обавештајне службе подржао употребу материјала из отворених извора у приступу овом проблему кроз тврдњу да је „чињеница да ниједна земља још није развила програм нуклеарног оружја у потпуној тајности.“ Он је такође истакао да програм нуклеарног наоружања представља велики подухват који ће се готово сигурно одразити на многе друге државне активности. Он тврди да би чак и минимални програм за производњу малог броја нуклеарног оружја коштао преко 100 милиона долара по тадашњим ценама и захтевао би најмање пет година до постизања крајњег циља. У том смислу би захтеви за критичним ресурсима и људством оптеретили државне капацитете који су на располагању чак и најбогатијим земљама које немају развијене нуклеарне програме. Стога, преглед индустријских и економских услова, као и природних и научних ресурса једне земље треба да укаже на изводљивост развоја нуклеарног наоружања.

Вредност информација из отворених извора у обавештајним службама никако није ограничена на откривање великих, дугорочних пројеката вредних више милиона долара. Страна штампа игра главну улогу у обезбеђивању информација тренутне обавештајне вредности о политичким, војним и економским дешавањима у другим државама. На пример, Крум каже да су у строго контролисаној комунистичкој штампи, уводници и изјаве партијских и других државних лидера често јасни показатељи великих наступајућих државних активности или промена у курсу државне политике. Стране књиге и часописи су стога главни извори текућих обавештајних података и оне помажу у свакодневној анализи обавештајних података кроз пружање основних информација. Такође, научни и технички часописи често дају прве назнаке истраживачких и развојних достигнућа која су од дугорочног војног или индустријског

значаја за дату државу и представљају конкретне индикаторе да треба да дође до одређених промена на војнополитичком плану.

На том трагу, обавештајна заједница је имала користи од тога што је на време препознала вредност информација из отворених извора и на том плану предузела кораке везане за организовање прикупљања и експлоатације података прибављених из отворених извора. Крум каже да је овај програм с времена на време проширен и унапређен како би испратио промене ситуације до којих је свакако долазило. Отворени извори података обезбеђују примарни инпут за одређене обавештајне напоре, као и значајну подршку многим другим обавештајним задацима. У поређењу са традиционалним или како Крум каже, „езотеричним“ техникама рада обавештајне службе, OSINT је бржи, економичнији, плоднији и ауторитативнији. Он наводи да је 1957. године процењено да је отприлике 75 до 90 процената укупног економског, научног и географског знања Централне обавештајне агенције о Источном блоку засновано на анализама из јавно доступних материјала, док су методе прикупљања података из електронских или фотографских извора у том погледу вероватно смањиле проценте учешћа у обавештајним производима.

Количина страног материјала из отворених извора која је доступна за обавештајну експлоатацију расте на начин на који се то очекивало, тврди Крум. Раније је, због ограничења наметнутих током Стаљинове ере на Западу било доступно релативно мало научно-техничких часописа из Источног блока. Међутим, претплата на стране научно-техничке наслове порасле су са 1.900 на 8.500 годишње између 1950. и 1960. године и вероватно ће достићи скоро 11.000 годишње до 1970. године према Крумовој процени. На пример, он наводи да су се страни социолошки наслови више него удвостручили између 1950. и 1960. године и да до 1970. године они могу да достигну до 22.000 наслова годишње.

Директива Савета за националну безбедност о обавештајним службама бр. 2 о координацији активности прикупљања обавештајних података, која је ревидирана 18. јануара 1961. године, предвиђала је да ће на Стејт департменту бити примарна одговорност у иностранству (ван Сједињених Држава и њихових поседа) у погледу политичких, друштвених, економских, научних и техничких информација, а да ће Централна обавештајна агенција да спроводи, као услугу од заједничког интереса, праћење стране радијске и телевизијске пропаганде, као и штампе зарад прикупљања обавештајних података за потребе свих ресора и агенција које за то имају интерес. Директива је такође предвиђала да ће Централна обавештајна агенција да спроводи експлоатацију публикација на страним језицима у обавештајне сврхе, по потреби, као услугу од заједничког интереса, и да у том погледу директор Централне обавештајне службе координише сличне активности које омогућавају другим одељењима и агенцијама да реализују сопствене захтеве.

Новине, часописи, књиге и страна емитовања чине највећи део материјала прибављених из отворених, односно јавно доступних извора. У складу са директивом Савета за националну безбедност, систем за набавку публикација Стејт департмента, уз помоћ Централне обавештајне агенције, функционише тако што преко америчких амбасада у различитим деловима света набавља различите књиге и часописе, и у том погледу су највећи напори били реализовани у Совјетском Савезу. Нове књиге добијене кроз овај програм објављују се на Списку руских књига (у питању је некласификован документ према Круму), који припрема Централна референтна служба ЦИА, а објављује Стејт департмент.

Служба ЦИА за информације о страном емитовању (раније поменуто FBIS) има кључну улогу у надгледању страних радио-емисија и она је од 1. маја 1967. године била одговорна за праћење штампе и координацију превода, што је раније била функција Одељења за стране документе Централне референтне службе ЦИА. У овим програмима, FBIS одређује приоритетне теме у складу са захтевима различитих компоненти ЦИА, али и других обавештајних служби у обавештајној заједници САД. Историја америчке експлоатације страних отворених извора како од стране обавештајне тако и од необавештајне заједнице показује да се програми шире како се број публикација повећава, односно скоро би се могло рећи да је светска „експлозија публикација у току“ како тврди Крум. Како време пролази, покреће се више програма и додају се нове теме и области од интересовања за обавештајну заједницу.

На крају Крум наводи и неке тешкоће у погледу употребе отворених извора података. Један од главних проблема за кориснике (аналитичаре), чак и тренутку у којем је Крум писао ову анализу, јесте добављање предмета било у облику сажетака или потпуних превода. Ако се текст од интереса не идентификује одмах, често је изгубљен за потенцијалног корисника јер формати различитих крајњих производа у различитим деловима система нису унификовани кроз јединствен систем за архивирање и индексирање. Резултат је тај да неки корисници имају много више користи него неки други од експлоатације материјала прибављеног из отворених извора. Корисник с више времена на располагању и склоношћу ка доброј организацији ће почети да гради сопствене досијее и системе за проналажење докумената, док ће други морати да се ослони са сопствено памћење и неће имати систем за брзо проналажење докумената. Крум каже како се напори на прикупљању података из отворених извора буду ширили, овај проблем ће се погоршавати, те да ће употреба метода машинских записа бити обавезна у будућности.

Потреба за централизованом агенцијом која би управљала растућом експлоатацијом свих страних отворених извора информација је стога већ очигледна да би се рационализовали бројни напори, сви са сличним циљевима, који се одвијају истовремено унутар и изван обавештајне заједнице. У овом погледу Крум спада у прве заговорнике приступа за успостављањем засебне организације или агенције која би била задужена за менаџмент великом количином отворених извора који свакодневно пристижу из различитих држава.

Кључне речи: open sources, press, radio, journals, newspapers, magazines, books, broadcasts

Шифра документа: 1981Eighties

Вилијам Колби (*William E. Colby*) био је директор Централне обавештајне агенције од 1973. до 1976. године. У тексту који је написао за часопис *Studies in Intelligence* 1981. године представио је своја предвиђања у погледу развоја обавештајног рада у деценији која је у том тренутку почела, а у контексту техничко-технолошког развоја у датом тренутку.

Колби започиње рад тврдњом да се професија и дисциплина обавештајног рада суочавају с великом прекретницом почетком 1980-их година. Ако се обавештајном заједницом буде управљало на адекватан начин, осамдесете године ће означити кулминацију развоја аутохтоног америчког обавештајног система који се разликује од традиционалних и иностраних система на начин на који су америчко друштво, култура и политички систем у супротности појединим иностраним. Колби сматра да резултат доброг вођења обавештајне заједнице може да буде значајно побољшање у способности Сједињених Држава да анализирају, просуђују и доносе одлуке о међународним питањима и о питањима везаним за националну безбедност.

У том смислу, Колби се одмах осврће на техничко-технолошки развој који је у том тренутку био изузетно убрзан. Он каже да је јасно да су информационо доба и пратеће технологије отворили потпуно нове видике за начине управљања информацијама. Уз механизоване банке података и библиотеке, огромне количине информација могу се претраживати у потрази за материјалом релевантним за било које истраживање. На пример, докази са сателитских снимака или подаци добијени на основу електронског пресретања и рада амбасада могу се тренутно централизовати. Такође, нејасан извор који се наводи у једном извештају може се разјаснити кроз обрасце откривене у другим начинима доласка до информација.

У том смислу је потребно енергично инсистирати на развоју аутоматског превођења како би се смањиле језичке баријере, на одабиру релевантног материјала за софистицирано превођење са других језика. Он у том погледу наводи и технику „кратеологије“, односно идентификације совјетског наоружања и војне опреме према облику сандука на палубама бродова у којима су транспортовани, а која датира из раних 1960-их година, за коју тврди да може бити допуњена бројним другим подједнако корисним техникама за препознавање и уочавање образаца. Уз такву механизовану помоћ, неки детаљи из претходног обавештајног рада неће бити заборављени или занемарени током рада на новим обавештајним задацима.

Једно од Колбијевих предвиђања за дату деценију јесте да ће доћи до велике промене у обавештајној делатности за коју ће се показати да има веће ефекте чак и од суштинских промена у државним системима за управљање информацијама. Према њему, у питању је сазревање обавештајне функције од њеног настанка као државне шпијунске службе до раста у интелектуалну дисциплину која подједнако служи и приватном и јавном сектору. Обавештајна дисциплина ће добити своју независност и служиће свима који прикупљају, прослеђују и управљају информацијама, као и онима који из њих извлаче аналитичке закључке на којима се може заснивати доношење одлука. Колби овде мисли и на обавештајне производе свеобухватне и одмерене процене, упозорења и предвиђања будућности, а на основу којих могу се доносити одлуке и креирати политике. У том смислу, Колби сматра да државна обавештајна заједница треба да стимулише развој ових техника пошто је обавештајна служба била

први спонзор и подстицај развоју сателитског фотографисања и компјутерског хардвера и софтвера.

Он каже да је управо овај процес већ у току, те да је обавештајни рад у својој новој димензији постао је превише важан да би био препуштен само држави. Данашње (мисли се на осамдесете године, прим.) ширење информационих банака и аналитичких центара за инвестиционо саветовање, процене политичког ризика и „предвиђање будућности“ сведочи о преливању обавештајне дисциплине ван традиционалних кругова владе Сједињених Држава. У овим центрима се развијају аналитичке процедуре и алати који ће након услуга кредитних центара, служби за испитивање тржишта и истраживача јавног мњења прећи на предвиђања будућих дешавања и опасности. Мноштво ових центара ће пружити подстицај конкуренцији за улагање у истраживање, развој и иновације него што би то званична бирократија сама учинила на истом плану.

На крају, Колби каже да је у информационом универзуму за неколико година дошло до муњевитог кретања кроз неколико фаза које су у свету робне трговине изискивале деценије па и векове. Ера стицања или освајања била је прва, и она се огледала у протоку робе као прилици за традиционалну шпијунажу за прикупљање података у империјалним центрима. Након тога је уследио „меркантилни“ период у којем је размена прихваћена под условом да се у обавештајном свету створи чиста корист од додељивања одабраних предмета из поверљивих извора у замену за подједнако пажљиво пуштање драгоцености друге државе. Како обим доступних информација експлодира због развоја модерних технологија, може се рећи да смо у ери „слободне трговине“ информацијама.

Кључне речи: open knowledge, information age, information management, information technology

Шифра документа: 1991Nineties

По узору на претходно анализирани рад, Дејвид Грајс (*David D. Gries*) бавио се проценом природе и трендова у обавештајном раду у деценији која је наступала, у раду „Обавештајни рад у деведесетим годинама“. У духу оптимизма који је долазио с растакањем источног блока и Совјетског Савеза, аутор се према деценији која је отпочела опходи као према „деценији сарадње“. Након предвиђања у цртама кључних стратегијских, војнополитичких и економских тачака за позиционирање Сједињених Држава у новим околностима изазваним завршетком хладног рата, Грајс се бави питањем нових трендова на које је потребно фокусирати се током деведесетих година. У последња два поглавља Грајс се бави прогнозом будућег садржаја обавештајног рада кроз фазе прикупљања, анализе и производње обавештајних података и информација.

Грајс на почетку тврди како је процват скупих техничких система прикупљања обавештајних података прошао, те да је завршетак хладног рата смањио потребу за техничким системима који су пројектовани да производе стратешке индиције и обавештајна упозорења везана за Источни блок. У том погледу он тврди да ће током 1990-их година бити потребни системи који могу да покрију различите циљеве, који се истовремено брзо крећу између њих како се захтеви мењају. Такви системи ће имати више флексибилности и мноштво различитих употреба. Комерцијални сателити ће у том погледу да буду у другом плану, а како се квалитет америчких, француских и совјетских комерцијалних сателита буде побољшавао, обавештајна заједница ће их више користити, а то ће радити и други потенцијални корисници.

Даље, Грајс каже да ће се повећавати прикупљање неklasификованих, односно јавно доступних информација. Он то разматра у односу на широку доступност личних рачунара и програма за стоно издаваштво који су умногоме олакшали продукцију литературе. Свака година која пролази са собом доноси експлозију књига, часописа и новинских чланака, док се радијска и телевизијска покривеност убрзано повећавају. Пошто јавно доступне информације, односно информације добијене из отворених извора обично обухватају до 80 процената извора потребних за анализу обавештајних података, обавештајни сакупљачи ће у 1990-им годинама морати да пронађу нове начине за прикупљање, обраду и експлоатацију ове огромне количине података, иначе ће та количина превазићи способност обавештајне заједнице да их свари.

Грајс предвиђа да ће бити све мање аналитичара и све мање обавештајних производа током 1990-их година, пошто се обавештајни ресурси смањују у складу са буџетом који се издваја за потребе националне безбедности. Мањем броју аналитичара који се свакодневно суочавају са све већом количином података које треба обрадити биће потребна помоћ рачунарских технологија као никад раније. У том погледу рачунари ће се користити за чување информација зарад каснијег проналажења похрањених информација као први, а не средњи или завршни корак у том процесу. Осим тога, биће неопходно да рачунари изврше прелиминарну анализу, омогућавајући све мањем броју аналитичара да посвете више времена софистициранијој анализи, а мање примарном истраживању корисних информација.

Даље, он тврди да ће мањи број аналитичара морати да буде боље обучен и да буде флексибилнији. Биће потребни аналитичари који су обучени у различитим научним областима, као и у познавању језика, а који могу брзо да пређу с једног

задатака на други као одговор на брзе промене захтева. У том смислу он каже да ће „обавештајна заједница тражити радне, а не тркачке коње“.

Такође, обавештајна заједница ће морати брже да испоручи свој аналитички производ, и то ће вероватно чинити електронским путем. Креатори политике који су одрасли уз телевизијски програм навикли су да упијају информације визуелно и усмено у исто време. Такође су навикли на више активности истовремено, што је последица одрастања уз гледање телевизијског програма, читања књига и часописа на прескок и вођења разговора у исто време. Као корисници обавештајних података, ова нова генерација ће апсорбовати обавештајне податке на сличан начин, односно у малим дозама док се обављају други послови.

Као што је Грајс на почетку напоменуо, информације добијене на основу података из отворених извора чине до 80 посто сирових обавештајних информација и тај проценат ће се вероватно повећавати. Велики део информација које су потребне за анализу нових обавештајних питања из 1990-их година је доступан свакоме ко има стрпљења и вештине да их пронађе. Аналитичари су научили да на ефикаснији начин филтрирају овај корпус информација, као и да креирају најбољи могући обавештајни производ. Рачунарски софтвер ће бити решење, али много тога ће зависити од обуке и способности самих аналитичара, закључује Грајс.

Кључне речи: collection of unclassified information, computers, analysis, analyst training

Шифра документа: 2001OSINT

Аутор чланка под називом „OSINT: The State of the Art, the Artless State“¹²³ је Марк Ловентал (*Mark M. Lowenthal*), директор Програма за прикупљање података из отворених извора компаније SRI International, некадашњи помоћник директора Централне обавештајне агенције (ЦИА) за анализу и производњу и бивши шеф особља Комитета за обавештајни рад Представничког дома. Он се у чланку бави значајем прикупљања података из отворених извора, начинима примене OSINT-а и прегледом сектора у којима се овај метод користи. У тексту се бави и везом овог метода са другим методама прикупљања података и утврђивањем тренутног стања у области прикупљања података из отворених извора.

Ловентал се у уводном делу рада бави природом метода за прикупљање података из отворених извора, развојем овог метода и прегледом отворених извора података. У том погледу наглашава да постоје поједини проблеми с којима се истраживачи суочавају, те наглашава да је OSINT дисциплини као начину прикупљања обавештајних података потребна конкретна методологија. Такође се осврће на то шта је урађено на пољу OSINT метода и наводи каква ће будућност OSINT метода да буде или барем требало да буде.

Аутор у тексту пружа кратак увид у методе OSINT-а и могућности за примену ове дисциплине у обавештајном раду, као и где се тачно OSINT налази у односу на друге обавештајне дисциплине. Имајући у виду периоду у којем је чланак писан, Ловентал се дотиче и интернета као не тако малог извора података у датом тренутку. У том контексту напомиње да просечан корисник интернета може да употребљава овај метод прикупљања података, само да је под великим знаком питања начин на који ће прикупљене податке и информације моћи да користи. Ловентал је у том смислу отишао и корак даље те отворио могућност употребе ове обавештајне дисциплине у приватне сврхе, што би утицало на независну изградњу техника, метода и алата које би евентуално могле да се користе и у обавештајној заједници у смислу јавно-приватног партнерства у области националне безбедности.

Док се држи курса о приватној употреби отворених извора података доступних на интернету, Ловентал ипак напомиње да OSINT дисциплина може да буде и непоуздана, преваходно због свеprisутности дезинформација којима интернет обилује, те да је неопходно развити алате који би могли да повећају поузданост података из огромне количине доступних извора. У том погледу дилема коју аутор има своди се на питање да ли би развој поменутих техника, метода и алата за прикупљање и филтрирање података доступних на интернету требало да буде питање о којем институције националне безбедности треба да брину, или би то требало препустити приватном сектору. Наравно, Ловентал је био на добром трагу у погледу процене квалитета и квантитета података доступних онлајн, а посебно у контексту дезинформација које су данас нераскидиво везане за интернет.

Ловентал наводи да је предност OSINT-а у томе што је изузетно економичан. У том погледу наводи да је некад било потребно много људских ресурса да би се спровело прикупљање података о некој појави или питању, док је данас потребно само укуцати кључне речи у одређеном претраживачу који ће избацити све онлајн објављене изворе

¹²³ Наслов чланка базира се на игри речима „state“ и „art“ те је боље оставити га на оригиналном језику.

у којима се та реч помиње или је обележена. У том смислу Ловентал OSINT дисциплину назива „штедњом новца“. Међутим, он се осврће и на другу страну приче о OSINT дисциплини која прикупља податке с интернета, а то је проблем валидације података који долазе из тог извора. Каже да у погледу онога што је доступно на интернет форумима, блоговима и другим локацијама нема ограничења у томе шта ће бити написано, не постоји могућност ауторизације написаног, те нема ни аутентификације садржаја који се пласира. У том смислу он каже да ће аналитичари као и у раду с претходно коришћеним изворима, током времена морати да науче који извори су поуздани, а који нису.

Као што је било напоменуто у уводном поглављу, битна карактеристика отворених извора података је тзв. нова парадигма обавештајних дисциплина коју је дао Ловентал у овом чланку. Према њему су диверзитет и расположивост отворених извора података на почетку овог века утицали на то да класично прикупљање података губи одређени део тајности, односно да ти подаци у себи садрже одређени део извора који у класичном смислу имају све карактеристике тајних дисциплина, али су по природи јавно доступни. Примери тога су јавно доступни сателитски и други снимци, прикупљање података од људи преко званичне дипломатске и друге формалне комуникације, услуге комерцијалног мерења различитих сигнала, као и праћење комуникација путем пресретања које је данас доступно све већем броју људи.

Ловенталов чланак је на одређени начин допринео додатном разумевању квалитета OSINT дисциплине какво имамо након две деценије развоја интернета, због тога што је „истргао“ методе и технике OSINT-а из руку обавештајних служби те указао на њихову употребну вредност ван класичних и традиционалних националних обавештајних система. У том погледу Ловентал предвиђа употребу ових метода и техника и за истраживаче који испитују кретања на тржиштима, научне истраживаче који се баве различитим друштвеним појавама и друге. У том смислу Ловентал предвиђа да ће OSINT „бити најефикаснији систем за прикупљање података“.

Овде не треба изгубити из вида и тренд који је и Ловентал сам започео, а то је пружање OSINT услуга бивших обавештајних аналитичара приватном сектору. Наиме, велики број обавештајних аналитичара с искуством у државном сектору је након одласка из обавештајне заједнице прешао у приватни сектор, како у постојеће институције које се баве неком врстом аналитичких послова, тако кроз оснивање потпуно нових специјализованих аналитичких организација и компанија за пружање OSINT услуга у широком захвату области и дисциплина.

Кључне речи: OSINT, open source intelligence

Шифра документа: 2004Sailing

Текст Стивена Меркада (*Stephen C. Mercado*) „Лутајући морем OSINT-а у информационом добу“ има за циљ да представи развој обавештајног рада током двадесетог века од првих подухвата у овој области све до данашњих дана. Меркадо је у раду такође представио на који начин се обавештајни процес мењао током овог периода, као и с каквим проблемима је била суочена америчка Обавештајна заједница.

Аутор тврди да поменути проблеми могу да се разреше на основу свеобухватног, експертски оријентисаног, транспарентног и ефикасног приступа, тако да је у том погледу рад намењен како професионалним запосленима у обавештајним службама, тако и општој јавности, конкретно студентима, медијима, издавачким кућама и приватном сектору, који такође могу да пруже допринос у области прикупљања података из отворених и других извора. Циљна група овог текста су такође и аналитичари којима рад може да помогне да боље разумеју утицај који је убрзани развој информационих технологија имао у овој области. Меркадо се дотиче и питања која су се појавила након завршетка хладног рата, а у контексту стручности, квалификованости кадра, као и адекватне опремљености америчке Обавештајне заједнице у контексту прикупљања података из отворених извора.

Меркадо уочава да кроз анализу рада аналитичара с посебним акцентом на прикупљачима података, може да се закључи како није учињено довољно за проучавање капацитета прикупљених података који су јавно доступни, односно засновани на отвореним изворима. У том контексту, правећи историјске паралеле, Меркадо даје пример проблема у комуникацији током Другог светског рата и након њега, а у погледу неадекватне опреме – средстава за комуникацију, што објашњава великим финансијским издацима који су у то време били иманентни за то поље. Наравно, у нешто каснијем периоду, током хладног рата, долази до побољшања квалитета отворених извора података где Меркадо наводи пример јавно доступне литературе која је без већих потешкоћа могла да се додобије из Совјетског Савеза. Очекивано, крај хладног рата додатно је разбио баријере које су дотад постојале у погледу прибављања ових извора, те је OSINT постао далеко квалитетнији.

Данас и поред великог технолошког напретка, као и доступности отворених информација, мањим трошковима којима се прикупљају она се и даље суочава са проблемима који подразумевају, недовољну стручност у коришћењу савремених софтвера. Поређења ради, због тешкоћа у приступу информацијама постоје тешке и лаке мете као што су примером наведене Северна Кореја (Демократска Народна Република Кореја) и Јужна Кореја (Република Кореја). Медији Пјонгјанга представљају отворени извор који је под државном контролом и као такав не представља поуздан извор информација и самим тим не сматра се као извор од значаја за обавештајну заједницу. Због тога се приступа изналажењу могућности да се дође до тачних информација другачијим путем, док је приступ тајног прикупљања информација значајно смањен или готово немогућ у конкретном случају. С друге стране, медији Сеула обилују мноштвом информација које се сматрају поузданим и лако проверљивим и као такве постају изузетно значајне за обавештајну заједницу.

Аутор сматра да се управо у овоме огледа неуспех припадника обавештајне заједнице. У првом случају због непостојања ресурса за праћење поузданих отворених извора као и извора уопште, а у другом случају због мноштва отворених извора који

захтевају ангажовање већег броја људи и повећане трошкове њиховог ангажовања. Обавештајна заједница се у оба случаја суочава с тешкоћама приликом прикупљања информација од значаја за њихов рад. Обученост припадника обавештајних служби који раде на отвореним изворима ограничена је првенствено због непознавања језика, а затим и због нестручности, првенствено да разликују шта је права, а шта лажна информација, као и то шта је тајна, а шта финални обавештајн производ. Због оваквих проблема у погледу кадра обавештајних служби дешавало се често, а и даље се дешава, да је погрешно интерпретирана информација из отвореног извора поистовећена с информацијама које су прикупљене путем тајних начина добављања.

Због оваквих проблема обавештајна заједница упада у замку јер тако прикупљеним информацијама званичници придају мање значаја и приступају им са предрасудама, сматрајући да је обавештајна информација по дефиницији тајно добављена информација. Као што информација с телевизије или из часописа може да буде корисна, али не мора да буде исто што и обавештајна информација, тако и сателитске фотографије или било која информација стечена шпијунажом такође може бити корисна, али не мора да има вредност обавештајне информације. Меркадо закључује да кадрови обавештајне заједнице морају да буду обучени да разликују шта је обавештајна, а шта тајна информација, те да у мноштву отворених извора брзо и тачно издвоје шта је битно, а шта не као информација од значаја за стварање обавештајног производа.

Меркадо наводи пример да се дешавало да је обавештајни официр често брже напредовао у служби са украденом, а непровереном информацијом, онако како би и истраживачки новинар са тајно добављеном информацијом добио насловну страну у штампаним медијима или „ударну“ вест на телевизији, а за коју се касније испостави да је нетачна, чак и да је у питању дезинформација, што за последицу може да има огромне негативне ефекте, и политичке и економске.

Аутор сматра да се, иако су обавештајне услуге у области отворених извора података данас лако доступне, примећује велика америчка равнодушност, како према страним језицима тако и према начинима размишљања који долазе из других држава. Проблем је у томе што обавештајна заједница у САД има врло ограничен извор кадра из малобројних академских средина у којима се студенти током образовања сусрећу с учењем страних језика, њихових култура и политичких и других прилика. Меркадо сматра да је у контексту обавештајног рада који је заснован на отвореним изворима података ово не тако мали проблем.

Меркадо наставља да ће и у ери експанзије интернета и пратећих технологија ово бити још већи проблем јер примећује да енглески полако бива угрожен онлајн другим језицима (кинеским, арапским, корејским итд) који не користе латинично писмо које је једноставно и за аутоматизовано превођење уколико је потребно. Укратко, каже он, енглески језик је најбољи за праћење стања у државама у којима се користи енглески језик.

Аутор предлаже неколико решења за ове проблеме. Први јесте утицање обавештајне заједнице на универзитете у погледу увођења страних језика као обавезних у наставу. Даље, наводи да треба подстакнути америчке издаваче да објављују више превода страних књига из којих такође могу да се стварају слике о другим државама и друштвенополитичким приликама у њима. Такође, Меркадо примећује да је још један проблем у датом тренутку мањак регионалних студија на

студијским програмима америчких универзитета, где примећује огромну незаинтересованост за руске или корејске студије нпр. У том погледу сматра да је потребно утицати на повећање ових програма широм академске заједнице.

Његова идеја је да би координатор обавештајне заједнице прво требало да утиче на повећање број службеника за језике у FBIS, где би за прикупљање и анализу отворених извора требало ангажовати људе са знањем страних језика, других држава и медија. Друго, обавештајна заједница требало би да предузме кораке у трансформацији шароликих и разбацаних OSINT јединица у једну организовану структуру са FBIS-ом као координационим центром. Треће, обавештајна заједница мора да организује сопствене техничке ресурсе и да користи оне из приватног сектора како би искористила најновију информациону технологију за прикупљање, анализу, производњу и дистрибуцију OSINT-а. OSINT сакупљачи, аналитичари и други би имали користи од паметних претраживача, побољшаног софтвера за машинско превођење и бољих алата за укључивање аудио и видео садржаја у обавештајне извештаје.

Кључне речи: OSINT, open source intelligence

Шифра документа: 2005Distinction

Меркадо у другом тексту који се бави отвореним изворима података тврди да би они који се куну у то да су тајне једини прави обавештајни подаци, за разлику од само „информација“ до којих се долази преко отворених средстава, требало добро да размотре нејасан карактер категорија отвореног и прикривеног у обавештајној делатности. У том погледу каже да информације скривене иза различитих начина класификације и програма за специјални приступ информацијама могу да се покажу исте као и материјал који је доступан јавности.

Отворени и прикривени токови обавештајних података никад нису потпуно независни и различити, тврди аутор, односно они се често мешају и залазе једни другима у домене. Тако, чак и тајни извештаји с времена на време постану скуп исечака из штампе, док уредници штампе често објављују приче засноване на цурењима поверљивог материјала. Меркадо ту наводи више примера којих има на претек. На пример, један од ветерана ЦИА, Џејмс Лили је рано у својој каријери сазнао како су кинески агенти „преварили“ његову канцеларију помоћу наводно инсајдерских информација о кинеским дешавањима за која се касније показало да су „извезене верзије чланака из провинцијских кинеских новина“. На сличан начин, један европски агент је током 50-их година прошлог века преносио совјетске новинске чланке као обавештајне податке иза гвоздене завесе оперативцима ЦИА и западнонемачке службе безбедности. На крају, недавно је новинар Бил Герц из Вашингтон Тајмса открио поверљиве информације, где је у објављеним копијама стварних обавештајних извештаја наглашено како се јавни и прикривени токови информација стално преплићу.

У том погледу Меркадо каже да што се више разматра проблем, то је мање јасна разлика између отворених података и података прикупљених другим (тајним) средствима или преко других извора. Он разматра случај бомбардера Б-29 чија је употреба у Другом светском рату наводно била тајна. Семјуел Халперн, официр Канцеларије за стратешке услуге (Office of Strategic Services, OSS) присетио се како је једном изненадио једног адмирала говорећи у свом брифингу о бомбардерима Б-29 Super Fortress. Кад је адмирал захтевао да сазна како је Халперн знао за „високо поверљив“ авион, официр OSS је одговорио да је сазнао за бомбардер преко праћења јапанских радијских емитовања. Укратко, оно што је некима поверљиво, то је отворена информација за неке друге. Ово може довести до апсурдне ситуације у којој странци преко медија својих држава сазнају детаље о америчким обавештајним операцијама у својој земљи, док америчка јавност и обавештајна заједница остају несвесни изложености у иностранству. Меркадо каже да би у том случају израз „једностран тајна“ био прави термин за овај феномен.

Меркадо тврди да није проблем само у томе што се отворени извори понекад не разликују од тајни, већ OSINT често превазилази поверљиве информације по вредности за праћење и анализу обавештајних питања. Под вредностима он мисли на брзину, количину, квалитет, јасноћу, лакоћу употребе и цену:

- *Брзина*: Кад дође до кризе у неком удаљеном делу света, у области где су успостављени обавештајни капацитети слаби, аналитичари обавештајних служби и креатори политике често ће се прво окренути телевизији и интернету.

- *Количина*: Данас постоји много више блогера, новинара, експерата, телевизијских извештача и самосталних истраживача него службеника специјализованих за конкретне области и случајеве. Док мања група обавештајних специјалиста у сарадњи с квалитетним агентима, може надјачати легије отворених извештача својим приступом тајнама, велике су шансе да се сложени делови информација прикупљени од великог броја других често могу повезати, поклатати или чак надмашити поверљиве извештаје неколицине из националног обавештајног миљеа.
- *Квалитет*: Као што је већ наведено, преварени обавештајци понекад праве извештаје засноване на новинским исечцима и измишљотинама агената. Такви извештаји су инфериорни у односу на отворене изворе неокаљане лажима агената.
- *Јасноћа*: Аналитичар или креатор политике често чак и тачан HUMINT сматра проблемом. На пример, кад службеник Управе за обавештајне послове ЦИА прочита извештај о страном лидеру заснован на „извору непроверене поузданости“ или било каквим прецизнијим квалификацијама, дилема је јасна. Међутим, оно што остаје је проблем са извештајима који су настали на основу података добијених од „поузданог извора“. О коме је ту конкретно реч? О министру одбране или брату министра одбране? Аналитичар то вероватно никад неће сазнати јер службеници оперативних сегмената службе пажљиво чувају све своје изворе, као и методе помоћу којих долазе до информација. Овај недостатак јасноће је наводно допринео обавештајном дебаклу везаном за ирачко оружје за масовно уништење 2002. и 2003. године. Оперативне структуре су наводно описале један извор на више различитих начина што је можда навело аналитичаре да поверују да су имали јак аргумент изграђен на више извора за постојање ирачког оружја за масовно уништење. Са отвореним информацијама, извори су често нејасни. Са тајнама, скоро увек јесу, закључује Меркадо.
- *Лакоћа употребе*: Тајне које су скривене иза система класификација и специјалних програма за приступ информацијама, тешко је поделити са креаторима политике, па чак и са колегама, односно другим обавештајним службеницима, док нпр. сви званичници могу да читају OSINT.
- *Цена*: Сателит за извиђање који је развијен, лансиран и одржаван по цени од једне милијарде долара може да пружи слике крова фабрике оружја или трупа подморнице, док страни часопис са годишњом претплатом од 100 долара може да садржи фотографије пода те фабрике или чак унутрашњости те подморнице.

Осим општег аргумента у вези с отвореним изворима, Меркадо тврди да OSINT често изједначава или превазилази тајне у решавању данашњих обавештајних изазова као што су ширење оружја за масовно уништење, тероризам и контраобавештајни рад. Кад, на пример, једна држава развије оружје за масовно уништење, стотине или чак хиљаде инжењера, научника и произвођача могу се придружити том програму. Затим, бирократе и трговци оружје могу да продају у иностранству. Циљ OSINT-а је у том погледу огроман – инжењери могу да присуствују конференцијама; научници објављују научне чланке; произвођачи граде производне линије; бирократе издају смернице; а трговци штампају брошуре за потенцијалне клијенте. Многи папирни трагови крећу се широм света изван свега што може да се појави у медијима.

Уз тврдњу да морамо поново да размислимо о разликовању отворених информација и тајни, која је нејаснија него што многи мисле, као и о томе да је OSINT често кориснији у решавању неких обавештајних изазова, Меркадо даље разрађује да омаловажавање отворених извора од стране Вашингтона није начин да се покрене

обавештајна заједница. Одвајајући само један од сваких сто долара у буџету за обавештајне службе и додељивањем сличног малог процента особља обавештајне заједнице OSINT-у, креатори политике и руководиоци обавештајних служби добијају много мање корисних информација о безбедносним изазовима док плаћају вишу цену него што је то потребно. Обавештајни оперативци који немају приступ страним медијима објавили су небројено много погрешних и лажних извештаја заснованих на кинеским, совјетским и другим новинским чланцима. Такође је готово сигурно да се данас троше велике суме како би се добиле тајне информације сличне или идентичне онима које су јавно доступне. Уместо да се преко HUMINT-а или SIGINT-а сазна да је научник од интереса за обавештајну службу присуствовао међународној конференцији, зар не би било боље једноставно набавити, затим одштампати или извести о садржају зборника с те конкретне конференције? Отворена аквизиција ових информација би вероватно била јефтинија, док би истовремено сви креатори политике и аналитичари имали приступ овим информацијама.

Креатори политике и руководиоци обавештајних служби такође би поступили адекватно да се одупру позиву оних који тврде да би једноставно требало да се приватизује OSINT. Приватне корпорације јесу одличан извор речника, софтвера и подизвођача за потребе владе. Међутим, Меркадо каже и да приватне компаније саме по себи нису замена за одговорне, посвећене OSINT професионалце у државним институцијама. У том смислу он узима за пример једно од виталних питања, превођење. Извођачи радова – било да су у питању појединци, преводилачке агенције или истраживачке компаније (ови други углавном склапају подуговоре с преводилачким агенцијама или независним преводиоцима за таленат који им недостаје унутар институције) – данас преводе већину страних новина, научних часописа и других отворених информација за потребе обавештајне заједнице. Они то раде под вођством проверених OSINT службеника који, познавајући захтеве обавештајне заједнице и страних медија, управљају токовима превођења како би пружили одговоре на обавештајна питања. Њихово особље је такође доступно да само преведе приоритетне ставке у хитним околностима када извођачи нису доступни. У том погледу штабни официри служе једног господара, док су извођачи, који су заузети мешањем задатака који долазе и од корпоративних и од државних клијената, често недоступни кад су најпотребнији.

У идеалном случају, по Меркадовом мишљењу, влада би требало да развије сопствени масивни преводилачки кадар. Ипак, то би било много скупље од садашњег система. Неки би се залагали за супротан пут приватизације OSINT-а, што би значило да аналитичари обавештајних служби, специјализовани службеници за случајеве и области, као и други купују њихове преводе директно од приватног сектора без OSINT службеника да примењују своје опште захтеве према одговарајућим медијима за исправне информације или да уређују, често у великој мери, преводе подизвођача који су често лошег квалитета.

Меркадо тврди да (1) тајне нису идентичне обавештајним информацијама; (2) да је разлика између отворених и прикривених извора нејаснија него што се то обично замишља; (3) да су отворене информације често једнаке или превазилазе класификовани (тајни) материјал; (4) да омаловажавање OSINT -а није начин да се води обавештајна заједница; и (5) да приватни сектор није замена за владу у примени отворених извора за решавање данашњих обавештајних изазова. У закључку, Меркадо каже да Вашингтон треба да додели више ресурса отвореним изворима података. У том погледу каже следеће - да ли ћемо направити национални OSINT центар или ћемо

оставити FBIS и њихове колеге тамо где јесу, мање је важно од питања долара и људи. Стављање свих оскудних OSINT канцеларија у један центар, без додатног финансирања, било би аналогно сиромашном човеку који комбинује неколико малих банковних рачуна у један – и даље је сиромашан. С већим ресурсима, на пример удвостручењем OSINT потрошње на отприлике два процента буџета обавештајних служби, видели бисмо импресивно повећање обавештајних података доступних свима у влади. То би чак омогућило прикривеним сакупљачима да се с већом прецизношћу фокусирају на подручја која су заиста ван домаћаја отворених извора.

Кључне речи: open information, open sources

Шифра документа: 2005NGOs

У чланку под насловом „Могу ли америчка влада и невладине организације да учине више?“, Елен Б. Лејпсон (*Ellen B. Laipson*) из Центра Хенри Л. Стимсон (*Henry L. Stimson Center*) бави се односом између америчке владе и невладиног сектора у области националне безбедности. Она је радила у влади САД 25 година, између осталог и као потпредседавајућа Националног Обавештајног савета.

Током протекле деценије и по, три појаве су се драматично промениле: доступност информација путем дифузије и информационих технологија; улога невладиних организација (НВО) као важних играча у међународним пословима; и потражња за међународним ангажовањем у неуспелим или slabим државама које су претрпеле разорне сукобе. Ове три области су у интеракцији и покрећу низ питања за креаторе политике у Сједињеним Државама, као и за обавештајне службе у склопу Обавештајне заједнице. У овом чланку испитује се како је еволуирала размена информација између владе и НВО сектора, и разматра се да ли су оправдане промене у том односу у погледу остварења заједничких циљева на побољшању међународног одговора на сукобе и друге кризе у slabим државама.

Унапређење размене информација је постало питање на које се многи позивају кад критикују учинак владе САД. Комисија за испитивање терористичких напада од 11. септембра 2001. позвала је на побољшање размене информација у самој влади, а на основу закључка да је до неуспеха да се спрече терористички напади на Сједињене Америчке Државе делом дошло и због гомилања информација у различитим компонентама комплексног америчког политичког система. Слично, оштри извештаји о раду америчких обавештајних служби у вези са Ираком и оружјем за масовно уништење, истичу бирократски систем који ствара препреке за размену информација унутар извршне власти, затим с Конгресом, јавношћу и кључним партнери, укључујући и државе савезнике. У том погледу и тадашњи директор Националног обавештајног рада суочио се са изазовом стварања нове културе која промовише интеграцију информација, а не њихову даљу компартиментализацију.

Размена информација између владиних и недржавних актера је мањи део овог скупа питања, с тим да испитивање тих динамика може бити корисно као поглед у постхладноратовски, глобализовани свет. Распон улога које недржавни актери играју је широк – неке хуманитарне организације налазе се у хуманитарним операцијама на сопствену иницијативу, док друге пружају логистику, превоз, медицинске услуге и обезбеђење на основу захтева владе или међународне организације. Често је тешко да се разликују оне активности у кризним подручјима које су инхерентно владине природе од оних који могу бити исте или чак боље, а које спроводе невладини актери. У том погледу границе су све замагљеније, а кључна питања су следећа: Да ли су владе и невладине организације комплементарни играчи у кризним ситуацијама? Да ли су они активно међузависни? Да ли су конкурентни? Да ли локално становништво прави разлику између различитих типова помоћи? Треба ли их уопште разликовати? Како НВО балансирају краткорочне захтеве да се посао обави (спасавање живота, достављање хране), а које може захтевати заједнички рад с владом, са дугорочним институционалним интересом за задржавањем независног идентитета?

Штавише, како се дефинишу информације које су погодне за размену? Да ли би осетљиве обавештајне податке који се односе на распоређивање трупа и капацитетима потенцијалних бораца или онима који угрожавају међународне мировне операције требало давати било коме? Шта је с познавањем терена, инфраструктуре, здравственим и прехранбеним условима и културе? Као и код обавештајне политике, односи између различитих актера имаће различито тумачење тога које информације треба да се деле или које су прикладне за размену. Ту такође постоји и стратешка анализа која је драгоцену за планирање у седиштима великих организација које су распоређене широм света. Постоје и веома фрагилне политичке информације о условима на терену после сукоба које су критичне за утврђивање које су области безбедне за хуманитарне напоре. И на крају, постоје детаљне информације потребно за хитну тријажу онда кад тактичке групе за помоћ и подршку стигну на локацију у акутним ситуацијама, где ограничени ресурси морају бити пажљиво издвојени зарад максималног утицаја на спасавање живота.

Размена информација између владе САД и невладиних организација пролазила је кроз разне фазе. За многе који су доживели период у којем је влада држала невладине организације близу себе, прекретница је била тзв. „криза Великих језера” у Централној Африци средином 1990-их. Вашингтон је желео да буде ангажован али је имао мало тога присутног на терену. С друге стране, НВО су биле жељне помоћи избеглицама и расељеним лицима насталим вишеструким и међусобно повезаним кризама у Руанди, Бурундију и Демократској Републици Конго, али им је била потребна помоћ у идентификацији најакутнијих подручја. Због тога што су ови догађаји имали мало значаја по националну безбедност Сједињених Држава, влада је била вољна да подели сателитске снимке (иако се за њих показало да имају сумњиву вредност кад су у питању густо пошумљене области), као и друге обавештајно произведене информације. Заузврат, организације које су присутне и опремљене су сателитским телефонима и другим модерним средствима комуникације биле су у стању да извештавају о „ситуацији на терену“.

Данас постоји огромна литература помоћу које је могуће пратити и проценити константно ширење феномена глобалног цивилног друштва, укључујући и вртоглав низ организација које можемо назвати „непрофитним, добровољним, независним, добротворним, народним, филантропским, удруженим или трећим сектором.” НВО су данас важан глобални економски играч, чине преко пет одсто бруто домаћег производа и преко четири одсто запослености, према истраживањима која прате цивилно друштво у преко тридесет земаља. Неке невладине организације такође преузимају политичке функције, изазивају владе и међународне организације онда када ове не успевају да одговоре на кризе и окупљају грађане у међународној подршци посебним политикама или иницијативама. Година 1997. и кампања за забрану нагазних мина је виђена као прекретница за глобални НВО активизам и утицај. Њихов успех је учврстио одлучност у томе да треба признати лидере „трећег сектора” и омогућити им заступљеност у разним институционалним аранжманима, док неки посматрају успон НВО као „револуцију удружених“.

Способност невладиних организација да добију информације које су им потребне за планирање и распоређивање хуманитарних радника у зонама кризе је побољшана са ширењем информационих технологија и порастом, софистицираношћу и професионалношћу „трећег сектора“. Као резултат тога, невладине организације имају мањи приоритет у погледу размене информација него што су то чиниле средином 1990-их година.

Кључне речи: analysis, analysts, new sources of information, all-sources

Шифра документа: 2007Strategic

У тексту под насловом „Занемаривање стратешког обавештајног рада у Обавештајној заједници“ Џона Хајденриха (*John G. Heidenrich*), он се бави значајем отворених извора података у производњи стратешких обавештајних резултата. Хајденрих је консултант и аналитичар у области међународних политичких и безбедносних ризика.

Хајденрих каже да многи читаоци часописа *Studies in Intelligence* знају за допринос Шермана Кента обавештајном раду, укључујући његову књигу *Стратегијски обавештајни рад и амерички светска политика* која је објављена 1949. године. Међутим, тврди он, како би се разумело одакле потиче савремена стратешка обавештајна служба и где се она данас налази, потребно је направити осврт до Другог светског рата, конкретно на рад огранка Канцеларије за стратегијске послове (OSS) за истраживање и анализу, у којем је Кент у то време био руководилац.

У време Другог светског рата, производи огранка за истраживање и анализу који су највише импресионирали америчку војску биле су инфраструктурне студије. Током 1942. године, како су се америчке снаге припремале да изврше инвазију на северну Африку, тада млади Шерман Кент је у огранку за истраживање и развоја OSS-а под надзором објавио неколико студија о лукама и железници тог региона. Пошто су садржали велику количину детаља, те студије задивиле су њихове кориснике у оружаним снагама. Међутим, како Хајденрих пише, огранак за истраживање и анализу OSS је већину сирових информација добио потпуно отворено из књига, трговачких часописи, статистичких билтена и алманаха, па чак из архивираних пројектних докумената задруга и приватних компанија. Кент, као и његове колеге од којих су сви имали пун приступ свим ресурсима Конгресне библиотеке, тачно је знао где може да пронађе поуздане и квалитетне информације.

Хајденрих каже да данас, на супрот поменутом примеру, типичан обавештајни аналитичар ретко кад експлоатише отворене изворе података. У срединама које су доминирале у погледу тајности и претеране обазривости, већина аналитичара је радила у релативној изолованости од спољног света. Као резултат тога, у поређењу са искусним универзитетским професором или приватним истраживачем где су обојица вешти у темељном искоришћавању отворених извора података, већина млађих аналитичара су аматери, пише Хајденрих.

Он каже да тачне и детаљне информације нису нужно доступне само преко интернета, нити су оне баш увек бесплатне, те да много више тога постоји ван њега, међутим дневни рокови за израду обавештајних извештаја обесхрабрују сваку темељнију и дубљу експлоатацију тих извора података. Дакле, због тога што је тако лакше и брже, а можда и мало због ароганције, већина аналитичара у обавештајној заједници ограничава своје сирове податке на тајне информације. Наравно, тајне информације могу да буду изузетно корисне, међутим, информација не мора да буде тајна сама по себи како би била тачна. Такође, као што је познато из искуства Ирака и оружја за масовно уништење, тајне информације нису нужно баш увек тачне.

На крају, аутор подсећа да они најгласнији заговорници информација заснованих на отвореним изворима података тврде како би оне могле да подрже чак 80 процената обавештајних потреба државе, додуше у форми сирових информација. Такође, а то је

често заблуда, будући да је отворено јавно доступно, то не значи да је то и потпуно бесплатно, да се налази само на интернету, да је увек на енглеском језику или да је беспрекорног квалитета. Како би се на што ефикаснији начин пронашли, обрадили и анализирали јавно доступни подаци, то ипак захтева одговарајуће вештине са великом посвећеношћу у области стратешког обавештајног рада.

Кључне речи: open source intelligence

Шифра документа: 2007Paradigm

Роџер Џорџ (*Roger Z. George*) радио је тридесет година у Централној обавештајној агенцији и има десетогодишње искуство у настави на основним и постдипломским студијама где држи држи предмете из области обавештајног рада. У тексту „У сусрет транснационалним изазовима 21. века“ бави се преиспитивањем обавештајне парадигме у контексту света какав се појавио након хладног рата и посебно након 11. септембра 2001. године. Фокус чланка је на значају отворених извора података за нову парадигму.

Џорџ на почетку текста каже да је након завршетка хладног рата било много критичара који су тврдили да је обавештајна заједница, а посебно Централна обавештајна агенција, надживела свог главног противника и свој разлог постојања. Свидело се то неком или не, ова тврдња показала се нетачном јер је међународни тероризам који је кулминирао нападима од 11. септембра 2001. године донео америчком народу трајну потребу за организацијама фокусираним на предвиђање и упозоравање на велике претње по националну безбедност. Оно што је лошије схваћено, међутим, јесте да многи изазови након хладног рата и после 11. септембра постављају питања о ефикасности традиционалне обавештајне парадигме. У ствари, многа преиспитивања која су уследила након напада 11. септембра директно су указивала на потребу за потпуно новим начином развијања увида у ситуацију и предвиђање потенцијалних изненађења, на начин који мање ставља нагласак на тајне или ограничене канале за дељење информација, а већи нагласак на отворене изворе података и стварање професионалне мреже која повезују различита размишљања из различитих дисциплина, као и из различитих делова света.

У том погледу он каже да је заиста, усвајањем Директиве 301 директора обавештајне заједнице јула 2006. године о „националном центру за отворене изворе података“ постављен циљ да се отворени извори података учине „изворима којима се прво прибегава“. Џорџ затим пружа кратак опис новог начина размишљања о обавештајној сарадњи који је пројектован тако да користи отворене изворе, мултидисциплинарну и мултинационалну експертизу и удружене међународне ресурсе. Према њему, циљ није да се елиминише стара парадигма, већ да се она допуни новим начином суочавања с транснационалним изазовима 21. века.

Потреба за искоришћавањем материјала из отворених извора података данас је већа него икад раније, међутим, програми отворених извора обавештајне заједнице нису се проширили сразмерно повећању доступних информација или растућој важности података из отворених извора за данашње проблеме. Током хладног рата, обавештајна заједница је изградила импресивну експертизу о совјетском друштву, организацији и идеологији, као и о совјетској претњи. Нажалост, данас не постоји еквивалентан фонд талената за проучавање исламистичког екстремизма. Извори података и информација који нису засновани на тајнама су критични за разумевање друштва, културних и политичких трендова, али се недовољно користе. Многи од обавештајних изазова данашњице и сутрашњице ће, попут тероризма и пролиферације оружја за масовно уништење, бити транснационални и вођени недржавним актерима. Обавештајна заједница треба да размишља креативније и изнад свега стратешки о томе како треба користити спољне изворе знања.

Иако је велики део овог знања из отворених извора, у смислу да није поверљивог карактера, то знање не може се увек пронаћи у радио-емисијама, књигама или часописима и другим медијима. У ствари, велики део тог знања је прећутно присутан, што значи да се углавном већ налази у главама стручњака који су акумулирали своје знање кроз учење, искуство или друге посебне вештине. Како можемо приступити таквом „прећутном знању“ кад је парадигма у којој обавештајни подаци традиционално функционишу заснована на контроли приступа, ограничавању контаката са страним држављанима и фокусирању само на најважније, односно „тврде“ мете? Знање које Сједињене Државе могу директно да искористе је занемарљиво мало у поређењу са глобалним информационим окружењем; чак и ако се дозволи да обавештајна заједница има најбоље „тајне“ информације, ово представља веома малу количину знања (нпр. то је само танки спољашњи „омотач“ само једног дела укупног знања). У поређењу с тим, информације из отворених извора (нпр. различити медијски садржаји) и још већа количина прећутног знања (нпр. у умовима стручњака) доступног на глобалном нивоу представљају патуљка у свету тајни, тврди Џорџ.

Џорџ каже да, у тренутку писања текста, постоји прилика да се искористи много већа експертиза од оне која је раније била доступна америчким обавештајним службама. Међутим, ово ће захтевати рад на парадигми која се поприлично разликује од оне која је карактерисала већи део хладноратовске историје САД. Кључне карактеристике те традиционалне парадигме биле су: тајне, односно поверљиви канали информација и фокус на неколико чврстих циљева (нпр. Совјетски Савез, друге земље источног блока, тзв. „забрањеног подручја“, њихове оружане снаге, као и технологије и други видљиви и мерљиви показатељи); изузетно ограничен контакт са спољним стручњацима који су скоро увек били држављани САД; и фокус на кључним чињеницама и готовим обавештајним производима. Нова парадигма ће се, насупрот томе, фокусирати на информације из отворених извора и допрети до широког спектра стручњака који нису обавештајни професионалци из различитих сектора и који су често неамериканци. Како се очекује да ће 21. век бити далеко мање предвидљив и више динамичан, циљ је скенирање хоризонта у потрази за новим проблемима и такозваним slabим сигнаlima који су предзнаци будућности за коју је мало држава почело да се припрема. Ова парадигма вишег нивоа сарадње је очигледно велико одступање од традиционалне. Иако не може да почне да замењује стари модел, он сигурно може да га допуни и изгради знање које могу да користе они који још увек раде углавном у оквиру традиционалне парадигме вођене тајнама.

Према Џорџу, нова парадигма сарадње је више од једноставног модела прикупљања података из отворених извора. Заиста, то је приступ који покушава да синтетизује знање које се налази у различитим академским, пословним и другим приватним секторима заједно уз експертизу која долази од стране државе. Док би се традиционална парадигма фокусирала на специфичне, „тврде мете“ за одређене чињенице (такође познате као планови, намере и способности), нови модел сарадње тражи занимљиве везе између питања, одступања од онога што стручњаци обично очекују да виде, као и нове увиде, што би се у традиционалној парадигми сматрало ирелевантним или превише неконвенционалним да би било од користи.

Кључне речи: open source intelligence

Шифра документа: 2015Global

Џон Кринџен (*John A. Kringen*) радио је у Централној обавештајној агенцији као аналитичар у директорату за обавештајни рад, био је директор Центра за криминал и наркотику и заменик директора за обавештајни рад. У тексту под насловом „Преиспитивање концепта глобалне покривености у обавештајној заједници Сједињених Америчких Држава“ он се бави проблемом начина на које обавештајна заједница САД покрива прикупљање података из целог света за потребе производње адекватних и правовремених обавештајних извештаја из удаљених делова света.

Кринџен каже да су Сједињене Државе једина земља на свету са истински глобалном обавештајном покривеношћу, међутим, ни значајни ресурси које америчка влада поседује нису адекватни да покрију свет по дубини која је потребна за пружање поузданог упозорења о догађајима у сваком углу планете. Најзначајније транснационалне претње као што су тероризам и пролиферација оружја за масовно уништење, као и изазови које пре САД постављају земље као што су Кина, Иран, Северна Кореја и Русија обично захтевају непропорционална улагања због тога што су високо на листи политичких приоритета. Због тога се многа питања и државе решавају са ограниченим ресурсима обавештајне заједнице:

- Како су могућности прикупљања фокусиране на највише приоритете, подаци добијени из SIGINT или HUMINT дисциплина су мање доступни за циљање нижих приоритета. Геопросторни обавештајни подаци могу се прикупљати глобално из свемира, али су и даље подложни одређивању приоритета, па је способност тих података да допринесу економским и политичким темама ограничена.
- Са аналитичке стране, док интелектуална снага може делимично да надокнади ограничено прикупљање, експлозија информација доступних аналитичкој заједници значи да су ови ресурси такође фокусирани на највише приоритете.

Од формулисања концепта глобалне покривености, обавештајни подаци добијени из отворених извора су идентификовани у оквиру обавештајне заједнице и од стране спољних коментатора као главни ресурс прикупљања који помаже обавештајној заједници да испуни њену одговорност за глобално покривање. Међу наведеним врлинама OSINT-а су његова ниска цена, способност да се брзо фокусира на нове догађаје сваког дана и потенцијал као механизма за праћење скупљих средстава за прикупљање обавештајних података.

У оквиру обавештајне заједнице, Центар за отворене изворе података основан од стране директора за национални обавештајни рад 2005. године и организација наследница службе Централне обавештајне агенције за страно емитовање и информисање (FBIS) имају водећу улогу за OSINT и чланице обавештајне заједнице. Глобалну покривеност посматра као област у којој даје посебан допринос. Иако је овај центар главни играч у арени отворених извора података, ове могућности су распрострањене широм обавештајне заједнице, али и у склопу других институција америчке владе.

Последњих година, са брзим развојем различитих платформи друштвених мрежа, прикупљање података из отворених извора је проширено ван традиционалних медија (нпр. дневних новина, телевизије и радио-емитовања) и сад се посебна пажња поклања експлоатацији различитих садржаја на друштвеним мрежама (нпр. фејсбук, твитер, јутјуб и њиховим панданима у другим земљама). У свом пословном плану за 2012. годину, Национални комитет за отворене изворе (организација канцеларије директора за национални обавештајни рад која окупља старије службенике за међународну сарадњу да усмеравају прикупљање из отворених извора у целој заједници) приметио је важност праћења друштвених мрежа: „друштвене мреже су промениле правила игре у праћењу глобалног друштвеног и политичког развоја, пружајући прилику без преседана да се стекне увид у јавно расположење, трендове, па чак и намере лидера. Праћење пулса различитих популација путем друштвених мрежа ће пружати обавештајној заједници већу способност упозорења и бољи осећај за проблеме изнад хоризонта.“

Међутим, Кринцен каже да је након арапског пролећа и усред растућих потешкоћа које аналитичка заједница има у проналажењу смисла за све веће количине информација, интересовање за формалније приступе порасло. Иако развој таквих алата није јединствено фокусиран на глобалну покривеност, обавештајна заједница се креће ка побољшању њене способности да пружи упозорење у оквиру програма спонзорисаних од стране IARPA (*Intelligence Advanced Research Project Activity*) програма канцеларије директора обавештајне заједнице, као и у појединачним агенцијама. У Националној обавештајној стратегији из 2014. наводи се да ће „непрекидна будност међународне заједнице бити потребна да би се одржало глобално покривање сукоба како се појављују и потенцијално угрожавају интересе САД“. Стратегија се касније обавезује да ће „обавештајна заједница проширити употребу квантитативних аналитичких метода“ и развити „способности за динамичко скенирање хоризонта и откривање начина на које би се проценили услови који се мењају и настају“.

OSINT је дуго био цењен у аналитичкој заједници, а повећани обим јавно доступних информација и појава друштвених мрежа су додали његовој вредности. Без обзира на то, OSINT има своја ограничења, тврди Кринцен. Као што је истакла једна студија о коришћењу вести за праћење пандемије „свињског грипа“, „вести нису пука репрезентација спољне стварности, већ пре друштвени производ; обим вести често није паралелан с научним проценама ризика.“ Ово запажање очигледно није ограничено ни на епидемиологију ни на научне процене ризика, закључује аутор.

Друштвена природа информација из отворених извора сугерише да је потребно уложити значајна улагања у мапирање ових извора. Илустративна у овом погледу је студија која је испитивала употребу јавних медија за праћење избијања болести. Нагласила је два посебна ограничења. Прво, ниво извештавања је одражавао одлуке о ресурсима медијских организација - покривеност је, на пример, опала током викенда и празника. Друго, постојале су индикације да би извештавање о једној болести могло „изгурати“ извештавање о другим болестима. Исто тако, проблем у тумачењу друштвених мрежа је то што је спроведена само ограничена количина истраживања како би се развили приступи узорковању скупова података са друштвених мрежа. И ту је изазов разумевање како се ставови изражени на мрежама претварају у понашање ван мреже.

Кринџен на крају каже да ће с обзиром на ове сложености, развој квантитативних алата за анализу друштвених мрежа и других врста информација из отворених извора вероватно потрајати, а увиди који се појављују можда неће бити генерализовани од једног питања до другог. Како је једна студија спроведена у оквиру IARPA програма приметила, за употребу OSINT-а за предвиђање грађанских немира битан је контекст. Потреба за побољшаном аналитиком или људским тумачењем биће критична.

Кључне речи: open source information, open source enterprise, OSINT, social media data sets, big data analytics

Шифра документа: 2015Robots

Пуонг Феј Је (*Puong Fei Yeh*) је аналитичар у Министарству одбране Сједињених Америчких Држава, специјализован за оружје за масовно уништење и пролиферацију ове врсте наоружања. У тексту под насловом „Случај употребе робота у обавештајној анализи“, Феј Је бави се аутоматизацијом процеса обавештајне анализе с фокусом на отвореним изворима података.

Феј је наводи да IARPA, истраживачка организација обавештајне заједнице Сједињених Америчких Држава, спонзорише пројекат Индикатори из отворених извора (OSI). Овај пројекат има за циљ да „развије методе за континуирану, аутоматизовану анализу јавно доступних података како би се предвидели и/или открили значајни друштвени догађаји као што су политичке кризе, хуманитарне кризе, масовно насиље, немири, масовне миграције, епидемије, економска нестабилност, недостатак ресурса и одговори на природне катастрофе.“ Почетком 2014. године, OSI је тврдио да је открио избијање болести у Латинској Америци две недеље пре него што су их пријавили локални медији или званични државни органи.

Од писања извештаја о зарадама предузећа до спортских прича, до генерисања текста на природном језику, процес развоја машина које генеришу структурисани текст на основу прикупљених података узима маха. Аутор наводи да учесници једне студије из 2014. нису могли да кажу да ли је представљени резиме фудбалске утакмице написао човек или машина. На пример, партнерство између компаније Јаху (Yahoo!) и Automated Insight са седиштем у Северној Каролини омогућава милионима власника тимова у игри Yahoo Fantasy Football да примају аутоматизована ажурирања о учинку њиховог виртуелног тима.

Аутор наводи да је компанија обавештајне заједнице, *In-Q-Tel*, управо то и приметила. Током 2013. године *In-Q-Tel* и *Narrative Sciences* са седиштем у Чикагу објавили су споразум о стратешком партнерству и развоју технологија за креирање верзије софтвера компаније *Narrative Sciences* за аутоматску анализу под називом Quill, а за потребе обавештајне заједнице. Компанија *Narrative Sciences* је започела свој рад са аутоматизованим спортским извештајима и сада генерише прегледе зарада за Форбс, извештаје о учинку заједничких фондова за финансијске институције и извештаје о инвестиционим истраживањима.

Даље, Феј Је сматра да данашње рачунарске технологије и напредак у складиштењу информација значе да се количине досад створених података и података који се великом брзином стварају у реалном времену већ сад могу искористити. Уз повећану количину података за анализу, повећана је и потражња за људима и машинама који из тих података треба да извуку смисао и да делују на основу њих. У том погледу наводи изјаву Мскинсеј глобалног института да „глобална економија почиње да функционише у реалном времену са сталним токовима података који показују где потрошачи купују, бродови путују и енергија и новац теку“.

Упркос релативно великом броју агенција (17) које чине обавештајну заједницу САД, аналитичко писање широм заједнице следи општу формулу и стил. Неки чак сматрају да је писање обавештајних извештаја донекле механичко или у крајњем случају роботско. Многи аналитичари користе шаблоне који имају специфичне

смернице о томе како структурирати обавештајну причу у складу с темом. Било да се неко бави тзв. решавањем загонетки - покушава да повеже пословичне тачке - или разрешавањем мистерије – фокусира се на „политичка и друштвена питања у вези с људима, као што су регионална питања, националне намере или групне намере и планови“, писане приче остају главно средство за пружање анализе њиховим корисницима.

Аутор наводи да је уобичајено за аналитичаре да у првом пасусу описују нови развој догађаја и дају свој крајњи став о томе. У преосталим пасусима баве се разлозима тог развоја, а последњи пасус или пасуси пружају импликације и изгледе или предлажу могућности за капитализацију или управљање ризицима које са собом носи развој догађаја. Често се испод сваког пасуса налазе тачке које пружају „доказе“ или аналитичко расуђивање.

Резултат или обавештајни производ може имати различите облике, у распону од PowerPoint слајдова до писаних извештаја који имају неколико страница. Теме које се покривају крећу се од политичких и економских питања до тероризма и развоја наоружања. Међутим, основна наративна формула за ове приче је иста – почиње се с развојем догађаја (неко у држави А спрема се да учини нешто лоше у држави Б) и најзад се кориснику извештаја објашњавају узрок и значај овог развоја догађаја.

Шаблони за приче и подаци, којих свакако има у изобиљу у обавештајној заједници, су од суштинског значаја за генерисање природног језика. До данас, успон технологије заснован је на њеном капацитету да аутономно анализира и генерише приче засноване на квантитативно богатим подацима. Статистички подаци који се могу поредити кроз време и са другим сличним подацима посебно су погодни за генерисање природног језика. Управо због тога се најпознатији примери примене ове технологије концентришу на спортске и финансијске теме.

Аутор поставља питање „које би обавештајне приче могле да настану на основу генерисања природног језика?“. Приче које се фокусирају на квантитативне податке (нпр. мерења) су вероватно најпогодније за генерисање на природном језику. На пример, обавештајни подаци сакупљени путем MASINT дисциплине, а на основу тестова нове непријатељске балистичке ракете изгледали би као да се добро уклапају у тај образац. Подаци добијени мерењима током тестирања новог наоружања могу да обухвате информације о саставу издувних гасова или карактеристичним радарским потписима и емисијама или путањама, као и дистанцама од тачке лансирања до тачке поготка. Уз такве информације из тренутног тестирања, заједно с подацима из претходних тестирања или тестирања која укључују различите типове балистичких ракета могу се направити поређења с тренутним и историјским подацима и обрасцима. Може се структурирати прича о значају најновијег теста или се само фокусирати на дискретни аспект самог теста, на пример, састав издувних гасова пројектила.

Изазовнији задатак за генерисање на природном језику јесте стварање прича заснованих на квалитативним информацијама, иако су неки квалитативни подаци погоднији за мерење од других. Мерење сентимента кроз анализу друштвених мрежа вероватно је лакши задатак за генерисање текста на природном језику него откривање планова и намера противника на основу фрагментарних извештаја из више различитих обавештајних извора.

Као што је опште познато, један од већих изазова с којима се обавештајна заједница суочава је све већи обим података који захтева правовремену анализу и брзину којом се подаци креирају и дистрибуирају. Додавање још једног слоја овим изазовима је захтев обавештајној заједници да прати дешавања у скоро целом свету. Креатори америчке политике и јавност очекују да ће међународна заједница бити способна да пружи упозорење у било ком делу света где догађаји могу утицати на националну безбедност и интересе САД. Ово често резултира ситуацијом у којој неколико земаља (Кина, Иран, Северна Кореја и Русија) и теме (тероризам и пролиферација оружја за масовно уништење) привлаче највише прикупљачких и аналитичких ресурса, док преостале земље и теме привлаче много мање.

На крају, Феј Је наводи да би аутоматизација могла да помогне заједници да се позабави неравнотежом тако што би јој омогућила да другачије преусмери ресурсе. На пример, ако би анализа развоја догађаја као што су тестирања ракетних система или промене распореда војних снага била аутоматизована и брзо комуницирана уз мало људског учешћа, испорука обавештајних извештаја о овим дешавањима могла би да се заврши и дистрибуира много брже пошто би време за анализу, израду, уређивање и преглед било драстично смањено.

Кључне речи: open source indicators, automated analysis, big data, real-time data, social media analytics

Шифра документа: 2017Energy

Чланак насловљен као „Смернице за примену података из области енергетике у обавештајној анализи“ ауторке Бренде Шафер (*Brenda Shaffer*),¹²⁴ објављен је 2017. године. Његов циљ је да обавештајним аналитичарима пружи смернице о томе како да у њиховом раду користе јавно доступне податке из области енергетске безбедности кад су у питању друге државе, са фокусом на релевантне базе података из ове области. У том смислу, кључни израз је „отворени извори података“, док је тема везана за податке из области енергетике. Ауторка је организовала чланак тако да обавештајни аналитичар може да добије следеће информације о начинима на које може да примењује те податке:

- за употребу података из области енергетике ради унапређења ширег схватања појединачних држава или региона;
- кроз посебне показатеље везане за податке из области енергетике који могу да буду употребљиви за предвиђања политичко-економских кретања;
- за разумевање значаја стопе осиромашења ресурса;
- за интеграцију података који указују на разлику између прихода од извоза енергената и прихода који су потребни за стабилан буџет;
- о последицама које субвенције имају.

Ауторка је пружила сетове различитих индикатора у односу на податке везане за енергетику, који су представљени кроз кључне области за које сматра да пружају најбоље информације на основу којих може да се предвиђа тренд енергетске независности одређене државе. Према Шафер, најбитнији сетови података које треба користити за истраживање конкретних области и држава у погледу енергетске безбедности су следећи:

- састав мешавине горива (укупно снабдевање енергијом и мешавина горива за електричну енергију);
- степен електрификације и просечна цена електричне енергије и проценат домаћинства којима је ова цена доступна;
- стопа енергетског интензитета (која је важна и за процену будућих економских трендова);
- енергетски трговински партнери;
- детаљи о капацитетима за прераду;
- стање енергетске безбедности;
- састав и међусобни однос својине енергетске инфраструктуре.

Даље, она такође даје преглед специфичних показатеља који имају додатну вредност за предвиђање трендова у области енергетске безбедности, а то су:

- поремећаји у снабдевању електричном енергијом;
- потражња за електричном енергијом;
- исцрпљивање ресурса великих произвођача нафте и природног гаса;
- јаз између прихода од извоза енергије и прихода потребних за уравнотежен буџет заједно са девизним резервама;
- политике о субвенцијама.

¹²⁴ Ауторка је научни саветник у Атлантском савету и гостујући професор на Универзитету у Хаифи.

Кад су у питању базе података од значаја за ову област у погледу анализе показатеља енергетске безбедности, Шафер даје преглед свих релевантних извора и база података које је користила (табела 8).

Табела 8. Преглед коришћених база података за потребе истраживања енергетске безбедности

Назив коришћене базе података	Веб адреса
International Energy Agency (IEA): Publications and Statistics	https://www.iea.org/
U.S. Energy Information Administration: Country Analysis Reports	https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm
BP Statistical Review of World Energy	https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy.html
European Union Statistics Database (Eurostat): Energy	http://ec.europa.eu/eurostat/web/energy/overview
World Bank Databank: World Development Indicators	http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators
International Monetary Fund (IMF): Primary Commodity Prices	http://www.imf.org/external/np/res/commod/index.aspx
Organization of the Petroleum Exporting Countries (OPEC): Publications	http://www.opec.org/opec_web/en/21.htm
Congressional Research Service (CRS) reports	https://fas.org/sgp/crs/
European Commission: Energy News	https://ec.europa.eu/energy/en/news
Wall Street Journal: "Energy Journal"	https://www.wsj.com/news/business/energy-oil-gas
Politico Europe: Energy and Environment	https://www.politico.eu/section/energy/
Central Intelligence Agency: The World Factbook	https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/

Кључне речи: energy data, open sources, openly published

Чланак под називом „Будућност анализе“ Џозефа Гартина (*Joseph W. Gartin*)¹²⁵ можда на најбољи начин сумира трендове у форми предикције обавештајне анализе у наредној деценији. У чланку је пружен сценарио потенцијалних кључних карактеристика обавештајне анализе у 2030. години, а на основу сличних чланака који су током претходних деценија били објављени у часопису *Studies in Intelligence*.¹²⁶ Аутор ове анализе је након историјског пресека развоја обавештајне анализе од Шермана Кента до Роба Џонстона и његовог најпознатијег истраживања о аналитичкој култури у Обавештајној заједници САД (видети поглавље *Појам и садржај савременог обавештајног рада*). Пре него што је приступио прогнози обавештајне анализе у 2030. години, Гартин је пружио пет кључних покретача трансформације обавештајне анализе данас:

1. Структуриране аналитичке технике;
2. Напредак у когнитивним наукама;
3. Напредак у развоју квантитативних приступа предвиђању;
4. Потреба за динамичном и изузетно специфичном анализом;
5. Експлозија количине доступних података.

Посматрани заједно, ови покретачи су преобликовали аналитичку професију и демократизовали број актера који производе висококвалитетне анализе ван државних обавештајних агенција. У том погледу Гартин наводи цитат из студије о глобалним трендовима у знању Универзитета у Пенсилванији: „нове технологије су изједначиле глобално бојно поље тако да доводе у питање успостављене институције моћи и елита широм света“.

У том погледу Гартин каже да данашња обавештајна анализа, у односу на ону релативно комплексну о којој је писао Шерман Кент, обухвата и следеће нове методе и технике: прецизно таргетирање, даљинско детектовање разноврсних појава, финансијски обавештајни рад, обавештајни рад усмерен на појединце, управљање структурираним посматрањем, предвиђање развоја тржишта, обавештајни рад усмерен на активности, анализу података, сајбер форензику, анализу друштвених мрежа и још много тога, што није исцрпни списак свега што може да се користи у обавештајном раду данас.

У мору могућих метода и техника које су на располагању, Гартин је покушао да направи сценарио једног радног дана аналитичара у 2030. години где је фокус на аутоматизацији доброг дела процеса које данашњи аналитичари самостално и на основу сопственог знања и искуства реализују. У овом смислу он жели да наговести да ће значај вештачке интелигенције бити не тако занемарљив за обавештајни рад као за друге професије и послове засноване на знању, што је и суштина аналитичких задатака који се базирају на великој количини различитих података који долазе из мноштва расположивих извора.

¹²⁵ Аутор је стручњак у области националне безбедности који је 30 година радио у Обавештајној заједници САД у којој је обављао дужности заменика директора ЦИА и декана школе „Шерман Кент“ за обавештајну анализу.

¹²⁶ У питању су следећи чланци: Colby, W.E. (1981). Intelligence in the 1980s. *Studies in Intelligence*, 25(2), 29-39; Gries, D.D. (1991). Intelligence in the 1990s. *Studies in Intelligence*, 35(1), 5-11.

Послови засновани на знању, од медицине преко права до новинарства, већ се делом предају алгоритмима, а не иностраним радницима или роботима. Гартин наводи да су истраживачи са Универзитета Оксфорд, Карл Фрај и Мајкл Озборн 2013. године закључили да је скоро половина свих америчких послова била изложена великом ризику да буду аутоматизовани у року од 20 година. То обухвата и послове које обављају многи аналитичари обавештајних служби, посебно оне у којима се читају различити извори и пишу обавештајни извештаји. Чак и ако су њихова предвиђања претерана, као што су неки тврдили, Кентово уверење из 1980. да се „игра и даље фокусира на образованог човека који промишља о свету око себе, а не на уређаје“ и даље одзвања.

Упркос томе, Гартин сматра да је могуће учинити нешто на том пољу како би се прецизније обликовала обавештајна анализа у будућности, а предлози су следећи:

- *Пригрлити анализу засновану на подацима као главни тип анализе*: више не може бити разлике између то двоје. Не мора сваки аналитичар да буде научник о подацима, али сваки аналитичар мора да зна како да искористи науку о подацима.
- *Осигурати да структуриране аналитичке технике и други квалитативни алати дају квантитативна побољшања*: слепа вера у тестове способности знања није ништа више искупљујућа од било које друге следе вере.
- *Скратити повратну спрегу да би се побољшали аналитички резултати*: у областима од здравствене заштите преко пољопривреде до производње, подаци се континуирано процењују и враћају у производне циклусе. У обавештајном раду треба да се уради то исто.
- *Измерити и наградити тачност*: у обавештајној професији, понекад је у реду погрешити из правих разлога, али су након тога потребне динамичке процене аналитичке тачности на најнижем могућем нивоу организације.
- *Запошљавати, развијати и одржавати агилне таленте и пружати могућности за континуирано учење током каријере*: послови будућности можда још не постоје, али радна снага будућности је већ ту.

Гартин на крају каже да суштински остаје оптимиста да ће се кључне обавештајне агенције и обавештајна заједница генерално развијати и напредовати. Аналитичари свих врста су склони томе да прихвате нове изворе информација и нове начине за побољшање квалитета и релевантности својих увида. Обавештајни сакупљачи свуда траже сваки нови извор података који би могао да поправи празнине у обавештајним подацима. Технолози траже најновији и најбољи алат у сваком домену. Лидери на сваком нивоу желе предност коју подаци могу да пруже, али исто тако желе вишеструка гледишта разнолике и инклузивне радне снаге.

Кључне речи: knowledge work, intelligence analysis, new technologies, social media, new sources of information

Шифра документа: 2021SABLESPEAR

У оквиру рубрике Напредни алати, Крег Дадли (*Craig A. Dudley*) је у чланку под називом „Лекције пројекта SABLE SPEAR: примена методологије вештачке интелигенције у обавештајном раду“ покрио могућности употребе разноврсних алата и техника из области вештачке интелигенције за потребе обавештајне аналитике. Аутор је начелник панамеричког одсека Обавештајне агенције Министарства одбране Сједињених Америчких Држава.

Пројекат SABLE SPEAR био је вишегодишње истраживање могућности и изазова који стоје пред применом концепта вештачке интелигенције (ВИ) у обавештајном процесу. Истраживање које је спроведено пружило је увид у овај нови методолошки приступ анализи обавештајних података. Аутор текста наводи да, пошто је позиционирана насупрот обавештајним методама које тренутну одређују аналитички занат у склопу обавештајне заједнице САД, вештачка интелигенција треба да апстрахује конкретну вредност из података на основу задатих алгоритама, те да пружи оригиналне увиде и омогући правовремен увид у корисне податке у домену доступних, односно обрађених отворених извора података.

Истраживање SABLE SPEAR је, према аутору, пружило вредне лекције о коришћењу вештачке интелигенције у фокусу на конкретан циљ истраживачке мисије, а то је откривање илегалних мрежа у корелацији с маркетингом и дистрибуцијом једне забрањене психоактивне супстанце. На основу овог процеса, стечена искуства и откривени изазови открили су истраживачима многе детаље о будућности обавештајног рада.

Како се искуство истраживача са вештачком интелигенцијом продубљивало, истраживачи су почели да откривају неке суштинске (парадигматске) разлике између процеса људске интелигенције и вештачке интелигенције у контексту стварања благовременог и свеобухватног предзнања о одређеној појави или догађају. У случају самих аналитичара апстрактна вредност је у глави оног ко се бави обавештајном анализом, док обавештајна заједница улаже у обуку како би побољшала њихову стручност, логичке способности и аргуменацију, међу осталим вештинама. Оквири занатства, сертификације, менторстава и унапређења користе се за подстицање и награђивање оваквог понашања.

Међутим, у случају вештачке интелигенције апстрактна вредност налази се у подацима, алгоритмима и увидима који се из њих могу извести. С подацима и алгоритмима у центру пажње, дискусија се окреће к дефинисању вредности скупова података и нивоа напора и протокола потребних за прикупљање и заштиту истих података.

Аутор тврди да разлике између прве и друге врсте интелигенције морају да се разумеју док се ова технологија процењује за употребу у обавештајној заједници. Аллати креирани тако да помажу аналитичарима који користе податке из свих обавештајних извора у смислу организовања података, а који се крећу се кроз когнитивне препреке и указују на одређене корелације, морају да буду препознати као да обезбеђују пресликани процес биолошке интелигенције. У ствари, како Дадли тврди, тржиште понуђача услуга је засићено добављачима који нуде управо ове врсте алата с различитим нивоима успеха.

Примена вештачке интелигенције и ресурса који су посвећени истом том циљу треба да крене од очекивања да су резултати рада вештачке интелигенције онолико правовремени и свеобухватни колико и резултати алгоритма на којем је вештачка интелигенција заснована. Дадли каже да ово може да се односи на нпр. процену у реалном времену вероватноће лансирања стратешког пројектила од стране противника, распоред страних обавештајних официра у реалном времену или кретање нелегалног наоружања међу злонамерним ентитетима и групама.

Аналитичари који користе обавештајне податке из свих извора, као што је данас уобичајено у обавештајној заједници, разликоваће се од аналитичара који ће морати да раде са вештачком интелигенцијом, каже аутор. Централно за њихове нове улоге биће примена професионалних стандарда и процеса којима ће аналитичари комуницирати у оквиру простора вештачке интелигенције који тек треба да се развију. Поред тога, морају да се промене сертификације (специјализације) у области обавештајног заната, директиве обавештајне заједнице које прописују стандарде и заједничке публикације које описују улогу анализе у подршци онима који су на терену. Саставни део ових усмеравајућих докумената мора да буде артикулација о томе где ће се и како моћ вештачке интелигенције употребити за подршку корисницима обавештајних производа.

У тим, новим улогама, аналитичари „тренирају“ алате вештачке интелигенције тако што прописују почетне карактеризације проблема и додељују почетну релативну вредност подацима који се користе за карактеризацију проблема. Аналитичари такође имају важну улогу у валидацији резултата за кориснике њихових производа. Све док се доносиоци одлука ослањају на когнитивне процесе, резултати вештачке интелигенције морају бити представљени на начин који им омогућава да искористе њихову правовременост и свеобухватност. На сличан начин, функције описане у класичном „обавештајном циклусу“ одвијају се истовремено и у реалном времену кад се примењује метод вештачке интелигенције, а не као засебни и секвенцијални кораци управљања прикупљањем података.

Окружење отворених извора података је заједнички конкурентски простор који треба да функционише као простор за долазак до свеобухватног и благовременог знања. Ово је овако из два разлога: прво, растући и непропорционални обим аналитички релевантних података за било које питање, налази се у домену отворених извора података. Друго, алгоритамско окружење, укључујући нова открића и односе међу алгоритмима, мења се брзо и континуирано. Неразумно је очекивати да се динамичка природа домена отворених извора података може репродуковати у тајном окружењу и тиме одржати корист од ових појава.

Корисна аналогија коју су истраживачи развили за карактерисање значаја отворених извора података била је да их упореде са четири централна поља шаховске табле. Држање и доминација централним делом омогућава агилнијим деловима обавештајног рада (HUMINT, SIGINT итд.) да циљају информације које се не могу открити у јавно доступним информацијама. У ствари, домен отворених извора података, према Дадлију, заузима централно место у дефинисању шта јесте, а шта није тајна.

Кључне речи: open-source domain, intelligence analysis, artificial intelligence methodology

Шифра документа: 2021English

Раније поменути Стивен Меркадо је почетком 2021. године у рубрици Коментари у тексту под називом „Поглед иза енглеског језика ради боље слике света“, дао кратак преглед проблема превођења са страних језика у обавештајном раду заснованом на отвореним изворима података, кроз илустративан и екстреман пример превода јавно доступних извора који долазе из Северне Кореје.

Меркадо каже да многи амерички аналитичари спољне политике, без обзира на то да ли пишу у оквиру обавештајне заједнице, у дневним новинама, на универзитету или у истраживачким организацијама, виде ствари ван обала матичне државе уз „пригушено светло“, односно њихов поглед је замагљен непрозирним балоном који је последица зависности од извора на енглеском језику и јако мало преведеног материјала. У том смислу каже да су према једној озбиљној процени само три процента свих књига објављених у Сједињеним Државама дела с других језика.

Према њему, приступ страним изворима на страним језицима би разбио тај мехур и осигурао многе увиде до којих се не може доћи кроз литературу на енглеском језику. Управо та литература често може да обухвати оно што се може сматрати страним обавештајним, као и контраобавештајним сазнањима. Неки медијски извештаји објављени у иностранству на матерњим језицима чак откривају америчке обавештајне податке који би могли да се воде као тајни у Сједињеним Државама, али не и у иностранству. Због таквих ситуација, Меркадо каже да аналитичари америчке обавештајне заједнице морају да знају и за њих.

Проблем лежи у томе што многи аналитичари не могу да врше истраживања преко страних релевантних извора. Скоро потпуно одсуство превода код америчких издавача спречава их да пронађу такве изворе на полицама чак и најбољих књижара. Меркадо због тога поставља питање шта би у том погледу могло да се уради. Добар почетак би био да послодавци учине језик кључном квалификацијом за запошљавање. Универзитети би у том погледу обновили некадашње обавезне стране језике и оријентисали део наставе за потенцијалне обавештајне аналитичаре. Већа подршка власти студентима који желе да уче стране језике и стекну знања из регионалних студија би такође помогла, али и финансирање пројеката фокусираних на развој компјутерски потпомогнутог превођења (*Computer-assisted Translation, CAT*), аутоматског пребацивања говора у текст и других сличних технологија за аутоматизацију послова које иначе обавља човек.

Коришћење материјала на страним језицима у анализи спољне политике других држава примењује се на земље и питања на глобалном нивоу. Меркадо се позабавио том широком темом тако што је користио примере севернокорејске литературе. На крају крајева, ако истраживање на страним језицима помаже у анализи тајанствене Северне Кореје, која је вероватно највећи светски аналитички изазов, онда би оно требало да буде корисно и за друге државе.

Меркадо каже да фикција такође може да пружи начине за разумевање спољних послова једне државе. Она чак може да открије истине које се практично не виде у званичним владиним документима или државним медијима. У том смислу он цитира некадашњег директора ЦИА, Алена Далеса који је пре више од пола века изјавио да „чак

и роман или драмски текст могу садржати корисне информације о стању у једној држави“.

Читање литературе која долази из Северне Кореје пружа приступ наративима ове државе писаним за јавност, од високе политике до свакодневног живота. Познавање таквих наратива је корисно за сваког ко се бави било каквом анализом стања у Северној Кореји, било да је то аналитичар обавештајних служби, новинар, универзитетски професор или научни истраживач. Читање севернокорејске фикције не само да даје „осећај“ за политику и друштво Северне Кореје, већ нас оно може научити основним чињеницама о тој држави. На пример, читајући књигу *Унмјонг* Меркадо је сазнао да је Пјонгјанг слао пилоте да обављају борбене мисије у Вијетнамском рату.

Меркадо каже да је могуће профитабилно читати изворе из Пјонгјанга, било да су у питању фикција, пропаганда или наука, кад је у питању увид у стање у Северној Кореји. Таква врста отворених извора може да помогне у тражењу одговора на оно основно обавештајно питање: „ко су ти момци?“ На пример, севернокорејски романи и филмови дају увид у друштвене околности у Северној Кореји, док уредници званичног гласила Радничке партије Кореје, Родонг Синмун, сигнализирају партијску политику кроз изјаве, наглашавањима и другим аспектима пропаганде.

Такође, научна литература и вести из Пјонгјанга сугеришу могућности и могуће правце у севернокорејском цивилном и државно-цивилном истраживању и развоју. Можемо да прочитамо структуру извештаја како бисмо пратили истраживање и можемо да проучимо коришћене изворе како бисмо разумели домаћу и страну научну литературу којој аутори имају приступ, каже Меркадо. Укратко, могуће је стећи увид у неке основне истине кроз директни приступ примарним изворима, било да је то популарни роман, партијске новине или научни рад. Ово је, наравно, на аналитичарима који раде са отвореним изворима података у ЦИА, међутим, њихов рад ретко кад допире до јавности.

У том погледу Меркадо закључује да Северна Кореја пружа јако мало извора на енглеском језику, њихови преводи дневне штампе нису истоветни оригиналним издањима, остали преводи су сумљивог квалитета и њихова аутентичност не може се утврдити, корисне информације о Северној Кореји могу да се нађу на другим језицима као што су кинески, јапански и руски језик. Он стога закључује да не постоји иницијатива да се уче други језици због ослањања на то да остатак света објављује на енглеском језику, већина факултета не захтева обавезне стране језике у својим наставним програмима, те да јако мало аналитичара одлично познаје више од једног страног језика поред енглеског.

Његове препоруке су следеће: послодавци треба да захтевају течно познавање релевантних страних језика и тако мотивишу потенцијалне запослене да уче најмање два страна језика током формалног школовања; факултети и универзитети треба да врате обавезно учење страних језика које је у САД укинута током 1960-их година, али и да допуне понуду предмета који се односе и на економска, војна и политичка питања за конкретне државе и регионе, те би им у томе била неопходна помоћ и подршка државе; јавни и приватни сектори би требало да се удруже на убрзаном развоју прецизног и софистицираног софтвера везаног за компјутерски потпомогнуто превођење, софтвера за аутоматско пребацивање говора у текст, као и у друге софтвере и технологије које појединачном аналитичару могу да помогну у раду с изворима на више различитих језика. Меркадо у том погледу препоручује удруживање пројеката министарства

одбране САД и обавештајне заједнице с компанијама као што је Гугл, те закључује да су аналитичари који знају корејски течно бољи у анализи стања у Пјонгјангу него они који знају само енглески језик, као и да ће аналитичари који течно знају корејски језик и имају приступ наведеном софтверу и алатима за рад с изворима на кинеском, јапанском и руском језику који се односе на Северну Кореју, бити још бољи на тим задацима.

Кључне речи: open sources, media analysis, news, scientific literature

5.2. Преглед показатеља препознатих у анализираним чланцима

Испитивани показатељи:

1. Познавање адекватних и релевантних извора података
2. Познавање алата и техника за рад с великом количином података
3. Познавање алата и техника за анализу друштвених мрежа
4. Познавање страних језика и регионалних прилика
5. Диференцијација посебних OSINT организација
6. Ангажовање спољних актера (outsourcing)

Чланци из периода 1955-2000. године

Шифра	Показатељ	1.	2.	3.	4.	5.	6.
1963	Soviet	√	-	-	√	-	√
1969	Exploitation	√	-	-	√	√	√
1981	Eighties	-	√	-	-	√	√
1991	Nineties	√	√	-	-	-	-

Чланци из периода 2001-2021. године

Шифра	Показатељ	1.	2.	3.	4.	5.	6.
2001	OSINT	√	√	-	-	-	√
2004	Sailing	√	√	-	√	√	√
2005	Distinction	√	-	-	√	√	-
2005	NGOs	√	-	-	√	-	√
2007	Strategic	√	-	-	√	-	√
2007	Paradigm	√	-	-	-	√	√
2015	Global	√	√	√	-	√	-
2015	Robots	√	√	√	-	-	-
2017	Energy	√	-	-	√	-	-
2019	Future	√	√	√	-	-	-
2021	SABLESPEAR	√	√	√	-	-	√
2021	English	√	√	-	√	-	-

5.2. Дискусија

Сва сведочанства, коментари и осврти из анализираних чланака објављених у часопису *Studies in Intelligence* долазе од искусних обавештајних професионалаца који су током каријере долазили у додир с отвореним изворима података и активно их користили у свом раду, што је додатно потврђено увидом у њихове биографије. Узимајући у обзир „слободнију“ природу писања текстова за часопис *Studies in Intelligence*, као и чињеницу да су неки од текстова имали ознаку тајности која је у међувремену укинута, ови чланци воде се као сведочанства пре него као научни чланци који се објављују у научним часописима. О томе најбоље говоре и изглед и структура самих текстова који не прате унапред задату форму и правила писања, те навођења извора по неком конкретном формату.

Даље, текстови који су одабрани за потребе овог истраживања су морали да испуне неколико основних услова. Прво, они су морали да садрже или покривају питања отворених извора података на директан или посредан начин. Друго, у њима је контекст употребе отворених извора података морао да се односи на најмање један показатељ који је операционализован на основу истраживачких питања (извори података, алати и технике за рад с великом количином података, знања и вештине, аутоматизација рада с подацима, outsourcing, диференцијација конкретних организација и институција за рад с отвореним изворима података). На крају, у текстовима је морао да постоји критички однос према предмету истраживања, заједно с конкретним препорукама у вези с унапређењем стања у овој области.

У већини анализираних сведочанстава обавештајних професионалаца главна тема се односи на нове технологије, конкретно на информационе и комуникационе технологије и њихов утицај на обавештајни рад у области употребе отворених извора података. Изузетак су, наравно текстови који су из 1960-их година, с тим да они имају вредност за друге показатеље трансформације обавештајног рада у контексту истраживања. Друго, скоро сва искуства и представљени примери обавезно су покривали разноврсне отворене изворе података од значаја за савремени обавештајни рад, односно за обавештајни рад у тренутку писања текста. У овом контексту треба нагласити чињеницу да је разноврсност споменутих извора практично максимална могућа, те у неким случајевима обухвата и предлоге за употребу фикције која се објављује у другим државама. Треће, и сигурно не без значаја за разумевање и објашњавање значаја отворених извора података, већина аутора наглашава познавање страних језика и прилика у другим државама као јако битан фактор за повећање квалитета OSINT дисциплине у датим околностима. На крају, што се фреквентности показатеља у текстовима тиче, више од пола аутора на неки начин указује на значај сарадње са спољним актерима у смислу употребе OSINT капацитета, било да су у питању ангажовања независних институција и организација за конкретне послове у овој области, било за употребу спољних ресурса који могу да помогну обавештајним службама у раду са овом врстом података.

Наравно, и то је у прегледу литературе јасно демонстрирано, практично сви текстови који су објављени у периоду након експанзије друштвених мрежа и различитих алата и техника за рад с великом количином података која се свакодневно генерише у онлајн окружењу, баве се овим изворима података као круцијалним не само за обавештајни рад у датом тренутку, већ и за обавештајни рад какав ће постојати у блиској будућности. Посебно питање код ове групе извора јесте употреба вештачке

интелигенције за потребе OSINT дисциплине, као и разноврсних алгоритама и софтвера који функционишу на принципима вештачке интелигенције. Наравно, ово је директна последица огромне количине података која се ствара у сваком тренутку на интернету и која изискује најпрактичнија решења која треба да помогну око скраћивања времена за прикупљање, али и филтрирање података па чак и за аутоматизовано стварање једноставнијих обавештајних информација.

Посебан значај анализе одабраних текстова, односно сведочанстава професионалаца у области обавештајног рада јесу разноврсни илустративни примери које су користили у радовима, а који могу на изванредан начин да приближе посматрачу проблеме с којима се прикупљачи обавештајних података суочавају у свом раду. Наравно, најстарија искуства која су пренета можда делују као да представљају највеће проблеме с којима су се обавештајне службе суочавале, међутим, како се искуства хронолошки презентују и приближавају данашњим околностима информационог и комуникационог развоја модерног друштва, постоји утисак да се проблеми додатно усложњавају. Због чега је то тако? Прво, потребно је имати на уму да у подтексту свега што су аутори писали у одабраним текстовима стоје и лична искуства у обавештајном раду, те да управо та искуства дају додатни квалитет њиховим сведочанствима, а он се огледа у томе да се потпуно отворено и без устручавања критикују различити недостаци, па и пропусти које су уочили током рада. Оно што се додатно уочава то су понављања истих препрека у периоду од неколико година, па и деценија, што може да нам укаже на неке проблеме који се тичу инертности и незаинтересованости кључних руководилаца у обавештајној заједници. Уосталом, о томе су многи раније поменути академски аутори и писали.

Друго, постоји евидентан проблем с кадром кад је у питању обавештајна заједница, барем америчка чија искуства су пренета. Овај проблем би могао да се повеже и с убрзаним развојем информационих и комуникационих технологија, а у питању је невидљив и константан отпор увођењу нових технологија у обавештајни рад, који није детектован само у 21. веку већ је много старији и дубљи. Због чега питање отпора новим технологијама има везе с кадром? Суштински, код великих институционалних аранжмана какав је обавештајна заједница, постоји одређена врста страха од аутоматизације процеса рада која се одражава на повећање отпора увођењу нових технологија из пуке предострожности. Овај отпор није рационалан већ је заснован на (оправданом) предубеђењу да аутоматизација процеса рада води смањењу кадра, односно да је човек сувишан у том случају. Међутим, управо у овим анализираним текстовима указује се на то да ће обим посла око велике количине података и рада са алатима и техникама за анализу друштвених мрежа и других извора података, не само остати исти већ и да је могуће да ће се повећати и захтевати више људи. У том смислу ваља споменути пример који наводи Харари:

„Оружаним снагама Сједињених Држава потребно је тридесет људи да оперишу сваким беспилотним предатором или рипером изнад Сирије, док се анализом прикупљених података бави најмање још осамдесет људи. Ратном ваздухопловству САД недостајало је 2015. године довољно обучених људи да попуни све те позиције, те се суочило с ироничном кризом недостатка људства за управљање летелицама без људске посаде.“ (Harari, 2019:53)

Иако делује апсурдно, аутоматизација рада с отвореним изворима података, ако узмемо у обзир не само њихову количину већ и природу и разноврсност, највероватније ће захтевати приближно исти број људи на пословима прикупљања података колико их тренутно ради на истим пословима. Ова тврдња може се додатно ојачати прегледом не тако малог броја разних категоризација и каталогизација невероватно великог броја база података (структурираних и неструктурираних), алата за извлачење релевантних података из друштвених мрежа, техника за брз и једноставан долазак до правих података и информација, многобројних аутоматизованих софтверских решења и огромног броја алгоритама за вештачку интелигенцију. Наравно, поред тога што ће човек и даље бити у центру ових процеса, како у смислу опслуживања ових ресурса, тако и у смислу интервенисања и контроле, остаје отворено питање потребних знања и вештина за рад с наведеним ресурсима.

Као што је на почетку дискусије наведено, једно од водећих питања у анализираним текстовима јесте проблем познавања страних језика и познавање страних друштвених, историјских, културних, политичких и других прилика. Овде се, наравно, говори о знању с којим обавештајни професионалац долази у обавештајно окружење. Наравно, проблем често није с нивоом и захватом образовања које доноси, већ с питањем познавања конкретних страних језика везаних за регионе које у раду покривају, те инхерентно и с познавањем прилика у истим тим регионима. Суштински, исто би се очекивало од научног истраживача специјализованог за одређену државу, културу или регион, а то је да поред општих и специфичних знања о истраживаној држави или региону, он у најмању руку мора (или треба) да познаје и језик. На крају, проучавање других култура или историја подразумева и употребу научне и стручне литературе на језицима тих земаља или регија. Аналогија је овде јасна и недвосмислена, међутим у обавештајном раду често се током појединачне каријере дешавају велике промене у смислу пребацивања аналитичара на друге регионе или државе што зна да представља велики проблем. Свакако, у анализираним текстовима тај проблем није препознат у самим обавештајним службама, већ је он детектован у систему средњег и високог образовања у којем мања програма страних језика и регионалних студија ван студија лингвистике, историје и других дисциплина које су директно везане за језике и прилике у другим државама.

Поједини аутори, посебно они који су се бавили периодом током и након Другог светског рата, на више места истичу високо образовање као својеврстан предуслов за брзо и адекватно проналажење правих података у мору доступних извора. Ово је, наравно, и данас случај јер неко ко долази с академским образовањем у обавештајну службу сигурно се сусретао с различитим изворима података током студија или у крајњем случају за потребе истраживања током израде писаних радова. За разлику од периода хладног рата и апсолутне доминације штампаних књига, великих библиотека и мукотрпног претраживања извора и грађе, данас је ситуација ипак много захвалнија, али зато захтева и већу агилност. Дигиталне националне колекције, дигитални репозиторијуми, те на крају велики агрегатори свих тих разноврсних извора дигитализоване и дигиталне грађе у 21. веку су стандардна основа за почетак било каквог истраживања, било то и истраживање за потребе обавештајног рада. Познавање принципа и могућности оваквих онлајн извора података један је од основних предуслова за било какав рад с подацима и информацијама, а то је случај и са OSINT дисциплином.

Поред тога, није довољно да OSINT професионалац само познаје релевантне изворе за потврдђивање и проверу података из отворених извора, већ је потребно и да буде упознат с конкретним изворима података из било које области с којом би током каријере могао да се упозна. У том погледу OSINT прикупљач података мора да зна које отворене базе података су му у сваком тренутку на располагању, како може да препозна и аргументује њихову релевантност и на који начин може да експлоатише податке које те базе података нуде. Ту се из сфере знања прелази у област вештина које једино могу да се развију сталним истраживањем нових база података и учењем нових начина за рад с понуђеним подацима. На тај начин OSINT истраживач увек ће имати могућност рада с више различитих типова података, али и могућност да пронађе алтернативне изворе података из исте области уколико то буде захтев који је стављен пред њега.

На крају, не треба заобићи ни питања специјализованих организација за OSINT потребе обавештајних служби, као ни питања везана за ангажман спољних актера за потребе прикупљања OSINT података. Институције и организације које су споменуте у текстовима су већ познате из претходних поглавља, а у анализираним текстовима потврђивало се да потреба за засебном и јединственом OSINT организацијом која би покрила целокупну обавештајну заједницу, и даље постоји. Наравно, проблеми који се најчешће спомињу кад је у питању OSINT централизација јесу финансијске и материјалне природе. С друге стране, у већини анализираних текстова спомињу се спољни актери у контексту могућности за пребацивање OSINT задатака или послова који се на одређени начин односе на OSINT, на специјализоване приватне и друге иницијативе које долазе ван обавештајног система. Ово, наравно, није нова идеја, већ се она спомињала и у текстовима од пре шест деценија, али је свакако нова природа разлога због којих поједини аутори прибегавају форсирању *outsourcing*-а у OSINT дисциплини. Рад с великом количином и разноврсношћу података који се муњевином брзином стварају онлајн сваке секунде, објективно изискује ангажман спољних актера за неке специјализоване и скупе проблеме у овом домену. Међутим, то не значи да спољне актере треба ангажовати баш за сваки аспект OSINT дисциплине. Добар део захвата OSINT прикупљачких напора већ се налази у обавештајним службама, само је потребно адекватно их организовати и координирати, те је у том контексту диференцијација засебног и заједничког OSINT центра нека врста противтеже *outsourcing*-у како би се задржао природни баланс у таквим јавно-приватним аранжманима.

6. ПОСТОЈЕЋЕ ОТВОРЕНЕ БАЗЕ ПОДАТАКА¹²⁶

„Информација је нафта, а аналитика мотор 21. века.“

- Петер Сондергард¹²⁷

Као што је раније образложено, обавештајни рад у многим његовим елементима кореспондира с научноистраживачким радом (de Sola Pool et al., 1963; Knorr, 1964; Bean, 2006; Prunckun, 2010; Sinclair, 2010; Landon-Murray, 2011; Marrin, 2012c; Agrell & Treverton, 2015), где обавештајни процес у великој мери подсећа на процес научног истраживања, а обавештајна анализа конкретно на употребу различитих метода и техника током спровођења научноистраживачког пројекта. Имајући у виду да истраживачи поред литературе користе и податке до којих сами долазе (примарни подаци), чест случај у истраживањима је да се користе и подаци до којих су други дошли или које је неко већ прикупио (секундарни подаци). Овде је паралела с прикупљачима обавештајних података из отворених извора много већа. Стога ће у наредном тексту биће направљен историјски преглед развоја база података које су од интереса за питања којима се, између осталог, баве и обавештајни експерти – конкретно прикупљачи у OSINT дисциплини.

Научни истраживачи, као и академска заједница данас имају посебну улогу у проучавању и објашњавању комплексних друштвених феномена као што су безбедносни, посебно у условима савремених изазова, ризика, рањивости и претњи. Ови феномени на почетку 21. века врло су динамични и брзо се трансформишу у новим околностима, а то знатно отежава њихово проучавање и уобичајени научно-истраживачки приступ. Управо због тога, велики значај за истраживања актуелних тема какве су безбедносне теме на почетку 21. века имају постојећи систематизовани подаци о појавама, процесима, институцијама и догађајима који посредно или непосредно доприносе сагледавању савремених безбедносних изазова, ризика и претњи. Ови систематизовани подаци, организовани кроз различите базе података, захваљујући убрзаном развоју информационих и комуникационих технологија с краја 20. и почетка 21. века, данас су доступни практично свима.

Употреба тих база података у истраживањима из наведених разлога није питање актуелности, већ пожељан истраживачки ресурс који разумевању и објашњавању савремених друштвених феномена, а посебно безбедносних, даје посебан квалитет који превазилази пуку знатижељу и пружа резултате који су подједнако употребљиви и за реаговање и за суочавање са безбедносним изазовима, односно за доношење адекватних одлука на основу њих. Штавише, безбедносни проблеми налазе се на самом врху текућих истраживања у друштвеним наукама – они представљају свакодневне теме на глобалном, регионалном, националном и локалном нивоу. Од међународног тероризма и оружаних сукоба, преко трговине људима и илегалних миграција, трговине дрогом и организованог криминала, до ситног криминала и улоге полиције у заједници, безбедносни проблеми су више од теме за коју су искључиво

¹²⁶ Уводни текст у овом поглављу садржи ауторски текст написан током истраживања: Dimitrijević, R. I. i Paraušić, A. (2017). „Otvorene baze podataka iz oblasti bezbednosti“, у: *Katalog baza podataka za istraživanja u oblasti bezbednosti*. Beograd: Centar za primenjenu bezbednost Fakulteta bezbednosti, 11-28.

¹²⁷ Peter Søndergaard, цитат из говора на симпозијуму компаније Гартнер у Орланду 2011. године.

заинтересовани појединачни истраживачи. Друштвени и социјетални утицај безбедносних проблема утиче на обликовање политика на свим претходно наведеним нивоима, где резултати истраживања имају пресудну улогу у информисању доносилаца одлука за потребе њиховог решавања.

6.1. Систематизација података у области безбедности

Први систематизовани подаци из области безбедности односили су се на оружане сукобе, првенствено на ратове. Док је рат вековима био тема од интереса за историчаре, а касније и за прве истраживаче у друштвеним наукама, тек почетком 20. века појављују се први аутори који одлучују да прикупљене податке организују и прикажу (Еск, 2005).¹²⁸ То је првенствено било могуће због све већег корпуса секундарне историографске грађе која је пружала пуно несистематизованих, али поузданих података о сукобима кроз историју. Поред тога, статистичке и друге квантитативне методе истраживања у друштвеним наукама почетком 20. века достигле су висок степен развоја и поузданости те је појава систематизоване искуствене грађе, чијом би се обрадом и тумачењем стекли нови увиди у промишљања о сукобима, била логична. У првој половини 20. века неколико истраживача покренуло је тренд систематског прикупљања и организовања података о сукобима.

Први истраживач „трендова и образаца ратова“ (Еск, 2005:5) био је Питирим Сорокин (*Питири́м Алекса́ндрович Соро́кин*), који је прикупљене податке о европским ратовима објавио 1937. године. У свом четворотомном делу *Друштвене и културалне динамике* (*Social and Cultural Dynamics*) овај руско-амерички социолог разрађивао је своје теорије друштвених процеса, као и историјске типологије култура. У свом раду Сорокин се бавио трима теоријама: друштвене диференцијације, друштвене стратификације и друштвених сукоба. Друштвене сукобе објашњавао је преко своје теорије о рату:

„Без обзира да ли је у питању унутрашњи или међународни, мир се заснива на сличним вредностима између народа у оквиру једне државе или између различитих држава. Рат има деструктивну фазу онда кад су вредности уништене, и фазу опадања онда кад се вредности обнављају. Сорокин је сматрао да ће број ратова опадати са повећањем солидарности и опадањем антагонизама. Уколико вредности у друштву наглашавају алтруизам уместо егоизма, могућност за избијање рата ће бити умањена“ (Elmer, 1963:188).

Сорокин је, дакле, рат посматрао као „слом тих (друштвених и културалних, прим. прев.) односа и стога је желео да испита трендове и обрасце ратова кроз прикупљање података о дугој историји ратовања између неколико европских сила“ (Еск, 2005:5). Резултате свог обимног истраживања Сорокин је представио у поглављу „Флукуација рата у међугрупним односима“, где је, између осталог, систематизовао прикупљене податке о ратовима у европској историји на следећи начин (Sorokin, 1957:534-570):

- генералне податке о ратовима (време трајања, бројност снага, жртве);

¹²⁸ Разлог за ово лежи у чињеници да су се студије безбедности на почетку превасходно бавиле војним претњама и односима међу државама, тако да није чудно што су оружани сукоби били фокус истраживачима.

- релативне индикаторе обима ратова (изражене кроз бројност снага и кроз број жртава);
- релативне индикаторе ратних активности по вековима (за појединачне државе);
- релативне индикаторе жртава по вековима (за појединачне државе);
- проценат година рата у односу на укупни број испитиваних година (за појединачне државе).

Убрзо након тога, амерички политиколог Квинси Рајт (Quincy Wright) објавио је 1942. године књигу *Студија рата* (A Study of War), у којој је „прикупио велику количину систематизованих информација о историји ратовања“ (Еск, 2005:5) за потребе развоја базичне теорије о рату. У првом тому, након објашњења циљева, задатака, захвата и организације свог истраживања, Рајт се бави историјом ратовања кроз свеобухватан, тј. вишедимензионалан приступ, уз употребу мултифакторске анализе порекла и узрока ратова у свим његовим историјским појавним облицима. У прилогу о анализи сукоба у модерној цивилизацији Рајт у преко двадесет детаљних табела пружа преглед следећих података (Wright, 1942):

- број сукоба у којима су учествовале највеће европске силе по вековима и деценијама (од 1480. до 1940. године);
- број и проценат сукоба у којима је учествовало Десет водећих сила¹²⁹ за педесетогодишње периоде (од 1480. до 1940. године);
- класификација сукоба и додељивање броја свакој класи (од 1618. до 1905. године);
- проценат сукоба и опсада по вековима (од 1618. до 1905. године);
- трајање сукоба по вековима (од 1618. до 1905. године);
- дистрибуција сукоба по месецима, приказана по вековима (од 1618. до 1905. године);
- број и проценат сукоба у односу на величину војски (од 1480. до 1940. године);
- спискови ратова по деценијама (назив рата, датум почетка, датум завршетка, назив мировног уговора, државе учеснице по регионима и континентима);
- учешће сила у општим ратовима (од 1600. до 1941. године);
- преглед учешћа водећих држава у ратовима модерне цивилизације (од 1480. до 1941. године);
- преглед одређених карактеристика ратова модерне цивилизације (од 1480. до 1941. године) итд.

Рајтово проучавање ратова и базе података које је ради свог истраживања направио и данас се користе за различита квантитативна истраживања сукоба. Међу пионирима у тој области посебно место заузима британски математичар, физичар и метеоролог Луис Ричардсон (Lewis F. Richardson). Он је током 1940-их и 1950-их година израдио каталог сукоба који су Рајт и сарадници објавили 1960. године (Еск, 2005:5). У првом издању, *Оружје и несигурност* (Arms and Insecurity)¹³⁰, Ричардсон се бави „развојем математичког модела у којем се рат посматра као функција односа између војних буџета супротстављених страна“ (Etzioni, 1962:464), док у *Статистици смртоносних спорова* (Statistics of Deadly Quarrells) разматра „примену статистичке анализе на [...] узроке рата, однос националне безбедности и наоружања, повезаност трке у наоружању и избијања рата итд.“ (Etzioni, 1962:464). Управо је у *Статистици* Ричардсон пружио највећи допринос каталогизацији ратова и осталих сукоба –

¹²⁹ Француска, Аустрија, Велика Британија, Русија, Прусија, Шпанија, Холандија, Шведска, Данска, Турска.

¹³⁰ У питању је прво истраживање које се бавило трком у наоружању.

прикупио је и класификовао податке о практично свим ратовима који су вођени од 1820. до 1950. године. Велику улогу у организовању података које је прикупио имало је Ричардсоново знање из области математике, док су извори које је користио обухватили енциклопедијске записе о ратовима као полазне изворе те научне радове и историографске публикације као специјализоване изворе. За потребе организовања прикупљених података, Ричардсон је за класификацију ратова и других спорова користио њихов интензитет, који је изражавао преко општег логаритма укупног броја погинулих у сукобу (Hayes, 2002:12).

6.2. Развој институционалних база података

Први „оригинални напор прикупљања података о сукобима“ (Eck, 2005:5) био је пројекат Корелати рата¹³¹ (Correlates of War, COW) из 1963. године, који већ деценијама представља једну од најчешће коришћених база података међу научним истраживачима сукоба. Пројекат COW био је први тог типа који је обухватио и допунске податке који се односе на сукобе, што је истраживачима омогућавало употребу статистичке анализе у истраживању одабраних корелата сукоба. Иза пројекта COW стајали су амерички политиколог Дејвид Сингер (J. David Singer) и амерички историчар Мелвин Смол (Melvin Small), који су објавили више књига¹³² и упутстава за употребу сетова података о сукобима. Сингерова основна замисао у вези с пројектом COW била је заснована на његовом ставу да већина претходно спроведених истраживања узрока ратова нису била довољно систематична и ригорозна. Према његовом мишљењу, Сорокину је недостајала операционална дефиниција рата, Рајт се придржавао легалистичких критеријума за идентификовање ратова, док је Ричардсонове кодне категорије доводио у питање у погледу валидности и поузданости (Geller, 2004:223). Због тога се Сингер усмерио на питања конзистентности, тачности и могућности репродукције у стварању података, чиме је дошао до једне од најутицајнијих дефиниција рата као „непрекидне борбе организованих оружаних снага која резултује с најмање 1.000 људских жртава“ (Gleditsch et al. 2014:302). COW пројекат обухвата податке о међународним и грађанским ратовима од 1816. године до данас и пружа сетове података у четири различите категорије:

- Недржавни ратови (Non-State Wars),
- Унутардржавни ратови (Intra-State Wars),
- Међудржавни ратови (Inter-State Wars),
- Вандржавни ратови (Extra-State Wars).

Тај пројекат је, у међувремену, проширио свој захват на друге карактеристике односа између држава, тако да су данас доступни сетови података о: чланству држава у систему држава, милитаризованим међудржавним споровима, националним материјалним капацитетима, светским религијама, формалним савезима, територијалним променама, међувладиним организацијама, дипломатској размени, трговини итд. Већина сетова података из база Пројекта COW садржи податке од 1816. године до данас. Пројекат COW је свакако до 1980-их година представљао најкомплетнију и најсвеобухватнију базу података о сукобима, док неки аутори тврде да „научно емпиријско проучавање ратова има своју основу у базама података Дејвида Сингера“ (Geller, 2004:223).

¹³¹ Доступно на: <http://www.correlatesofwar.org/>

¹³² Њихове најпознатије књиге су *Трошкови рата* (Wages of War, 1972) и *Прибегавање наоружању* (Resort to Arms, 1982).

Имајући у виду да је COW пројекат био заснован на операционалној дефиницији рата која не обухвата све могуће сукобе, покренути су пројекти који се баве истраживањем сукоба ниског интензитета. Први запажени пројекат који се бавио том врстом сукоба био је Упсала програм података о сукобима¹³³ (Uppsala Conflict Data Program, UCDP), који је обухватио сукобе ниског интензитета од 1980-их година. У сарадњи са Институтом за истраживање мира у Ослу (Peace Research Institute in Oslo, PRIO) та база података проширена је и на сукобе који датирају од 1946. године (Eck, 2008:30). Велику улогу у промовисању те базе података имао је часопис *Journal of Peace Research*, у којем је једном годишње објављивана информација о ажурираним подацима у Програму података о сукобима¹³⁴, да би тај програм убрзо подстакao и нове пројекте развоја база података, као што су „насиље над цивилима у грађанским ратовима, престанак сукоба у грађанским ратовима, посредовање у грађанским ратовима“ (Gleditsch et al. 2014:302). Иако су COW и UCDP пројекти дуже време доминирали у истраживањима сукоба, крајем 1980-их година покренути су многи други пројекти прикупљања података о сукобима:

„Конкретно, бројни пројекти лоцирани у Центру за међународни развој и управљање сукобима (Center for International Development and Conflict Management, CIDCM) Универзитета у Мерленду имали су за резултат стварање разноврсних приступа подацима о сукобима. Један од најпознатијих пројеката CIDCM-а је база Угрожене мањине¹³⁵ (Minorities at Risk) коју је израдио Тед Роберт Гур (Ted Robert Gurr), (амерички професор политичких сукоба и нестабилности, прим. прев.), која пружа јединствене податке о етнотериторијалним групама. У склопу CIDCM-а такође је развијен пројекат Међународног кризног понашања¹³⁶ (International Crisis Behaviour, ICB), који прати све међународне и спољнополитичке кризе од завршетка Првог светског рата.“ (Eck, 2008:30).

Без обзира на интензивније залагање за „проширени и продубљени“ концепт безбедности крајем 20. века¹³⁷ којим је истраживачки захват у великој мери превазишао класичне оружане сукобе и померио фокус на невојне и неоружане претње по безбедност, поједини аутори наставили су да развијају нове сетове података о сукобима, али и да се критички осврћу и преиспитују 'ауторитете' међу базама података. Дејвид Сингер и Пол Дил (Paul F. Diehl) приредили су 1990. године зборник радова о мерењу података из база Корелати рата (Singer & Diehl, 1990), у којем су се бавили мерењем у макрополитичким истраживањима, реконструкцијом сета података COW базе о материјалним капацитетима држава, мерењем расподеле војних средстава држава, мерењем концентрације моћи у међународном систему, проширењем основних

¹³³ Доступно на: <http://ucdp.uu.se/> i <http://www.pcr.uu.se/research/ucdp/>

¹³⁴ Од 2000. године часопис *Journal of Peace Research* има и посебну категорију за формат радова у којима се презентују нови сетови података под називом Special Data Features. Опширније о значају часописа *Journal of Peace Research* за промовисање база података о конфликтима у: Gleditsch, K.S., Metternich, N.W. and Ruggeri, A. (2014). Data and Progress in Peace and Conflict Research. *Journal of Peace Research*, 51(2), 301-314.

¹³⁵ Доступно на: <http://www.mar.umd.edu/>

¹³⁶ Доступно на: <https://sites.duke.edu/icbdata/>

¹³⁷ Под проширеним и продубљеним перспективама сматрамо, између осталих, „конструктивизам, постструктурализам, феминизам, критичке студије безбедности, људску безбедност, постколонијализам и копенхашку школу. Заједничко свим тим приступима је да негирају искључиво војноцентрично и државноцентрично реалистичко промишљање безбедности, мада између сваког од њих постоје велике разлике“ (Vujiновић & Glušас, 2014:20).

података у бази формалних савеза COW, где су пружене смернице за развој методологије у склопу пројекта COW.

Николас Самбанис (Nicholas Sambanis) је 2002. године направио преглед достигнућа у квантитативним истраживањима грађанских ратова. У свом раду, Самбанис је направио преглед све обимније литературе која се бави изучавањем грађанског рата, представио је главне емпиријске резултате о детерминантама грађанског рата и дао смернице за унапређење и бољу организацију постојећих истраживања (Sambanis, 2002:215). Тејлор Сејболт (Taylor Seybolt) је 2002. године у Годишњаку SIPRI-ја¹³⁸ пружио опште смернице за мерење насиља (Seybolt, 2002). Он је указао на проблем све већег броја колекција података о сукобима који су отворили питања о томе да ли је свет мање или више насилан него раније, да ли су ратови мање или више деструктивни, да ли се савремени сукоби разликују од ранијих и који су узроци њиховог избијања, наставка и прекида. Мерење поновног избијања грађанског рата у средишту је истраживања којим су се бавили Астри Сурке (Astri Surhke) и Ингрид Самсет (Ingrid Samset) (Suhrke & Samset, 2007), док је Мајул Кауфман (Mayeul Kauffmann) 2008. године приредио зборник радова истраживача у којем се дискутује о изградњи и употреби база података о оружаним сукобима (Kauffmann, 2008).

6.3. Појава електронских база података

За први машински унос и обраду података био је заслужан амерички проналазач Херман Холерит (Herman Hollerith) који је, у сврху скраћења времена уноса и обраде података пописа становништва у САД, 1884. године развио електромеханички систем за читање тзв. бушених картица са основним статистичким подацима о грађанима. Тим системом временски оквир за обраду података пописа у Сједињеним Државама смањен је са десет година на неколико недеља, због представљања података о становницима преко низа од 80 словних знакова (карактера) који су поред основних информација о грађанима садржали и празна места због обезбеђивања стандардизованог уноса у базу. Принцип стандардизованог уноса података задржао се до појаве првих рачунара који су били доступни за ширу употребу те је у периоду од завршетка Другог светског рата до почетка 1960-их година он коришћен за најједноставније електронске начине уноса и чувања података.

Током 1960-их и 1970-их година уводе се први системи за управљање базама података – хијерархијски и мрежни системи, након којих се појавио и релациони систем који је увео табеларно приказивање података. Током 1980-их година релациони систем, заједно са SQL програмским језиком, коришћен је за једноставно прикупљање и приступ подацима у базама, чиме су базе података приближене ширем кругу људи. Појавом интернет технологија 1990-их година и већих могућности за чување велике количине података, појавила се трећа генерација система за управљање базама података – објектно оријентисани системи. Данас се користе нерелационе NoSQL базе података које су увеле базе података „кључ/вредност“ и базе података оријентисане на документе. Савремене базе података, поред нумеричких и структурисаних текстуалних података организованих помоћу табела, садрже и неструктурисане текстуалне податке, слике, мултимедијалне податке и архивску грађу, док је употреба тих података без обзира на њихову комплексност, далеко једноставнија него што је то био случај код претходних генерација система за управљање базама података.

¹³⁸ Међународни институт за истраживање мира из Стокхолма (Stockholm International Peace Research Institute, SIPRI).

Употреба база података данас је практично неограничена. Користе се у књиговодству, системима за управљање људским ресурсима, банкарским системима, архивама државних институција итд. Користе их подједнако и државне институције и приватне компаније, али и академске и истраживачке институције и организације. За истраживања у друштвеним наукама, од почетка употребе статистичких метода и техника, базе представљају вредан извор података за обраду и анализу. Потенцијал електронских база података за истраживања у друштвеним наукама препознат је и код анкетних истраживања:

„Број публикација које обухватају анкетна истраживања убрзано се повећавао током 1950-их и 1960-их година. На пример, у око 18% чланака у социолошким часописима коришћене су анкетне методе у периоду 1939-1950, док су за период 1964-1965. коришћене у 55% чланака. Током 1960-их година и убрзаног ширења високог образовања и друштвених наука, дошло је до подстицања анкетних истраживања. Током 1970-их година рачунари су постали доступни, *омогућили су статистичку анализу велике количине квантитативних података* па је стога на стотине студената било обучено за технике анкетних истраживања.“ (Neuman, 2014:319).

Резултати анкетних истраживања су током година систематизовани и у електронском облику чувани у различитим академским и другим истраживачким институцијама, тако да данас постоји читав корпус база података које су засноване на резултатима стандардизованих анкетних истраживања у области безбедности. Тема која је посебно интересантна за истраживаче у 21. веку је корупција, односно перцепција корупције, и само у тој области постоји неколико врло значајних база података, као што су Индекс подмићивања¹³⁹, Индекс перцепције корупције¹⁴⁰ и Барометар глобалне корупције¹⁴¹ (Transparency International).

Током 1980-их и 1990-их година, у кључном периоду експанзије пројеката прикупљања података о сукобима, појавили су се и лични рачунари, након чега су унос, чување и обрада података постали бржи и лакши. У том периоду појавили су се неки нови приступи према подацима о сукобима, захваљујући поменутих пројектима CIDCM-а (Еск, 2005:5). Ово је праћено новим иницијативама везаним за базе података о сукобима, које су долазиле ван универзитетске заједнице као традиционалног извора тих база, попут организација цивилног друштва, истраживачких института, институција за јавне политике, приватних компанија, појединаца итд.

Кад су у питању доступни подаци везани за област безбедности, а који се не односе само на питања сукоба, појавом интернета и развојем свести о отвореним подацима, на самом почетку 21. века поједине државне институције почињу своје статистичке извештаје да деле преко онлајн сервиса и званичних интернет презентација. Посебно значајни подаци за област безбедности су били они који су се односили на питања криминала, јавне безбедности, извршења кривичних санкција, судства итд. Стивен Горар (Stephen Gogard) препознао је 2003. године потенцијал база података на интернету као *потенцијално користан извор* за секундарне податке у склопу квантитативне методологије. Иако се првенствено усмерио на податке који се односе на образовање, Горар је направио краћи преглед постојећих британских онлајн

¹³⁹ Доступно на: <http://bpi.transparency.org/>

¹⁴⁰ Доступно на: <http://cpi.transparency.org/>

¹⁴¹ Доступно на: <http://gcb.transparency.org/>

база података које су биле доступне 2003. године. Тај преглед обухватио је преко десет тематских годишњих извештаја Националне статистичке канцеларије Уједињеног Краљевства (Друштвени фокус на децу, Друштвени трендови, Статистика образовања итд.), који су покривали податке из 1970-их година. Аутор у том прегледу истиче значај података који се односе на безбедносне проблеме:

„Друге кључне теме су криминал, правосуђе, преступници и тероризам. Оне су покривене Британским прегледом криминала и Шкотским прегледом криминала. Интернет презентација Националне статистичке канцеларије омогућава везу са постојећим подацима о стопама криминала, страху од криминала, евидентираним кривичним делима, ставовима према криминалу и смањењу криминала. Ови подаци разбијени су по географским областима и врсти кривичних дела, а такође омогућавају и испитивање трендова током времена. У сегменту Криминал и правосуђе пружени су подаци о кривичним делима, полицијским снагама, затворским службама и службама за праћење условне слободе, судовима, породичном и грађанском праву“ (Gogard, 2003:21).

Данас су многе базе података из области безбедности засноване управо на тим званичним институционалним подацима већине држава. На пример, база података Преглед затворских система света¹⁴² (World Prison Brief) коју су развили истраживачи из Института за истраживање политике сузбијања криминала (Institute for Criminal Policy Research) Биркбек универзитета у Лондону, садржи прегледе затворских система у преко 200 држава и региона. Подаци који се налазе у тој бази засновани су искључиво на званичним подацима који се преузимају са интернет презентација државних институција или из званичних извештаја државних органа.

Почетком 21. века актуелизована је тема тероризма, примарно због терористичких напада од 11. септембра 2001. године и пратећег 'глобалног рата против тероризма'. Велики значај за креирање база података које су настале у том периоду имали су годишњи извештаји америчког Стејт департмента о тероризму¹⁴³ (Country Reports on Terrorism), који су садржали податке о терористичким нападима, терористичким организацијама, државама које спонзоришу тероризам и сл. Данас постоји неколико врло значајних база података о тероризму, као што је База података о терористичким инцидентима у свету Корпорације RAND¹⁴⁴, База глобалног тероризма Националног конзорцијума за проучавање тероризма и одговоре на тероризам¹⁴⁵, База терористичких догађаја у Западној Европи Универзитета у Бергену¹⁴⁶, Атрибути терористичких догађаја Универзитета Корнел¹⁴⁷, Индекс глобалног тероризма Института за економију и мир¹⁴⁸ и База терористичких догађаја с великим бројем жртава Центра за системски мир¹⁴⁹. Тренутно постоји око 60 различитих база података које се баве терористичким догађајима на националном и међународном нивоу (Bowie, 2017).

¹⁴² Доступно на: <http://www.prisonstudies.org/>

¹⁴³ Доступно на: <https://www.state.gov/j/ct/rls/crt/>

¹⁴⁴ Доступно на: <https://www.rand.org/nsrd/projects/terrorism-incidents.html>

¹⁴⁵ Доступно на: <https://www.start.umd.edu/gtd/>

¹⁴⁶ Доступно на: <http://folk.uib.no/sspie/tweed.htm>

¹⁴⁷ Доступно на: https://ciser.cornell.edu/ASPs/search_athena.asp?IDTITLE=2340

¹⁴⁸ Доступно на: <http://www.visionofhumanity.org/#/page/indexes/terrorism-index>

¹⁴⁹ Доступно на: <http://www.systemicpeace.org/inscrdata.html>

У погледу примене база података, Куперман (Ranan D. Kuperman, 2008) препознаје три различита начина њихове употребе: (1) груписање информација за мерење учинка током времена; (2) испитивање односа између различитих показатеља и откривање узрочних ефеката и (3) идентификовање специфичних случајева за даљу анализу према критеријумима које је поставио творац базе података (Kauffmann, 2008:vii). Он такође напомиње да је једна од предности убрзаног развоја информационих и комуникационих технологија у томе што је „могућност преноса података постала релативно јефтина и брза“ (Kauffmann, 2008:vii).

Модерно доба обележио је знатан раст у форми и обиму употребе рачунарских технологија, а посебно интернета као глобалне виртуелне мреже. Убрзани напредак у области дигитализације и количина података који се генеришу из различитих извора достигли су астрономске пропорције. У информационо доба сведоци смо значајног и неизмерно вредног ширења база података. Из перспективе истраживања безбедности, интернет представља богат извор информација о различитим димензијама друштвеног живота и оправдано се сматра за најсвеобухватнију архиву писаног материјала (Ђурић, 2013:129-130).

Са доласком светске рачунарске мреже, шириле су се и директно доступне и отворене базе података индикатора и индекса који квантификују многе аспекте безбедности (Pavlović et al. 2008a). Очигледно изобиље и разноврсност тих извора података формира широк спектар знања које, уколико се паметно користи, може да олакша доношење одлука и да омогући боље информисане политике, као и врхунска квантитативна истраживања безбедности (Pavlović et al. 2011).

6.4. Отворене базе података у области безбедности

Као што је речено, у области безбедности први систематизовани подаци, прве институционалне базе података и прве електронске базе података односиле су се на сукобе па је израз „подаци о сукобима“ (conflict data) доста дуго доминирао у истраживањима која се баве питањима безбедности. Томе је допринела чињеница да су током историје доминирали ратови између држава и велики светски сукоби до средине 20. века, који су због тога били у фокусу истраживања безбедности. Тек током хладног рата отворила су се нова питања значајна за безбедност, као што су нуклеарно наоружавање, еколошка безбедност и очување мира. Након завршетка тог историјског периода и „проширења и продубљења“ разумевања и објашњавања безбедности због нових околности и пратећих изазова, ризика и претњи по безбедност, отвара се читав спектар нових питања значајних за безбедност. Проширивање истраживачког поља безбедности, с једне стране, и убрзани развој информационих и комуникационих технологија, с друге, за кратко време довели су до појаве огромног фонда јавно доступног знања о тој области.

Истовремено, са развојем интернета јавили су се покрети за отворене податке (Open Data) и отворени приступ (Open Access). Отворени подаци подразумевају да одређени подаци треба да буду јавно доступни свима, без ограничења права њиховог коришћења и та идеја је највише заступана у вези с подацима државних институција и подацима прикупљаним за научна истраживања. Најпознатији примери отворених података везаних за транспарентност државних институција су амерички Data.gov и британски Data.gov.uk, док је пример добре праксе у Републици Србији портал

отворених података Министарства просвете, науке и технолошког развоја.¹⁵⁰ Покрет отвореног приступа означава формирање читавих мрежа издавача научних часописа који би били бесплатно доступни академској заједници широм света.

Како су се могућности чувања и размене информација на интернету увећавале тако је овај покрет ширио захват са часописа на академске базе знања у виду отворених репозиторијума монографских публикација, магистарских теза, докторских дисертација, институционалних података итд. С обзиром на чињеницу да су многобројна истраживања у академским институцијама, преко великих научноистраживачких пројеката, али и истраживања које су спроводили појединци, за један од резултата имала и организоване и систематизоване базе података које би могле да се користе за даља истраживања, логика отвореног приступа проширила се и на ову област. Стога је данас јавно доступно на стотине база података само из области безбедности.

Истраживања безбедносних изазова, рањивости, ризика и претњи у 21. веку превазилазе проблеме насиља и криминала и укључују питања као што су кршења људских права, економско пропадање, политичка нестабилност, развој, деградација животне средине и социјални немири. Уколико имамо то на уму, истраживачи и практичари би требало да размотре употребу више различитих база података о општим питањима, као што су привреда, политика, државни статистички подаци и сл.

Постојање и развој бројних база података о различитим димензијама безбедносних проблема омогућили су научницима и истраживачима да боље разумеју узроке тих феномена, различите видове њиховог испољавања, као и њихову међусобну повезаност. Ширење безбедносне агенде заједно са развојем информационих технологија у постхладноратовском периоду отворило је неслућене могућности за емпиријска истраживања и њихову све већу примену. Повећани удео онлајн података дозвољава истраживачима и практичарима у области безбедности „упоређивање алтернативних скупова података, што заузврат може да укаже на поузданост и валидност тих података“ (Kauffmann, 2008).

6.5. Прегледи и класификације отворених база података у безбедности

Изузетан напредак у погледу рачунарских могућности за прикупљање, унос и обраду података, заједно с развојем бројних база података о различитим безбедносним проблемима, довели су до увећања броја емпиријских истраживања традиционалних безбедносних претњи (попут рата, тероризма и криминала), где се све више истраживања данас бави и миграцијама, сиромаштвом, здрављем и другим темама у области безбедности. Због све већег броја тих база података, а посебно због чињенице да се оне међусобно разликују и по методологији, обиму података, контекстуалности и сл., било је неколико покушаја да се сажме значај постојећих база података о сукобима и насиљу, као и да се пружи њихов преглед, дају смернице за потенцијалну употребу и понуде њихове оквирне класификације. У даљем тексту ћемо укратко приказати најзначајније напоре у тим покушајима током последњих 15 година.

Имајући у виду поменути квантитет и квалитет постојећих база података о сукобима и осталим појавама и питањима значајних за област безбедности (моћ и

¹⁵⁰ Доступно на: <http://opendata.mpn.gov.rs/>

стабилност држава, операције очувања мира, политичко насиље, војна моћ, људски развој, урбана безбедност, људска и грађанска права и слободе итд.), а посебно у контексту доступности тих база преко интернета, почетком 21. века било је више покушаја њиховог прегледа и класификације. Највредније постојеће покушаје прегледа и класификације дали су Колијер и Хефлерова 2001. године, Родикова и сарадници 2003. године, Бузансон 2003. године, Екова 2005. године, Ридланд и сарадници 2007. године, и Павловићева и сарадници 2008. године. У даљем тексту укратко ћемо приказати њихове доприносе систематизацији постојећих база података за истраживања у области безбедности.

У раду *Питање података у проучавању сукоба*, аутори Пол Колијер (Paul Collier) и Анке Хефлер (Anke Hoefler) са Универзитета у Оксфорду су 2001. направили кратак преглед база података о сукобима, где су се фокусирали на значај одговарајућег и релевантног одређења кључних појмова за израду база података, али су се такође посебно заинтересовали за мерење интензитета ратова. Ови аутори су операционализовали озбиљност грађанских ратова тако да “обухвати људске жртве сукоба, трајање сукоба и географску распрострањеност” (Collier & Hoefler, 2001:3). Тај рад, поред тога што указује на проблеме око дефиниција кључних појмова у базама података о сукобима, бележи и први текстуални (несистематизовани) преглед најзначајнијих база података из области безбедности. Аутори реферишу на COW пројекат, SIPRI базе података, State Failure пројекат, Global Development Network Database, податке UNHCR, OECD, Polity базе података итд. У том смислу, анализирали су квалитет база података о грађанским ратовима у односу на следећа питања: (1) одређење грађанског рата, (2) квантитативно изражавање озбиљности грађанских ратова, (3) трајање грађанских ратова, (4) жртве грађанских ратова, (5) географску дистрибуцију грађанских ратова.

У истраживању *Преглед база података о сукобима и политичким кризама*, Родикова и сарадници су „пружили преглед значајних пројеката који се баве развојем база о сукобима, кризама и сличним политичким догађајима, као и база које се баве структурним карактеристикама држава“ (Rodik et al. 2003:9). Ови аутори указали су на потешкоћу код употребе различитих база података за истраживања – да различите поставке проблема код израде конкретне базе података изискују и различите операционалне дефиниције, које на крају утичу на креирање различитих правила кодирања (2003:11). Стога су сматрали да би „преглед постојећих база података био добра полазна основа за сваког ко је заинтересован за употребу података који су јавно доступни у том тренутку“ (2003:11). Обухватили су двадесет база које су укратко приказали преко следећих категорија: (1) структурни атрибути држава, (2) политички догађаји и (3) унутрашњи и међудржавни сукоби. За сваку од одабраних база података пружили су информације о (1) институцији у којој је реализовано истраживање, (2) главним истраживачима, (3) временском обухвату базе података и (4) обиму јединица. Опсежнију верзију прегледа тих база података поменути аутори објавили су у монографији *Формални модели друштвених сукоба*¹⁵¹ 2005. године.

У извештају *Рангирање добре владавине: умеће мерења*, Мари Бузансон (Марие Бесансон) са Универзитета Харвард сажето је приказала педесет база података које се односе на владавину у најширем смислу, где су биле обухваћене и базе података које се баве питањима безбедности (ризици држава, политичка нестабилност, економске слободе, корупција и транспарентност, одрживи развој, пословни ризици итд.)

¹⁵¹ Rodik, P.K., Penzar, D. & Sribljinić, A. (2005). *Formalni modeli društvenih sukoba*. Zagreb: Filozofski fakultet.

(Besançon, 2003). Ауторка одређује владавину као „пружање политичких добара, пре свега безбедности, грађанима једне државе“ (2003:1).

Нешто обухватнију класификацију база података пружила је Кристин Ек 2005. године у публикацији *Водич о подацима о сукобима за почетнике: проналажење и коришћење адекватних база података* (Еск, 2005) у склопу Упсала Програма података о сукобима (Департман за истраживање мира и сукоба). Она је *Водич* поделила на две целине – прву, у којој поред кратког историјског осврта на развој података о сукобима пружа преглед кључних чинилаца које би истраживачи сукоба требало да узму у обзир приликом одабира сета података (да ли је у питању истраживање за потребе практичних политика или су у питању квалитативна и квантитативна научна истраживања); и другу, у којој приказује 60 најпознатијих сетова података како о оружаним и насилним сукобима (ратови, оружане побуне, масакри, насилне промене режима) тако и о догађајима који се односе на сукобе у најширем смислу (тероризам, протести итд.).

Кад је у питању употребна вредност постојећег фонда база података, Екова препоручује класификацију засновану на потенцијалним начинима употребе одговарајуће базе података. Она препознаје три „главне употребе података о сукобима: за спровођење политике, за квалитативна истраживања и за квантитативна истраживања“ (Еск, 2005:6). Кад је реч о спровођењу политика, Екова види две потенцијалне примене: „Прва и главна примена података о сукобима је у изради списка текућих сукоба. Друга примена је креирање линија тренда ради бољег разумевања општих образаца сукоба“ (Еск, 2005:7). Посебно је занимљива друга целина њене публикације, у којој ауторка пружа појединачне „личне карте“ за сваку од 60 приказаних база података. Поред описа сваке појединачне базе, Екова приказује информације о временском и просторном захвату, врсти догађаја (сукоба), како је тај догађај дефинисан за потребе израде базе, информације о граничним вредностима на основу којих дати догађаји испуњавају услове за уношење у базу података, кратком прегледу кодираних података, главним истраживачима, као и о начину приступа бази података.

Једна од најобухватнијих каталогизација база података представљена је у публикацији *Индикатори и индекси сукоба и безбедности: преглед и класификација отворених база података*. У том раду, Павловићева и сарадници из Агенције за истраживање и развој у области одбране (Recherche et développement pour la défense Canada) канадског Министарства националне одбране, пружили су свеобухватан списак са детаљним описима 126 база података о сукобима и безбедности, које су разврстали у 16 категорија (Pavlović et al. 2008b):

1. Мир и сукоби;
2. Политичка и људска права;
3. Избеглице, расељавања и миграције;
4. Тероризам;
5. Ратови/сукоби;
6. Безбедност;
7. Криминал и корупција;
8. Развој;
9. Економија;
10. Животна средина;
11. Опште статистике о државама;

12. Здравље;
13. Јавно мњење;
14. Политичка оријентација и савези;
15. Политичка транзиција и транзиција власти;
16. Територијални подаци.

Категорије које се односе на област безбедности условно обухватају првих десет наведених, где би „развој“, „економија“, „животна средина“ и „здравље“ могле да се посматрају као области од значаја за безбедност у најширем смислу или у контексту димензија људске безбедности.¹⁵² Остале категорије односе се на карактеристике држава и оне служе као „помоћне“ – уколико је потребно укрстити више база, спровести студију случаја или компаративну студију. Управо у погледу тих, „помоћних“ база података такође је било покушаја прегледа и класификације, као у поменутом извештају Мари Бузансон из 2003. који се бави индикаторима добре владавине.

Посебно значајан допринос у онлајн прегледу отворених база података пружили су истраживачи Норвешког центра за истраживачке податке (Norwegian Centre for Research Data, NSD), који су у склопу пројекта MacroDataGuide¹⁵³ направили портал под називом International Macro Data Resource. Тај портал настао је на основу извештаја који су за *European Social Survey* (ESS) 2007. године припремили истраживачи NSD-а и у њему се испитују „доступност и компарабилност постојећих извора контекстуалних статистичких података који су намењени корисницима ESS података“ (Rydland et al. 2008:2). Извештај има два главна циља, првенствено да пружи преглед постојећих извора поменутих података, а затим да испита компарабилност и квалитет неких од најчешће коришћених статистичких података. У остваривању тих циљева, Ридланд (Lars Tore Rydland) и сарадници тражили су одговор на следећа питања:

- „Да ли су контекстуални подаци лако доступни за већину тема које су од интереса за кориснике ESS података?
- Да ли је обим података задовољавајућ?
- Да ли су квалитет и компарабилност довољно добри?
- Да ли су подаци адекватно документовани?“ (Rydland et al. 2008:2).

Истраживање је иницијално обухватило 51 базу података и свака је детаљно приказана у другом делу Извештаја, са посебним акцентом на доступности и приступу датој бази, квалитету података и њиховој компарабилности, и начину на који дата база може да буде значајна за кориснике ESS података. У том смислу, од свих досадашњих покушаја класификације база података из области безбедности, портал MacroDataGuide садржи најобухватније прегледе појединачних база. Прикази са анализом сваке базе на MacroDataGuide порталу у међувремену су обogaћени за још двадесет база података. Портал је претражив по више критеријума, а базе се могу претраживати према следећих 15 категорија:¹⁵⁴

1. Култура;
2. Демографија;
3. Економија;
4. Образовање;

¹⁵² Економска безбедност, безбедност хране, здравствена безбедност, безбедност животне средине, лична безбедност, безбедност заједнице, политичка безбедност.

¹⁵³ Доступно на: <http://www.nsd.uib.no/macrodataloguide/>

¹⁵⁴ Базе података које се односе на питања безбедности налазе се у скоро свим категоријама.

5. Здравље;
6. Информације и комуникације;
7. Рад и запошљавање;
8. Закон, криминал и правни системи;
9. Природно окружење;
10. Политика;
11. Наука и технологија;
12. Социјална политика и системи социјалне подршке;
13. Друштво и друштвена стратификација;
14. Трговина, индустрија и тржишта;
15. Транспорт, путовања и мобилност.

Корисници база података треба да имају на уму њихову разноврсност, због тога што постојеће онлајн базе података покривају многобројне аспекте друштвеног живота. Проблеми могу да се појаве онда кад се бира између више база података које садрже податке о истом феномену, због тога што креатори тих база бирају различите јединице, временске оквире, правила кодирања и слично (Kauffmann, 2008; Pavlović et al. 2008b). Ово је посебно карактеристично у савременим условима, уколико размотримо тенденцију да се број база података о безбедносним проблемима константно увећава. У том смислу, научници, практичари, доносиоци политичких одлука и приватни сектор суочавају се са задатком правога одабира релевантних података, конкретно одговарајућих база података. Овде треба нагласити да та чињеница не умањује значај постојећих база података у случају теоријских и примењених истраживања, али свакако захтева опрез, што је уопштено особина савремених информационих технологија.

Арнтова (Christiane Arndt) и Оман (Charles Oman) дају нам увид у поједине етичке аспекте употребе база индикатора у области владавине (*governance*). Они у свом истраживању примећују да је од почетка деведесетих година прошлог века нагло расло интересовање за квалитет владавине у државама у развоју. То интересовање првенствено долази од институција и појединаца који „траже различите начине за праћење услова у државама у развоју и/или могућности за различите државе у развоју у контексту локалне политичке стабилности, отворености за инвестиције, економског раста или ефективног раста тржишта, смањења сиромаштва, поштовања људских права и дугорочног развоја“ (Arndt & Oman, 2006:13). Заинтересоване институције и појединци у том смислу обухватају међународне инвеститоре, националне и мултилатералне провајдере званичне развојне помоћи, као и аналитичаре развоја и представнике академске заједнице.

6.6. Потенцијал отворених база података за област безбедности

Комплексност и међуповезаност савремених безбедносних изазова, ризика и претњи од истраживача безбедности захтевају шире знање и увиде у различите дисциплине. Промене које су се односиле на продубљивање и проширивање истраживачког поља безбедности значе да је за разумевање тог сложеног феномена потребно применити различите истраживачке поступке. Стога се истраживачи безбедности у својим анализама често ослањају на секундарну анализу већ постојећих података, која подразумева њихово ново тумачење, извођење налаза или примену другачијих аналитичких поступака. Растући број отворених онлајн извора података, тј. база података, у савременим условима представља незобилазан извор секундарне

грађе за истраживаче који настоје да на озбиљан и адекватан начин разумеју безбедносне проблеме.

Узимајући у обзир значај постојећих база података, настојање је било да се направи преглед првих систематизација података, прикажу домети различитих истраживача и академских институција у класификацији база података, али и укаже на неке недостатке који неминовно карактеришу тај сложен подухват. Увидом у постојећи корпус доступних података на интернету, приметно је да се највећи број база података везаних за безбедност односи на област оружаних сукоба. Тај налаз не изненађује, с обзиром на то да је у периоду настанка база о оружаним сукобима доминирало уже промишљање појма безбедности, кад су у фокусу војне претње и односи између држава. Са проширивањем и продубљивањем промишљања безбедности, увећавао се и број база података које истраживачи могу користити, а које се односе на питања као што су људска безбедност, сиромаштво, неједнакост, економски развој, еколошке претње, проблеми везани за миграције и угрожавање људских права и слобода.

Различите базе података, односно статистичке податке, извештаје, прегледе и приказе података, докумената, архивску грађу, скупове индикатора, индекса, базе података о догађајима и сл. истраживачи могу плодно користити као грађу у истраживању комплексних безбедносних проблема. Знатан број јавно доступних извора података покрива читав спектар безбедносно релевантних појава од оружаних сукоба, тероризма, државних удара, до илегалних миграција, организованог криминала, сајбер и урбане безбедности, као и заштите животне средине. Увећање броја отворених база података допринело је и већем броју истраживања безбедносних проблема, што је од великог значаја за даље емпиријско уобличавање студија безбедности. Шира употреба база података у истраживањима, као и даље увећање броја постојећих скупова података који су доступни на интернету, свакако ће омогућити и квалитетнију академску дискусију у студијама безбедности.

6.7. Остали сетови отворених извора података

Пошто је предмет истраживања рада усмерен на сегмент прикупљања података у обавештајном процесу, овде ће бити направљен преглед најчешће коришћених отворених сетова, или група података према различитим категоријама. Претходно је већ наведено да су и друге обавештајне дисциплине поред OSINT-а (традиционално тајни начини прикупљања података) делимично трансформисане под утицајем информационалних и комуникационих технологија и тиме у одређеној мери и саме постале OSINT у смислу преузимања дела природе OSINT-а, те ће овим прегледом бити обухваћени и примери таквих трансформација.

Основни критеријум за категоризацију осталих отворених извора података јесте типологија компаније Bellingcat под називом *OSINT Landscape*.¹⁵⁵ Bellingcat је интернет портал за истраживачко новинарство који се примарно бави провером веродостојности вести (*fact-checking*) и OSINT-ом. Покренут је 2014. године и у центар пажње јавности дошао је након објављивања резултата истраживања из 2016. године по којем је за пад путничког авиона МН-17 2014. године била одговорна Руска Федерација, што је касније било коришћено и за извештај међународног тима за истрагу пада овог авиона.

¹⁵⁵ Bellingcat (2018). *Bellingcat's Online Investigation Toolkit*. Доступно на: <https://docs.google.com/document/d/1BfLPJpRtyq4RFtHJoNpvWQjmGnyVkfE2HYoICKOGguA/edit> (приступљено 20. јануара 2019. године).

Новинари портала *Bellingcat* користе разноврсне јавно доступне податке са интернета, као што су кратки видео-снимци актуелних догађаја (нпр. рат у Сирији), сателитски снимци преко сервиса *Google Earth* (нпр. за откривање локација кампова за обуку терористичких организација), друштвене мреже, званичне државне архиве, регистре, евиденције и слично.

Категоризација отворених извора података коју је направио портал *Bellingcat* обухвата следећих 15 група извора (Прилог 4 уз истраживање):

1. Карте, сателитски и *streetview* снимци;
2. Претраге засноване на локацији;
3. Верификација слика и видео-снимака;
4. Друштвене мреже;
5. Праћење саобраћаја;
6. Датум и време;
7. Анализа података о појединцима, IP адресама и сајтовима;
8. Претраге бројева телефона;
9. Архивирање и преузимање;
10. Подаци о компанијама;
11. Визуелизација података;
12. Онлајн безбедност и приватност;
13. Проналажење стручњака;
14. Остало;
15. Упутства и приручници (Bellingcat, 2018:2).

Део ресурса из категоризације коју је направила организација *Bellingcat* биће прегледан у наредној целини која се бави алатима и техникама за рад са отвореним изворима података.

6.8. Преглед одабраних отворених база догађаја

У складу са индикаторима који су препознати у односу на факторе који утичу на трансформацију савременог обавештајног рада под утицајем отворених извора података, у овом поглављу биће анализирани водеће отворене базе догађаја и биће објашњен њихов утицај на трансформацију савременог обавештајног рада. Конкретно, у поглављу ће бити приказане такозване базе догађаја, односно велики портали који садрже хронолошки, тематски и географски ускладиштене дигиталне медијске садржаје¹⁵⁶ на једном или више језика. Данас су све овакве базе догађаја електронске, међутим, неке од њих, као нпр. *BBC Monitoring* настале су током Другог светског рата и касније су дигитализоване с напретком информационих и комуникационих технологија.

Утицај ових, али и других јавно доступних база података на обавештајни рад на мах делује као очигледан, међутим, увидом у историјат употребе ових извора података добија се слика која показује да је овај однос много комплекснији од здраворазумског поимања међузависности отворених база података и обавештајног рада. Поред тога што савремени обавештајни рад несумњиво треба (и мора) да у реалном прати времену догађаја не само у непосредном окружењу, него и на глобалном нивоу, они који прикупљају податке из ових извора треба (и морају) да користе и специјализоване алате и технике како би за релативно кратко време филтрирали огромну количину података која се константно увећава док пристиже.

У прегледу литературе утврђено је да више аутора указује на значај оваквих база података за потребе OSINT прикупљања података, док је у анализи чланака из часописа *Studies in Intelligence* установљено да су поједине од ових база догађаја и настале због дисциплине прикупљања података из отворених извора у обавештајном раду након завршетка Другог светског рата. Због тога ће у овом поглављу бити направљен преглед најчешће коришћених отворених база догађаја које користе обавештајне службе, а у следећем ће бити приказани алати и технике који се користе како би они који прикупљају обавештајне податке могли да изађу на крај са великом количином података која им је на располагању (*big data*).

6.8.1. *BBC Monitoring*

База медијских садржаја *BBC Monitoring*¹⁵⁷ тренутно је најстарија база догађаја која се користи на свету. Успостављена је 1939. године, на самом почетку Другог светског рата, с циљем да влади Уједињеног Краљевства пружа дневне медијске и пропагандне садржаје других држава. Данас „прати, преводи, анализира и преноси вести из свих расположивих медијских извора широм света“ (Dimitrijević i Paraušić, 2017: 64) из 150 држава на преко стотину језика, те њихове извештаје као обавештајне податке из отворених извора података користе различите институције власти у

¹⁵⁶ Онлајн медијски садржаји значајан су извор података и за научна истраживања јер „највећи број медија данас има електронски архивирани садржаји који се налазе на интернету. Не само електронски (радио, телевизија) већ и традиционални (штампани) медији имају онлајн базе у којима је архивиран медијски садржај пласиран у дужем временском периоду (ТВ, радио-емисије, филмови, дневне новине, часописи, галерије фотографија)“ (Ђурић, 2013: 132).

¹⁵⁷ Приступ *BBC Monitoring* бази могућ је преко званичне интернет презентације, на адреси <https://monitoring.bbc.co.uk/>.

Уједињеном Краљевству, али и државне институције и приватне компаније широм света.

Табела 9. BBC Monitoring¹⁵⁸

Назив базе података	BBC Monitoring (BBC мониторинг)
Институција	British Broadcasting Corporation (BBC), London, UK (Британска радио-телевизија, BBC, Лондон, УК)
Врста институције	Државна
Врста базе података	База догађаја
Веба са другим базама података	N/A
Опис базе података	BBC Monitoring прати, преводи, анализира и преноси вести и информације из свих расположивих медијских извора широм света. База је део <i>British Broadcasting Corporation</i> (BBC), највећег емитера радио и телевизијског програма у свету.
Варијабле	У бази су приказани извештаји из области политике, економије, науке, здравства, животне средине, културе, уметности, туризма и спорта.
Обим јединица	Извештаји из преко 150 држава на преко 70 језика.
Временски обухват	2006-2017.
Методологија	Подаци у извештајима које база садржи се прикупљају из преко 3.000 медијских извора: радио, телевизија, новинске агенције, интернет.
Формат података	HTML
Упутство за коришћење базе података (линк)	N/A
Пристап бази података	Потребна је регистрација за пристап бази. Пристап је омогућен преко неке од академских мрежа.
Интернет адреса	http://www.bbc.co.uk/monitoring http://bbcmonitoringlibrary.com/
Коментари	Извештаји се могу претраживати по кључним речима, изворима, државама, регионима, темама и датумима.

¹⁵⁸ Табеларни преглед свих одабраних база података преузет је из: Dimitrijević, R. I. i Paraušić, A. (2017). *Katalog baza podataka za istraživanja u oblasti bezbednosti*. Beograd: Centar za primenjenu bezbednost Fakulteta bezbednosti.

6.8.2. Europe Media Monitor

Европски медија мониторинг (*Europe Media Monitor*, ЕММ)¹⁵⁹ Заједничког истраживачког центра Европске комисије (*The Joint Research Centre, The European Commission*) представља агрегатор вести које се прикупљају из великог броја медијских извора широм света. ЕММ прати на хиљаде различитих извора који се објављују на преко 70 језика тако што систем ЕММ користи напредне технике за извлачење (екстракцију) информација ради аутоматског утврђивања тема о којима се извештава у медијима, локација на којима се догађаји одигравају, лицима која су укључена у догађај и шта је речено у вези с догађајем.

Табела 10. Europe Media Monitor

Назив базе података	Europe Media Monitor (ЕММ) (Европски медија мониторинг)
Институција	The Joint Research Centre, The European Commission, Brussels, Belgium (Заједнички истраживачки центар, Европска комисија, Брисел, Белгија)
Врста институције	Међународна
Врста базе података	База догађаја
Веза са другим базама података	N/A
Опис базе података	Преко Европског медија мониторинга омогућени су увид и једноставно претраживање актуелних вести о којима извештавају светски онлајн медији. Помоћу посебног софтвера могуће је пратити више хиљада извора вести на преко 70 језика и користити напредне технике за издвајање информација из пронађених текстова. ЕММ је развијен за потребе медијских аналитичара, епидемиолога, доносилаца одлука и политичара, али га користе и новинари, финансијски аналитичари и сви заинтересовани.
Варијабле	Чланци су аутоматски сортирани по различитим критеријумима тако да корисник сам бира начин претраге базе: преглед најважнијих догађаја, преглед најновијих чланака у последња 24 сата, увид у опште теме, чланци који се односе на теме које су у фокусу (битна питања, личности, институције и слично), чланци који су сортирани у односу на бројне ЕУ политике, чланци сортирани у неколико општих области (криминал, елементарне непогоде, несреће проузроковане човековим активностима, терористички акти, сукоби, развој, безбедност хране и помоћ, друштво, екологија, хуманитарна помоћ, безбедност, заразне болести), преглед чланака по континентима и државама, преглед чланака у

¹⁵⁹ Приступ бази ЕММ могућ је преко званичне интернет презентације, на адреси <https://emm.newsbrief.eu/NewsBrief/clusteredition/en/latest.html>

	којима се спомињу различите институције, канцеларије, агенције УН итд.
Обим јединица	Око 270.000 вести дневно на преко 70 језика
Временски обухват	N/A
Методологија	ЕММ користи отворене и јавно доступне изворе, односно светске новинске портале као извор података. Заједнички истраживачки центар развио је јединствени софтвер који прикупља извештаје са новинских портала широм света на преко 70 језика, класификује чланке, анализира садржину вести и прави визуелне презентације вести. ЕММ се аутоматски генерише захваљујући аутоматизованим софтверским алгоритмима. Ажурира се на сваких 10 минута, 24 сата дневно.
Формат података	HTML
Упутство за коришћење базе података (линк)	N/A
Приступ бази података	База је отворена без посебних услова за приступ
Интернет адреса	http://emm.newsbrief.eu/NewsBrief/clusteredition/en/latest.html
Коментари	N/A

6.8.3. Global Database of Events, Language and Tone

Глобална база догађаја, језика и тона (*Global Database of Events, Language and Tone, GDELT*)¹⁶⁰ представља релативно нов пројекат у контексту постојећих база догађаја, Међутим, у односу на своју оригиналност GDELT не може да се упореди ни са једном другом базом догађаја на свету пошто прати огромну количину медијских извора у реалном времену и пружа више различитих начина за преузимање сирових података који су организовани у више категорија. Такође, ова база догађаја садржи и сентимент за сваку појединачну вест, односно податак о томе да ли је начин на који је вест написана у контексту односа према садржају саме вести – позитиван, негативан или неутралан. База GDELT користи најсофистицираније алгоритме за природни језик и екстракцију података, укључујући најбоље алгоритме за дубоко учење, за екстракцију преко три стотине различитих категорија догађаја, милиона различитих тема и на хиљаде различитих сентимената.

¹⁶⁰ Приступ бази GDELT могућ је преко званичне интернет презентације, на адреси <https://www.gdelproject.org/>

Табела 11. Global Database of Events, Language and Tone

Назив базе података	Global Database of Events, Language and Tone (GDELT) (Глобална база догађаја, језика и тона)
Институција	Google LLC, California, USA (Гугл, Калифорнија, САД)
Врста институције	Комерцијална
Врста базе података	База догађаја
Веба са другим базама података	N/A
Опис базе података	GDELT је пројекат који прати глобално емитоване, штампане и веб вести из практично целог света на преко стотину језика, и који идентификује људе, локације, организације, теме, изворе, емоције, бројеве, цитате, слике и догађаје.
Варијабле	<ol style="list-style-type: none"> 1. Људи 2. Локације 3. Организације 4. Теме 5. Емоције 6. Догађаји
Обим јединица	Обухваћен је цео свет.
Временски обухват	Од 1979. године до данас.
Методологија	Данас се GDELT ослања на стотине хиљада емитованих, штампаних и онлајн извора вести из свих крајева света на више од 100 језика. У прошлости, поред преведених светских новинских чланака, у широкој употреби су били и AfricaNews, Agence France Presse, Associated Press, Associated Press Online, Associated Press Worldstream, BBC Monitoring, Christian Science Monitor, Facts on File, Foreign Broadcast Information Service, The New York Times, United Press International и The Washington Post.
Формат података	XLS, SQL, CSV
Упутство за коришћење базе података (линк)	N/A
Пристап бази података	База је отворена без посебних услова за пристап.
Интернет адреса	https://www.gdeltproject.org/
Коментари	База је једноставна за употребу.

6.9. Преглед одабраних отворених база података о државама

У складу са показатељима који су препознати у односу на факторе који утичу на трансформацију савременог обавештајног рада под утицајем отворених извора података, у овом поглављу биће анализирани водеће отворене базе података о државама и биће објашњен њихов значај за трансформацију савременог обавештајног рада. У поглављу ће бити приказане базе података за које је утврђено да се или сигурно користе у раду савремених обавештајних служби, или имају потенцијал и претпоставља се да се користе у прикупљању OSINT података.

Подаци о државама и сукобима су од кључног значаја за праћење стања у другим државама, а посебно за OSINT прикупљаче података. Базе података које имају навише потенцијала и пружају најбоље податке у том погледу су управо оне које дају фактографске податке о тренутој политичкој ситуацији у датим државама, као и оне које прате стање демократије, потенцијале за унутрашње сукобе и друге показатеље који имају безбедносни значај, а посебно у савременим безбедносним околностима које су често непредвидиве.

Не треба изгубити из вида чињеницу да је и сама Централна обавештајна агенција због значаја организације доступних отворених извора података развијала своје информационе портале у вези с другим државама, као што су Лексикон држава света (*CIA World Factbook*) и Лексикон светских вођа (*World Leaders*) који су потпуно бесплатно доступни јавности. Ове две базе података о државама ће такође бити заступљене у овом прегледу.

6.9.1. *CIA World Factbook*

Централна обавештајна агенција (ЦИА) је, према природи свог посла, спољна обавештајна служба чија делатност је окренута ка другим државама и ентитетима. Имајући у виду да иза рада овакве обавештајне службе стоји прикупљање података о другим државама и територијама, ЦИА деценијама прикупља актуелне податке о државама које су у интересној зони Сједињених Држава, што обухвата што је више могуће података о стању у политичком систему, спољној политици, привреди, демографској слици, енергетици, комуникационим системима, оружаним снагама, споровима с државама у суседству итд. Због правовременог ажурирања података ова база података представља вредан ресурс и за ширу јавност која је заинтересована за истраживање и проучавање стања у другим државама.

Табела 12. *CIA World Factbook*

Назив базе података	CIA World Factbook (Лексикон држава света ЦИА)
Институција	Central Intelligence Agency (CIA), Langley, USA (Централна обавештајна агенција, Ленгли, САД)
Врста институције	Државна
Врста базе података	Агрегат више база, статистички извештаји, инфографици

Веза са другим базама података	Базе података званичних државних институција свих држава света
Опис базе података	У бази су приказани подаци о историји, становништву, влади, економији, енергетици, географији, комуникацијама, транспорту, као и о војним и транснационалним проблемима у државама и другим територијама света. Првенствено је намењена званичницима и доносиоцима политичких одлука у САД. Међутим, с обзиром на чињеницу да представља јавно доступан извор, користи се и за писање истраживачких академских радова и експертских анализа.
Варијабле	157 варијабле подељених у девет категорија: географија (20), становништво и друштво (36), влада (21), економија (37), енергетика (23), комуникације (9), транспорт (6), војска и безбедност (3), међународни проблеми (2)
Обим јединица	262 државе и територије
Временски обухват	1981-данас
Методологија	У зависности од категорије, подаци се прикупљају на основу методологије других институција и сходно томе преузимају се већ постојећи сетови податка. То су у првом реду министарства САД, али и сви други јавно доступни извори.
Формат података	HTML, PDF, JPG
Упутство за коришћење базе података (линк)	https://www.cia.gov/the-world-factbook/about/
Приступ бази података	База је отворена без посебних услова за приступ
Интернет адреса	https://www.cia.gov/the-world-factbook/
Коментари	N/A

6.9.2. CIA World Leaders

У склопу редовних OSINT и других задатака, службеници ЦИА имали су приступ ажурираној бази података о лидерима других држава, превасходно о председницима држава и/или влада с подацима о члановима њихових кабинета, односно о министрима у владама. Сврха одржавања ове базе података ажурном су брзе провере актуелних стања у датим државама за аналитичаре и друге припаднике обавештајне службе који не прате конкретне регионе и државе света. Имајући у виду да су, развојем интернета и због повећане транспарентности државних институција у комуницирању с јавношћу, ти подаци постали јавно доступни свима, ЦИА је своју базу података с детаљним информацијама о светским вођама поделила с јавношћу. У том погледу ова база података није само од користи обавештајним професионалцима, већ и сваком ко прати стање у другим државама, као и истраживачима.

Табела 13. World Leaders: Chiefs of State and Cabinet Members of Foreign Governments

Назив базе података	World Leaders: Chiefs of State and Cabinet Members of Foreign Governments (Светски лидери: шефови држава и чланови кабинета страних влада)
Институција	Central Intelligence Agency (CIA), Langley, USA (Централна обавештајна агенција, Ленгли, САД)
Врста институције	Државна
Врста базе података	Статистички извештаји
Веба са другим базама података	N/A
Опис базе података	Централна обавештајна агенција објављује и на недељном нивоу ажурира онлајн базу о шефовима држава и члановима кабинета страних влада. Намењена је америчким званичницима, тако да су формат и садржај базе прилагођени њиховим захтевима. У бази се налази листа званичника за сваку државу света. Режији с којима САД нема дипломатске односе означени су иницијалима NDE.
Варијабле	шеф државе и/или председник владе и министри, шеф централне/народне банке, директор/начелник службе безбедности, начелник генералштаба, амбасадори држава у САД и УН
Обим јединица	198 држава
Временски обухват	2001-данас
Методологија	Подаци се прикупљају из отворених извора, пре свега званичних институционалних извора других држава, као и министарстава у оквиру владе САД.
Формат података	PDF
Упутство за коришћење базе података (линк)	N/A
Приступ бази података	База је отворена без посебних услова за приступ
Интернет адреса	https://www.cia.gov/the-world-factbook/field/executive-branch/
Коментари	N/A

6.9.3. Bertelsmann Transformation Index

Индекс трансформације је база података која се бави анализом процеса трансформације демократије и тржишне економије у међународним оквирима и идентификује стратегије које омогућавају мирне транзиције у тим процесима. Ова база података корисна је за OSINT аналитичаре из више разлога – пружа увид у стање демократије и економског развоја држава што су битни показатељи стабилности уколико се прати стање безбедности у одређеном региону. Такође, омогућава приступ подацима о државама, али и визуализацијама истих података, што у знатној мери олакшава комуницирање са доносиоцима одлука.

Табела 14. Bertelsmann Transformation Index

Назив базе података	Bertelsmann Transformation Index (BTI) (Бертелсманов индекс трансформације)
Институција	Bertelsmann Stiftung, Gütersloh, Germany (Фондација Бертелсман, Гитерслох, Немачка)
Врста институције	Државна
Врста базе података	База индикатора, инфографици
Веза са другим базама података	N/A
Опис базе података	У бази су приказани подаци о томе да ли и на који начин државе у развоју и државе у транзицији карактеришу друштвене промене усмерене ка успостављању уставне демократије и тржишне економије. На тај начин, Индекс пружа академској, стручној, али и широј јавности податке о стању демократије и економије у конкретној држави, као и о степену њене трансформације. Састоји се из два дела: Статусног индекса и Индекса управљања.
Варијабле	Сви индикатори груписани су у два индекса са 17 категорија. <i>Статусни индекс</i> представља тренутно стање демократије у држави. Изражен је преко 32 индикатора груписаних у 12 категорија: 18 индикатора груписаних у 5 категорија у оквиру Демократског статуса државе (државност, политичка укљученост, владавина права, стабилност демократских институција, политичка и социјална интеграција) и 14 индикатора груписаних у 7 категорија у оквиру Тржишне економије државе (степен социоекономског развоја, организација тржишта и компетенција, стабилност цене и валуте, приватно власништво, режим благостања, економске перформансе, одрживост). Према <i>Индексу управљања државе</i> су оцењене на основу укупног квалитета политичког управљања, и то помоћу 20 индикатора груписаних у пет категорија: потешкоће, могућност управљања, ефикасност ресурса, консензус и међународна сарадња.
Обим јединица	129 држава груписаних у седам региона: Централноисточна и Југоисточна Европа, Латинска Америка и Кариби, Западна и Централна Африка, Јужна и Источна Африка, Блиски

	исток и Северна Африка, Постсовјетска Евроазија и Азија, и Океанија. Број држава варира у зависности од године издања.
Временски обухват	2003, 2006, 2008, 2010, 2012, 2014, 2016, 2018, 2020, 2022.
Методологија	На основу квалитативних и детаљних извештаја појединачних држава о стању демократије и економије, заснованих на стандардизованој кодној књизи, рангира се конкретна држава превођењем квалитативних показатеља из извештаја у нумеричке вредности (на скали 1-10). У процес евалуације који пролази и по неколико фаза укључени су најмање један страни и један локални истраживач.
Формат података	PDF, XLS, HTML
Упутство за коришћење базе података (линк)	N/A
Приступ бази података	База је отворена без посебних услова за приступ
Интернет адреса	http://www.bti-project.org/
Коментари	Онлајн апликација Атлас трансформације (доступна на https://bti-project.org/en/atlas) представља интерактивну визуализацију података Индекса и омогућава претраживање преко различитих критеријума На адреси https://www.bti-project.org/en/reports/downloads/archive-country-reports/ доступна је архива извештаја о појединачним државама

6.9.4. Global Peace Index

Глобални индекс мира јесте база података која мери глобални мир. Она у својим извештајима и у индексу који генерише на основу велике количине података, прати трендове везане за мир, његову економску вредност и начине на које је потребно развијати мирна друштва. У резултатима истраживања приказани су подаци о миру на нивоу држава и глобално, путем бројчано израженог индекса. Ова база података може да буде корисна OSINT аналитичарима у погледу праћења стања демократије и мира у државама које су од интереса за конкретну обавештајну заједницу.

Табела 15. Global Peace Index

Назив базе података	Global Peace Index (Глобални индекс мира)
Институција	Institute for Economics and Peace, New York, USA (Институт за економију и мир, Њујорк, САД)
Врста институције	Невладина/међународна

Врста базе података	Агрегат више база, база индикатора, инфографици
Веза са другим базама података	International Institute of Strategic Studies, The World Bank, базе агенција УН, The Military Balance , UNHCR Mid-Year Trends, UCDP Armed Conflict Dataset , Battle Deaths Dataset , Non-State Conflict Dataset , One-Sided Violence Dataset , The Economist Intelligence Unit, UNODC Survey of Crime Trends and Operations of Criminal Justice Systems, International Centre for Prison Studies, Arms Transfers Database , Political Terror Scale , Global Terrorism Index
Опис базе података	Глобални индекс мира индексира степен националног или регионалног мира на основу 23 квантитативна и квалитативна индикатора. На основу Индекса, државе су рангиране према степену мира који у њима влада, идентификовани су услови мира и приказана је веза између мира и одрживости. Индекс такође указује на културолошке елементе и индикаторе који доприносе позитивном миру у држави.
Варијабле	23 индикатора: перцепција криминала, припадници снага безбедности и полицијских служби, убиства, број затвореника, приступ оружју, интензитет унутрашњих сукоба, насилне демонстрације, насилни криминал, политичка нестабилност, политички терор, увоз наоружања, тероризам, смртност у унутрашњим сукобима, број унутрашњих сукоба, војни трошкови, припадници оружаних снага, финансирање мировних операција УН, нуклеарно и тешко наоружање, извоз наоружања, расељена лица, односи са суседним државама, број спољних сукоба, смртност у спољним сукобима.
Обим јединица	163 државе
Временски обухват	2008-2022.
Методологија	Индекс су развили међународни експерти који податке прикупљају и обрачунавају уз помоћ Економист истраживачке јединице (<i>The Economist Intelligence Unit, EIU</i>). Подаци се прикупљају за државе које имају најмање милион становника и територију већу од 20.000 км ² . Државе се оцењују у опсегу на скали 1-5 где нижи број означава виши степен мира и обрнуто.
Формат података	HTML, PDF
Упутство за коришћење базе података (линк)	N/A
Приступ бази података	База је отворена без посебних услова за приступ
Интернет адреса	https://www.visionofhumanity.org/maps/#/
Коментари	База је део пројекта <i>Vision of Humanity</i>

6.10. Преглед одабраних отворених база података о тероризму

У складу с показатељима који су препознати у односу на факторе који утичу на трансформацију савременог обавештајног рада под утицајем отворених извора података, у овом поглављу биће анализирани водеће отворене базе података о тероризму и политичком насиљу. Област политичког насиља уопште и посебно тероризма одувек су област од интереса за обавештајни рад. Кад је у питању обавештајна заједница САД, након терористичких напада од 11. септембра 2001. праћење активности терористичких група, организација и држава које спонзоришу тероризам драстично је повећано и огромна количина ресурса уложена је у борбу против тероризма.

Базе података о тероризму нису, како се очекује, почеле да се стварају након 2001. године већ пар деценија раније, али су догађаји с почетка 21. века убрзали и повећали њихову онлајн заступљеност, пре свега због чињенице да је током последњих двадесет година омогућено лакше праћење терористичких догађаја, као и њихова каталогизација кроз организоване системе података. Терористички догађаји широм света и даље су питање које држи пажњу великом броју обавештајних служби широм света и свака доступна база података може само да унапреди квалитет праћења тренутних и потенцијал за предвиђање будућих сличних догађаја како би се они на време детектовали и спречили.

Организованих онлајн база података о тероризму има на десетине, с тим да постоји неколико њих које су резултат вишегодишњих интелектуалних напора универзитетске заједнице и приватних компанија, а које би требало без сумње представити у овом истраживању, превасходно због тога што имају велики значај за све OSINT аналитичаре који прате терористичке претње у другим државама, али и широм света.

6.10.1. Global Terrorism Database

База података о тероризму Global Terrorism Database јесте база отвореног типа која обухвата информације о терористичким догађајима широм света од 1970-их година до данас. За разлику од многих база података које садрже податке о догађајима одређеног типа, GTD база покрива систематске податке како о унутрашњим, тако и о међународним терористичким догађајима који су се одиграли у датом временском периоду и обухвата преко 200.000 различитих догађаја.

Табела 16. Global Terrorism Database

Назив базе података	Global Terrorism Database (GTD) (База глобалног тероризма)
Институција	National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism (START): A Center of Excellence of the U.S. Department of Homeland Security and University of Maryland, College Park, USA (Национални центар за проучавање тероризма и одговора на тероризам: Центар изврности Министарства унутрашње безбедности САД и Универзитет у Мериленду,

	Колеџ Парк, САД)
Врста институције	Државна/академска/научна
Врста базе података	База догађаја
Веза са другим базама података	Conflict and Politics in Northern Ireland
Опис базе података	У бази су приказани подаци о томе како и зашто се формирају терористичке групе, подаци о одлукама и понашању појединачних терориста и терористичких група и подаци о томе како државе могу да се припреме за познате и непознате терористичке претње и како да одговоре на њих. Намењена је државним органима, истраживачима као и широј јавности.
Варијабле	120 различитих атрибута за сваки појединачни инцидент, који обухватају око 75 кодираних варијабли разврстаних у осам категорија: ознака инцидента и датум, подаци о инциденту, локација инцидента, подаци о нападу, подаци о наоружању, подаци о мети/жртвама, подаци о починиоцима, подаци о броју жртава и последицама, допунске информације и извори
Обим јединица	преко 150.000 терористичких инцидента/напада
Временски обухват	1970-2020.
Методологија	Подаци у бази преузети су у потпуности из јавно доступних, отворених извора података који обухватају електронске архиве вести, затим из постојећих сетова података и секундарних извора као што су књиге и научни часописи и из правних прописа. Креатори базе проверавају сваку појединачну информацију у односу на више независних извора, али не гарантују њихову тачност.
Формат података	HTML
Упутство за коришћење базе података (линк)	https://www.start.umd.edu/gtd/NewUser.aspx
Приступ бази података	База је отворена без посебних услова за приступ
Интернет адреса	https://www.start.umd.edu/gtd/
Коментари	Постоји напомена о конзистентности података због спајања база које су имале различите бројеве варијабли, као и напомена о различитим одређењима тероризма која су коришћена за поједине временски ограничене базе.

6.10.2. Global Terrorism Index

Ова база података представља свеобухватно истраживање које има за циљ да анализира утицај тероризма на 163 државе света. Развио га је Институт за економију и мир на основу података из извора Terrorism Tracker и других. Коначни производ ове базе података, а који се генерише на основу мерења више варијабли, јесте композитни резултат на основу којег се државе рангирају на скали од 0 до 10. Један од главних циљева ове базе података је испитивање и праћење трендова у овој области на основу анализираних показатеља. Кад је у питању употребна вредност за обавештајни рад, ова база података пружа увид у то како се државе котирају у оквиру индекса и да ли постоје индиције у погледу повећања рањивости на терористичке нападе у конкретној држави или региону.

Табела 17. Global Terrorism Index

Назив базе података	Global Terrorism Index (Глобални индекс тероризма)
Институција	Institute for Economics and Peace, New York, USA (Институт за економију и мир, Њујорк, САД)
Врста институције	Невладина/међународна
Врста базе података	Агрегат више база, база индекса, инфографици
Веза са другим базама података	Global Terrorism Database, Database of Worldwide Terrorism Incidents
Опис базе података	У бази Глобални индекс тероризма (GTI) државе су рангиране у складу са последицама терористичких активности. Поред тога, анализирани су економски и социјални ефекти повезани са тероризмом. Сврха базе је свеобухватно мерење које објашњава директан и индиректан утицај тероризма у 162 државе у погледу изгубљених живота, повреда, оштећења имовине и психолошких последица тероризма. Индекс покрива 99.6 % светске популације.
Варијабле	Укупан број терористичких инцидената у датој години (1), укупан број људских жртава у датој години (3), укупан број повреда изазваних од стране терориста у датој години (0.5), опсег укупног оштећења имовине од терористичких инцидената у датој години (0-3). Свака од ових варијабли се мери у распону 0-3 и користи се петогодишњи просек за представљање ефекта терористичких аката.
Обим јединица	163 државе и 125.000 појединачних случајева тероризма
Временски обухват	2000-2021.
Методологија	Методологија је развијена на Институту за економију и мир, на основу података Глобалне базе тероризма (<i>Global Terrorism Database</i>). Глобални индекс тероризма пружа свеобухватни преглед последица тероризма у обухваћеним државама.

Формат података	HTML, PDF
Упутство за коришћење базе података (линк)	N/A
Приступ бази података	База је отворена без посебних услова за приступ
Интернет адреса	http://visionofhumanity.org/indexes/terrorism-index/
Коментари	База је део пројекта <i>Vision of Humanity</i>

6.10.3. Country Reports on Terrorism

Државни извештаји од тероризму америчког Стејт департмента најбољи су показатељ сарадње приватног и јавног сектора у вези прикупљања и каталогизовања података о безбедносним претњама каква је тероризам данас. У питању је годишњи преглед стања у области борбе против тероризма који покрива цео свет. У извештајима се прате реакције и стања у државама које су погођене терористичким нападима, затим се прате државе које су одређене као државе спонзори тероризма, и на крају државе које су за Сједињене Државе од интереса у борби против тероризма. Ови извештаји такође пружају информације о терористичким групама и организацијама које су одговорне за нападе на америчке држављане, о групама које финансирају поједине државе спонзори, као и о свим терористичким организацијама које се налазе на списку Стране терористичке организације (*Foreign Terrorist Organizations, FTO*).

Табела 18. Country Reports on Terrorism

Назив базе података	Country Reports on Terrorism (Државни извештаји о тероризму)
Институција	U.S. Department of State, Washington, D.C., USA (Стејт департмент, Вашингтон, САД)
Врста институције	Државна
Врста базе података	Статистички извештаји
Веза са другим базама података	Global Terrorism Database
Опис базе података	У бази су садржани подаци који се односе на догађаје у државама у којима су се десили терористички напади, државама које су главни спонзори тероризма и државама које је државни секретар САД означио као глобалне борце против тероризма. Такође, у бази су приказани подаци о развоју билатералне и мултилатералне сарадње у борби против тероризма, подаци о терористичким групама одговорним за киднаповања, убиства и повреде америчких држављана. Извештаји су се у периоду 1995-2003. називали Трендови глобалног тероризма (<i>Patterns of Global Terrorism</i>).

Варијабле	Подаци су груписани у односу на: нападе, убијене, повређене и киднаповане. Подељени су по месецима за сваку државу, као и по терористичким организацијама.
Обим јединица	88 држава, 3 државе спонзора тероризма, 59 терористичких организација
Временски обухват	1995-2020.
Методологија	Државни секретар има законску обавезу да сваке године подноси Конгресу извештај о тероризму. Подаци су прикупљени из отворених извора и база других институција попут Националног центра за противтероризам (<i>National Counterterrorism Center</i>), Националног конзорцијума за проучавање и одговор на тероризам (<i>National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism - START</i>) и Центра изврности Министарства унутрашње безбедности САД (<i>Department of Homeland Security Science and Technology Center of Excellence</i>).
Формат података	HTML, PDF
Упутство за коришћење базе података (линк)	N/A
Приступ бази података	База је отворена без посебних услова за приступ
Интернет адреса	https://www.state.gov/country-reports-on-terrorism-2/
Коментари	N/A

7. АЛАТИ, ТЕХНИКЕ И ДРУГИ РЕСУРСИ ЗА АНАЛИЗУ ДРУШТВЕНИХ МРЕЖА И ВЕЛИКИХ ПОДАТАКА

„Преузимање информација с интернета
је попут испијања воде из хидранта.“

- Мичел Капор¹⁶¹

У складу са показатељима који су препознати у односу на факторе који утичу на трансформацију савременог обавештајног рада под утицајем отворених извора података, у овом поглављу биће извршен преглед неколико одабраних алата и техника, и биће објашњен њихов значај у контексту неопходности за савремени обавештајни рад, као и потребних знања и вештина без којих није могућа њихова употреба. Наравно, пошто није могуће прегледати све алате овде ће бити приказано неколико најчешће коришћених за потребе OSINT истраживања, стога се у прилогу 3 и 4 уз истраживање налазе прегледи већег броја алата и техника које се данас користе у савременом онлајн OSINT окружењу.

Поред класичних претраживача индексираног садржаја на интернету, као што је Гугл, последњих двадесет година развијено је на десетине разноврсних и специјализованих алата и техника које омогућавају брзо прикупљање актуелних и релевантних података на различите теме. За потребе савременог обавештајног рада који користи отворене изворе података, у питању су актуелни догађаји који се у реалном времену одигравају у другим државама или другим институцијама, а од значаја су за националну безбедност дате државе. У том смислу то су алати и технике који омогућавају да се практично у реалном времену прибаве најбитније информације о неком догађају.

Наравно, пошто се на исти или сличан начин прикупљањем података из отворених извора баве и приватна лица, као велике компаније, информације о томе који су алати данас на располагању могу да се добију и од стручњака који су се бавили OSINT-ом за потребе пословно-обавештајног рада усмереног на конкурентност (*Competitive Intelligence*)¹⁶², затим од новинара-истраживача који користе различите алате за онлајн проналажење и прикупљање података, али и од чланова академске заједнице која је генератор огромне количине знања бесплатно доступног онлајн. Због природе савременог дељења знања и искуства из свих области друштвеног живота, професионалци из области OSINT-а у релативно великој мери поделили су сопствена искуства како из националног обавештајног рада, тако и из пословно-обавештајног рада, кроз објављивање стручних чланака, блогова, анализа или онлајн курса који нуде упознавање са разноврсним алатима и техникама за OSINT. Најчешће коришћени и цитирани од њих биће представљени у наредном тексту.

¹⁶¹ Mitchell Карог, цитат скоро деценију циркулише у више књига, као и на интернету. Прецизнијом претрагом интернета испоставило се да је у питању парафраза цитата Џерома Вајзнера (Jerome Weisner), некадашњег ректора Масачусетског института за технологију (Massachusetts Institute of Technology, MIT): „Образовање на MIT-у је попут испијања воде с ватрогасног црева“.

¹⁶² Опширније о неким алатима који се користе у пословно-обавештајном раду усмереном на конкурентност у: Димитријевић и Кучековић, 2017.

Један критеријум за поделу алата и техника за анализу отворених извора података јесте подела коју је направио Мајкл Базел (Michael Bazzell), експерт за OSINT истраживања и област онлајн приватност, у свом приручнику *Open Source Intelligence Techniques* (Bazzell, 2018). Он је у књизи груписао алате и технике у следећих 14 категорија:¹⁶³

1. за интернет претраживаче;
2. за друштвене мреже;
3. за онлајн заједнице;
4. за претрагу адреса електронске поште;
5. за претрагу корисничких имена;
6. за претраживаче људи;
7. за претрагу база телефонских бројева;
8. за претрагу онлајн географских карата;
9. за претрагу докумената;
10. за претрагу фотографија;
11. за претрагу видео-снимака;
12. за претрагу интернет домена;
13. за претрагу IP адреса;
14. за претрагу званичних државних архива.

Још један критеријум за категоризацију најчешће коришћених отворених извора података јесте методологија коју користи истраживачка агенција *Forensic Architecture*¹⁶⁴ која се професионално бави развојем и употребом техника за проналажење, прикупљање и презентовање доказа у случајевима угрожавања људских права и угрожавања животне средине. Истраживачка агенција *Forensic Architecture* за истраживање догађаја у удаљеним и неприступачним деловима света користи следећи сет од 17, углавном технички захтевнијих техника и метода:

1. 3D моделовање;
2. Анализа аудио-снимака;
3. Data mining алате;
4. Теренски рад;
5. Динамика флуида;
6. Геолоцирање;
7. Чињенице с терена (*ground truth*);
8. Комплекси слика;
9. Развој софтвера;
10. Машинско учење;
11. Анализа образаца;
12. Фотограметрија;
13. Реконструкција догађаја;
14. Даљинско читавање;
15. Ситуирано сведочење;
16. Синхронизација;
17. Виртуелна стварност.

¹⁶³ Базел је провео 18 година у посебној јединици ФБИ за компјутерски криминал, где се специјализовао за деловање хакера, као и за различите аспекте високотехнолошког криминала. Након рада у државној служби, посветио се држању обука из области употребе истражних техника у области сајбер безбедности. Обучио је неколико хиљада припадника федералних агенција и професионалаца из приватног сектора.

¹⁶⁴ <https://forensic-architecture.org/about/agency>

Иако делују изузетно занимљиво за примену у OSINT истраживањима, алати и технике које користи агенција Forensic Architecture превише су технички захтевни да би били презентовани у овом истраживању које је пре свега фокусирано на утицај који отворени извори имају на савремени обавештајни рад, а тек у мањој мери на неке техничке аспекте OSINT алата и техника. Наравно, не треба изгубити из вида да је ово истраживање из области друштвених наука. Свакако, потребно је имати на уму да постоје и начини доласка до конкретних података и информација у OSINT истраживањима, који захтевају далеко комплекснија и специјализована знања из разних научних области, а посебно из техничких и природних наука.

На крају, један критеријум за преглед најчешће коришћених отворених извора података јесте категоризација коју је направио независни истраживачки портал Белингкет (Bellingcat). У њиховом прегледу извора и алата које користе у свом раду налази се следећих 15 категорија од којих је део споменут и у претходном поглављу где су анализиране постојеће базе података (прилог 3):

1. Карте, сателитски снимци и снимци с терена (*streetview*);
2. Претраге засноване на локацијама;
3. Потврда аутентичности фотографија и видеоснимака;
4. Друштвене мреже;
5. Саобраћај и превоз;
6. Датум и време;
7. Подаци о корисницима интернета и анализа интернет презентација;
8. Појединци и бројеви телефона;
9. Архивирање и преузимање;
10. Подаци о компанијама;
11. Визуелизација података;
12. Онлајн безбедност и приватност;
13. Претрага експерата;
14. Остали извори;
15. Водичи и приручници.¹⁶⁵

Ова категоризација је можда најпотпунија кад су разноврсни извори података у питању па је упутно користити је и ван OSINT дисциплине јер може да помогне у свакодневном животу, посебно ако је потребно брзо и једноставно доћи до неких података или информација.

У овом поглављу фокус ће бити стављен на алате и технике који се најчешће користе у савременом обавештајном раду, а који зависе искључиво од актуелности тема које се обрађују у обавештајним службама. Три кључне категорије у овом корпусу су алати за праћење онлајн садржаја у реалном времену, алати за анализу друштвених мрежа и алати за рад с великом количином података. Код сваког прегледа биће направљен и кратак осврт на знања и вештине који су потребни за рад с овим алатима и техникама.

¹⁶⁵ Доступно као Гугл документ на:

<https://docs.google.com/document/d/1BfLPJpRtyq4RFtHJoNpvWQjmGnyVkfE2HYoICKOGguA/edit#>
(приступљено 23. јуна 2022. године). Превод прегледа доступан је у Прилогу 4.

7.1. Алати за праћење актуелних садржаја на интернету

Гугл је данас синоним за претраживање „видљивог“, тј. индексаног садржаја на интернету, а пут до доминантног веб-претраживача направиле су многе сличне технологије које су развијане током прве половине деведесетих година прошлог века. Арчи (*Archie*) је био први веб-претраживач који је индексирало датотеке на интернету у склопу FTP (*File Transfer Protocole*) протокола. Због ограничене количине онлајн садржаја овај претраживач није био од велике помоћи пошто је садржај могао и ручно да се претражује. Средином деведесетих година почињу да се појављују први веб роботи који су комбиновали пописивање, индексирање и могућност претраге садржаја постојећих веб локација, али углавном наслова без садржаја самих текстова.

Први прави свеобухватни веб претраживач садржаја на интернету био је *Yahoo! Search* који је имао и свој директоријум за похрањивање индексаног садржаја, након чега се појавило неколико сличних претраживача као што су *AltaVista*, *Magellan* и други. Већ почетком 2000-их година Гугл је развио сопствени алгоритам *PageRank* који је рангирао веб странице на основу тога с колико других веб страница су повезане. Данас је Гуглов веб претраживач стандард за пописивање, индексирање и претраживање садржаја видљивог интернета.

Кад је у питању употреба Гугл веб претраживача за претрагу садржаја на интернету, осим основних и интуитивних начина претраживања за која нису потребна никаква посебна знања, Гугл нуди и тзв. операторе, односно списак команди које у мору огромне количине података доступних онлајн треба да скрате претраживање десетина страница до жељеног садржаја. Ови оператори, односно команде служе фокусирању претраге на оно што је заинтересованом лицу најбитније, дакле служе као својеврсни филтери који штеде време и елиминишу „шум“ у резултатима претрага који је неминован због постојеће количине онлајн садржаја.

Табела 19. Гугл оператори

Оператор	Задатак
“задати израз”	Претражује се прецизан израз уместо појединачних речи.
OR	Команда која омогућава претрагу једног или другог појма.
AND	Команда која омогућава претрагу и једног и другог појма.
-	Искључивање речи или израза из резултата претраге.
*	Омогућава да се уз реч или израз пронађе било шта што често иде уз дату реч или израз.
()	Груписање више појмова или оператора ради контроле начина на који се резултати приказују.
\$	Претраживање цена.
define:	Претраживање значења речи или израза.
Cache:	Претраживање најскорије кеширане верзије веб стране (све док је страница индексирана).
filetype:	Резултати одређеног типа датотеке (PDF, DOCX, TXT, PPT итд.).
site:	Ограничење претраге на конкретну веб страницу.
related:	Проналажење међусобно повезаних веб страница.
intitle:	Проналажење страница које садрже конкретну реч у наслову.
allintitle	Проналажење страница које садрже све задате речи у наслову.
inurl:	Проналажење страница које садрже конкретну реч у адреси.

allinurl:	Проналажење страница које садрже све задате речи у адреси.
intext:	Проналажење страница које садрже конкретну реч у тексту.
allintext:	Проналажење страница које садрже све задате речи у тексту.
AROUND(X)	Приближна претрага проналази странице које садрже две речи или два израза на растојању X једне од друге
weather:	Проналажење прогнозе времена за конкретну локацију.
stocks:	Проналажење информација са берзе.
map:	Проналажење резултата претраге географских карата за претрагу локације.
movie:	Проналажење информација о конкретном филму.
in	Конверзија јединица једну у другу (валута, тежине, температуре итд).
source:	Проналажење вести из конкретног извора у оквиру Гугл Вести сервиса.

Извор: <https://kinsta.com/blog/google-search-operators/#google-search-operators-list>

Све релевантне поделе алата и техника спомињу Гугл и његов сервис Гугл Академик (*Google Scholar*) као најбоље алате за праћење појаве новог онлајн садржаја у реалном времену. Имајући у виду да Гуглови алгоритми пописују све нове садржаје који се појављују, оба сервиса, и класични веб претраживач и сервис за претраживање академских садржаја, нуде опцију праћења по унапред задатим кључним речима и изразима. Овај алат користан је за обавештајне аналитичаре који су специјализовани за конкретне регионе или државе, односно за конкретне безбедносне претње (тероризам, организовани криминал и слично).

Како функционише услуга Гугл Обавештења (*Google Alerts*)? У питању је услуга заснована на принципу откривања и обавештавања о променама у онлајн окружењу. Аутоматизовано праћење садржаја на интернету прати одређене кључне речи или изразе који су му задати од стране корисника, и у случају да се појави било какав нови садржај (углавном вести на медијским порталима, у мањој мери блогове и форуме) који садржи задате појмове, услуга обезбеђује аутоматско слање имејла кориснику са списком линкова у којима је препознато оно што је њему потребно. Исти принцип примењује се и на Гугл Академик сервис, с тим да су резултати углавном из академских издања као што су научни часописи, монографије и слични научноистраживачки резултати.

Други систем за праћење садржаја на интернету јесте софтвер *Talkwalker* који нуди услугу праћења приватним компанијама, али и појединцима, праћења циљаног садржаја онлајн. Овај софтвер, поред медијских, блог и форумских садржаја покрива и друштвене мреже, нуди могућност прецизирања типа веб локације коју треба пратити, те има опцију за прецизније дефинисање појмова и израза који се претражују. Суштински је везан за компаније које желе да прате спомињање њиховог имена или бренда, али исте могућности постоје и за истраживаче догађаја.

Даље, у понуди бесплатних алата постоји неколико њих који олакшавају начин претраживања садржаја на видљивом интернету, као и организовање добијених резултата у било ком формату. Тако, нпр. алат *Carrot²* нуди груписање добијених резултата у својеврсне кластере, односно тематске целине, што олакшава скупљање и преузимање већег броја докумената. Такође, *NewsLookUp* прати дешавања на преко хиљаду медијских сајтова и у склопу свог интерфејса приказује преузете вести и друге

информације на основу региона, теме или конкретне личности. Овакви алати су најбољи за новинаре-истраживаче који често користе OSINT у свом раду.

Овде би такође требало поменути и платформе и командне табле (*dashboards*) за специфичне области. На пример, *HealthMap* пружа визуелни преглед заразних болести широм света у реалном времену, *Investigative Database* је портал заснован на резултатима рада истраживачких новинара и преко њега је могуће приступити разноврсним државним базама података као што су јавни регистри, судови, катастри и сл. *IBM Watson News Explorer* је портал који прикупља вести из различитих извора и генерише мрежу вести на визуелно једноставан начин, те представља прикупљене вести на начин који је прилагођен просечном кориснику интернета.

Кад је у питању употребна вредност ових услуга за обавештајне аналитичаре који користе OSINT у свом раду, ради се о иницијалним, односно почетним алатима који се подразумевају кад је рад у онлајн окружењу у питању. Суштински нису потребна посебна знања и вештине ван просечног познавања претраживања интернета, међутим, проблем настаје оног тренутка кад количина испоручених резултата постане превелика за обраду коју појединац може самостално да изврши. У том случају од користи су велики агрегатори вести који су представљени у претходном поглављу, затим различите базе знања (репозиторијуми научних резултата), али и различити софтверски алати за организацију података.

7.2. Алати за праћење садржаја на друштвеним мрежама

Друштвене мреже незаобилазни су сегмент свакодневног живота више од половине становника планете. Иако у различитим формама постоје од средине 1990-их година, праву експанзију доживеле су појавом паметних телефона који су олакшали и омасовили њихову употребу. Међутим, без обзира на чињеницу да постоји још већи број корисника интернета од корисника друштвених мрежа на глобалном плану, много кориснији извор за прикупљање података јесте управо мобилни корисник друштвених мрежа. Кључна предност коју мобилне апликације имају у односу на стандардне верзије којима се приступа преко кућног рачунара јесте геолоцирање. Управо тај нови квалитет који са собом доноси мобилне друштвене мреже драстично увећава значај друштвених мрежа за прикупљање велике количине података о њиховим корисницима.

Од појаве првих друштвених мрежа до данас, питање велике количине података која се генерише свакодневно на њима постало је доминантно због чињенице да су друштвене мреже у једном тренутку поистовећене с медијима, односно да су саме добиле квалитет не само канала за проток других вести, већ и квалитет да се на њима креирају и прате нови догађаји широм света. Убрзо су почели да се појављују различити алати који треба да олакшају рад са загушењем подацима који се непрестано учитавају. Овде постоји више различитих врста помоћи у зависности од врсте друштвене мреже и од типа података који се прате.

Најједноставнија друштвена мрежа за праћење података је твитер, превасходно због претежно текстуалног садржаја који доминира овом мрежом. Први алат који је за циљ имао лакше сналажење у простору твитер објава јесте Твитдек (*TweetDeck*) и у питању је тзв. командна табла (*dashboard*) односно интерфејс који пружа могућности бољег прегледа свега оног што се прати преко ове друштвене мреже. Овај алат је суштински оријентисан на бољу организацију и прегледност тема које су од интереса за OSINT истраживача, али и за професионалце у другим областима (маркетинг, новинарство и сл). Приступа му се преко истих параметара за приступ налогу на твитеру. Пружа могућност прегледа циљаних објава и догађаја на много већем простору, те нуди и опцију персонализованог прегледа свега што се прати. Праћење се врши на основу унапред задатих ознака, односно тагова (*hashtags*). У идеалним условима, уз помоћ додатних алата овакве услуге могу да пруже рано упозоравање на поједине догађаје у удаљеним деловима света.

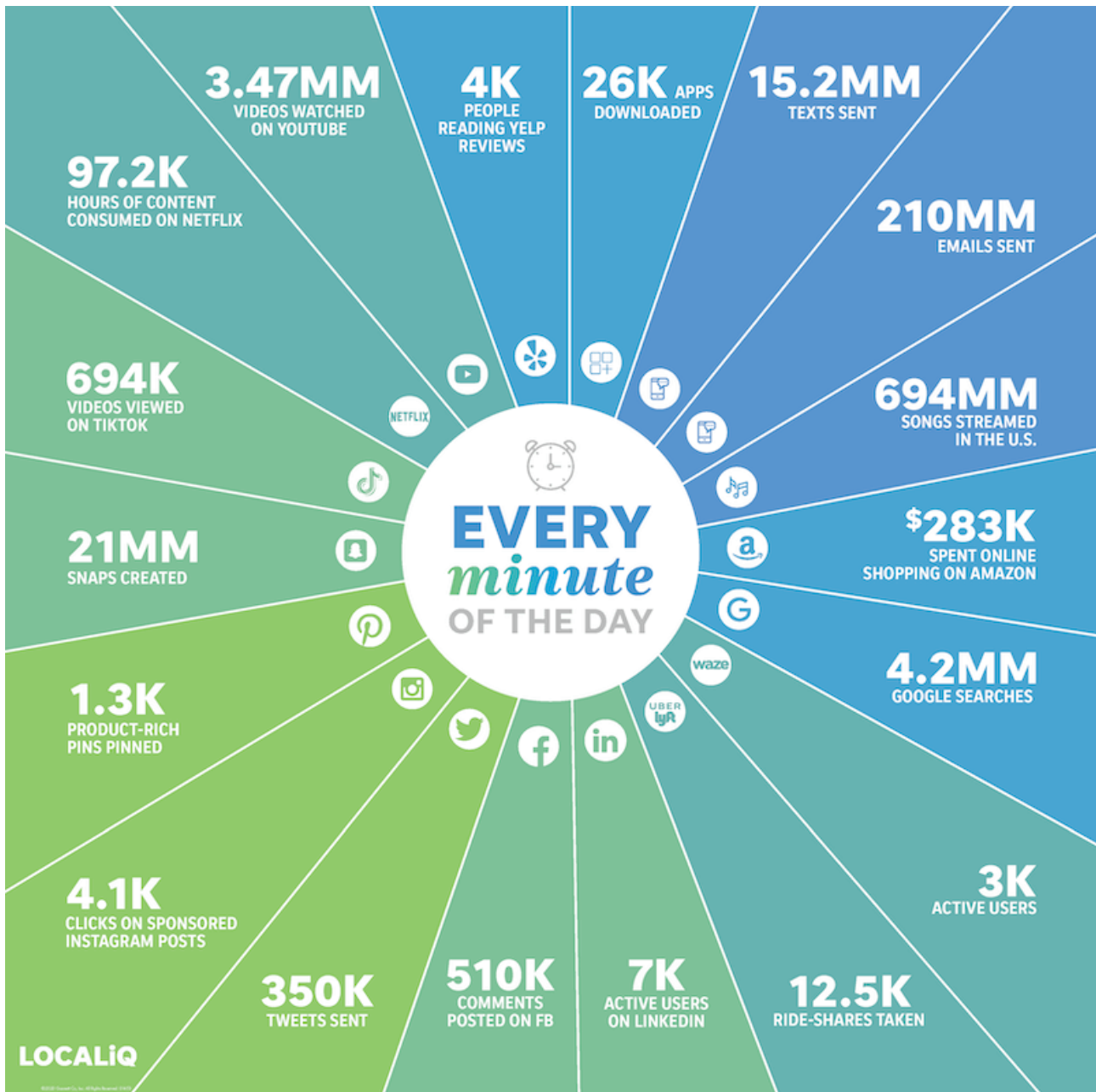
Суштински, највише сличних алата постоји управо за друштвену мрежу твитер, као што су *Seek a Tweet* који нуди помоћ у проналажењу релевантних објава на конкретним географским локацијама, *One Million Tweet Map* који нуди визуелни приказ твитова према географским локацијама (углавном градовима) и то у реалном времену уз пратећу статистику и топлотне мапе као индикаторе повећане активности на друштвеној мрежи у одређеном делу света. Овај алат такође нуди преузимање података за одабрану групу објава на датој локацији. Затим, *Tweeplers* представља генерисану мапу објава на твитеру у реалном времену и на различитим географским тачкама широм света, с тим да је нагласак на тренутном објављивању без увида у претходни период. Овакав алат такође може да има OSINT потенцијал за рано упозоравање на неки догађај. *Hashatit* служи за претраживање ознака, односно тагова на више друштвених мрежа, имајући у виду да је тај вид обележавања кључних речи везаних за различите објаве постао стандард широм онлајн простора. Овај алат нуди спајање свега прикупљеног с различитих мрежа на једном месту како би подаци били прегледнији.

Поред ових, бесплатних онлајн алата, постоје и комерцијални алати који нуде детаљније праћење и обраду података из хиљада различитих извора, као што је нпр. *EchoSec*, платформа која је намењена професионалцима у области безбедности, али и другим областима у којима је правовремен долазак до релевантних информација битан за нормално функционисање.

Што се тиче знања и вештина потребних за употребу ових алата од стране OSINT аналитичара, потребно је добро познавање друштвених мрежа, а посебно безбедносних протокола и питања заштите података, док је за савладавање рада с алатима потребно кратко време активне употребе. Неки алати су захтевнији од других, међутим, имајући у виду потребна предзнања и вештине које су потребне OSINT професионалцима, овај корпус за рад са отвореним изворима података не би требало да буде већи изазов за њих. Поред тога, увек постоји могућност коришћења комерцијалних алата од трећих лица уколико постоје адекватни ресурси који би то могли да покрију. У складу с показатељима који се односе на потенцијал алата за анализу друштвених мрежа који су засновани на истраживању које су спровеле Вилијамс и Блум 2018. године, наведени алати испуњавају основни принцип, а то је да се јединице за анализу (догађаји, појединци итд) у склопу података који се екстрахују из друштвених мрежа посматрају искључиво у односу једне на другу, а не аутономно.

7.3. Алати за рад с великом количином података

Интернет је најмање две деценије место на којем огромна већина његових корисника свакодневно и константно генерише садржај. Количина података која се дневно креира онлајн невероватно је велика и најбољи начин да се представи је преко инфографика које пружају пресек генерисаних података у једном минути, као што може да се види на графикону.

Графикон 1. Шта се догађа онлајн за 60 секунди? (јун 2021)

(извор: <https://www.smartinsights.com/internet-marketing-statistics/happens-online-60-seconds/>)

Оно што је битно имати на уму код оволике количине података јесте да је рад с таквим подацима отежан у погледу њиховог филтрирања и употребе за релативно кратко време. Управо то је кључни аргумент за развијање разноврсних алата и техника које обраду толике количине података, али и рад с њима, треба да олакшају.

Данас су на располагању многобројне платформе за рад с великом количином података, а које су засноване на чувању података у склопу клауда (*cloud*). На пример, платформа *integrate.io* бави се интегрисањем, обрадом и припремом података за анализу на клауду. Она има и графички интерфејс који је једноставан за употребу, те омогућује рад с подацима уз минимално познавање програмирања. Слично, још једна клауд платформа *Dataddo*, која не захтева познавање кодирања, има једноставан и интуитиван интерфејс и брзо учитава податке које корисник жели да обрађује. Даље, *Apache Hadoop* представља један од најпознатијих софтверских решења за рад с великом количином података. Има велики потенцијал за истраживање и развој, и омогућује брз приступ прикупљеним подацима.

Што се тиче знања и вештина које су потребне за OSINT аналитичара при раду са овим алатима и техникама, овај корпус углавном захтева напредније познавање рада с подацима као и са специфичним програмима и програмским језицима. Рад на овом типу платформи може да се савлада уз адекватну професионалну обуку, али се препоручује да OSINT аналитичар који обрађује велику количину података има формално образовање из области информационих технологија или области обраде података. У том смислу, наведене платформе које су наклоњене просечном кориснику интернета више би одговарале OSINT професионалцима који долазе из области друштвених наука и фокусирани су на садржај, а не на технике обраде података.

8. OSINT ОРГАНИЗАЦИЈЕ

„Чак и роман или позоришна представа могу да садрже корисне информације о стању у једној држави.“

- Ален Далес¹⁶⁶

Завршетак Другог светског рата, али пре свега наговештај почетка новог глобалног сукоба између две суперсиле, није ставио само класични обавештајни рад у фокус професионализације и повећаног улагања финансијских и других средстава у њега, већ су у таквим околностима и постојећи капацитети за прикупљање података и информација из јавно доступних извора постали подједнако битни. У таквим околностима природно је било да се део финансијских средстава усмери на изградњу потенцијалних организационих целина, па и читавих засебних организација које би се бавиле искључиво прикупљањем података из отворених извора за потребе обавештајног рада. Данас овако нешто делује потпуно нормално, али у датом тренутку то није било само авангардно улагање у нешто што је деловало превише лаичко и „цивилно“ за потребе нечег тако озбиљног као што је национална безбедност, већ пре свега реалистична потреба, посебно ако се има у виду да су и у претходном периоду отворени извори података имали не тако занемарљив утицај на обавештајни рад.

У тексту који следи биће пружен преглед најбитнијих иницијатива, организационих јединица и посебних организација које су успоставиле нови систем прикупљања података из отворених извора, али и унапредиле OSINT дисциплину кроз пружање „нових вредности“ преко производње готових и „полуготових“ производа као што су прес-клипинзи, процене и опште анализе тренутних спољнополитичких и других догађаја од интереса за националну безбедност током хладног рата. Иако у данашњим оквирима аутоматизације прикупљања отворених извора података овакви напори делују сувишни и бесмислени, принципи и методе прикупљања, филтрирања, сређивања и презентовања података које су оне користиле и данас се користе у новом, онлајн окружењу и контексту.

8.1. Најбитније историјске иницијативе

Развој радиодифузије и телекомуникација је разлог због којег ће већина људи да помисли да су идеје о размени „отвореног“ знања тековина 20. века, а посебно периода након завршетка Другог светског рата, међутим, примери оваквих иницијатива сежу уназад до прве половине 19. века. Хенри Бруам (*Henry Brougham*), британски посланик „виговац“ с почетка 19. века, 1826. године покренуо је иницијативу за оснивање Друштва за ширење корисног знања (*Society for the Diffusion of Useful Knowledge*) с циљем објављивања корисних информација за све оне којима није било доступно формално образовање, односно са идејом да се „подели корисно знање са свим класама у заједници“ (Gibson, 2020:96). Друштво је било распуштено после две деценије због чињенице да су многи њихови производи као нпр. енциклопедије били пуни грешака и

¹⁶⁶ Dulles, A. (1963). *The Craft of Intelligence*. New York: Harper and Row, 56.

без тематског фокуса, али и због недостатка политичке сврхе. Свакако, сама идеја размене корисних информација о свету остала је да одзвања у области спољне политике, а посебно у војним дисциплинама.

Фред Т. Џејн (*John Fredrick Thomas Jane*), енглески писац, илустратор и ентузијаста за симулације борбених дејстава (ратне игре), крајем 19. века одлучио је да своја интересовања обједини у једно каталожно издање под називом Сви светски ратни бродови (*All the World's Fighting Ships*) које је објавио 1898. године. Овакав тип издања није био познат у датој области, а посебно због чињенице да је Џејн у њему направио преглед са илустрацијама свих активних ратних бродова по државама, са списком наоружања и осталим корисним информацијама.¹⁶⁷ Осим за ентузијасте на пољу ратних игара, Џејн је свој каталог наменио и припадницима поморских снага. Убрзо се испоставило да је издање имало много већи значај за ратоводство, те је оно било званично препоручено као обавезно за сваки брод и посаду. Оно по чему је конкретно било иновативно су врло прецизне силуете бродова које су биле од велике помоћи бродским посадама приликом идентификације бродова других држава.

Иако пример Џејновог каталога делује као занимљива прича из конкретне бранше, његов рад на крају је резултовао успостављањем прве приватне глобалне OSINT организације – Информативне групе Џејнс (*Janes Information Group*) која, између осталог, сваке године објављује прегледе светских ваздухоплова, ратних бродова, војних комуникација, ваздухопловних снага, поморских снага и железница. Данас је Џејнс група позната по томе што прикупља огромну количину јавно доступних података из области националне безбедности и одбране, и израђује периодичне анализе одбрамбених капацитета већине држава света. Представља најстарију приватну OSINT организацију на свету.

Ако бисмо се бавили историјским примерима државних OSINT иницијатива, поједини аутори као нпр. Сондерсова (*Kimberly Saunders*) и Бин (*Hamilton Bean*) тврде да је управо Канцеларија за стратегијске послове (*Office of Strategic Services, OSS*), претеча Централне обавештајне агенције, први институционални напор усмерен на координацију OSINT активности (Bean, 2007:241). То суштински није погрешно ако знамо да је ова ратна служба била сачињена од великог броја стручњака из друштвених наука, а често је ту било и универзитетских професора који су поседовали огромна знања о историји Европе, спољнополитичким дешавањима, војним и економским капацитетима појединих држава и слично. Свакако, OSS је и даље функционисала као „класична“ обавештајна служба која је добар део података добијала с терена, односно од оперативног, тј. прикривеног прикупљања података.

Сондерсова ипак прво спомиње Канцеларију координатора информација (*Office of the Coordinator of Information, COI*) као прву мирнодопску организацију која се фокусира на OSINT, а која је успостављена јула 1941. године, неколико месеци пре уласка САД у Други светски рат. Према званичном документу о успостављању ове организације, COI је требало да се бави „...прикупљањем и анализом свих информација и података од значаја за националну безбедност; корелацијом таквих информација и

¹⁶⁷ Наравно, специјализована каталожна и прегледна издања постојала су и раније, али углавном у областима биологије, медицине, географије, геологије, историје, етнографије и сличним научним дисциплинама. Техничко-технолошке иновације, а посебно прегледи актуелних информација које би биле од користи за спољну политику и безбедност једне државе, нису били уобичајени јер су захтевали прикупљање података у реалном времену што је било знатно отежано немогућношћу брзог доласка до информација и ограничењем путовања по свету.

података и пружањем таквих информација и података председнику САД и министарствима и званичницима владе САД које председник одреди“ (Saunders, 2000:106). Први директор Канцеларије, Вилијам Донован¹⁶⁸ (*William J. Donovan*) сматрао је да би фокус у садржају рада требало ставити на истраживање и анализу, те су кључни људи које је довео у СОИ дошли са универзитета под координацијом тадашњег конгресног библиотекара Арчибалда Меклејша (*Archibald MacLeish*). Управо његов задатак је био да се формира Јединица за специјалне информације (*Division of Special Information*) у склопу Конгресне библиотеке, која би из библиотеке обезбеђивала јавно доступне, а корисне информације за аналитичаре у склопу СОИ, који би затим на основу тих информација и оних које су добијене оперативним радом припремали анализе и извештаје за кључне доносиоце одлука, конкретно за председника САД и његов кабинет (Saunders, 2000:106).

У оквиру Канцеларије успостављено је Одељење за истраживање и анализу (*Research & Analysis*) које је у почетку водио Џејмс Бакстер (*James Baxter*) с Вилијамс колеџа, а након њега Лангер (*William Langer*) са Универзитета Харвард (видети поглавље Појам и садржај обавештајног рада). Ово одељење имало је око хиљаду запослених и производило је студије и анализе, географске карте с фокусом на Јапан. Посебан део Одељења чинио је Централни информациони одсек на чијем челу је био Вилмарт Луис (*Wilmarth Sheldon Lewis*). Овај одсек био је задужен за сређивање и организовање информација које су долазиле у Одељење за истраживање и анализу, с посебним акцентом на информацијама из отворених извора које су долазиле из Јединице за специјалне информације Конгресне библиотеке. Имајући у виду да је количина ових информација била огромна, Луис је одлучио да уведе систем за њихово индексирање како би се лакше и брже приступало конкретним информацијама.

Након напада Јапана на Перл Харбор децембра 1941. године одлучено је да се успостави централизована обавештајна служба, те је 13. јуна 1942. године председничким указом основана Канцеларија за стратегијске послове (*Office of Strategic Services, OSS*), чиме је Канцеларија координатора информација престала да постоји. Свакако, Одељење за истраживање и развој наслеђено је у новој организацији и функционисало је као једно од укупно девет одељења OSS.¹⁶⁹ Чинили су га високообразовани појединци с најбољих универзитета у САД, углавном наставници и постдипломци из друштвених научних дисциплина са Харварда и Јејла. Оваква структура Одељења за истраживање и развој, поред чињенице да су главни производи углавном били стратегијске обавештајне анализе и извештаји, указивала је на то да су јавно доступни извори података сигурно чинили огроман део онога што се прикупљало за потребе процене капацитета и предвиђања намера противника.

¹⁶⁸ Вилијам Донован, познат под надимком „Дивљи Бил“ био је и први директор Канцеларије за стратегијске послове, као и идејни творац Централне обавештајне агенције и лобиста за кључни пропис у тој области, Закон о националној безбедности из 1947. године. Захваљујући његовом одабиру кључних људи за Канцеларију за стратегијске послове, у Централну обавештајну агенцију прешли су неки од историјских појединаца модерног обавештајног рада, као Ален Далес (*Allen Dulles*), Вилијам Кејси (*William Casey*), Вилијам Колби (*William Colby*) и Џејмс Енглтон (*James J. Angleton*).

¹⁶⁹ Током кратког постојања, OSS је имао између девет и 12 одељења: за цензуру и документа, за стране држављане, за операције подизања морала, за истраживање и анализу, за тајни обавештајни рад, за безбедност, за специјалне операције, за посебне пројекте, за контраобавештајни рад, као и пробну теренску јединицу, поморску јединицу и команду оперативних група (OSS, 1945).

Сондерсова је у истраживању направила детаљни хронолошки преглед развоја ове организације пре, током Другог светског рата и након њега и дошла до следећих закључака:

- учешће људи из академске заједнице умногоме је олакшало прикупљање, сређивање и представљање информација произведених на основу података из отворених извора;
- због велике количине података, први пут се формирају базе прикупљених података из отворених извора, односно користили су се системи за управљање датотекама, регистри датотека, микрофилмови с циљем организовања и складиштења података којима је олакшан приступ;
- први пут су прикупљане фотографије с различитих географских локација од интереса за вођење рата на непознатим територијама, међутим огромна количина прикупљеног материјала онемогућила је њихову ефикасну употребу па су остале неискоришћене (Saunders, 2000:109-111).

Данас је јасно да су све ове иницијативе биле прогресивне у погледу искоришћавања интелектуалних и техничких ресурса, али честа временска и физичка ограничења била су кључна за недовољну експлоатацију онога што је у датим временским периодима било доступно обавештајним службама, а долазило је из многобројних отворених извора података.

8.2. BBC Monitoring

Најпознатија организација у области отворених извора података за потребе обавештајног рада свакако је британски *BBC Monitoring* и овај сервис с разлогом се у литератури и стручној јавности узима као први државни OSINT пројекат. *BBC Monitoring* настао је као реакција на појаву првих радиоемитера широм света, а посебно због све агресивније пропаганде нацистичке Немачке и чланица Сила Осовине којима је *BBC Monitoring* током 1930-их година био један од главних канала комуникације с домаћом и иностраном јавношћу (Gibson, 2020:96).

Најкраће, *BBC Monitoring* представља службу за прикупљање информација из отворених извора. Поред тога што обезбеђује базу догађаја за друге BBC (*The British Broadcasting Corporation*) сервисе као што су вести, *BBC Monitoring* пружа и комерцијалне преводе, као и анализе страних медијских садржаја и садржаја друштвених мрежа, државним институцијама и заинтересованим приватним организацијама и појединцима:

„Британска влада користи информације из отворених извора за израду индикатора и упозорења о нестабилним регионима и потенцијалним претњама по безбедност Уједињеног Краљевства. *BBC Monitoring* је једна од ретких агенција за прикупљање информација из отворених извора која има глобални захват кроз партнерство са америчком агенцијом *Open Source Enterprise (OSE)*. *BBC Monitoring* тренутно покрива 25% света, а OSE преосталих 75%. Комплементарност овог аранжмана за размену информација из отворених извора представља огромну зараду за Уједињено Краљевство у односу на скромне трошкове операције (који износе око 25 милиона фунти годишње). Глобални захват пресудан је за рад не само државних институција, као што су Министарство одбране, Министарство

спољних послова и комонвелта и обавештајне службе, већ и невладиних и приватних организација. Ове информације тренутно не обезбеђује било која друга организација“ (House of Commons, 2016:3).

Какав је стварни значај сервиса *BBC Monitoring* за савремени обавештајни рад? Да бисмо разумели зашто најстарији државни OSINT пројекат и данас функционише у несмањеном капацитету, морамо да имамо на уму да је у питању сервис који припада једној од највећих медијских институција на свету, те да има стални извор финансирања захваљујући не само претплати већ и комерцијалним услугама за друге медијске куће. Наравно, кључни аспект рада овог сервиса усмерен је на пружање услуга систему безбедности Уједињеног Краљевства, као и Сједињених Држава. У том погледу не постоји могућност да нестане потреба за услугама превођења вести из других извора кад су у питању обавештајне службе, а посебно ако имамо на уму оно на шта су указивали обавештајни професионалци чији текстови су анализирани у овом истраживању. Многи од њих замерали су обавештајним службама што немају кадар са знањем више страних језика и култура. Управо у том смислу сервис као што је *BBC Monitoring* од великог су значаја за модерни обавештајни рад који користи отворене изворе података.

8.3. Foreign Broadcast Information Service

Још из периода Другог светског рата, синоним за организацију која је прибављала, филтрирала и прослеђивала обавештајне податке и информације из отворених извора била је Информациона служба стране радиодифузије (*Foreign Broadcast Information Service*, у даљем тексту FBIS). Она је представљала америчку „верзију“ сервиса *BBC Monitoring* и такође је настала као реакција на појаву радија, али пар година касније – 1941. године непосредно пред улазак САД у Други светски рат. Као организација која прикупља податке из отворених извора, била је фокусирана на политичке, економске, научне и културне догађаје и питања у другим државама широм света. Данас је неактивна након прекида дистрибуције извештаја које је производила 1996. године. Међутим, њени дневни извештаји објављивани у периоду од 1941. до 1996. године доступни су на сајту компаније Ридекс (видети табелу 19).

Табела 20. Foreign Broadcast Information Service (FBIS) Daily Reports

Назив базе података	Foreign Broadcast Information Service (FBIS) Daily Reports (Дневни извештаји Информационог сервиса стране радиодифузије)
Институција	Readex, NewsBank Inc., Naples, USA (Ридекс, Њузбенк, Нејплс, САД)
Врста институције	Комерцијална
Врста базе података	База докумената, база догађаја
Веза са другим базама података	Joint Publications Research Service (JPRS) Reports
Опис базе података	База извештаја ФБИС садржи медијске извештаје из целог света укључујући вести, интервјуе, говоре, уводне коментаре и друге материјале. Садржи две групе извештаја: ФБИС дневне извештаје за период 1941-1974. и ФБИС

	дневне извештаје за период 1974-1996. На сајту се налази и Анекс који је креирала Обавештајна заједница САД, како би се олакшао рад аналитичарима и доносиоцима политичких одлука.
Варијабле	Државе и политички ентитети, тип документа, назив серије публикација, хронологија догађаја
Обим јединица	450 извештаја
Временски обухват	1941-1996.
Методологија	Подаци су прикупљени током Другог светског и Хладног рата из јавно доступних извора.
Формат података	HTML, PDF
Упутство за коришћење базе података (линк)	N/A
Приступ бази података	Приступ бази се наплаћује Приступ је омогућен преко неке од академских мрежа
Интернет адреса	http://www.readex.com/content/foreign-broadcast-information-service-fbis-daily-reports-1941-1996
Коментари	На сајту постоји могућност приступа пробној верзији. На Гугл Академик (<i>Google Scholar</i>) сервису могуће је пронаћи више ФБИС извештаја у PDF формату.

8.4. Joint Publications Research Service

Успостављена на врхунцу хладног рата, марта 1957. године као део Канцеларије за техничке услуге америчког Секретаријата за трговину (*United States Department of Commerce's Office of Technical Services*), Служба за обједињено истраживање публикација (*Joint Publications Research Service*, у даљем тексту JPRS) функционисала је као јединица Централне обавештајне агенције чија сврха постојања је била припрема енглеских превода иностраних извора за потребе владе САД и придружених агенција, као и за истраживачке и индустријске заједнице. Служба је успостављена „на иницијативу групе федералних агенција које су имале потребу за енглеским преводима конкретних књига, дневних новина и периодичних издања“ (Lucas & Caldwell, 1964:103). Током самог хладног рата извештаји које је JPRS правила примарно су били „сачињени од превода уместо анализа и коментара, и прављена је равнотежа између политичких и научнотехничких тема. Временом је захват покрио и теме као што су питања заштите животне средине, глобалног здравља, пролиферације нуклеарног наоружања и сличне теме“ (Readex, 2021).

Извештаји JPRS садрже колекције енглеских превода страних монографија, извештаја, серијских издања, чланака из научних часописа и штампе и радио-телевизијских записа из различитих региона света. JPRS омогућава претраживање читавих текстова, као и помоћ у претраживању преко метаподатака. Извештаји су корисни за истраживања у области одбране, политичких наука, обавештајног рада и других питања националне безбедности. База података JPRS садржи око 130.000 извештаја који су груписани по варијаблама држава и других политичких ентитета, типу обрађеног чланка, типу извештаја, тематској области коју покривају и JPRS

серијама издања (Dimitrijević i Paraušić, 2017). На крају, JPRS је припојена систему *Foreign Broadcast Information Service* (видети претходни поднаслов) и званично престала да прикупља податке 1995. године.

Табела 21. Joint Publications Research Service (JPRS) Reports

Назив базе података	Joint Publications Research Service (JPRS) Reports (Извештаји Службе за заједничко истраживање публикација)
Институција	Readex, NewsBank Inc., Naples, USA (Ридекс, Њузбенк, Нејплс, САД)
Врста институције	Комерцијална
Врста базе података	Статистички извештаји, база докумената, база догађаја
Веба са другим базама података	Foreign Broadcast Information Service (FBIS) Daily Reports
Опис базе података	Извештаји JPRS су колекција енглеских превода страних монографија, извештаја, серијских публикација, чланака из научних часописа и штампе и радио-телевизијских записа из региона широм света. JPRS омогућава претраживање читавих текстова, као и помоћ у претраживању преко метаподатака. Извештаји су корисни за истраживања у области одбране, политичких наука, обавештајног рада, националне безбедности.
Варијабле	државе и политички ентитети, тип чланка, тип извештаја, област, JPRS серије
Обим јединица	преко 130.000 извештаја
Временски обухват	1957-1995.
Методологија	Подаци су прикупљени током Хладног рата из јавно доступних извора.
Формат података	HTML
Упутство за коришћење базе података (линк)	N/A
Приступ бази података	Приступ бази се наплаћује Приступ је омогућен преко неке од академских мрежа
Интернет адреса	http://www.readex.com/content/joint-publications-research-service-jprs-reports-1957-1995
Коментари	На сајту постоји могућност приступа пробној верзији.

8.5. Open Source Center/ Open Source Enterprise

Новембра 2005. године тадашњи директор Националног обавештајног рада САД, Џон Негропонте (*John Negroponte*)¹⁷⁰ објавио је да је у склопу Централне обавештајне агенције формиран Центар за отворене изворе (*Open Source Center, OSC*) који ће унапредити прикупљање и размену података из отворених извора међу чланицама америчке Обавештајне заједнице. У том погледу, сврха овог центра јесу „прикупљање, анализа и истраживање, обука и управљање информационим технологијама ради лакшег приступа и употребе ових података широм владе САД“ (ODNI, 2005). Центар је преузео практично све ресурсе FBIS (видети поглавље 8.3) чиме је ова служба након шест деценија престала да постоји. Према званичном саопштењу директора, успостављањем нове организационе јединице која би била на услузи не само Обавештајној заједници САД, већ и целокупној државној администрацији, учињен је „...корак ка циљу Националне обавештајне стратегије САД којим би се изградиле и интегрисали обавештајни капацитети и употребила стручност с лица места“ (ODNI, 2005).

Идеја о успостављању овакве организације има корене у иницијативи с почетка деведесетих година прошлог века, кад је сенатор Дејвид Борен (*David Boren*) предложио нови Закон о националној безбедности 1992. године с циљем незнатних реформи тадашње Обавештајне заједнице САД. Крајем 2015. године, Центар за отворене изворе променио је име у *Open Source Enterprise (OSE)* и у склопу Централне обавештајне агенције организационо припада Директорату за дигиталне иновације (*Directorate of Digital Innovation, DDI*). *Open Source Enterprise* је институција владе Сједињених Држава фокусирана на обавештајне податке из отворених извора коју је успоставио помоћник заменика директора националног обавештајног рада за отворене изворе података, Елиот Жарден (*Elliot A. Jardines*). OSE обезбеђују податке и информације за Националну службу за техничке информације (NTIS) и друге владине званичнике преко интернет сервиса *World News Connection*. Од краја 2016. године до 2018. године OSE је заједно са *BBC Monitoring* сервисом користио њихове капацитете у Уједињеном Краљевству.

¹⁷⁰ Негропонте је био први руководилац Обавештајне заједнице САД, а до 2005. године су радом чланица Заједнице координирали директори Централне обавештајне агенције.

ЗАКЉУЧАК

Савремени обавештајни рад и јесте и није драстично измењен у односу на традиционални, а разлоге за ту амбивалентност највише црпимо из трансформације информационих и комуникационих технологија током последњих двадесет до тридесет година. Он јесте драматично другачији ако га у тренутној форми „истргнемо“ из контекста и упоредимо са хладноратовским обавештајним радом. У том случају данашњи обавештајни рад делује као научнофантастична хакерска трка у односу на романтизовано блоковско надметање шпијунским активностима. Опет, модерни обавештајни рад само је слика ширег друштвеног тренда изазваног такозваном информационом револуцијом, а чак је и садржај обавештајног посла спорије прихватио те промене од осталих занимања и професија. У том смислу, у доба једне глобалне „револуције“ национални обавештајни рад пролазио је кроз еволутивне промене.

Стога и не чуди што се у неким кључним временским периодима део обавештајног рада који је дотад био његов ексклузивитет, „отгрнуо и прелио“ ван система националне безбедности држава. Тај тренд био је неопходност за послове ван државног безбедносног система из неколико разлога. Прво, обавештајни рад у области пословања није ништа ново, нити је његова појава директно везана за развој информационих и комуникационих технологија. Почео је да се диференцира као „интуитивна“ корпоративна делатност појавом трговине и првих тржишта која су произвела конкуренцију, а као потпуно институционализована делатност појавио се пре четири деценије, дакле доста пре експанзије интернета и средстава масовне комуникације. Друго, прикупљање података о одређеној теми, догађају, личностима, држави, није само ексклузивно право система националне безбедности већ је то потреба коју могу да имају и појединци, разне организације, па и приватне компаније. Даље, приватни сектор, иако нема обавезу да брине о националној безбедности, брине о пословању те је ту од великог значаја стицање предности у односу на конкуренцију и праћење стања на тржиштима од интереса. У том смислу данас је обавештајни рад присутан свуда у одређеном облику.

Зашто је OSINT данас битан и за домене који се налазе ван националних система безбедности или корпоративних сектора? Да бисмо стекли оквирну слику значаја ове обавештајне дисциплине можемо да користимо једну од најосновнијих техника онлајн претраживања. На пример, уколико неко данас пожели да добије преглед кључних техника и метода које се користе за потребе обавештајног рада који користи отворене изворе података (OSINT), довољно је да у интернет претраживачу Гугл укуца две речи – „guide“ и „OSINT“. Оно што ће се појавити на првој страници на којој се обично приказује десет најактуелнијих и/или најрелевантнијих погодака су следећи извори:¹⁷¹

1. A Brief Guide to Open Source Intelligence (OSINT), онлајн часопис *secjuice* (чланак од 24. маја 2020. године);
2. Open Source Intelligence Tools and Resources Handbook, консултантска компанија *i-intelligence* (приручник објављен јуна 2018. године);
3. Open Source Intelligence: Navigator for Investigative Journalists, истраживачка мрежа *BIRN* (приручник објављен децембра 2019. године);
4. A Guide to Open Source Intelligence (OSINT), компанија ITSEC Group (блог пост о основним OSINT појмовима и типологијама);

¹⁷¹ Претраживање је извршено у мају 2022. године.

5. A Guide to Open Source Intelligence (OSINT), часопис Columbia Journalism Review (детаљан чланак о савременом OSINT-у објављен јуна 2019. године);
6. Amazon страница са најпознатијим и најпродаванијим књигама које се баве отвореним изворима података (последњи наслов је из јануара 2021. године);
7. OSINT: A Guide to Understanding and Managing your OSINT Footprint, мрежа LinkedIn (чланак о безбедности OSINT отиска на интернету објављен јуна 2020. године);
8. A Beginners Guide to OSINT, блог непрофитне организације CyberSecurity NonProfit (CSNP) (чланак од 8. марта 2021. године);
9. OSINT 2021 Guide: Tools and Techniques for Threat Intelligence, блог компаније Authentic8 (чланак од 22. октобра 2021. године);
10. The Ultimate Beginner's Guide to OSINT, блог компаније OSINT Jobs (чланак с почетка 2022. године).

Наведени извори довољни су лаику да за релативно кратак временски период схвати захват и значај техника и метода у овој дисциплини. Штавише, пружају и теоријски и практични увод у OSINT на начин који свакако може да се схвати као школски и више него информативан, а поред тога очигледно и актуелан. Управо овај банални пример говори о томе колико је ова дисциплина прикупљања података битна у тренутним оквирима развоја информационих и комуникационих технологија, али и количине података којима смо свакодневно изложени. Не треба изгубити из вида и чињеницу да због обима и захвата метода и техника OSINT-а које нуде можемо закључити да се ради о дисциплини која се стрпљиво гради више од деценије.

Укратко, кроз овај осврт на кључне тренутке у развоју обавештајног рада ван система државних безбедносних апарата, може се наслутити да се он развио у сплету неколико различитих околности – самосталног развоја пословно-обавештајног рада, развоја приватних компанија које су могле на висококвалитетан начин да пружају део услуга из домена националног обавештајног рада, и убрзаног развоја информационих и комуникационих технологија. OSINT је изашао из оквира националних обавештајних служби, добио потпуно нови квалитет у приватном (и јавном – новинари, наука) сектору, и вратио се у обавештајну службу нудећи стечена знања и искуства, али и практичне алате за рад с отвореним изворима података. Да ли је та служба знала како да користи нови OSINT приступ, то је кључно питање.

Наравно, није само утицај приватног и недржавног сектора донео нове начине прикупљања података из отворених извора, већ су то примарно изазвале нове технологије, односно информационе и комуникационе технологије 21. века, међутим, у новом окружењу размене и дељења знања и искустава недржавни и приватни сектори су учинили највише за данашње стање у OSINT дисциплини обавештајног рада.

Стога је у наредном тексту закључка битно указати на питања која су се отварала током прелиминарног читања литературе, као и током самог истраживања, а која би свакако била корисни за даља истраживања у области обавештајног рада заснованог на отвореним изворима података. Наравно, имајући у виду да ово истраживање није свеобухватно, те узимајући у обзир чињеницу да није могуће препознати све проблеме који постоје у овој области, презентована питања условно су представљена као исцрпна.

Досадашњи истраживачки напори

Као што је више пута речено, истраживачки напори у области обавештајних студија су се разгранали у неколико поља током последње четири деценије, о чему најбоље говори данас доступна и релативно богата литература о обавештајном раду. Наравно, овде се превасходно мисли на академске напоре који су због такве тематске разгранатости довели и до диференцијације конкретних студијских програма на великом броју универзитета, што иде у прилог претпоставци да ће обавештајне студије у једном тренутку да постану засебна научна дисциплина или поддисциплина студија безбедности.

У том смислу, корпус литературе која се бави облашћу отворених извора података и употребе ових извора у обавештајном раду разумљиво је мањи од поменуте литературе, али довољно богат да би тема могла да се посматра као погодан за академску тематизацију и научноистраживачке напоре. Свакако, не треба изгубити из вида да и литература у области OSINT дисциплине може да се „разбије“ на мање целине, у зависности од тога шта је у фокусу конкретних истраживачких напора. Ту би могло да се издвоји неколико специфичних приступа анализи значаја и улоге отворених извора података за савремени обавештајни рад.

Прво, једна група аутора бави се питањима отворених извора података у савременом обавештајном раду кроз генезу употребе ових података (Gibson, 2004; Gibson, 2007; Gibson, 2014; Saunders, 2000; Schaurer & Storger, 2013; Steele, 2001), одређивање основних појмова и категорија (Croom, 1969; Mercado, 2005; Norton, 2011; Preece et al, 2016; Reuser, 2017; Stalder & Hirsh, 2002; Steele, 2012; Watson, 2010) и кроз пружање својеврсног теоријског приступа разумевању OSINT-а у данашњим околностима (Bertram, 2015; Bötticher, 2015; de Borchgrave et al, 2006; Friedman, 1998; Hobbs et al, 2014). Неки од њих имали су и критички приступ употреби отворених извора података у обавештајном раду као Артур Хулник који је писао о недостацима OSINT дисциплине (Hulnick, 2002).

Даље, поједини аутори усмерили су своје истраживачке напоре на анализу разних институционалних OSINT аранжмана. У тој перспективи аутори се баве или историјским приступом у разумевању настанка и развоја конкретних OSINT организација и институција (Leetaru, 2010; Leetaru, 2020; Calkins, 2011; Johnson, 2013), поједини се баве трансформацијом ових организација (Aftergood, 2015), док се на пример Хамилтон Бин фокусирао на организационо-комуникациону перспективу рада Центра за отворене изворе који функционише у склопу канцеларије директора Националног обавештајног рада Сједињених Држава (Bean, 2007). Посебан део ове литературе односи се на OSINT из перспективе националних обавештајних система и његовог значаја за стратегијски обавештајни рад (Akhgar et al, 2016; Bean, 2011b; Best & Cumming, 2007; Gannon, 2001; Krejci, 2002; Pallaris, 2008; Wallner, 1993).

Ако бисмо ишли од општег ка посебном, следећи поткорпус ове литературе могао би да се односи на радове у којима се презентују и критички анализирају конкретне технике, методе, али и алати који су својствени OSINT дисциплини. У овој истој групи се природно издвајају радови с фокусом на употреби ових алата и техника за анализу података с интернета и конкретно с друштвених мрежа (Appel, 2011; Backfried, 2015; Bazzell, 2019; Best, 2008; Chauhan & Panda, 2015; Davitch, 2017; Dawson et al, 2017; Cascavilla et al, 2018; Glassman & Kang, 2012; Hassan & Hijazi, 2018; Holland, 2012; Kim et al, 2013; Layton & Waters, 2016; Olcott, 2012; Ünver, 2018; Valdez, 2011). Иако су неки од њих

фокусирани на техничке аспекте употребе OSINT техника и алата, већи део наведених извора њима се бави из перспективе употребне вредности ових техника и алата за сам обавештајни рад.

На крају, остају радови о OSINT дисциплини који се дотичу специфичних питања која су од интереса за конкретне истраживаче или друге области. Тако се поједини аутори баве етичким аспектима употребе OSINT дисциплине (Bean, 2011a), а други се баве законским оквирима употребе отворених извора података у обавештајном раду (Holden-Rhodes, 1997; Richey & Binz, 2015). Сви поменути извори изузетно су вредни за разумевање огромног утицаја јавно доступних података и информација на обавештајни рад током последњих двадесет и више година, с тим да у овим радовима посебну вредност дају и мало даљи историјски примери и искуства која стављају савремени OSINT у много бољу перспективу ако се на уму има колико времена, ресурса и енергије је у том периоду било потребно издвојити да би се из отворених извора добила јасна обавештајна вредност за доносиоце одлука, односно креаторе политика. Ова литература, уколико се анализира хронолошки, јасно показује промену фокуса у радовима о OSINT дисциплини, са класичних јавно доступних података ка садржајима који се креирају и налазе онлајн, односно на интернету.

Кључни налази и закључци из истраживања

Кад се ради о истраживачким питањима која су постављена на почетку, ту је потребно пружити неколико иницијалних коментара. Иако је истраживачким нацртом било планирано да се користи више различитих метода за потребе проналажења најбољих одговора на постављена питања, након прикупљања адекватно обимног корпуса истраживачке грађе доминирала је анализа садржаја одабраних текстова, те анализа база података и OSINT алата и техника и на крају преглед OSINT организација и институција. Наравно, ово не умањује значај истраживања већ само помера фокус на најрелевантнији метод у зависности од тога колико корисне грађе је прикупљено у међувремену.

Имајући у виду да је истраживачко питање засновано на претпоставци како су повећан обим, разноврсност, квалитет и доступност отворених извора података довели до конкретних и уочљивих промена у садржају савременог обавештајног рада и његовом окружењу, у следећем тексту биће сумирани закључци до којих се дошло кроз употребу прегледа литературе, анализе садржаја и прегледа одабране грађе, а кроз одговоре на три посебна питања.

Прво питање претпостављало је да су традиционални, тајни извори података, захваљујући развоју информационих и комуникационих технологија, односно интернет технологија добили одређене карактеристике отворених извора података. Одговор на ово питање потврђивао се константно, а највише кроз преглед литературе и анализу одабраних сведочанстава обавештајних професионалаца у одабраним текстовима за анализу. Наиме, скоро све остале, традиционално тајне и прикривене методе прикупљања података (обавештајне дисциплине) су у међувремену добиле одређени квалитет какав раније нису имале.

У питању је уплив нових технологија у домене тих дисциплина – HUMINT, SIGINT, IMINT, MASINT – од којих је прва везана за прикупљање података од људи и преко људи, док су преостале три тзв. техничке дисциплине. У првом домену, имајући у виду развој интернета, комуникација и мобилних уређаја, агентурни метод прикупљања података и доласка до конкретних сазнања на прикривени или тајни начин, у одређеној мери проширио је домен свог деловања у свет друштвених мрежа. У том смислу, данас је дефинитивно могуће па и проверљиво и доказано да се друштвене мреже користе за долазак до одређених информација за које би раније било потребно прикривено или незаконито деловање. Подаци о личности, о свакодневним навикама, кретању, личном животу, породици, послу, интересовањима и слично данас су доступне преко личних профила на многобројним друштвеним мрежама где занемарљив проценат корисника брине о безбедности података које дели с другима. У том погледу вешт обавештајни оперативни професионалац има прилику да се самостално припреми пре контакта с циљаном особом, кроз мало темељније прикупљање података преко друштвених мрежа. На тај начин након одређеног времена могуће је направити својеврстан профил одређене особе, те припремити све за остваривање контакта с њом. Наравно, нису само друштвене мреже извор података о појединцима, већ и интернет генерално, с тим што је количина потенцијално корисних информација на друштвеним мрежама далеко већа, што наравно утиче и на повећање квалитета тих података.

Кад су у питању друге обавештајне дисциплине, SIGINT, који је базиран на праћењу различитих, комуникационих и електронских сигнала, односно онога што се

своди на директну комуникацију између два ентитета, одувек је био један од најконтроверзнијих начина прикупљања података. Класично „прислушкивање“ најпознатији је метод доласка до информација о одређеној личности који се усавршавао током хладног рата, а врхунац доживео с процватом нових технологија. MASINT, дисциплина која је заснована на мерењу различитих трагова и отисака помоћу разних инструмената данас, за разлику од периода током хладног рата, губи ексклузивност за ту област јер већ дуже време постоје развијени програми и јавно доступни софтвери и апликације које прате различите мерне инструменте широм света. Свима су доступни подаци о временским, хидрометеоролошким приликама, сеизмички подаци, подаци о свакодневном мерењу квалитета ваздуха и слично.

Можда најзанимљивији пример препуштања дисциплине отвореним изворима података представља дисциплина сателитског снимања, где је дошло до радикалног померања доминације из војног домена у цивилни кад је у питању снимање површине Земље. Развојем разних комерцијалних онлајн сервиса какви су Google Earth/Maps, професионалци у области OSINT дисциплине добили ново поље за истраживачки рад и многобројним примерима из праксе OSINT-а доказали да могу равноправно да учествују у обавештајној арени с професионалцима из других дисциплина.

У другом питању претпоставка је била да повећан значај отворених извора података изискује нова знања и вештине обавештајних аналитичара те да подстиче специјализацију и усавршавање унутар обавештајне службе и прилагођавање профила обавештајног професионалца који се бави прикупљањем података из отворених извора. Највише потврда ове тврдње добијено је на основу анализе сведочанстава обавештајних професионалаца у текстовима објављеним у часопису *Studies in Intelligence*. Константно понављање одређених области које би требало унапредити код обавештајних аналитичара (познавање страних језика, познавање регионалних студија, познавање алата за аутоматизацију прикупљања података, рад са алгоритмима за вештачку интелигенцију) указује на то да иако делује да модерне обавештајне службе на усавршавању кадра раде константно, то није увек случај и не у свим обавештајним службама. Наравно, препоруке које су поједини обавештајни професионалци дали могу и требало би да се уваже у том погледу.

Треће питање засновано је на претпоставци да због све већих захтева у вези с радом са отвореним изворима података обавештајне службе имају тенденцију да мењају своју структуру и да се окрену ка спољним актерима. Ово питање је потврђено у анализама чланака из часописа *Studies in Intelligence*, као и у прегледу база података, алата и техника за рад с великом количином података. У већем броју анализираних чланака спомињу се екстерне организације и институције у контексту могућности за преношење OSINT задатака на специјализоване приватне и друге организације које нису у обавештајном систему. Идеја се раније спомињала и у текстовима од пре 60 година, али су данас другачији разлози због којих поједини аутори прибегавају инсистирању на *outsourcing*-у у OSINT дисциплини. Такође, рад с великом количином и разноврсношћу података који се муњевитом брзином стварају онлајн у сваком тренутку, захтева да се ангажују екстерне организације за конкретне и скупе проблеме уколико то таквих проблема дође. Међутим, то не значи да њих треба ангажовати за сваки аспект OSINT дисциплине јер велики део захвата OSINT прикупљачких напора већ се налази у обавештајним службама. Постојеће ресурсе је потребно адекватно организовати и координирати, те је у том контексту издвајање посебног и заједничког OSINT центра

нека врста противтеже ангажовању спољних актера како би се задржао природни баланс у таквим јавно-приватним партнерствима.

Налази из анализе садржаја одабраних текстова објављених у часопису *Studies in Intelligence* указују на веома високу свест о значају нових информационих и комуникационих технологија за савремени обавештајни рад, и то се не односи само на млађе обавештајне професионалце већ и на оне с деценијама искуства иза себе. Иако постоји одређени генерацијски јаз између искуснијих и млађих обавештајних професионалаца, посебно у погледу начина свакодневне употребе савремених технологија, искуснији обавештајни професионалци ипак имају развијен одговоран однос према потенцијалу ових технологија, а разлози за то леже у чињеници да су током свог рада у обавештајним службама прошли тежак пут у погледу прикупљања података из отворених извора, примарно у погледу временски изузетно захтевних оквира.

Такође, управо те генерације обавештајних професионалаца први су очевици улоге и значаја личних рачунара, првих рачунарских мрежа и других доступних технологија за сам процес обавештајног рада, те њихово искуство не треба заобилазити. У одабраним сведочанствима из часописа *Studies in Intelligence* многи искуснији аутори често дају поређења с обавештајним радом какав је раније реализован кад је прикупљање података у питању, и њихове илустрације су врло корисне кад је реч о паралелама с данашњим стањем у овој области. Посебно значајни радови у овом контексту су они малобројни који су објављени пре ере интернета и нових технологија, током шездесетих, седамдесетих и осамдесетих година прошлог века.

Кад су у питању јавно доступне, односно отворене базе података у области безбедности и другим областима од интереса за савремене обавештајне службе и њихове аналитичаре, на основу детаљне анализе историјата и развоја овог корупса корисних извора за обавештајни рад може се недвосмислено закључити то да се оне активно користе у савременом обавештајном раду, чак да су неизбежне за данашње обавештајне професионалце, и то не само за аналитичаре који користе отворене изворе података већ и за све остале припаднике обавештајних служби.

Генерациски јаз

Обавештајни рад заснован на отвореним изворима података (OSINT) сигурно је прошао кроз суштинску трансформацију која се огледа у драстичној промени његове природе. Он је инстинктивно постао део обавештајног рада – као нешто што је природно и очигледно користити – и у том домену је даље усавршаван. Наравно, велики утицај на промену његовог значаја имале су нове технологије које су доживеле експанзију крајем 20. и почетком 21. века, што је додатно утицало на повећање њихове употребне вредности за обавештајни рад. Једно од питања које се суптилно провлачи кроз литературу у овој области јесу и нове генерације обавештајних професионалаца које се баве прикупљањем података из отворених извора (Breckenridge, 2010; Marangione, 2017).

Иако ово питање није ексклузивно везано за употребу отворених извора података у обавештајном раду, генерацијски јаз између обавештајних професионалаца с вишедеценијским искуством пре интернета и генерација које су одрастале и училе уз нове информационе и комуникационе технологије представља посебну тему коју треба препоручити за даља истраживања. Наиме, све што је у истраживању анализирано, а има везе с новим технологијама, као што су доступне онлајн базе података и алати и технике за друштвене мреже и рад с великом количином података, јесте материја која је далеко ближа млађим генерацијама (потенцијалних) обавештајних професионалаца, а превасходно оних који се баве прикупљањем података из отворених извора. Имајући у виду да су академска истраживања и радови на ову тему богати и разноврсни кад се ради о генерацијском јазу у области рада и запошљавања у контексту употребе нових технологија, као и да су доприноси истраживача у овом погледу у области обавештајних студија малобројни, препорука је да се оваква ситуација промени и будућа истраживања фокусирају на потенцијале будућих генерација за значајно убрзање прикупљачких напора у обавештајном раду будућности. Ово питање не треба да се односи само на искоришћавање потенцијала будућих аналитичара већ и на промене у њиховом формалном образовању, али и припреми за конкретне обавештајне послове у том погледу.

Негативизам и селективност

На крају, било би незахвално занемарити немали утицај медија на данашње отворене изворе података. Имајући у виду чињеницу да лоше, тј. негативне вести имају већи значај за потенцијалну публику од досадне свакодневнице, кад рад с овим изворима података сведемо на појединачног корисника (аналитичара), ту ће неминовно до изражаја доћи „наш инстинктивни негативизам: инстинкт да пре приметимо оно што је рђаво него добро“ (Rosling, 2020:82). Одређени проценат мејнстрим медија налази се под непосредним или индиректним утицајем различитих интересних група и организација које, између осталог, остварују своје интересе и преко пласирања претерано представљених новости или информација о уобичајеним и свакодневним догађајима. Такво „бомбардовање“ негативним вестима има за циљ да изазове одређену врсту страха код целе циљне групе како би се остварила конкретна политичка, идеолошка, маркетиншка, финансијска или друга искључиво себична добит или корист.

У том смислу, количина медијских извора који су под одређеним утицајем огромна је и потребно је бити обазрив код селекције извора који се користе за прикупљање OSINT података. Професионалци у области прикупљања и селекције података из отворених извора требало би унапред да знају који медији су под чијим утицајем и које и какве агенде стоје у њиховој позадини, како би могли да избегну шум који се и прави зарад скретања пажње на одређене теме, као и на преувеличавање значаја конкретних проблема. Данас постоје такозване „црне листе“ оваквих медија, док су друштвене мреже последњих година покушале да смање шум кроз прецизно обележавање медијских страница иза којих стоје званичне државне институције,¹⁷² али и кроз дискутабилне забране употребе друштвених мрежа одређеним утицајним појединцима.¹⁷³ Ово јесу корисне полазне основе за уочавање медијских садржаја који би могли да буду проблематични, међутим, OSINT професионалци би и сами требало да развију начине за препознавање непоузданих медијских и других извора с којима први пут долазе у сусрет.

Управо феномен „лажних вести“ и разноврсних стратегија дезинформација треба да буде једно ново поље за истраживаче у области обавештајних студија с фокусом на OSINT дисциплини. Методе, технике и алати који се данас користе у истраживачком новинарству и у области проверавања чињеница (fact-checking) су практично исте технике и методе које већ пар деценија користе OSINT специјалисти који прикупљају, филтрирају и користе податке и информације с интернета. Поред тога, разни приватни подухвати као што су представљени Forensic Architecture и Bellingcat показују нам да су знања и искуства из обавештајног рада који користи отворене изворе података кључна за борбу против малициозног пласирања дезинформација и измишљених вести, те се у том погледу може рећи да OSINT још увек није доживео свој врхунац и да корист од ове дисциплине ускоро може да превазиђе и националне обавештајне системе, као и приватне корпорације.

¹⁷² Твитер је 2020. године увео обележавање медијског садржаја објава страница иза којих стоје званичне државе (*state-controlled media*), као и објава које су сумњивог садржаја (*manipulated media*).

¹⁷³ Доналд Трамп (*Donald Trump*) био је један од првих државника коме су блокирани приступи практично свим највећим друштвеним мрежама.

ЛИТЕРАТУРА

1. Aftergood, S. (2015, October 28). Open Source Center (OSC) Becomes Open Source Enterprise. *Federation of American Scientists (FAS)*, доступно на: <https://fas.org/blogs/secretcy/2015/10/osc-ose/>
2. Agrell, W. & Treverton, G. F. (2015). *National Intelligence and Science: Beyond the Great Divide in Analysis and Policy*. Oxford: Oxford University Press.
3. Akhgar, B., Bayerl, P. S. & Sampson, F. (Eds.) (2016). *Open Source Intelligence Investigation: From Strategy to Implementation*. Cham: Springer.
4. Akrap, G. (2009). Informacijske strategije i oblikovanje javnoga znanja. *National Security and the Future*, 10(2), 77-151.
5. Allen, G. (1984). „Professionalization of Intelligence“. In: Goldman, J. (Ed.) (2010). *Ethics of Spying: A Reader for the Intelligence Professional (2)*. Lanham: The Scarecrow Press, 3-12.
6. Andrew, C. (2018). *The Secret World: A History of Intelligence*. New Haven: Yale University Press.
7. Andrew, C. M. & Dilks, D. (1984). *The Missing Dimension: Governments and Intelligence Communities in the Twentieth Century*. London: Macmillan.
8. Appel, E. J. (2011). *Internet Searches for Vetting, Investigations, and Open-Source Intelligence*. London: CRC Press.
9. Arndt, C. & Oman, C. (2006). *Uses and Abuses of Governance Indicators*. Paris: The Development Centre of the Organization for Economic Co-operation and Development.
10. Backfried, G. et al. (2015). *Open Source Intelligence for Traditional and Social Media Sources*. The 10th International Conference on e-Business. Bangkok.
11. *International Journal of Press/Politics*, 20(2), 131-144.
12. Bandi, R.K. & Shah, V. (2016). „Future of Work and Work Skills in Knowledge-Intensive Services: Impact of New Media and Technologies.“ In: Lee, J. (Ed.) (2016). *The Impact of ICT on Work*. Singapore: Springer.
13. Bazzell, M. (2019). *Open Source Intelligence Techniques: Resources for Searching and Analyzing Online Information*. Author.
14. Bean, H. (2006). *Tradecraft versus Science: Intelligence Analysis and Outsourcing (Research Paper No. 100)*. Athens: Research Institute for European and American Studies.
15. Bean, H. (2007). The DNI's Open Source Center: An Organizational Communication Perspective. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, 20(2), 240-257.
16. Bean, H. (2011a). Is Open Source Intelligence an Ethical Issue? In: Maret, S. (Ed.) (2011). *Government Secrecy*. Bingley: Emerald Group Publishing, 385-402.
17. Bean, H. (2011b). *No More Secrets: Open Source Information and Reshaping of U.S. Intelligence*. Santa Barbara: Praeger Security International.
18. Berkowitz, B. D. & Goodman, A. E. (2000). *Best truth: Intelligence in the information age*. Yale University Press.
19. Bertram, S. K. (2015). *The Tao of Open Source Intelligence*. Cambridgeshire: IT Governance Publishing.
20. Besançon, M. (2003). *Good Governance Rankings: The Art of Measurement*. Cambridge: Harvard University.
21. Best Jr, R. A. & Cumming, A. (2007). *Open Source Intelligence (OSINT): Issues for Congress (5)*. Washington, DC: Congressional Research Service.

22. Best, C. (2008). Open Source Intelligence. In: Fogelman-Soulie et al. (Eds.) (2008). *Mining Massive Data Sets for Security: Advances in Data Mining, Search, Social Networks and Text Mining and Their Applications to Security*. Amsterdam: IOS Press, 331-344.
23. Betts, R. K. (2007). *Enemies of Intelligence: Knowledge and Power in American National Security*. New York: Columbia University Press.
24. Bogdanov, N. et al. (1974). *Leksikon od A – Ž*. Zagreb: JLZ „M. Krleža“.
25. Bötticher, A. (2015). Open Source Intelligence: Ein Diskussionsbeitrag. In: Lange, H-J. & Bötticher, A. (Hrsg.) *Cyber-Sicherheit*. Wiesbaden: Springer, 181-212.
26. Bowie, N.G. (2017). Terrorism Events Data: An Inventory of Databases and Data Sets, 1968-2017 (Research Notes). *Perspectives on Terrorism*, 11(4), 50-72.
27. Breckenridge, J. G. (2010). Designing Effective Teaching and Learning Environments for a New Generation of Analysts. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, 23(2), 307-323.
28. Burke, C. (2007). *Freeing Knowledge, Telling Secrets: Open Source Intelligence and Development*. Robina: Centre for East-West Cultural and Economic Studies.
29. Burris, W. C. (1993). The Uses of History in Intelligence Analysis. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, 6(3), 297-301.
30. Calkins, L. M. (2011). Patrolling the Ether: US-UK Open Source Intelligence Cooperation and the BBC's Emergence as an Intelligence Agency, 1939-1948. *Intelligence and National Security*, 26(1), 1-22.
31. Cascavilla, G., Beato, F., Burattin, A., Conti, M. & Mancini, L. V. (2018). OSSINT - Open Source Social Network Intelligence: An Efficient and Effective Way to Uncover "Private" Information in OSN Profiles. *Online Social Networks and Media*, 6(2018), 58-68.
32. Castells, M. (2000). *Informacijsko doba: ekonomija, društvo i kultura (svezak I. Uspon umreženog društva)*. Zagreb: Golden Marketing.
33. Castells, M. (2002). *Informacijsko doba: ekonomija, društvo i kultura (svezak II. Moć identiteta)*. Zagreb: Golden Marketing.
34. Chauhan, S. & Panda, N. K. (2015). *Hacking Web Intelligence: Open Source Intelligence and Web Reconnaissance Concepts and Techniques*. Amsterdam: Elsevier.
35. Clark, J. R. (2017). *The Literature of Intelligence: A Bibliography of Materials, with Essays, Reviews, and Comments (1998-2017)*. (dostupno na: <http://intellit.org/>)
36. Collier, P. & Hoeffler, A. (2001). „Data Issues in the Study of Conflict.“ In: *Conference on Data Collection on Armed Conflict*. Uppsala: Uppsala University, June 8-9, 2001.
37. Colquhoun, C. (2016, July 14). „A Brief History of Open Source Intelligence“, *Bellingcat*.
38. Coulthart, S. & Crosston, M. (2015). Terra Incognita: Mapping American Intelligence Education Curriculum. *Journal of Strategic Security*, 8(3), 46-68.
39. Coulthart, S. J. (2015). *Improving the Analysis of Foreign Affairs: Evaluating Structured Analytic Techniques (Dissertation)*. Pittsburgh: University of Pittsburgh.
40. Crnobrnja, S. (prir.) (2014). *Novi mediji i društvene mreže: pojmovnik*. Beograd: Fakultet za medije i komunikacije.
41. Croom, H. L. (1969). The Exploitation of Foreign Open Sources. *Studies in Intelligence*, 13(3), 129-136.
42. Cuijpers, C. (2013). Legal Aspects of Open Source Intelligence – Results of the VIRTUOSO Project. *Computer Law & Security Review*, 29 (2013), 642-653.
43. Davenport, T.H. (2005). *Thinking for a Living: How to Get Better Performance and Results from Knowledge Workers*. Boston: Harvard Business School Press.
44. Davitch, J. M. (2017). Open Sources for the Information Age. *Joint Forces Quarterly*, 87(4), 18-25.
45. Dawson, M., Lieble, M. & Adeboje, A. (2017). Open Source Intelligence: Performing Data Mining and Link Analysis to Track Terrorist Activities. *Information Technology – New*

- Generations (14th International Conference on Information Technology Proceedings)*, 161-165.
46. de Borchgrave, A., Sanderson, T. & MacGaffin, J. (2006). *Open Source Information: The Missing Dimension of Intelligence*. Washington, D.C.: Center for Strategic and International Studies.
 47. de Sola Pool, I. et al. (Eds.) (1963). *Social Science Research and National Security*. Washington, D.C.: Smithsonian Institution.
 48. Dimitrijević, R. I. & Paraušić, A. (2016). Overview and Classification of Open-Source Databases on Security Issues. In: *Security and Crisis Management – Theory and Practice (Proceedings)*. Belgrade: Regional Association for Security and Crisis Management, 106-111.
 49. Dimitrijević, R. I. & Paraušić, A. (2017). „Otvorene baze podataka iz oblasti bezbednosti“. U: Dimitrijević, R. I. & Paraušić, A. (2017). *Katalog baza podataka za istraživanja u oblasti bezbednosti*. Beograd: Fakultet bezbednosti i Centar za primenjenu bezbednost, 11-28.
 50. Dokman, T. & Ivanjko, T. (2019). Open Source Intelligence: Issues and Trends. *The Future of Information Sciences*, 1(2020), 191.
 51. Drucker, P.F. (1999). Knowledge-Worker Productivity: The Biggest Challenge. *California Management Review*, 41(2), 79-94.
 52. Drucker, P.F. (2001). *The Essential Drucker*. New York: HarperCollins Publishers.
 53. Dulles, A. (1963). *The Craft of Intelligence*. New York: Harper and Row.
 54. Đurić, S. (2013). *Istraživanje bezbednosti: kvalitativni pristup*. Beograd: Fakultet bezbednosti.
 55. Duvenage, M. A. (2010). *Intelligence Analysis in the Knowledge Age: An Analysis of the Challenges Facing the Practice of Intelligence Analysis (Master's Thesis)*. Stellenbosch: Stellenbosch University.
 56. Eck, K. (2005). *A Beginner's Guide to Conflict Data: Finding and Using the Right Dataset (UCDP Papers)*. Uppsala: Uppsala University.
 57. Eck, K. (2008). „An Overview and Typology of Conflict Data: The Advantages of Data Diversity“. In: Kauffmann, M. (Ed.) (2008). *Building and Using Datasets on Armed Conflicts*. Amsterdam: IOS Press, 29-40.
 58. Elmer, M.C. (1963). Pitirim A. Sorokin in Review by Phillip A. Allen (Book Review). *Social Science*, 39(3), 187-189.
 59. Etzioni, A. (1962). Arms and Insecurity; Statistics of Deadly Quarells (Book Review). *American Journal of Sociology*, 67(4), 464-466.
 60. Faini, M. (2015). *Spies and their Masters: Intelligence-Policy Relations in Democratic Countries (Dissertation)*. Princeton: Princeton University.
 61. Fishel, E. C. (1996). *Secret War for the Union: The Untold Story of Military Intelligence in the Civil War*. Boston: Houghton Mifflin
 62. Freidson, E. (2001). *Professionalism: The Third Logic*. Chicago: University of Chicago Press.
 63. Friedman, R. S. (1998). Open Source Intelligence: A Review Essay. *Parameters*, 28(2), 159-165.
 64. Fry, M. G. & Hochstein, M. (1993). Epistemic Communities: Intelligence Studies and International Relations. *Intelligence and National Security*, 8(3), 14-28.
 65. Gannon, J. (2001). The Strategic Use of Open-Source Information. *Studies in Intelligence*, 45(3), 67-71.
 66. Gearon, L. (2015). Education, Security and Intelligence Studies (Editorial). *British Journal of Educational Studies*, 63(3), 263-279.

67. Geller, D.S. (2004). „Toward a Scientific Theory of War“. In: Diehl, P.F. (Ed.) (2004). *The Scourge of War: New Extensions on an Old Problem*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
68. Gentry, J. A. (2016). The “Professionalization” of Intelligence Analysis: A Skeptical Perspective. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, 29(4), 643-676.
69. Gibson, S. (2004). Open Source Intelligence: An Intelligence Lifeline. *The RUSI Journal*, 149(1), 16-22.
70. Gibson, S. D. (2007). *Open Source Intelligence: A Contemporary Intelligence Lifeline (PhD Thesis)*. Cranfield: Cranfield University.
71. Gibson, S.D. (2014). „Exploring the Role and Value of Open Source Intelligence.“ In: Hobbs, C., Moran, M. & Salisbury, D. (Eds.) (2014). *Open Source Intelligence in the Twenty-First Century*. New York: Palgrave Macmillan, pp. 9-23.
72. Gibson, S.D. (2020). „Exploring the Role and Value of Open Source Intelligence.“ In: Andrew, C., Aldrich, R.J. & Wark, W.K. (Eds.) (2020). *Secret Intelligence: A Reader, (Second edition)*. New York: Routledge, pp. 95-106.
73. Gill, P. et al. (Eds.) (2009). *Intelligence Theory: Key Questions and Debates*. London: Routledge, 208-226.
74. Glassman, M., & Kang, M. J. (2012). Intelligence in the Internet Age: The Emergence and Evolution of Open Source Intelligence (OSINT). *Computers in Human Behavior*, 28(2), 673-682.
75. Gleditsch, K.S., Metternich, N.W. & Ruggeri, A. (2014). Data and Progress in Peace and Conflict Research. *Journal of Peace Research*, 51(2), 301-314.
76. Gorard, S. (2003). *Quantitative Methods in Social Science: The Role of Numbers Made Easy*. New York: Continuum.
77. Grabo, C. (2002). *Anticipating Surprise: Analysis for Strategic Warning*. Washington DC: Joint Military Intelligence College.
78. Grabo, C. (2010). *Handbook of Warning Intelligence: Assessing the Threat to National Security*. Lanham: The Scarecrow Press.
79. Haines, O.L. (1934). *Proposed Revision of TR 210-5, Combat Intelligence Regulations, September 20, 1926*. Fort Leavenworth, KS: The Command and General Staff School, доступно на <http://cgsc.contentdm.oclc.org/cdm/singleitem/collection/p4013coll14/id/635>
80. Halchin, L. E. (2015). *The Intelligence Community and Its Use of Contractors: Congressional Oversight Issues*. Washington, D.C.: Congressional Research Service.
81. Hall, W. M. & Citrenbaum, G. (2010). *Intelligence Analysis: How to Think in Complex Environments*. Santa Barbara: Praeger Security International.
82. Harari, J.N. (2019). *21 lekcija za 21. vek*. Beograd: Laguna.
83. Hassan, N.A. & Hijazi, R. (2018). *Open Source Intelligence Methods and Tools: A Practical Guide to Online Intelligence*. New York: Apress.
84. Hastedt, G. P. (1991). Towards the Comparative Study of Intelligence. *Conflict Quarterly*, 11(3), 55-72.
85. Haswell, J. (1977). *Spies and Spymasters: A Concise History of Intelligence*. London: Thames and Hudson.
86. Hayes, B. (2002). Computing Science: Statistics of Deadly Quarrels. *American Scientist*, 90(1), 10-15.
87. Hennesy, P. (1989). *Whitehall*. London: Harvill Secker.
88. Herman, M. (1996). *Intelligence Power in Peace and War*. Cambridge: Cambridge University Press.
89. Heuer, R. J. (1999). *Psychology of Intelligence Analysis*. Langley: Center for the Study of Intelligence.

90. Hilsman, R. (1956). *Strategic Intelligence and National Decisions*. Glencoe: The Free Press.
91. Hindley, M. (2000). Teaching Intelligence Project. *Intelligence and National Security*, 15(1), 191-218.
92. Hjuž-Vilson, Dž. (2013). *Greške i zataškavanja vojnoobaveštajnih službi*. Beograd: Albion Books.
93. Hobbs, C., Moran, M. & Salisbury, D. (Eds.) (2014). *Open Source Intelligence in the Twenty-First Century*. New York: Palgrave Macmillan.
94. Hodson, R. & Sullivan, T. A. (2008). *The Social Organization of Work*. Belmont: Thomson Wadsworth.
95. Holden-Rhodes, J. F. (1997). *Sharing the Secrets: Open Source Intelligence and the War on Drugs*. West Port: Praeger.
96. Holland, B. R. (2012). *Enabling Open Source Intelligence in Private Social Networks (MSc Thesis)*. Ames: Iowa State University.
97. House of Commons Defence Committee (December 2016). *Open Source Stupidity: The Threat to the BBC Monitoring Service (Fifth Report of Session 2016-17)*. Доступно на: <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201617/cmselect/cmdfence/748/74802.htm>
98. Hoyt, S.V. (2008). Cold War Pioneers in Combined Intelligence and Analysis. *Intelligence and National Security*, 23(4), 463-487.
99. Hulnick, A.S. (2002). The Downside of Open Source Intelligence. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, 15(4), 565-579.
100. Hulnick, A. (2002). „Expanding Open Source Intelligence“. *Dissolving Boundaries: The Nexus between Comparative Politics and International Relations*, 43rd Annual International Studies Association Convention, March 2002. New Orleans.
101. Hunter, D.H. (1978). The Evolution of Literature on United States Intelligence. *Armed Forces & Society*, 5(1), 31-52.
102. Immerman, R.H. (2011). Transforming Analysis: The Intelligence Community's Best Kept Secret. *Intelligence and National Security*, 26(2-3), 159-181.
103. Jensen, C.J., McElreath, D.H. & Graves, M. (2018). *Introduction to Intelligence Studies (Second edition)*. New York: Routledge.
104. Jervis, R. (1986). What's Wrong with the Intelligence Process? *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, 1(1), 28-41.
105. Jervis, R. (2006). Reports, Politics, and Intelligence Failures: The Case of Iraq. *Journal of Strategic Studies*, 29(1), 3-52.
106. Jervis, R. (2010). *Why Intelligence Fails? Lessons from the Iranian Revolution and the Iraq War*. Ithaca: Cornell University Press.
107. Johnson, L. K. (1986). Making the Intelligence "Cycle" Work. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, 1(4), 1-23.
108. Johnson, L. K. (1989). *America's Secret Power: the CIA in a Democratic Society*. New York: Oxford University Press.
109. Johnson, L. K. (1989). Strategic Intelligence: An American Perspective. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, 3(3), 299-332.
110. Johnson, L. K. (2007). *Handbook of Intelligence Studies*. London: Routledge.
111. Johnson, L. K. (Ed.) (2010). *The Oxford Handbook of National Security Intelligence*. Oxford: Oxford University Press.
112. Johnson, L. M. (2013). *Establishing Broadcast Monitoring as Open Source Intelligence: The BBC Monitoring Service during the Second World War (PhD Thesis)*. London: King's College London.

113. Johnston, R. (2005). *Analytic Culture in the U.S. Intelligence Community: An Ethnographic Study*. Washington, D.C.: Center for the Study of Intelligence.
114. Kahn, D. (1986). Clausewitz and Intelligence. *Journal of Strategic Studies*, 9(2-3), 117-126.
115. Kahn, D. (2006). The Rise of Intelligence. *Foreign Affairs*, 85(5), 125-134.
116. Kahn, D. (2009). An Historical Theory of Intelligence. In: Gill, P. et al. (Eds.) (2009). *Intelligence Theory: Key Questions and Debates*. London: Routledge, 4-15.
117. Kastels, M. (2014). *Moć komunikacije*. Beograd: Clio.
118. Kastels, M. (2018). *Informaciono doba: ekonomija, društvo i kultura (Sv. 1, Uspon umreženog društva)*. Beograd: Službeni glasnik.
119. Kauffmann, M. (2008). „Enhancing Openness and Reliability in Conflict Dataset Creation“. In: Kauffmann, M. (Ed.) (2008). *Building and Using Datasets on Armed Conflicts*. Amsterdam: IOS Press, 107-132.
120. Kelty, C. & Marcus, G. E. (February 2007). Open Source Experiments: What They Show about the Analyst's Frustrations in Intelligence Communities. *Anthropology News*, 3-4.
121. Kent, S. (1949). *Strategic Intelligence for American World Policy*. Princeton: Princeton University Press.
122. Kent, S. (1955). The Need for an Intelligence Literature. *Studies in Intelligence*, 1(1), 1-11.
123. Kent, S. (1968). Estimates and Influence. *Studies in Intelligence*, 12(3), 11-21.
124. Kim, Y. et al. (2013). Creating and Educational context for Open Source Intelligence: The Development of Internet Self-Efficacy through a Blogcentric Course. *Computers & Education*, 69(2013), 332-342.
125. Klaić, B. (1990). *Veliki rječnik stranih riječi*. Zagreb: Nakladni zavod MH.
126. Knorr, K. (1964). *Foreign Intelligence and the Social Sciences*. New Jersey: Princeton University.
127. Krejci, R. (2002). *Open-Source Intelligence in the Czech Military Knowledge System and Process Design (Master's Thesis)*. Monterey: Naval Postgraduate School.
128. Kreuter, N.A. (2010). *Rhetorical Intelligence: The Role of Rhetoric in the US Intelligence Community (PhD Dissertation)*. Austin: University of Texas.
129. Krizan, L. (1999). *Intelligence Essentials for Everyone*. Washington, D.C.: Joint Military Intelligence College.
130. Landon-Murray, M. (2011). Social Science and Intelligence Analysis: The Role of Intelligence Education. *Journal of Applied Security Research*, 6(4), 491-528.
131. Lathrop, C.E. (2004). *The Literary Spy: The Ultimate Source for Quotations on Espionage and Intelligence*. Yale University Press.
132. Layton, R. & Watters, P. A. (Eds.) (2016). *Automating Open Source Intelligence: Algorithms for OSINT*. Amsterdam: Elsevier.
133. Leetaru, K. (2010). The Scope of FBIS and BBC Open Source Media Coverage. *Studies in Intelligence*, 54(1), 39-60.
134. Lerner, K. L. & Lerner, B. W. (2004). *Encyclopedia of Espionage, Intelligence, and Security*. Detroit: Gale.
135. Lowenthal, M. M. (2011). *Intelligence: From Secrets to Policy*. Washington, DC: CQ Press.
136. Lowenthal, M.M. (1992). *U.S. Intelligence: Evolution and Anatomy*. Westport: Praeger.
137. Lowenthal, M.M. (1993). Intelligence Epistemology: Dealing with the Unbelievable. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, 6(3), 319-325.

138. Lowenthal, M.M. (2001). OSINT: The State of the Art, the Artless State. *Studies in Intelligence*, 45, 61-66.
139. Lowenthal, M.M. (2013). A Disputation on Intelligence Reform and Analysis: My 18 Theses. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, 26(1), 31-37.
140. Lucas, R. & Caldwell, G. (1964). Joint Publications Research Service Translations. *College and Research Libraries*, 25(2), 103-110.
141. Manjikian, M. (2013). Positivism, Post-Positivism, and Intelligence Analysis. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, 26(3), 563-582.
142. Marangione, M.S. (2017). Teaching Millennial Intelligence Analyst. *Global Security and Intelligence Studies*, 2(2), doi: 10.18278/gsis.2.2.2
143. Marchio, J. (2014). Analytic Tradecraft and the Intelligence Community: Enduring Value, Intermittent Emphasis. *Intelligence and National Security*, 29(2), 159-183.
144. Marr, B. (2018). *How Much Data Do We Create Every Day? The Mind-Blowing Stats Everyone Should Read*. Доступно на: <https://www.forbes.com/sites/bernardmarr/2018/05/21/how-much-data-do-we-create-every-day-the-mind-blowing-stats-everyone-should-read/#12e73d5f60ba>
145. Marrin, S. (2012a). Evaluating the Quality of Intelligence Analysis: By What (Mis) Measure? *Intelligence and National Security*, 27(6), 896-912.
146. Marrin, S. (2012b). *Improving Intelligence Analysis: Bridging the Gap between Scholarship and Practice*. London: Routledge.
147. Marrin, S. (2012c). Is Intelligence Analysis and Art or a Science? *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, 25(3), 529-545.
148. Marrin, S. (2016). Improving Intelligence Studies as an Academic Discipline. *Intelligence and National Security*, 31(2), 266-279.
149. Matković, T. (2004). Nestajanje rada? Opseg i oblici zaposlenosti na početku informacijskoga doba. *Društvena istraživanja*, 13(1-2 (69-70)), str. 241-265.
150. Matthias, W.C. (2001). *America's Strategic Blunders: Intelligence Analysis and National Security Policy, 1936-1991*. University Park: The Pennsylvania State University Press.
151. Mercado, S.C. (2004). Sailing the Sea of OSINT in the Information Age. *Studies in Intelligence*, 48(3), 45-55.
152. Mercado, S.C. (2005). Reexamining the Distinction between Open Information and Secrets. *Studies in Intelligence*, 49(2), 13-18.
153. Milošević, B. (2004). Transformacija organizacije rada u procesima globalizacije: uticaj novoliberalne ideologije. *Sociologija*, XLVI(2), str. 141-166.
154. Moore, D. T. (2007). *Critical Thinking and Intelligence Analysis*. Washington: National Defense Intelligence College.
155. Moore, D.W. (1963). Open Sources on Soviet Military Affairs. *Studies in Intelligence*, 7(3), 101-108.
156. Mušanović, M. (2001). *Pedagogija profesionalnog obrazovanja*. Rijeka: Graftrade.
157. *NATO Open Source Intelligence Handbook* (2001). Brussels: NATO.
158. *NATO Open Source Intelligence Reader* (2002). Brussels: NATO.
159. Neuman, W.L. (2014). *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*. Essex: Pearson.
160. Norton, R. A. (2011). Guide to Open Source Intelligence. *The Intelligencer: Journal of U.S. Intelligence Studies*, 18(2), 65-67.
161. ODNI (November 8, 2005). *ODNI Announces Establishment of Open Source Center*. Доступно на:

- https://www.dni.gov/files/documents/Newsroom/Press%20Releases/2005%20Press%20Releases/20051108_release_content.htm
162. Olcott, A. (2012). *Open Source Intelligence in a Networked World*. London: Continuum International Publishing.
 163. O'Leary, M. K. et al. (1974). The Quest for Relevance: Quantitative International Relations Research and Government Foreign Affairs Analysis. *International Studies Quarterly*, 18(2), 211-237.
 164. Omand, D., Bartlett, J. & Miller, C. (2012). *#intelligence*. London: Demos.
 165. *Open Source Intelligence: Professional Handbook* (October 1996). Joint Military Intelligence Training Center.
 166. Pajević, M. (2015). *Obavještajni kapital*. Banja Luka: Visoka škola "Centar za poslovne studije".
 167. Pallaris, C. (2008). Open Source Intelligence: A Strategic Enabler of National Security. *CSS Analysis in Security Policy*, 3, 1-3.
 168. Pavlović, N.J. & Mandel, D.R. (2011). *Aggregating Indices of Governance Quality: An Exploratory Factor Analysis*. Toronto: Defence Research and Development Canada.
 169. Pavlović, N.J., Blackler, K. & Mandel, D.R. (2008a). *Conflict and Security Indices: A Summary of Open-Source Data*. Toronto: Defence Research and Development Canada.
 170. Pavlović, N.J., Hoshino, L.C., Mandel, D.R. & Dorn, A.W. (2008b). *Indicators and Indices of Conflict and Security: A Review and Classification of Open-Source Data*. Toronto: Defence Research and Development Canada.
 171. Petričević, D. (2011). Prilog raspravi o profesiji: andragog. *Andragoški glasnik*, 15(1), 11-28.
 172. Pettee, G. (1946). *Future of American Secret Intelligence*. Washington, D.C.: Infantry Journal Press.
 173. Poljanac, R. F. & Matadova-Poljanec, S. M. (1973). *Rusko-horvatskij slovar*. Zagreb: Školska knjiga.
 174. Preece, A. D., Roberts, C., Rogers, D., Webberley, W., Innes, M. & Braines, D. (2016). „From Open Source Communication to Knowledge“. *Next-Generation Analyst IV*, Baltimore.
 175. Pringle, R.W. (2003). The Limits of OSINT: Diagnosing the Soviet Media, 1985-1989. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, 16(2), 280-289.
 176. Prunckun, H. (2010). *Handbook of Scientific Methods of Inquiry for Intelligence Analysis*. Lanham: The Scarecrow Press.
 177. Prunckun, H. (2015). First Principles of Intelligence Analysis: Theorising a Model for Secret Research. *Salus Journal*, 3(1), 31-47.
 178. Rajković, M. i dr. (1993). *Leksikon temeljnih pojmova klasifikacije zanimanja*. Zagreb: Školske novine.
 179. Ransom, H.H. (1970). *The Intelligence Establishment*. Cambridge: Harvard University Press.
 180. Ransom, H.H. (1974). Strategic Intelligence and Foreign Policy. *World Politics*, 27(1), 131-146.
 181. Reuser, A.H.P. (2017). The RIS Open Source Intelligence Cycle. *Journal of Mediterranean and Balkan Intelligence*, 10(2), 29-44.
 182. Richey, M.K. & Binz, M. (2015). Open Source Collection Methods for Identifying Radical Extremists Using Social Media. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, 28(2), 347-364.
 183. Rifkin, J. (1995). *The End of Work: The Decline of the Global Labor Force and the Dawn of the Post-Market Era*. New York: Putnam.

184. Rodik, P., Penzar, D. & Srblić, A. (2003). An Overview of Databases on Conflict and Political Crisis. *Interdisciplinary Description of Complex Systems*, 1(1-2), 9-21.
185. Rosling, H. (2020). *Faktologija: deset razloga zašto pogrešno vidimo svet*. Beograd: Laguna.
186. Rudner, M. (2008). Intelligence Studies in Higher Education: Capacity-Building to Meet Societal Demand. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, 22(1), 110-130.
187. Rus, V. & Arzenšek, V. (1984). *Rad kao sudbina i kao sloboda*. Zagreb: Liber.
188. Sambanis, N. (2002). A Review of Recent Advances and Future Directions in the Quantitative Literature on Civil War. *Defence and Peace Economics*, 13(3), 215-243.
189. Saunders, K.A. (2000). *Open Source Information: A True Collection Discipline (M.A. Thesis)*. Kingston: Royal Military College of Canada.
190. Schauer, F. & Storger, J. (2013). The Evolution of Open Source Intelligence (OSINT). *The Intelligencer: Journal of U.S. Intelligence Studies*, 19(3), 53-56.
191. Seybolt, T.B. (2002). Measuring Violence: An Introduction to Conflict Data Sets. *SIPRI yearbook 2002*.
192. Sfetcu, N. (2019, April 4). *Analogy of Intelligence with Other Disciplines*. Set Things, доступно на: <https://www.setthings.com/en/analogy-of-intelligence-with-other-disciplines/>
193. Sharfman, P. (1995). Intelligence Analysis in an Age of Electronic Dissemination. *Intelligence and National Security*, 10(4), 201-211.
194. Shulsky, A.N. & Schmitt, G.J. (2002). *Silent Warfare: Understanding the World of Intelligence*. Washington, D.C.: Potomac Books.
195. Simon, J.M. (2013). Intelligence Analysis as Practiced by the CIA, *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, 26(4), 641-651.
196. Sinclair, R.S. (2010). *Thinking and Writing: Cognitive Science and Intelligence Analysis*. Washington, D.C.: Center for the Study of Intelligence.
197. Singer, D.J. & Diehl (Eds.) (1990). *Measuring the Correlates of War*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
198. Sorokin, P. (1957). *Social and Cultural Dynamics: A Study of Change in Major Systems of Art, Truth, Ethics, Law and Social Relationships*. Boston: Porter Sargent.
199. Šporer, Ž. (1990). *Sociologija profesija: ogled o društvenoj uvjetovanosti profesionalizacije*. Zagreb: Sociološko društvo Hrvatske.
200. Spracher, W.C. (2009). *National Security Intelligence Professional Education: A Map of U.S. Civilian University Programs and Competencies (Dissertation)*. Washington, D.C.: The George Washington University.
201. Stalder, F. & Hirsh, J. (2002). Open Source Intelligence. *Online Journal of Public Health Informatics*, 7(6).
202. Starr, C.R. (2013). *Considerations for Open Source Intelligence through the Lens of Information and Communication Technology (M.S. Thesis)*. Austin: University of Texas at Austin.
203. Steele, R.D. (1995). The Importance of Open Source Intelligence to the Military. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, 8(4), 457-470.
204. Steele, R.D. (1997). Open Source Intelligence: What Is It? Why Is It Important to the Military? In: *Open Source Intelligence (Reader Proceedings)*, II, 6th International Conference on Global Security.
205. Steele, R.D. (2001). *On Intelligence: Spies and Secrecy in an Open World*. Oakton: OSS International Press.
206. Steele, R.D. (2012). *The Open-Source Everything Manifesto: Transparency, Truth, and Trust*. Berkeley: Evolver Editions.

207. *Strategic Intelligence and National Security: A Selected Bibliography*. (1992). U.S. Army War College Library.
208. Suhrke, A. & Samset, I. (2007). What's in a Figure? Estimating Recurrence of Civil War. *International Peacekeeping*, 14(2), 195-203.
209. Theunissen, C.A. (1998). *State Power and Intelligence in the Age of Knowledge (Doctoral Thesis)*. Johannesburg: Rand Afrikaans University.
210. Todorović, A.L. (2017). *Diskurs novih tehnologija*. Beograd: Clío.
211. Toffler, A. (1975). *Šok budućnosti*. Rijeka: Otokar Keršovani
212. Trent, A.S. (2007). *Team Cognition in Intelligence Analysis Training (Dissertation)*. Columbus: Ohio State University.
213. Treverton, G.F. & Gabbard, C.B. (2008). *Assessing the Tradecraft of Intelligence Analysis*. Santa Monica: RAND Corporation.
214. Treverton, G.F. (2004). *Reshaping National Intelligence for an Age of Information*. Cambridge: Cambridge University Press.
215. Ünver, H. A. (2018). Digital Open Source Intelligence and International Security: A Primer. *Cyber Governance and Digital Democracy*, 8/2018.
216. Valdez, S.G. (2011). *Enhancing Open-Source Intelligence through Web Services (MSc Thesis)*. San Diego: San Diego State University.
217. Vallas, S.P. (2003). Why Teamwork Fails: Obstacles to Workplace Change in Four Manufacturing Plants. *American Sociological Review*, 68, 223-250.
218. Vidanović, I. (2006). *Rečnik socijalnog rada*. Beograd: Društvo socijalnih radnika Srbije.
219. Volc, K. (2009). *Teorija međunarodne politike*. Beograd: Alexandria Press.
220. Volti, R. (2011). *An Introduction to the Sociology of Work and Occupations*. Sage Publications.
221. Vujinović, N. & Glušac, L. (2014). „Nastanak, razvoj i perspektive studija bezbednosti“. U: Lipovac, M. & Živojinović, D. (Ur.). (2014). *Međunarodna bezbednost: teorijski pristupi*. Beograd: Fakultet bezbednosti, 10-40.
222. Wallner, P.F. (1993). Open Sources and the Intelligence Community: Myths and Realities. *American Intelligence Journal*, 14 (2-3), 19-24.
223. Walters, V. (1978). *Silent Missions*. Garden City: Doubleday.
224. Wark, W. (1993). Introduction: The Study of Espionage: Past, Present, Future? *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, 8(3), 1-13.
225. Warner, M. (2002). Wanted: A Definition of "Intelligence". *Studies in Intelligence*, 46(3), 15-22.
226. Warner, M. (2014). *The Rise and Fall of Intelligence: An International Security History*. Washington, D.C.: Georgetown University Press.
227. Wastell, C., Clark, G. & Duncan, P. (2006). Effective Intelligence Analysis: The Human Dimension. *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism*, 1(1), 36-52.
228. Watson, D.L. (2010). Open Source Intelligence. In: Watson, D. L., Me, G. & Leonhardt, F. (2010). *Handbook of Electronic Security and Digital Forensics*. World Scientific.
229. Watson, M. (2009). *Scripting Intelligence: Web 3.0 Information Gathering and Processing*. New York: Apress.
230. Wheaton, K.J. (2011, May 25). The "Traditional" Intelligence Cycle and its History. *Sources and Methods*, <https://sourcesandmethods.blogspot.com/2011/05/part-4-traditional-intelligence-cycle.html>
231. Wheaton, K.J., & Beerbower, M.T. (2006). Towards a New Definition of Intelligence. *Stanford Law & Policy Review*, 17, 319-330.

232. Wiil, U.K. (Ed.) (2011). *Counterterrorism and Open Source Intelligence*. Wien: Springer.
233. Williams, H. J. & Blum, I. (2018). *Defining Second Generation Open Source Intelligence (OSINT) for the Defense Enterprise*. Santa Monica: RAND Corporation.
234. Williams, P., Shimeall, T. & Dunlevy, C. (2002). Intelligence Analysis for Internet Security. *Contemporary Security Policy*, 23(2), 1-38.
235. Wirtz, J. J. (2017). *Understanding Intelligence Failure: Warning, Response and Deterrence*. Abingdon: Routledge.
236. Wolf, M. & McElvoy, A. (1999). *Man Without a Face*. New York: PublicAffairs.
237. Wright, Q. (1942). *A Study of War (Volume I)*. Chicago: The University of Chicago Press.
238. Yarhi-Milo, K. (2014). *Knowing the Adversary: Leaders, Intelligence, and Assessment of Intentions in International Relations*. New Jersey: Princeton University Press.
239. Zohar, E. (2013). Intelligence Analysis as a Manifestation of a Grounded Theory. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, 26(1), 130-160.
240. Димитријевић, Р. И. и Кучековић, З. (2017). Пословно-обавештајни рад усмерен на конкурентност. *Годишњак Факултета безбедности 2017*.
241. Димитријевић, Р. И. и Параушић, А. (2018). „Индикатори сајбер претњи: анализа Индекса глобалне сајбер безбедности 2017“. У: Николић, Н. (ур.) (2018). *Хибридно ратовање – дилема концепта савремених сукоба*. Београд: Институт за стратегијска истраживања, 228-243.
242. Кековић, З. и Димитријевић, Р.И. (2017). *Системи безбедности са системом безбедности Републике Србије*. Београд: Факултет безбедности.
243. Мијалковић, С. и Милошевић, М. (2013). *Савремене обавештајне службе: организација и методика обавештајног, безбједносног и субверзивног дјеловања*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
244. Мијалковски, М. (2009). *Обавештајне и безбедносне службе*. Београд: Факултет безбедности и Службени гласник.
245. Миљковић, М. (2020). Изазови у раду обавештајних служби у информатичком добу. *Безбедност*, 62(3), 143-161.
246. Хендрикс, В. и Хансен, П. (2017). *Бура информација: зашто „лајкујемо“? Објашњење индивидуалног понашања на друштвеним мрежама*. Београд: Центар за промоцију науке.

Прилог 1. Преглед научних и стручних часописа у којима се објављују чланци о обавештајном раду

Међународни часописи

Бр.	Назив часописа	Покретач/Издавач	ISSN	Год.	Област/области	Ранг.	Инд./Фак. Индекс	Кат.
1.	Intelligence & National Security	<i>Taylor and Francis</i>	0268-4527	1986	Историја/ Међународни односи/ Политичке науке	SCI	0,786	M21/ M23
2.	International Journal of Intelligence & Counterintelligence	<i>Taylor and Francis</i>	0885-0607	1986	Политичке науке и међународни односи	SJR	0,308 H ind. 5	Q2
3.	Foreign Affairs	Council on Foreign Relations	0015-7120	1922	Међународни односи	SCI	2,007	M21
4.	International Security	<i>MIT Press Journals</i>	0162-2889	1976	Међународни односи	SCI	3,868	M21
5.	Security Dialogue	<i>Sage Publications</i>	0967-0106	1970	Међународни односи	SCI	1,356	M21
6.	World Politics	<i>The Johns Hopkins University Press</i>	0043-8871	1948	Међународни односи	SCI	2,450	M21
7.	Security Studies	<i>Routledge</i>	0963-6412	1991	Међународни односи	SCI	1.094	M21
8.	International Interactions	<i>Taylor and Francis</i>	0305-0629	1975	Међународни односи	SCI	0,933	M22
9.	Review of International Studies	British International Studies Association (Cambridge University) <i>Cambridge University Press</i>	0260-2105	1974	Међународни односи	SCI	0,653	M23
10.	Political Analysis	The Society for Political Methodology/Political Methodology Section of the American Political Science Association <i>Oxford Journals</i>	1047-1987	1989	Политичке науке	SCI	4,655	M21
11.	American Political Science Review	American Political Science Association	0003-0554	1906	Политичке науке	SCI	3,688	M21
12.	Political Science Quarterly	Academy of Political Science	0032-3195	1886	Политичке науке	SCI	0,357	M23
13.	International Studies Quarterly	International Studies Association <i>Wiley-Blackwell</i>	0020-8833	1922	Међународни односи/Политичке науке	SCI	1,294	M21/ M21

Бр.	Назив часописа	Покретач/Издавач	ISSN	Год.	Област/области	Ранг.	Инд./Фак. Индекс	Кат.
14.	Journal of Strategic Studies	<i>Routledge</i>	0140-2390	1978	Међународни односи /Политичке науке	SCI	1,016	M21/ M22
15.	Survival: Global Politics and Strategy	International Institute for Strategic Studies <i>Routledge</i>	0039-6338	1959	Међународни односи/Политичке науке	SCI	0,423	M23/ M23
16.	Journal of Cold War Studies	Cold War Studies (Harvard University) <i>MIT Press Journals</i>	1531-3298	1999	Историја/Међународни односи/ Политичке науке	SCI	0,349	M21/ M23/ M23
17.	Armed Forces & Society	<i>Sage Publications</i>	0095-327x	1974	Политичке науке/Социологија	SCI	0,424	M23
18.	The International Journal of Press/Politics	<i>Sage Publications</i>	1940-1612	1996	Комуникологија/Политичке науке	SCI	1,872	M21
19.	Contemporary Security Policy	International Studies (Old Dominion University, Norfolk) <i>Routledge</i>	1352-3260	1994	Политичке науке и међународни односи	SJR	0,462 H ind. 13	Q2
20.	The RUSI Journal	Royal United Service Institute for Defence and Security Studies <i>Routledge</i>	0307-1847	1857	Политичке науке и међународни односи	SJR	0,274 H ind. 14	Q2
21.	Comparative Strategy	<i>Routledge</i>	0149-5933	1978	Политичке науке и међународни односи	SJR	0,218 H ind. 4	Q3
22.	Defence Studies	<i>Routledge</i>	1470-2436	2001	Историја/Политичке науке и међународни односи	SJR	0,19 H ind. 5	Q1/ Q3
23.	Orbis	Foreign Policy Research Institute <i>Elsevier BV.</i>	0030-4387	1957	Заштита/Заштита, ризик, квалитет/Социологија и политичке науке	SJR	0,403 H ind. 16	Q2/ Q2/ Q2
24.	Public Policy and Administration	UK Joint University Council Public Administration Committee <i>Sage Publications</i>	1749-4192	1986	Јавна администрација/Социологија и политичке науке	SJR	0,367 H ind.	Q2/ Q2
25.	Grey Room	<i>MIT Press Journals</i>	1526-3819	2000	Архитектура/Комуникације/ Социологија и политичке науке/Уметност	SJR	0,146 H ind. 7	Q2/ Q3/ Q3/ Q1
26.	Media, War & Conflict	<i>Sage Publications</i>	1750-6360	2008	Хуманистичке науке/Комуникологија/ Политичке науке и међународни односи/	SJR	0,259 H ind. 7	Q3/ Q3/ Q2/

Бр.	Назив часописа	Покретач/Издавач	ISSN	Год.	Област/области	Ранг.	Инд./Фак. Индекс	Кат.
					Социологија и политичке науке			Q2
27.	Diplomatic History	Society for Historians of American Foreign Relations <i>Blackwell Publishing</i>	0145-2096	1977	Историја	SCI	0,549	M21
28.	Society	<i>Springer</i>	0147-2011	1962	Друштвене науке, интердисциплинарне	SCI	0,240	M23
29.	British Journal of Educational Studies	Society for Educational Studies <i>Taylor & Francis</i>	0007-1005	1952	Образовање и образовна истраживања	SCI	0,444	M23
30.	Policing & Society	<i>Routledge</i>	1043-9463	1991	Криминологија и пенологија	SCI	0,750	M23
31.	Journal of Applied Security Research	Security and Crime Prevention Section (Academy of Criminal Justice Sciences, Greenbelt) <i>Routledge</i>	1936-1629	2004	Образовање/Право/Заштита	SJR	0,180 H Ind. 4	Q4/ Q3
32.	Conflict Resolution Quarterly (ranije Conflict Quarterly)	Association for Conflict Resolution <i>Wiley Periodicals</i>	1536-5581	1984	Право/Психологија	SJR	0,241 H ind. 12	Q2/ Q3
33.	California Law Review	University of California, Berkeley School of Law	0008-1221	1912	Право	SCI	2,230	M21
34.	Computers & Education	<i>Elsevier Limited</i>	1976-2001	1976	Рачунарство, интердисциплинарна примена/Образовање и образовна истраживања	SCI	2,630	M21/ M21
35.	Library & Archival Security	<i>Routledge</i>	0196-0075	1975	Право/Библиотекарство и информационе науке/Заштита	SJR	0,101 H ind. 3	Q4/ Q4/ Q4
36.	Computer Fraud & Security	<i>Elsevier B.V.</i>	1361-3723	1979	Рачунарство/Право	SJR	0,155 H ind. 10	Q3/ Q3
37.	Computer Law & Security Review	<i>Elsevier B.V.</i>	0267-3649	1985	Пословање, менаџмент и рачуноводство/Рачунарске мреже и комуникације/Право	SJR	0,386 H ind. 12	Q2/ Q2/ Q2
38.	Information Security Journal: A Global Perspective	<i>Taylor and Francis</i>	1939-3555	1992	Примењено рачунарство/Информациони системи и менаџмент/Софтвер	SJR	0,196 H ind. 5	Q4/ Q3/ Q4
39.	IEEE Computer	Institute of Electrical and Electronics Engineers	0018-9162	1970	Рачунарство, хардвер и архитектура/ Рачунарство, софтверско инжењерство	SCI	1,443	M21/ M21

Бр.	Назив часописа	Покретач/Издавач	ISSN	Год.	Област/области	Ранг.	Инд./Фак. Индекс	Кат.
40.	IEEE Security & Privacy Magazine	Institute of Electrical and Electronics Engineers	1540-7993	2003	Рачунарство, информациони системи	SCI	0,731	M23

Национални часописи

Бр.	Назив часописа (држава)	Покретач/Издавач	ISSN	Год.	Област/области	Ранг.	Инд./Фак. Индекс	Кат.
1.	Journal of Intelligence History (Nemačka)	International Intelligence History Association (Würzburg) <i>Taylor and Francis</i>	1616-1262	2001	Студије одбране, међународни односи, међународна безбедност, војне и стратегијске студије, студије безбедности	-	-	-
2.	The International Journal of Intelligence, Security, and Public Affairs (Španija) (Španija, nastavak časopisa Inteligencia y Seguridad: Revista de Análisis y Prospectiva)	Rey Juan Carlos University (Madrid) <i>Taylor and Francis</i>	2380-0992	2016 (2006)		-	-	-
3.	European Journal of Intelligence Studies (Belgija/Holandija)	-	1382-5577	2007		-	-	-
4.	Romanian Intelligence Studies Review (Rumunija)	National Institute for Intelligence Studies	2067-3353	2009	Студије политике	-	-	-
5.	The International Journal of Intelligence Ethics (SAD)	University of Florida, Levin College of Law	2151-2868	2010		-	-	-
6.	Journal of Mediterranean and Balkan Intelligence (Grčka)	Research Institute for European and American Studies	2241-4991	2013	Обавештајни рад, тероризам, геополитика, међународни односи	-	-	-
7.	Journal of European and American Intelligence Studies (Grčka, nastavak JMBI časopisa)	Research Institute for European and American Studies	2585-383X	2018	Обавештајни рад, тероризам, геополитика, међународни односи	-	-	-
8.	Journal of Policing, Intelligence & Counter Terrorism (Australija)	Centre for Policing, Intelligence and Counter Terrorism (Macquarie University, Sydney) <i>Routledge</i>	1833-5330	2006		-	-	-
9.	Journal of Strategic Security (SAD)	Henley-Putnam University/ University of South Florida Libraries/International Association of Intelligence Education	1944-0464	2008	Студије одбране и безбедности, јавна политика, друштвене и бихејвиоралне науке, право	-	-	-

Бр.	Назив часописа (држава)	Покретач/Издавач	ISSN	Год.	Област/области	Ранг.	Инд./Фак. Индекс	Кат.
		<i>Henley-Putnam University Press</i>			националне безбедности, безбедносна анализа			
10.	Conflict, Security & Development (Ujedinjeno Kraljevstvo)	Conflict, Security & Development Group (King's College, London) <i>Routledge</i>	1467-8802	2001		-	-	-
11.	Journal for Intelligence, Propaganda and Security Studies (Austrija)	Austrian Center for Intelligence, Propaganda & Security Studies	1994-4101	2007		-	-	-
12.	Journal of Global Intelligence & Policy	Intellectbase International Consortium	1942-8189	2010		-	-	-

Остали часописи

Бр.	Назив часописа	Издавач	ISSN	Год.	Област	Ранг.	Инд./Фак. Индекс	Кат.
1.	Studies in Intelligence	Central Intelligence Agency	-	1955	Обавештајни рад	-	-	-
2.	American Intelligence Journal	National Military Intelligence Association	-	1977	Обавештајни рад	-	-	-
3.	The Intelligencer: Journal of U.S. Intelligence Studies	Association of Former Intelligence Officers	-	1995	Обавештајни рад	-	-	-

Прилог 2.1 Списак анализираних чланака из часописа *Studies in Intelligence* са додељеним шифрама (1955-2000)

Шифра	Библиографски подаци	Кључне речи	ЛИНК
1963Soviet	Moore Jr, D.W. (1963). Open Sources on Soviet Military Affairs. <i>Studies in Intelligence</i> , 7(3), 101-108.	open sources, periodicals, newspapers, books, pamphlets, broadcasts, press transmissions	https://www.cia.gov/readingroom/document/0000608367
1969Exploitation	Croom, H.L. (1969). The Exploitation of Foreign Open Sources. <i>Studies in Intelligence</i> , 13(3), 129-136.	open sources, press, radio, journals, newspapers, magazines, books, broadcasts	https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp78t03194a000300010007-5
1981Eighties	Colby, W.E. (1981). Intelligence in the 1980s. <i>Studies in Intelligence</i> , 25(2), 29-39.	open knowledge, information age, information management, information technology	https://catalog.archives.gov/id/7283089
1991Nineties	Gries, D.D. (1991). Intelligence in the 1990s. <i>Studies in Intelligence</i> , 35(1), 5-11.	collection of unclassified information, computers, analysis, analyst training	https://catalog.archives.gov/id/7283324

Прилог 2.2 Списак анализираних чланака из часописа *Studies in Intelligence* са додељеним шифрама (2001-2021)

Шифра	Библиографски подаци	Кључне речи	ЛИНК
2001OSINT	Lowenthal, M.M. (2001). OSINT: The State of the Art, the Artless State. <i>Studies in Intelligence</i> , 45(3).	OSINT, open source intelligence	http://www.foia.cia.gov/sites/default/files/DOC_0006122548.pdf
2004Sailing	Mercado, S.C. (2004). Sailing the Sea of OSINT in the Information Age. <i>Studies in Intelligence</i> , 48(3).	OSINT, open source intelligence	https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA525400.pdf
2005Distinction	Mercado, S.C. (2005). Reexamining the Distinction between Open Information and Secrets. <i>Studies in Intelligence</i> , 49(2).	open information, open sources	https://www.cia.gov/resources/csi/studies-in-intelligence/volume-49-no-2/reexamining-the-distinction-between-open-information-and-secrets/
2005NGOs	Laipson, E.B. (2005). Can the USG and NGOs do More? <i>Studies in Intelligence</i> , 49(4).	analysis, analysts, new sources of information, all-sources	https://www.cia.gov/resources/csi/studies-in-intelligence/volume-49-no-4/can-the-usg-and-ngos-do-more/
2007Strategic	Heidenrich, J.G. (2007). The Intelligence Community's Neglect of Strategic Intelligence. <i>Studies in Intelligence</i> , 51(2).	open source intelligence	https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA498042.pdf#page=20
2007Paradigm	George, R.Z. (2007). Meeting 21 st Century Transnational Challenges: Building a Global Intelligence Paradigm. <i>Studies in Intelligence</i> , 51(3).	open source intelligence	https://www.cia.gov/resources/csi/studies-in-intelligence/volume-51-no-3/building-a-global-intelligence-paradigm/
2015Global	Kringen, J.A. (2015). Rethinking the Concept of Global Coverage in the US Intelligence Community. <i>Studies in Intelligence</i> , 59(3), 1-10.	open source information, open source enterprise, OSINT, social media data sets, big data analytics	https://www.cia.gov/resources/csi/studies-in-intelligence/volume-59-no-3/rethinking-the-concept-of-global-coverage-in-the-us-intelligence-community/

Шифра	Библиографски подаци	Кључне речи	ЛИНК
2015Robots	Yeh, P.F. (2015). The Case for Using Robots in Intelligence Analysis. <i>Studies in Intelligence</i> , 59(4), 1-8.	open source indicators, automated analysis, big data, real-time data, social media analytics	https://www.cia.gov/resources/csi/studies-in-intelligence/volume-59-no-4/the-case-for-using-robots-in-intelligence-analysis/
2017Energy	Shaffer, B. (2017). A Guide to the Application of Energy Data for Intelligence Analysis. <i>Studies in Intelligence</i> , 61(4), 43-52.	energy data, open sources, openly published	https://www.cia.gov/resources/csi/studies-in-intelligence/volume-61-no-4/a-guide-to-the-application-of-energy-data-for-intelligence-analysis/
2019Future	Gartin, J.W. (2019). The Future of Analysis. <i>Studies in Intelligence</i> , 63(2), 1-5.	knowledge work, intelligence analysis, new technologies, social media, new sources of information	https://www.cia.gov/resources/csi/studies-in-intelligence/volume-63-no-2/future-of-analysis/
2021SABLESPEAR	Dudley, C.A. (2021). Lessons from SABLE SPEAR: The Application of an Artificial Intelligence Methodology in the Business of Intelligence. <i>Studies in Intelligence</i> , 65(1), 7-14.	open-source domain, intelligence analysis, artificial intelligence methodology	https://www.cia.gov/resources/csi/studies-in-intelligence/volume-65-no-1-march-2021/lessons-from-sable-spear-the-application-of-an-artificial-intelligence-methodology-in-the-business-of-intelligence/
2021English	Mercado, S.C. (2021). Going Beyond English to Better See the World. <i>Studies in Intelligence</i> , 65(1), 21-26.	open sources, media analysis, news, scientific literature	https://www.cia.gov/resources/csi/studies-in-intelligence/volume-65-no-1-march-2021/commentary-going-beyond-english-to-better-see-the-world/

Прилог 3. Преглед OSINT алата и техника¹

OSINT алати и технике

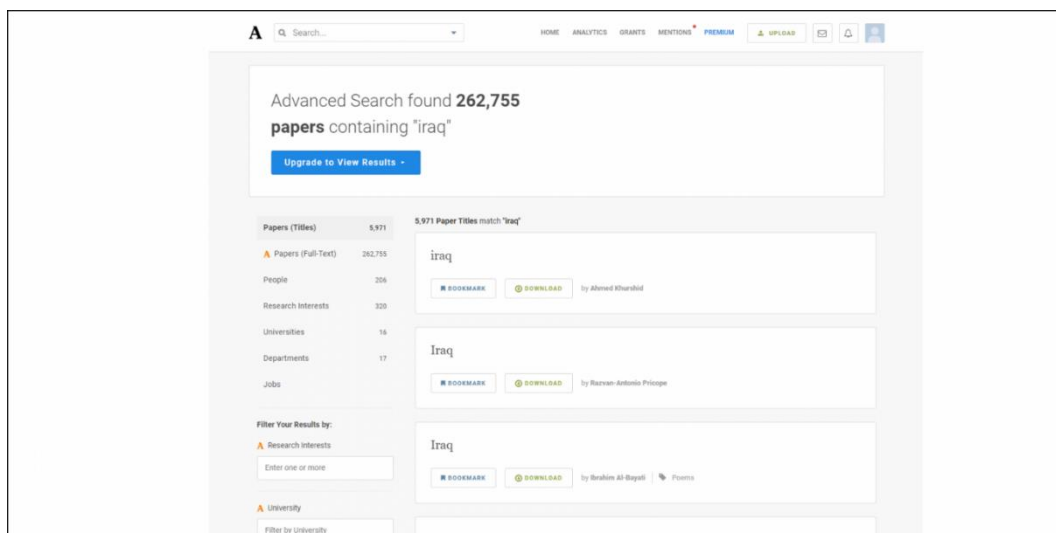
Преглед алата и техника за OSINT који је дала компанија *Intelligence Fusion* пружа преглед најкоришћенијих OSINT алата, техника, ресурса и веб-сајтова доступних онлајн за сваки део процеса прикупљања информација. Од истраживања литературе па до организовања OSINT истраживања и извлачења најбољег од доступних претраживача, *Intelligence Fusion* је креирао исцрпну листу алата за отворене изворе података.

Овај одабрани преглед OSINT алата и техника организован је према следећим категоријама:

1. Најбољи OSINT веб сајтови за преглед литературе;
2. OSINT технике за организацију мисли;
3. Аутоматска обавештења/упозорења уз OSINT алате;
4. OSINT алати за друштвене мреже;
5. OSINT технике: извлачење најбољег из претраживача;
6. Платформе и командне табле за отворене изворе података;
7. OSINT веб сајтови за интернет вести;
8. Остали корисни OSINT алати.

Најбољи OSINT веб сајтови за преглед литературе

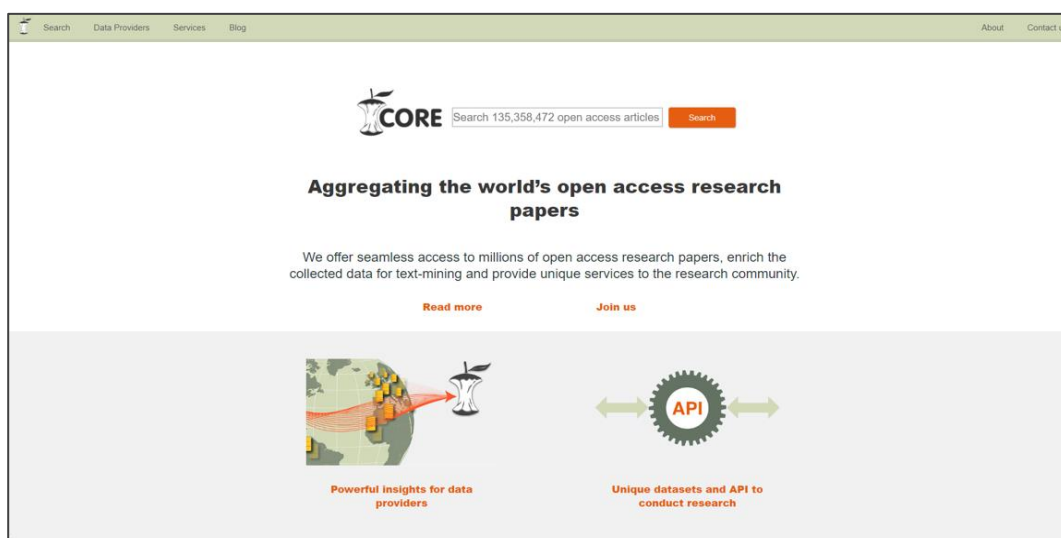
[1. academia.edu](http://1.academia.edu)

Академија (*Academia.edu*) је друштвена мрежа и платформа која служи за дељење научних и стручних радова, праћење њиховог утицаја, као и праћење резултата истраживања у одређеној области. Тренутно садржи преко 21 милион публикација. Напомена: поред *Academia.edu* постоји још једна друштвена мрежа за академску заједницу, *ResearchGate*, која функционише по истом принципу.

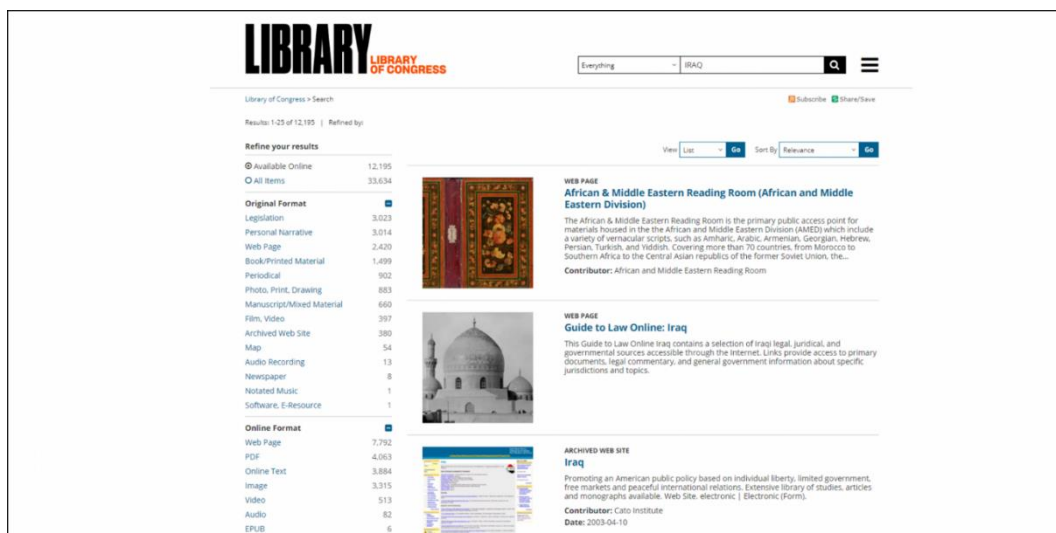
¹ Извор: Brown, L. (2018). *The Best Open Source Intelligence (OSINT) Tools and Techniques*. Durham: Intelligence Fusion Limited, доступно на: <https://www.intelligencefusion.co.uk/blog/the-best-open-source-intelligence-osint-tools-and-techniques> (приступљено 13. августа 2021. године). Овај преглед, односно описи алата су допуњени корисним информацијама тамо где је то било потребно.

2. CORE (COnnecting REpositories)

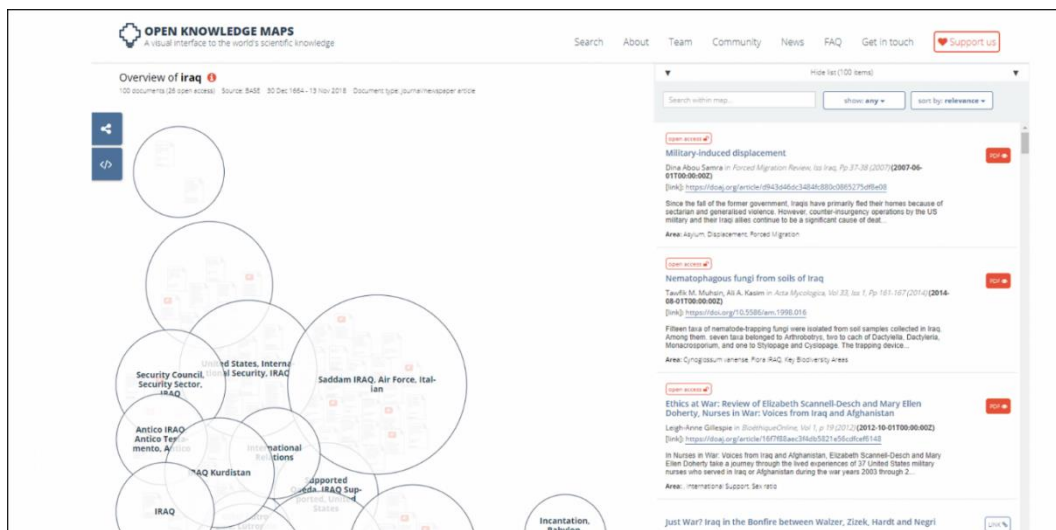
Кор (*CORE*) промовише бесплатан и неограничен приступ резултатима истраживања из репозиторијума и часописа широм света. У питању је агрегатор научних резултата из националних репозиторијума и часописа (Open Access). Јавност може да претражује колекцију од преко 207 милиона похрањених резултата истраживања из 11.000 различитих извора, који се могу бесплатно преузети. Такође нуде алате за приступ њиховој бази података, за синхронизацију и за заобилазни приступ научним радовима ИТД.

3. Library of Congress

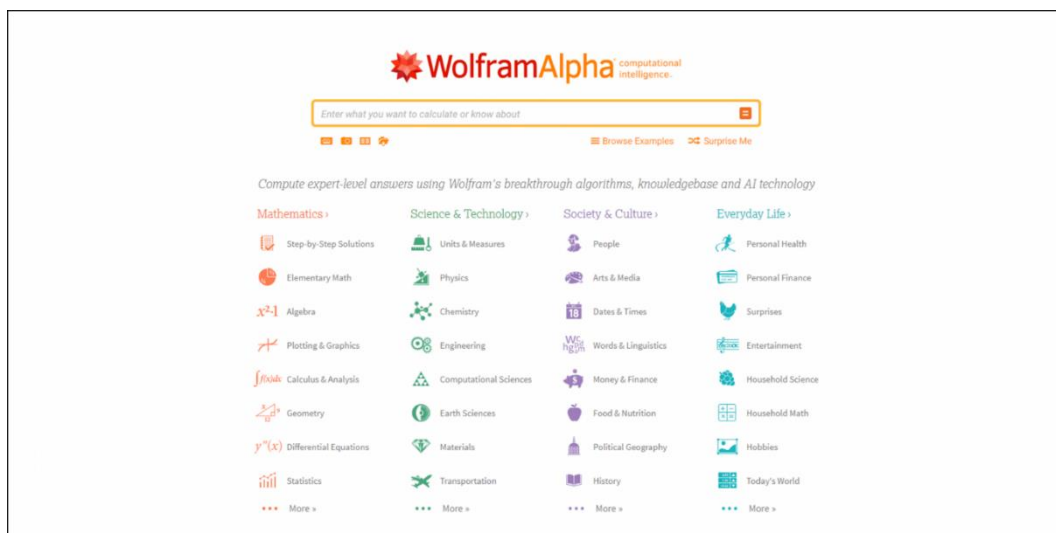
Конгресна библиотека (*The Library of Congress*) је највећа библиотека на свету, са милионима књига, снимака, фотографија, новинских чланака, географских карата и рукописа у својој колекцији. Портал Конгресне библиотеке може се претраживати преко каталога, преко одабира једне од дигиталних колекција или класичном претрагом жељених појмова и израза. Један је од најчешће коришћених полазних извора за истраживања.

4. Open Knowledge Maps

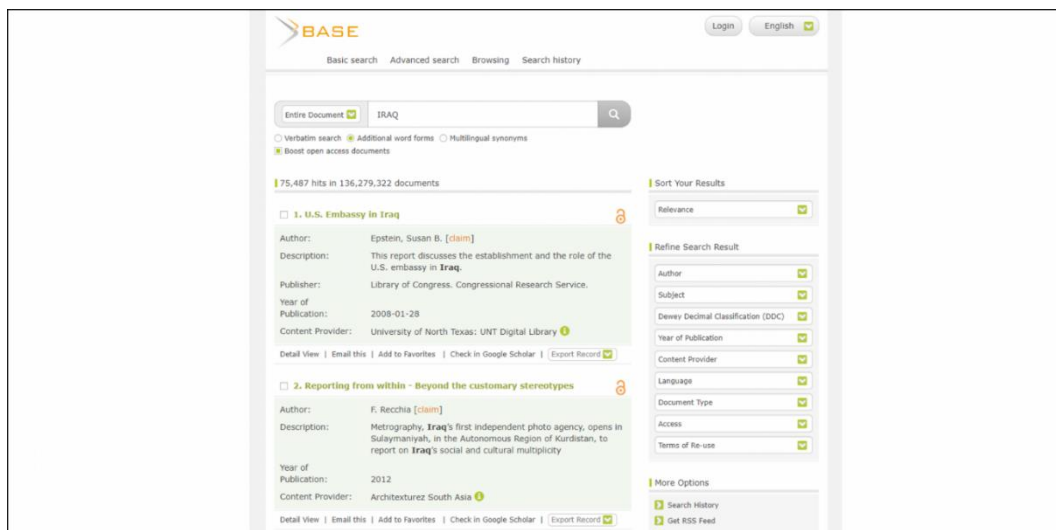
Мапе отвореног знања (*Open Knowledge Maps*) пружају актуелни преглед научних резултата за претраживани термин или израз. Пружају преглед резултата према тематским целинама у склопу интерактивног интерфејса (тзв. мапе знања), и такође нуде научне резултате у отвореном приступу (Open Access). Овај портал знатно олакшава фокусирање резултата претраге на конкретне потцелине преко груписања више резултата на основу заједничке теме коју покривају. За потребе OSINT истраживања могу да буду од помоћи код прегледа литературе из одређене области.

5. WolframAlpha

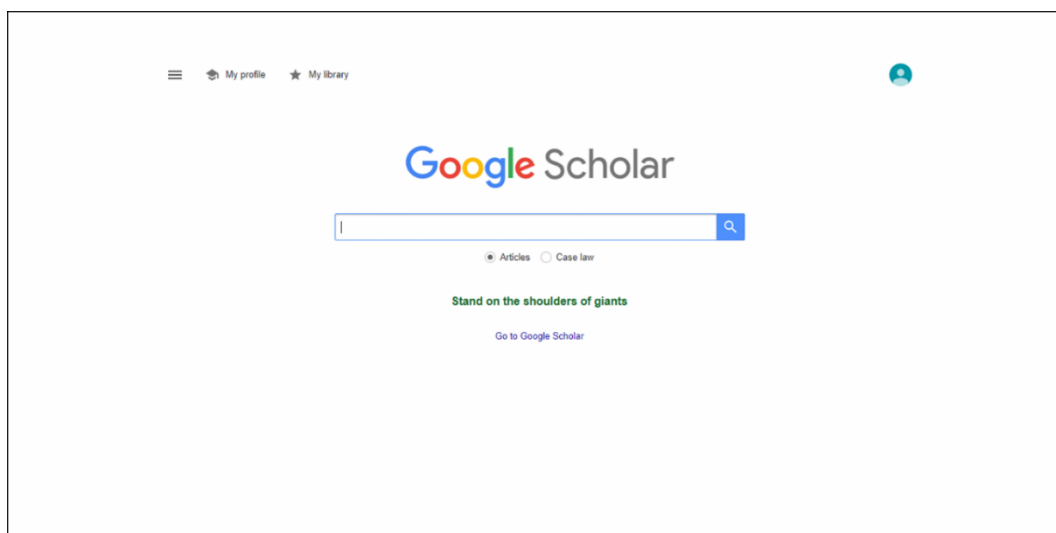
Волфрам Алфа (*WolframAlpha*) је онлајн услуга која директно одговара на упите кроз проналажење одговора у спољним изворима организованих података, за разлику од претраживача који пружа списак докумената и веб сајтова који не морају да садрже одговор који се тражи. Заснован је на вештачкој интелигенцији, односно алгоритмима који претражују видљиви интернет за најбољим одговорима на питања. Пружа могућност претраживања преко неколико категорија (математика, наука и технологија, друштво и култура, свакодневни живот). Идеална примена у OSINT истраживањима могла би да се односи на статистичке податке о другим државама, конфликтима и слично.

6. BASE

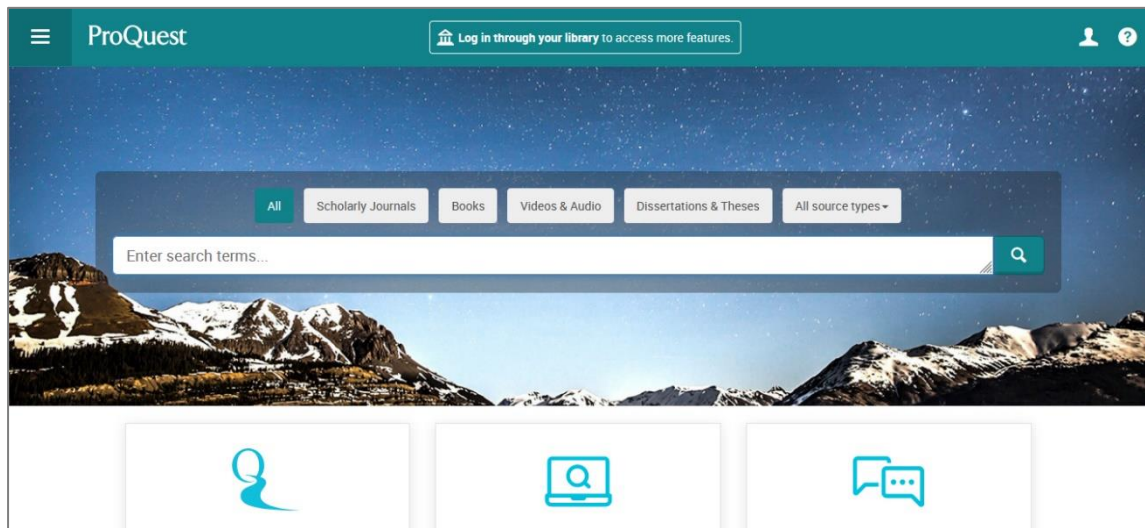
Бејс (BASE) је један од светски најобимнијих претраживача специјализован за академске веб ресурсе. BASE пружа више од 300 милиона докумената из више од 10.000 извора. Око 60% индексираних докумената може да се чита бесплатно (Open Access). Портал индексира метаподатке свих доступних академских извора – часописа, институционалних репозиторијума, дигиталних колекција и сл. Пружа могућност напредне претраге научних резултата према више критеријума (наслов рада, име аутора, DOI број, тип резултата, лиценца за приступ итд).

7. Google Scholar

Гугл Академик (*Google Scholar*) је бесплатни веб претраживач, односно сервис који индексира целокупне текстове или метаподатке из академске литературе кроз низ издавачких формата и дисциплина. Нуди посебну погодност око филтрирања података, односно могуће је сужавати добијене резултате на основу датума објављивања, на основу релевантности (цитираности), на основу врсте резултата (чланак, књига итд), те нуди приступ повезаним резултатима на основу цитираности или повезаности тема између њих. Такође нуди могућност генерисања назива референци у више цитатних стилова.

8. ProQuest

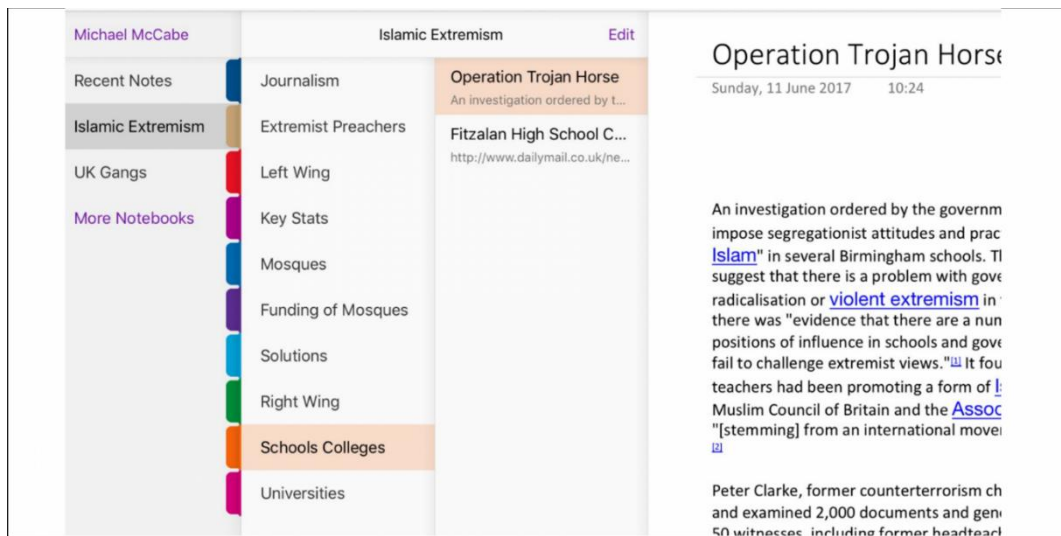

ProQuest jeste kompanija koja se bavi informacionim sadržajima sa sedištem u En Arboru, Mичиген (САД), а коју је 1938. године основао Јуџин В. Пауер (*Eugene B. Power*) под називом Универзитетски микрофилмови. ProQuest је познат по својим апликацијама и информacionим услугама за библиотеке, приступ дисертацијама, мастер тезама, електронским књигама, новинама, периодици, историјским збиркама, државним архивама, културним архивама и другим агрегираним базама података. Овај садржај је процењен на око 125 милијарди дигиталних страница, и обично му се приступа преко библиотечких интернет приступа. Ту су укључени и алати за проналажење и управљање цитатима, као и платформе које омогућавају корисницима библиотеке да претражују, управљају, користе и међусобно деле истраживања.²

² <https://www.privco.com/company/proquest-company>

OSINT технике за организацију мисли

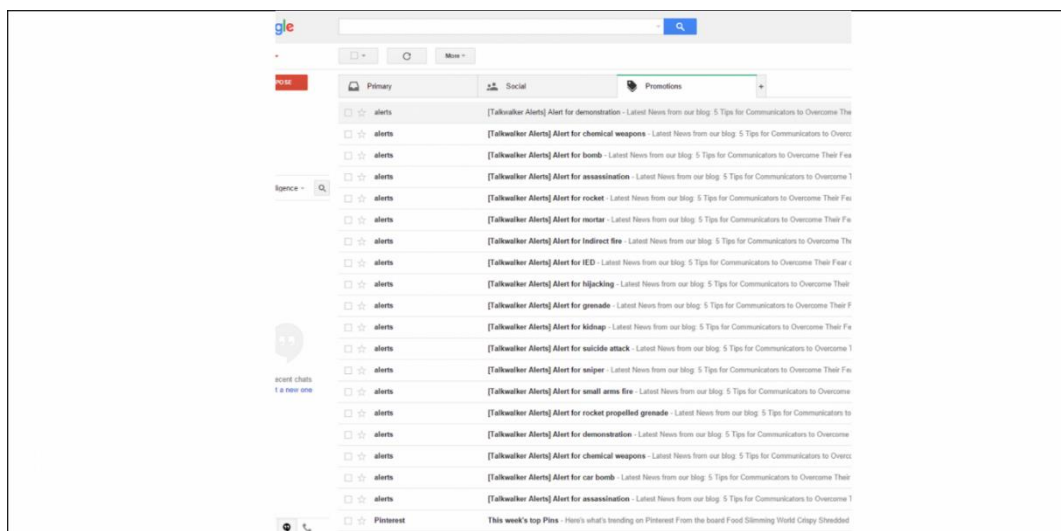
1. Microsoft OneNote

Microsoft OneNote, онлајн дигитална бележница је систем за организацију прикупљених информација с могућношћу вишекорисничког рада. Прикупља корисне белешке, цртеже, снимке екрана, као и аудиокоментаре и омогућава OSINT ресурсима да се брзо и лако деле онлајн између осталих корисника. Белешке могу да се организују кроз одељке и странице и могуће их је кориговати, обележавати и делити с другима.

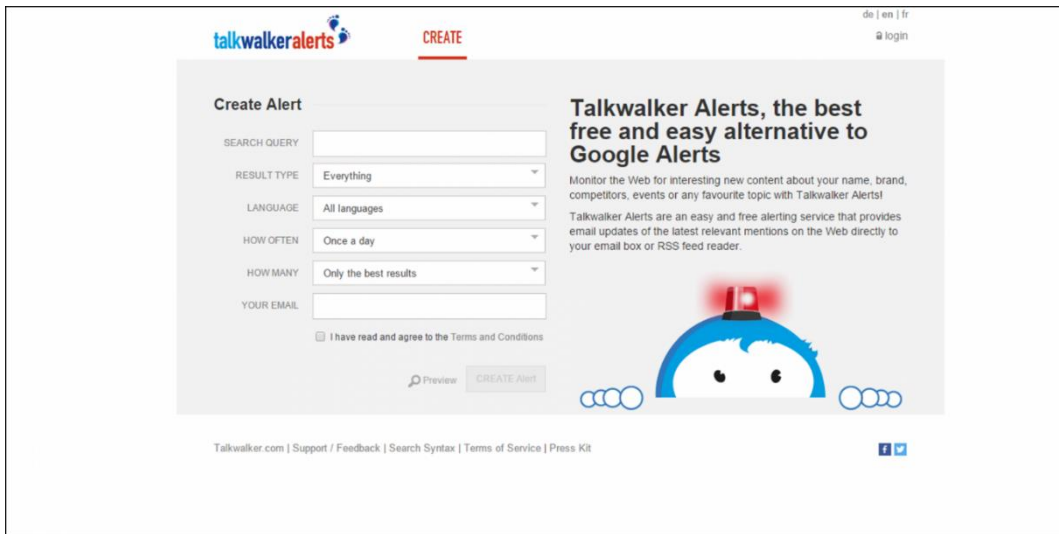
Аутоматска обавештења/упозорења уз OSINT алате

1. Google Alerts

Google Alerts је услуга која служи за детекцију и обавештавање да је дошло до промене садржаја и у том смислу може послужити као алат за отворене изворе података. Сервис шаље аутоматски имејл онда кад пронађе нове резултате који се подударају са специфичним терминима који су унапред задати. Ова услуга може се користити и код другог Гугл сервиса, Гугл Академика.

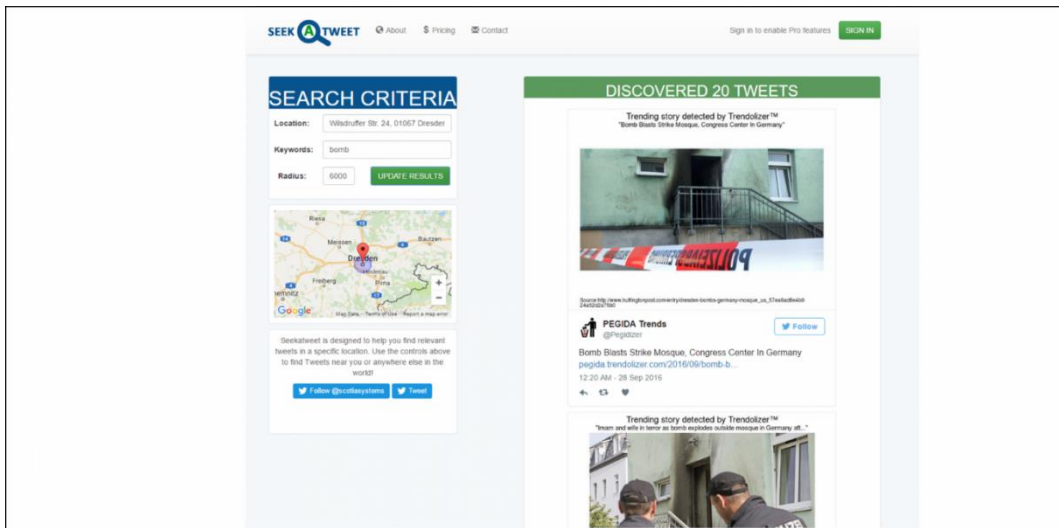
2. Talkwalker Alerts

Talkwalker je alternativni, besplatni sistem obavешtaavanja pored Google Alerts koji nudi viši nivo podšavanja obavешteņa i notifikacija. Talkwalker takođe može da prati društvene mreže, tj. da prati spomiņaње специфичног појма или израза који корисник жели да прати. Такође нуди могућност прецизирања претраге уз неке основне операторе и одабире различитих категорија.

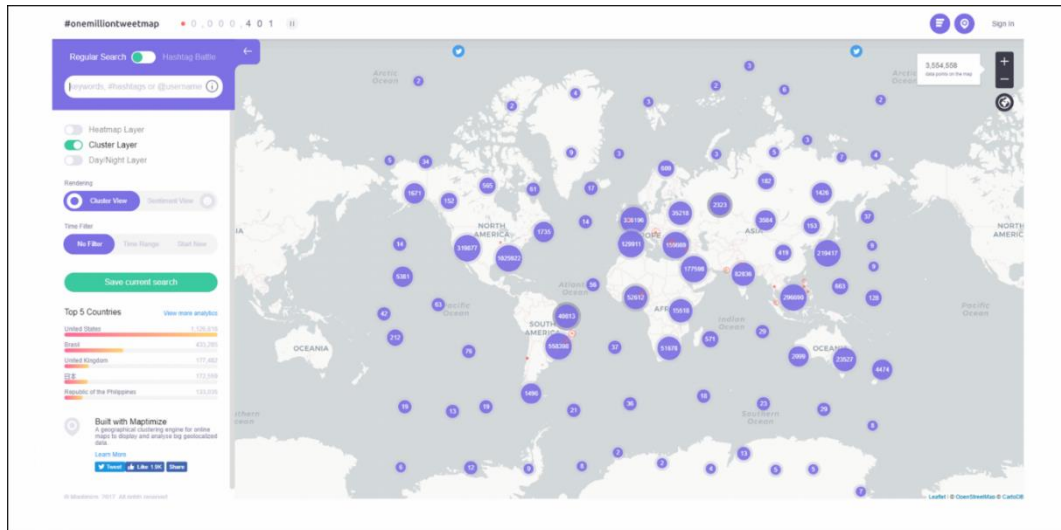
OSINT алати за друштвене мреже

1. Seek A Tweet

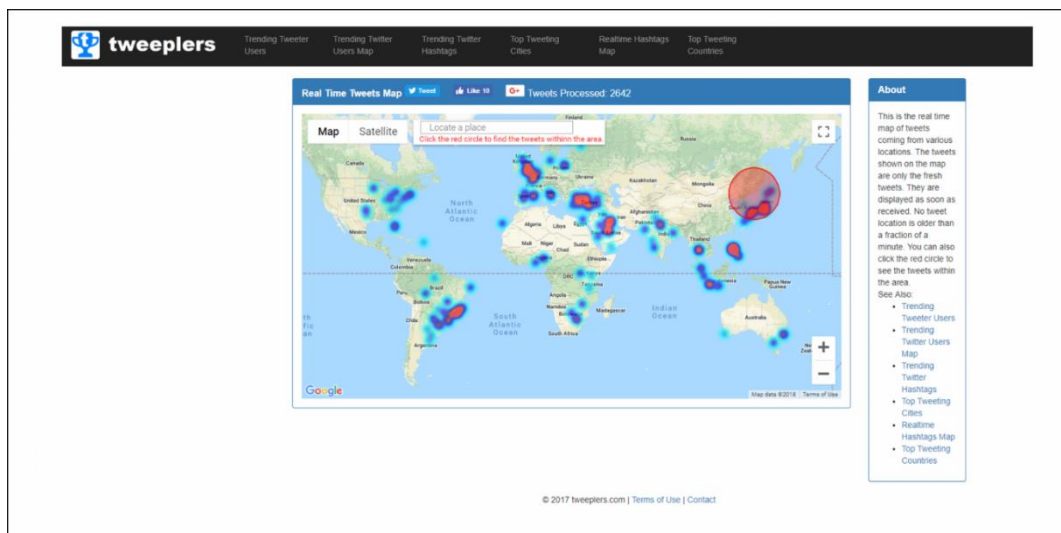
Seek a Tweet je dizajniран тако да помаже у проналажењу релевантних твитова који су објављени на специфичној географској локацији. Може се користити опција прилагођеног филтрирања као OSINT алат за проналажење твитова у непосредној близини или на било којој локацији у свету. Кад је у питању примена у обавештајном раду, омогућава праћење активности на твитеру у удаљеним деловима света који су у датом тренутку од интереса за обавештајну службу.

2. One Million Tweet Map

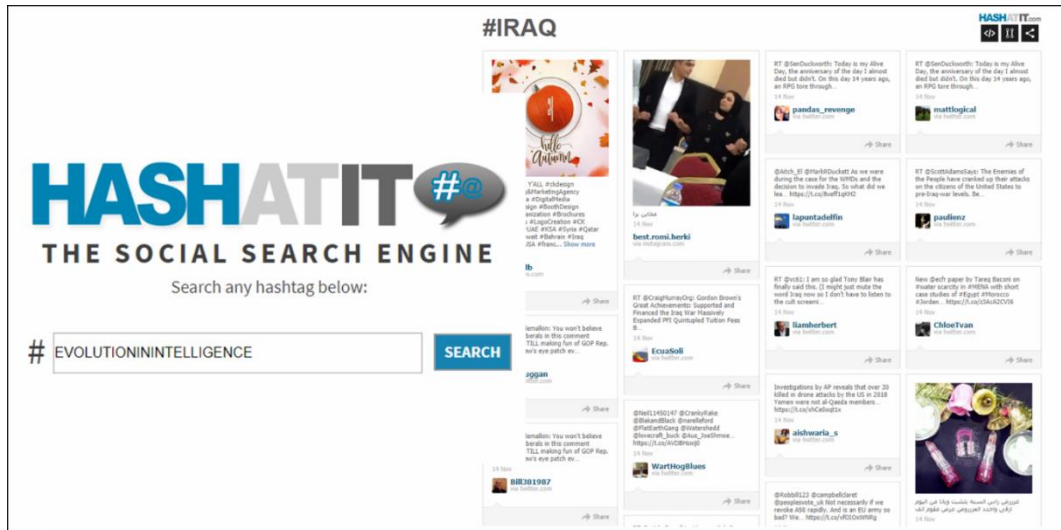
The One Million Tweet Map је alat за друштвену мрежу твитер који може да се искористи за визуелизацију твитова и обједињавање података с твитера на географским картама (геолоцирање). Може бити користан за спровођење OSINT истраживања у реалном времену. Такође мери сентимент објављених твитова у реалном времену и могућност прегледа објављених твитова на појединачној геолокацији за период од 24 сата уназад. Подаци се аутоматски ажурирају на неколико секунди и постоји могућност преузимања тренутних података за конкретан кластер на датој геолокацији.

3. Tweepers

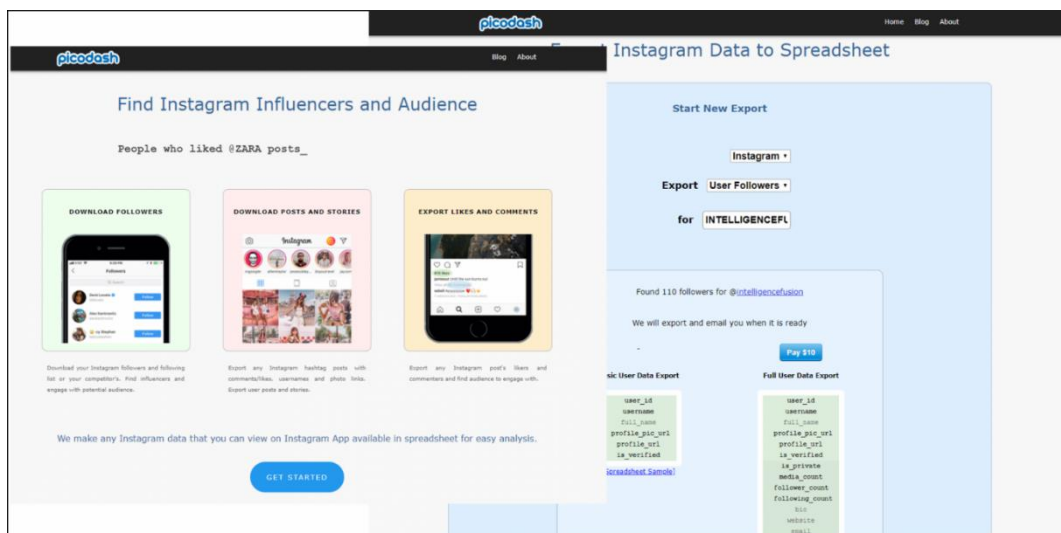
Tweepers је мапа твитова у реалном времену који долазе с различитих локација. Твитови који су приказани на мапи су искључиво актуелни твитови. Они се приказују непосредно након њиховог објављивања. Ниједна приказана локација објављеног твита није старија од једног минута. OSINT потенцијал лежи у чињеници да је преко ове мапе могуће утврдити да је у одређеном делу света дошло до неког догађаја који би био од интереса за обавештајни рад (терористички напад нпр), односно овај alat обезбеђује рано упозоравање на конкретни безбедносни догађај.

4. Hashatit.com

Hashatit.com је претраживач ознака или тагова на друштвеним мрежама (hashtags). Омогућено је претраживање тагова на свим водећим платформама друштвених мрежа (фејсбук, твитер, јутјуб, инстаграм, пинтерест), и пружа се могућност спајања свега релевантног у оквиру конкретног OSINT истраживања на једном месту и у реалном времену. Оно што овај алат омогућава је скраћивање времена доласка до информација о конкретним догађајима на више платформи истовремено.

5. Picodash

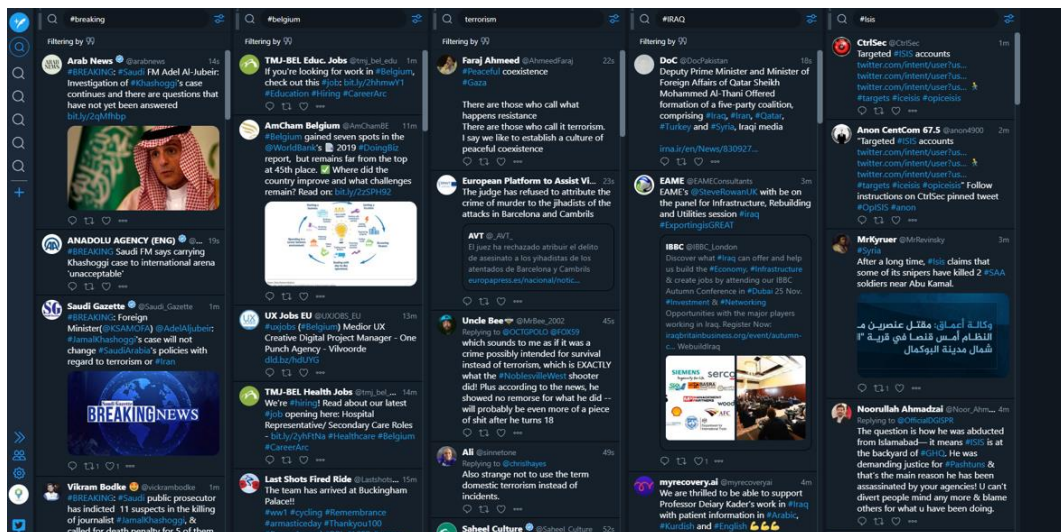
Picodash је инстаграм претраживач, односно OSINT алат који нуди услугу извлачења података о одабраним налозима или ознакама (таговима). Пружа могућност преузимања жељених података у неком од читљивих формата база података (CSV, XLS), с тим да се услуга плаћа.

6. Echosec

Echosec je komercijalna OSINT platforma koja prikuplja i analizira podatke iz хиљада različitih onlajn izvora u realnom vremenu radi podrške bezbednosnim i obavешtajnim aktivnostima. Pored obavешtajnih profesionalaca, намењена je privatnim kompanijama, novinariма, трговцима и другим заинтересованим лицима којима je битно да стално имају ажуриране информације о окружењу.

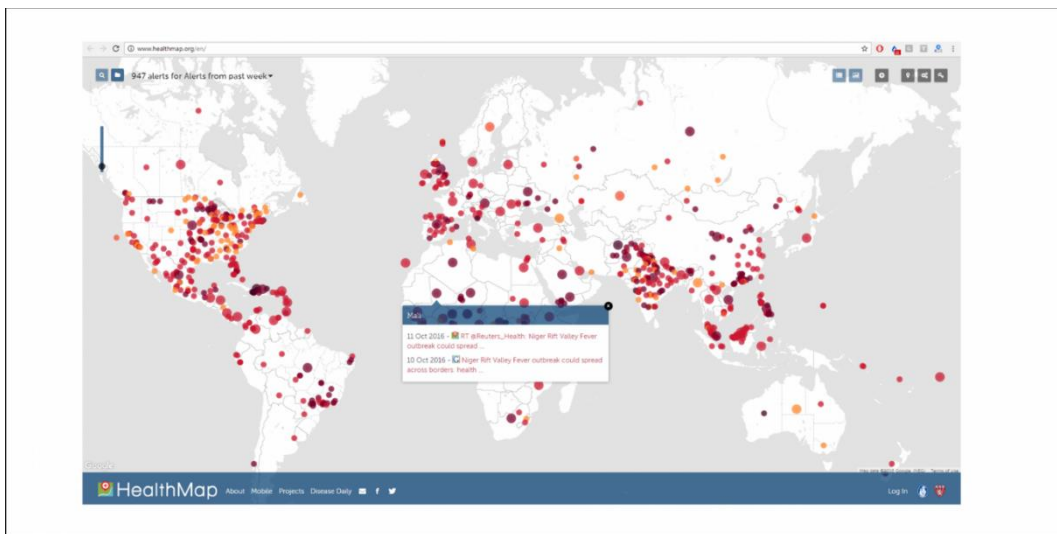
7. TweetDeck

Твитдек (*TweetDeck*) je тзв. командна табла (*dashboard*) за менаџмент твитер налогом. OSINT аналитичари могу да креирају упите који их занимају и да прате објаве на дате теме у реалном времену, у односу на прецизиране ознаке (тагове), објаве или спомињања. Приступа му се преко параметара за приступ твитер налогу и организован је на начин који омогућава праћење више извора истовремено.

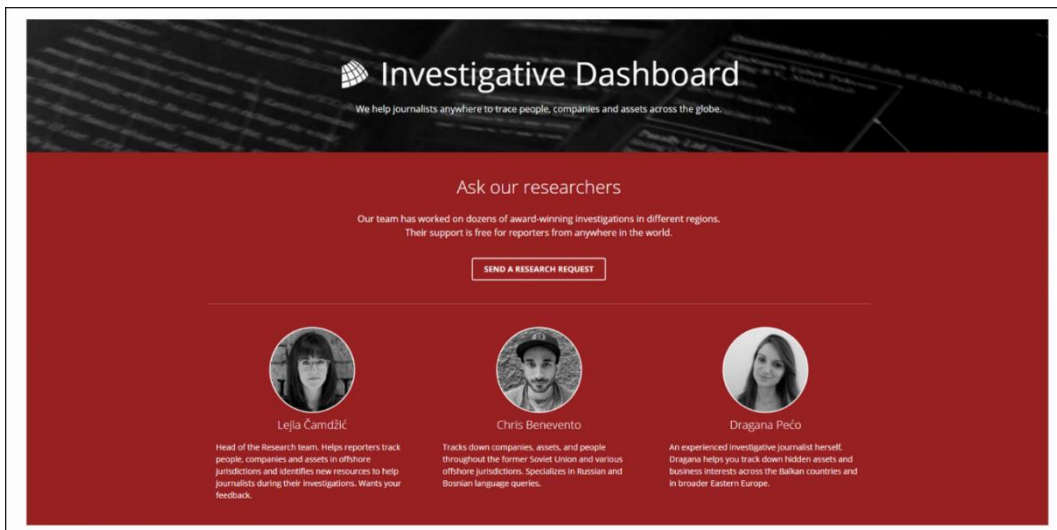
Платформе и командне табле за отворене изворе података

1. HealthMap

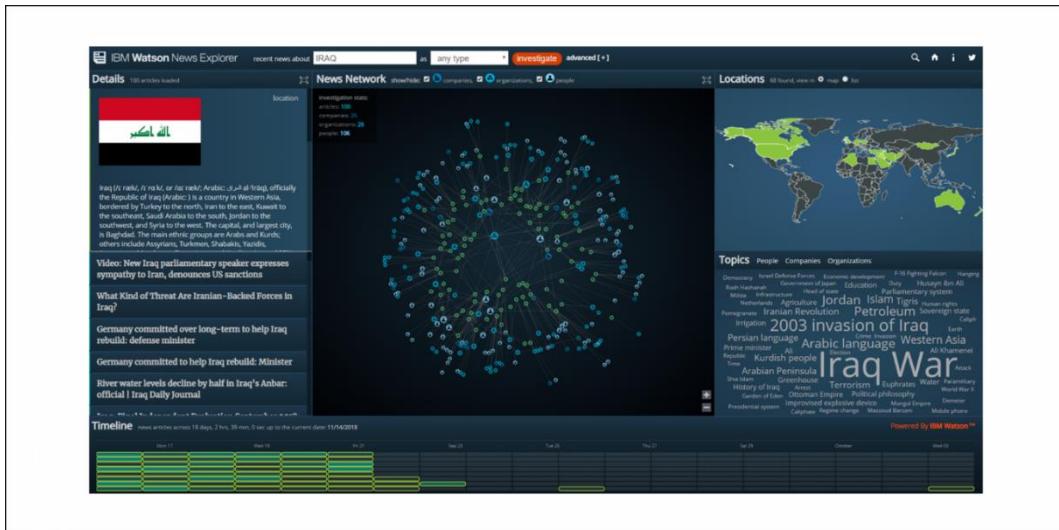
HealthMap сједињује различите изворе података ради представљања јединственог и свеобухватног погледа на тренутно глобално стање по питању заразних болести. Подаци се популишу на карти света уз адекватну визуелизацију података.

2. Investigative Database

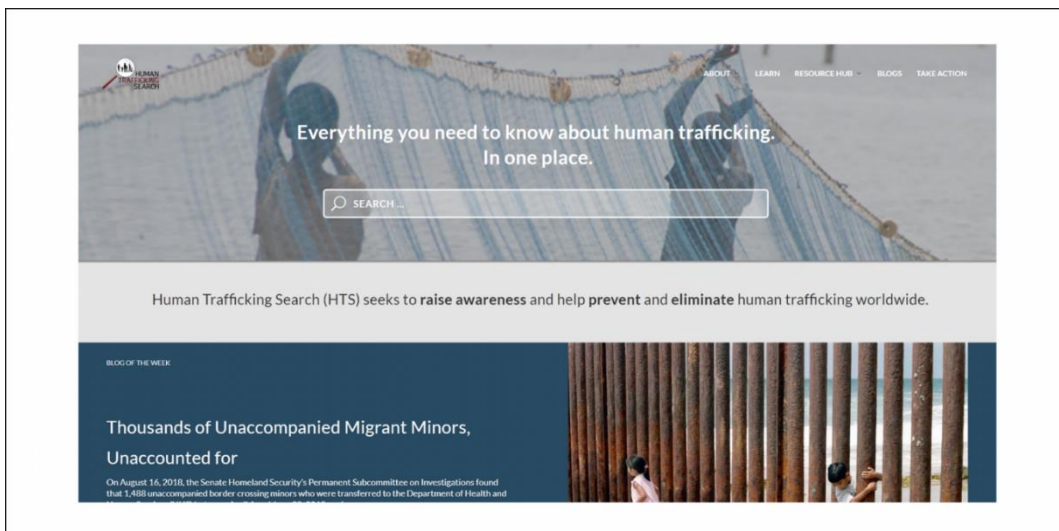
The Investigative Database је портал истраживачког новинарства који омогућава аналитичарима отворених извора података да претражују њихов глобални индекс јавних регистара за компаније, катастара и судова, као и да претражују милионе докумената и сетова података преузетих из јавних извора, добијених на основу цурења података, као и података добијених из конкретних новинарских истрага.

3. IBM Watson News Explorer

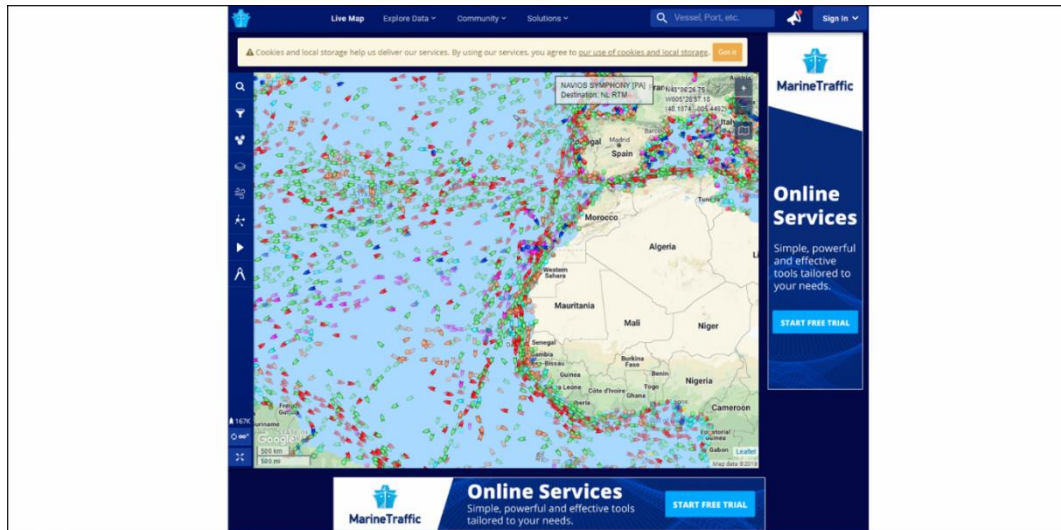
The IBM Watson News Explorer аутоматски генерише информативну мрежу вести и презентује велике количине вести у облику који је прилагођен просечном кориснику интернета.

4. Human Trafficking Search

Human Trafficking Search поседује недељни блог у којем се објављују истраживања и чува глобална база података о трговини људима и модерном ropcтву.

5. Marine Traffic

Marine Traffic је портал на којем се уживо прате бродови и погодан је за област поморског обавештајног рада. Портал надзире кретање појединачних пловила и креира базу података прикупљених из мреже обалских станица које прате пловила, уз подршку података са сателитских пријемника.

6. Iris

Iris је апликација креирана од стране Светске царинске организације која надзире отворене изворе података из области трговине и представља прикупљене информације у форми карте света и у реалном времену.

7. ICC Live Piracy Report

The screenshot shows the ICC Commercial Crime Services website. The header includes the ICC logo and the tagline "Helping business stay in business". Below the header is a navigation menu with links for Home, About Us, Courses / Training, Membership, News, and Contact Us. The main content area is titled "Live Piracy & Armed Robbery Report 2018" and contains a table of recent incidents. The table has columns for "Attack", "Type of Incident", and "Description". The sidebar on the right lists various services offered by the IMB Piracy Reporting Centre, such as "Advice to Masters", "Live Piracy Map", and "Piracy News & Figures".

Ова онлајн мапа Међународне трговинске коморе уживо прати и приказује све пиратске и оружане разбојничке инциденте пријављене Центру за извештавање о пиратским нападима (IMB Piracy Reporting Centre).

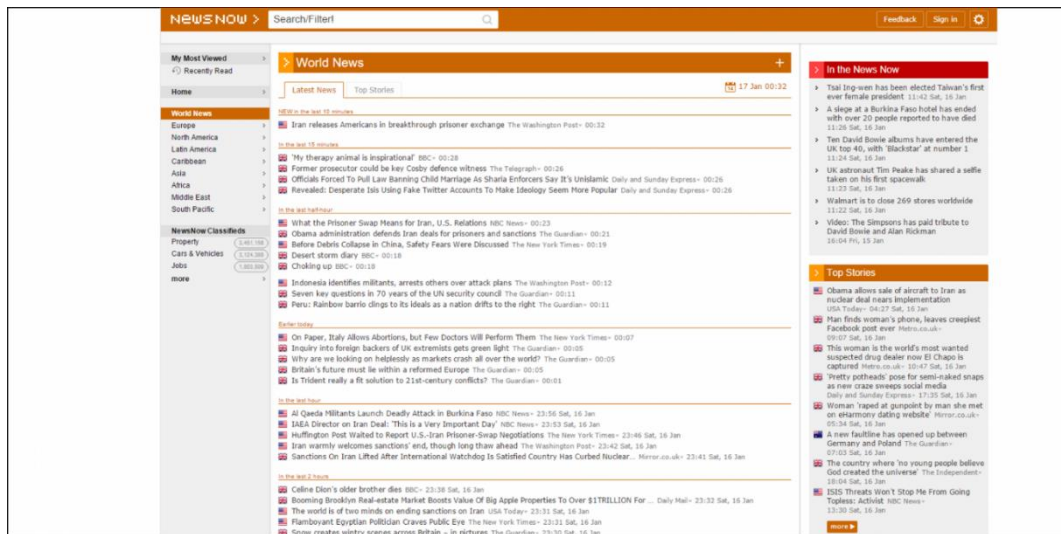
8. ACLED

The screenshot shows the ACLED website dashboard. The header includes the ACLED logo and the tagline "Bringing clarity to crisis". Below the header is a navigation menu with links for About, Dashboard, Data, Resources, Analysis, Subscribe, and Contact. The main content area is divided into three sections: "Dashboard", "Data", and "Trends". The "Dashboard" section features a world map with color-coded markers for various types of violence and protests. The "Data" section contains a line graph titled "Current Crisis" and a bar chart titled "Conflict Pulse". The "Trends" section contains a line graph titled "Anti-Civilian Remote Violence Occurrence, Associated Reported Fatalities, and Lethality".

ACLED су подаци у реалном времену који анализирају изворе везане за политичко насиље и протесте. Као OSINT алат, аналитичари и истраживачи могу користити ACLED за најновије поуздане информације о тренутним конфликтима и поремећајима у одређеним државама.

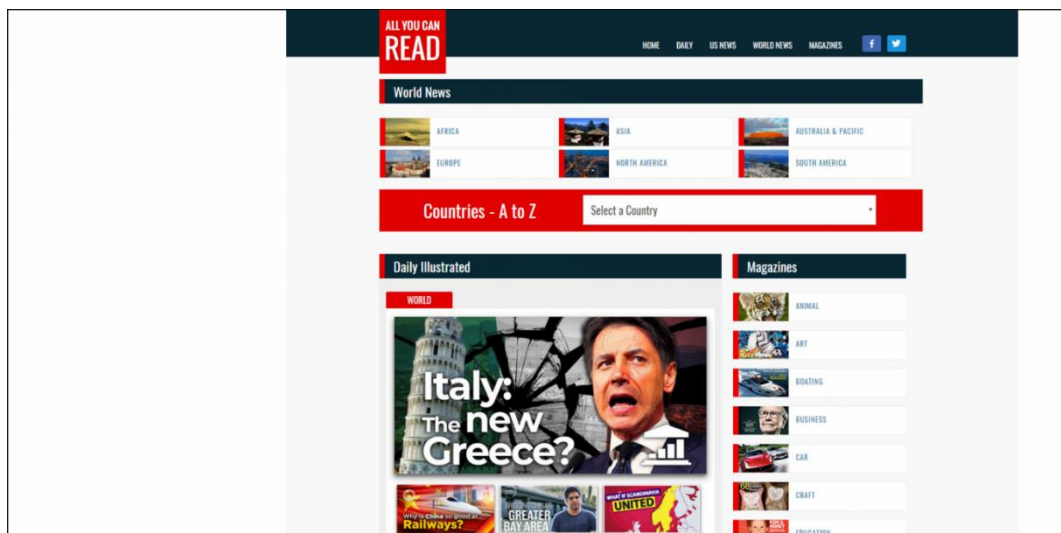
OSINT веб сајтови за интернет вести

[1. NewsNow](#)

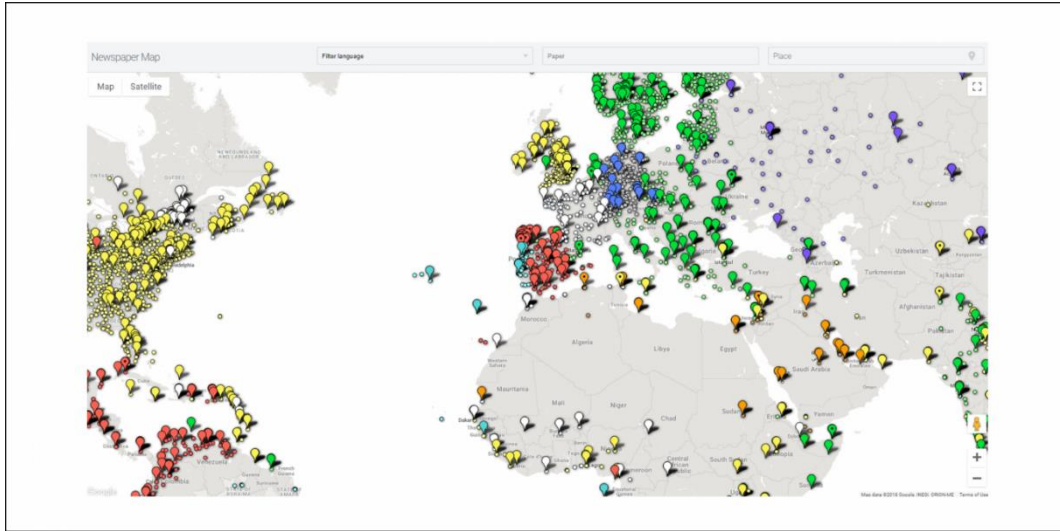
NewsNow има за циљ да postane светски најпрецизнија и најobухvatнија база globalnih vesti, и она pruža pregled najnovijih globalnih naslova o događajima širom sveta, a na osnovu velikog broja medijskih izvora.

[2. Allyoucanread.com](#)

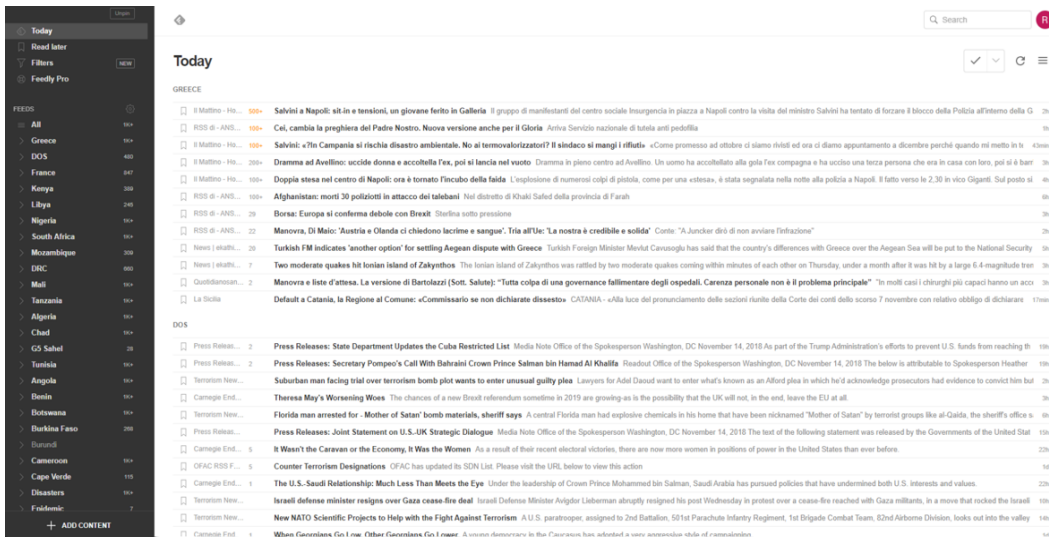
AllYouCanRead.com је највећа база podataka časopisa i vesti na Internetu, sa listinžima od oko 25.000 magazina, novina i medijskih sajtova iz celog sveta.

3. Newspaper Map

Newspaper Map је бесплатна веб апликација која помаже у проналажењу преко 10.000 светских онлајн новина, и у многим случајевима омогућава Гугл превод у једном клику.

4. Feedly

Feedly је апликација за аутоматско праћење жељених вести из разноврсних веб-сајтова, онлајн извора и медијских портала. Она омогућава прилагођавање садржаја и дељење са другим онлајн корисницима.

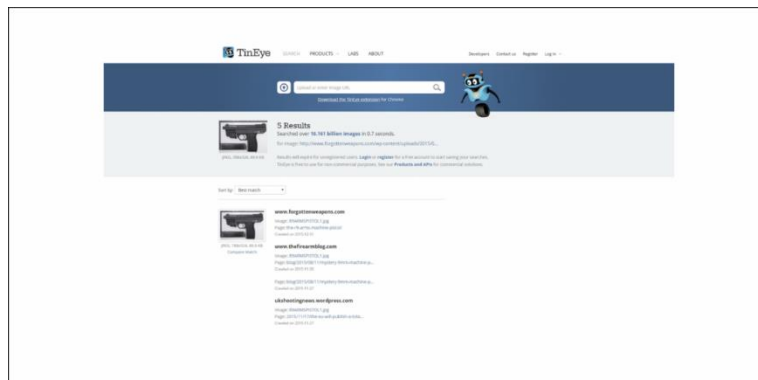
Остали корисни OSINT алати

Додатни алати који могу бити искоришћени као део OSINT истраживања налазе се испод.

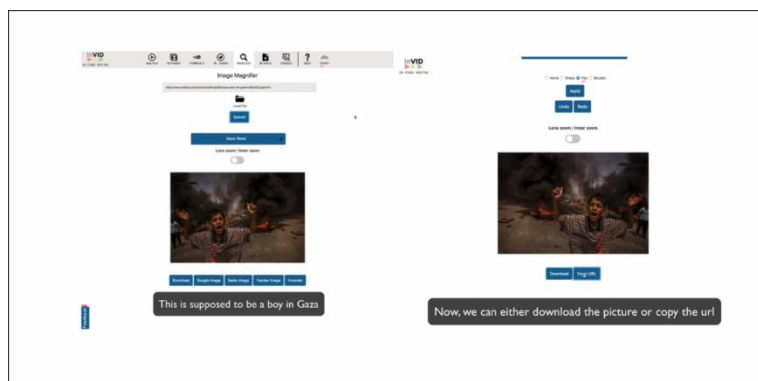
[1. IntelTechniques and Image Search](#)

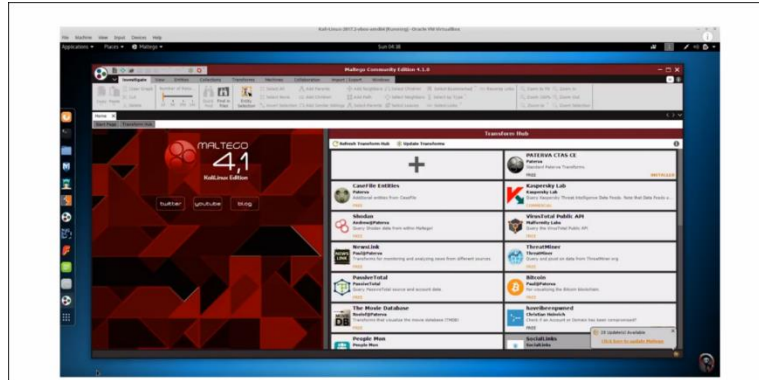
[2. Tineye](#)

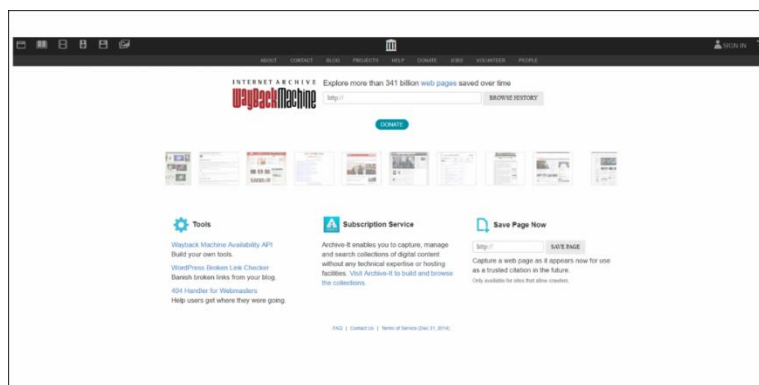
[3. Invid](#)

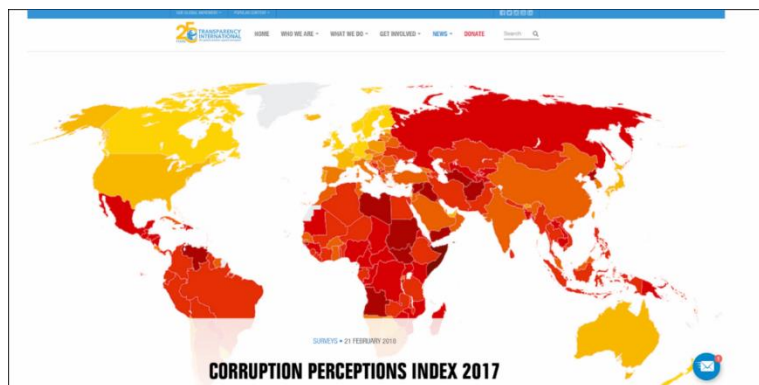
4. Maltego

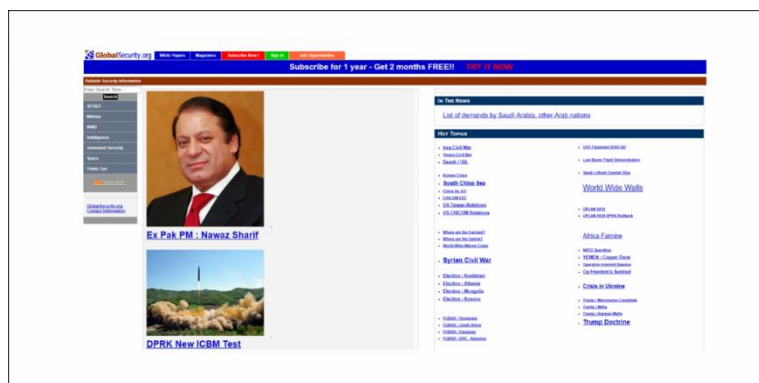
5. Way Back Machine

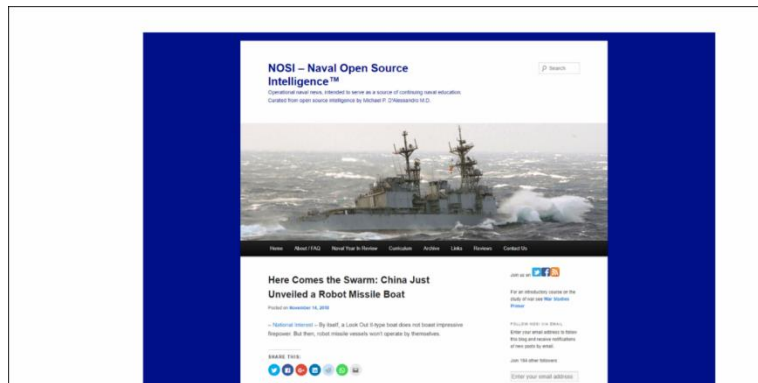
6. Transparency International

7. Globalsecurity.org

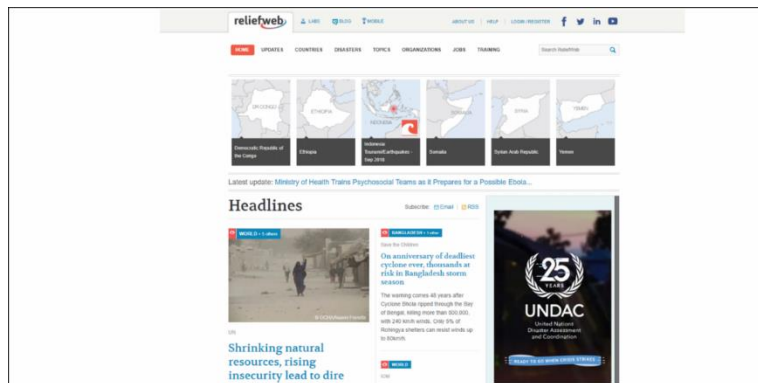
8. Naval Open Source Intelligence

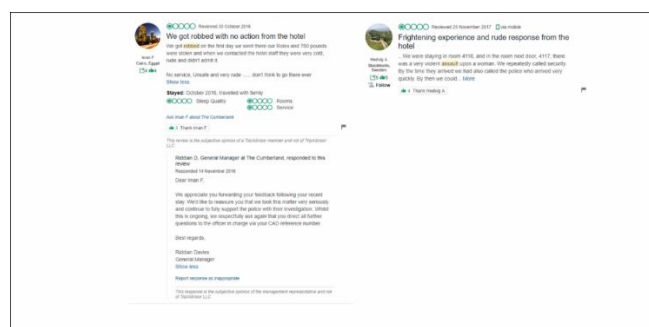
9. TerraServer

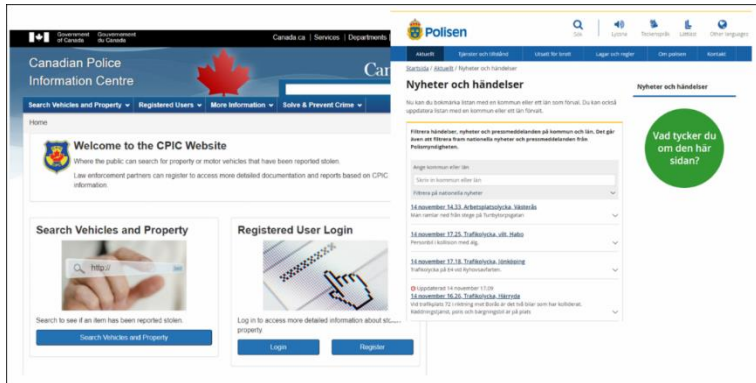
10. Relief Web

11. Tripadvisor

12. Police Sites

13. CIA Factbook

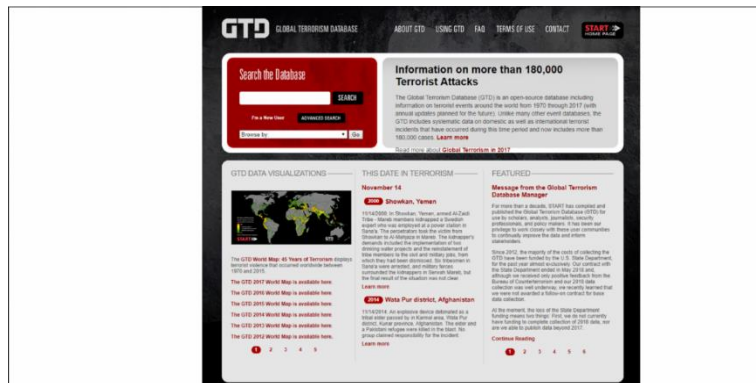
14. FBI Vault

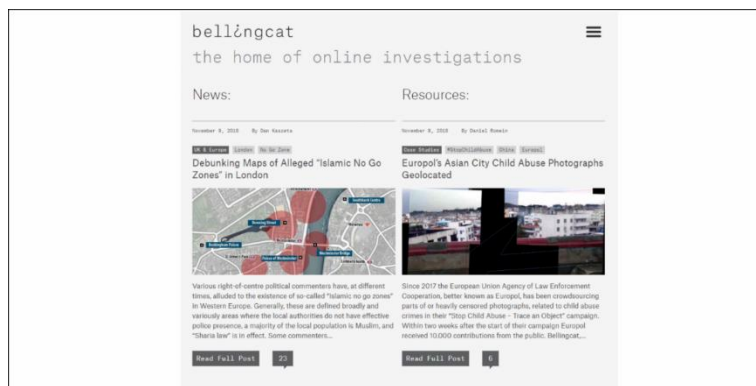
15. OSAC Report

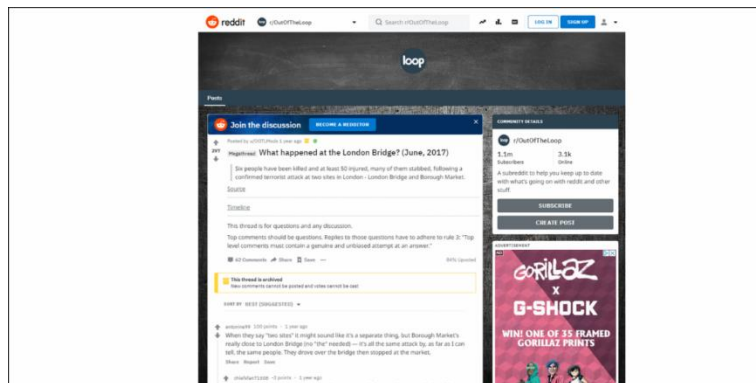
16. Global Terrorism Database

17. Bellingcat

18. Reddit

Прилог 4. Сет алата за онлајн истраживања организације Белингкет¹

OSINT Landscape јесте бесплатно доступан приручник организације Белингкет за истраживање отворених извора на мрежи, а ова организација такође реализује тродневне и петодневне радионице о могућностима истраживању из отворених извора података. Верзија која је анализирана је 5.3 верзија од 19. августа 2020. године. Списак обухвата сателитске услуге и услуге мапирања, алата за верификацију фотографија и видео записа, веб локације за архивирање веб страница и многе друге јавно доступне изворе података, док се на крају документа налазе појединачни водичи који детаљније објашњавају методе и употребу наведених алата. У том погледу организација Белингкет у оквиру својих активности реализује радионице из области дигиталне форензике у зависности од интересовања циљне групе или појединаца.

¹ Извор: Bellingcat (2020). *Bellingcat's Online Investigation Toolkit*. London: Bellingcat, доступно на: <https://docs.google.com/document/d/1BfLPpRtyq4RFtHJoNpyWQjmgNyVkfE2HYoICKOGguA/edit#heading=h.s6s4mx3e8dfw> (приступљено 2. септембра 2020. године).

Садржај

1. [Карте, аерофото и сателитски снимци, снимци са земље](#)
2. [Претраге засноване на локацији](#)
3. [Провера слике и видеа](#)
4. [Друштвене мреже](#)
5. [Превоз](#)
6. [Датум и време](#)
7. [WhoIs, IP адресе & вебсајт анализе](#)
8. [Људи и бројеви телефона](#)
9. [Архивирање и скидање](#)
10. [Регистри компанија](#)
11. [Визуелизација података](#)
12. [Безбедност и приватност на интернету](#)
13. [Проналажење стручњака](#)
14. [Разно](#)
15. [Водичи и приручници](#)

1. Карте, аерофото и сателитски снимци, снимци са земље

Назив	Опис	Предности	Недостаци	Линк
Airbus Geostore	Платформа за преглед слика и наручивање истих.		Део услуга се наплаћује.	intelligence-airbusds.com/geostore
Baidu Maps	Услуга мапирања која нуди сателитске снимке, планове града и приказе улица ("Panorama").			map.baidu.com
Bing Maps	Bing услуга мапирања која нуди сателитске слике и карте улица.	Преглед новијих и слика веће резолуције од оних које нуди Гугл, као на пример у Авганистану и Ираку.	Тешко је проверити датум кад је снимак направљен.	bing.com/maps
converting coordinates	Конвертоване географске координате између различитих стилова нотације.			synnatschke.de/geo-tools/coordinate-converter.php dmap.co.uk/utmworld.htm
Copernicus	Сајт Европске свемирске агенције; сајт за преглед слика са шест Коперникусових сателита „Сентинел“.	Боља резолуција слика од Landsat. Објашњење како да бесплатно скинете слике можете видети овде: GISGeography (https://gisgeography.com/how-to-download-sentinel-satellite-data/)		scihub.copernicus.eu
Descartes Labs	Комерцијална услуга која свакодневно прикупља податке од јавних и комерцијалних добављача слика.	Од помоћи је новинарима.		descarteslabs.com
DigitalGlobe	Продавац сателитских снимака.	Преглед је доступан путем каталога, а алат за претрагу врло једноставан за употребу.	Наплаћује се.	discover.digitalglobe.com
DualMaps	Комбинује Google мапе пута, ваздушни и приказ улице у оквиру једног алата.			data.mashedworld.com/dualmaps/map.htm
EarthExplorer	Из Америчке геолошке службе (USGS). Омогућава увид углавном у слике САД. Такође, омогућава приступ Landsat сателитским подацима, као и NASA производима и услугама за податке са земље. USGS Global Visualization Viewer (GloVis) пружа податке даљинског читавања. Архива USGS садржи потпуну и ажурирану збирку NASA и Landsat података.			earthexplorer.usgs.gov
EOS Landviewer		EOS Landviewer пружа бесплатне услуге за до 10 фотографија. EOS је у процесу развоја услуге која се привремено зове EOS Media која ће пружати бесплатне слике као и анализе великих природних		eos.com/landviewer

		катастрофа.		
ESA Earth Online	Обједињени подаци о посматрању Земље Европске свемирске агенције. Покривене су области као што су температура, пољопривреда и ледени покривачи.			earth.esa.int/web/guest/eoli
ESA SNAP	ESA SNAP је бесплатан програм даљинског читавања који је креирала Европска свемирска агенција, омогућава извођење различитих побољшања и манипулација подацима са даљинским читавањем.			step.esa.int/main/toolboxes/snap
find2places	Омогућава постављање упита Google Maps API-у за два места на тачној удаљености једно од другог у одређеном подручју. Корисно за геолоцирање фотографија и видео записа.		То је „упит-скрипта“, без корисничког интерфејса.	github.com/musafir-py/find2places
Geograph	Геореференциране слике.			geograph.org
GeoNames	База података са именима географских локација.	Широк спектар различитих правописа на разним језицима. Ослања се на многе изворе, укључујући NGA's Geonames .		geonames.org
GeoVisual Search	Претраживач који омогућава корисницима да визуелно претражују слике за сличне географске карактеристике. Платформа компаније Descartes Labs изграђена је на сателитским снимцима компаније Landsat, Националног програма за пољопривредне слике (NAIP) и PlanetScope.			search.descarteslabs.com/?layer=naip_v2_rgb_2014-2015#lat=39.2322531&lng=-100.8544921&skipTut=true&zoom=5
Google Earth Pro		Дodataк за Bing Maps satellite imagery layer . Историјске слике.		[software] Водичи за обуку овде .
Google Earth Engine	Сателитски снимци са бесплатним приступом и аналитичким оквиром.	Доступни су практично сви сателитски снимци NASA, NOAA, USGS итд.	Слике умерене и грубе резолуције уместо комерцијалних слика високе резолуције.	earthengine.google.com/
Google Maps	Мапирање које нуди сателитске снимке, мапе и приказ улица.	Многа 3Д моделирана места на оба америчка континента, Аустралији, Европи, Северној Африци као и Југоисточној Азији. Вероватно најједноставнија навигациона услуга од свих.	Нема историјских сателитских слика, али историјске слике приказа улица доступне су на многим местима.	maps.google.com
Google Photos (раније Panoramio)	Фотографије са географским ознакама.			
HERE WeGo		Новији сателитски снимци од Google-а, на пример из Ирака.		wego.here.com

IndustryAbout	Мапе земаља које приказују индустријска постројења, нпр. постројења електричне енергије, хидроелектране, нуклеарне електране, постројења угља, рафинерије нафте итд.	Конкретно за индустријска постројења.	Мапира се само по земљи.	industryabout.com/country-territories-3
Map checking	Рачуна број људи који се налазе на изабраном подручју Google Maps-а.			mapchecking.com
Mapillary	Краудсорсоване фотографије улица.	Користан додаток за Google приказ улица.	Мало или нимало покривености у земљама попут Сирије, Ирака итд.	mapillary.com
Mapotic	Апликација за израду мапа корисна за заједнице, лако је направити категорије и карактеристике.			mapotic.com
NASA EarthData	WorldView омогућава визуализацију слика из NASA у готово реалном времену.	Широк спектар сателитских и ваздушних снимака; широки критеријуми претраге; и други алати за мапирање и визуелизацију као што су ватрогасне службе. Приступ више од десетак NASA центара података повезаних производа са сателитским подацима. NASA Earth Observations: Више од педесет група података о атмосфери, земљи, океанима, енергији, животној средини итд.		earthdata.nasa.gov
Old Maps Online	Омогућава да пронађете старе мапе кроз бројне базе података широм света.	Једноставно за коришћење, претраживање је слично каталогу DigitalGlobe.		oldmapsonline.org
OpenStreetCam				openstreetcam.org
OpenStreetMap				openstreetmap.org
overpass-turbo				overpass-turbo.eu
QGIS	GIS програм отвореног кода.	Има много корисничких додатака. Недавно ажурирање(QGIS 3.0) омогућава корисницима да креирају 3D пејзаже користећи податке са LiDAR.		qgis.org
Radiant Earth	Непрофитна група која глобалној заједници помаже у откривању, истраживању и анализирању архива ваздушних снимака као и снимака сателитских и беспилотних летелица.			radiant.earth
Resource Watch	Непрофитна платформа, која је још увек у бета верзији, пружа стотине скупова података о стању ресурса и становника планете. Спонзорише га Светски институт за ресурсе али и друге организације.	Resource Watch подаци су бесплатни и корисници могу да их преузму.		resourcewatch.org

Satellites.pro	Комбинација различитих сателитских услуга.	Укључује мрежни Apple Maps сателитски приказ, одличан за разгледање земаља попут Авганистана.		satellites.pro
Sentinel Hub Playground	Кориснички интерфејс за сателитске снимке Sentinel 2/Landsat.	Ажурира се сваких 5-10 дана новим сликама, у зависности од облачности. Способност истраживања различитих GIS променљивих, на пример. NDVI или NDWO. ЕО претраживач омогућава преглед временских интервала.	Генерално ниска резолуција од 10m/px.	apps.sentinel-hub.com/sentinel-playground
Tencent Maps	Tencent Maps (formerly SOSO Maps) је десктоп и интернет апликација и технологија за услуге мапирање коју пружа кинеска компанија Tencent, нудећи сателитске слике, мапе улица, перспективе погледа и историјског погледа, као и функције као што је планирање руте за путовање пешице, аутомобилом или јавним превозом. Доступне су верзије за Андроид и ИОС.			map.qq.com
Topotijdreis.nl	Преко 200 година мапа и топографија из Холандије.			topotijdreis.nl
Wikimapia	Информације које преузимају корисници, а повезане су са географским локацијама.	Могућност пребацивања између Google/Bing/OSM. Огромна количина UCG информација.	Може да буде спор и треба освежити страницу након претраживања прегледа. Google API је изгубљен.	wikimapia.org
Yandex Maps				yandex.com/maps

226

2. Претраге засноване на локацији

Назив	Опис	Предности	Мане	Линк
Animaps	Креиране прилагођене анимираних мапе.	Корисно за снимање временске линије за истраге.	Несигурно и неразвијено.	http://www.animaps.com
Echosec	Претраге засноване на географским подацима.	Twitter, VKontakte, Foursquare		echosec.net
Custom Satellite View Tools	Линк за омогућавање претраживања, као и аутоматско попуњавање веза вишеструког мапирања за потребе претраживања адреса.	Брзо и лако.		inteltechniques.com/osint/maps.html
GeoGig	Корисници могу да увезу необрађене геопросторне податке (из Shapefiles, PostGIS или SpatiaLite) у складишта података где се прати свака промена података. Ове промене се могу	Добро развијено.	Ако нисте Linux/Github/Programming професионалац, доста ћете користити приручнике.	geogig.org

	прегледати у „историји“, вратити на старије верзије, разгранати у заштићена подручја, поново спојити и гурнути у удаљена складишта података.			
GeoNames	Географска база података GeoNames покрива све земље и садржи преко једанаест милиона имена места која су доступна за бесплатно преузимање.	Изузетно корисно у оквиру Geo Tagging-а, документације и прикупљања података.		geonames.org
Esri	Моћан софтвер за мапирање и аналитику.	У потпуности опремљен опцијама.	Захтева ниво подешавања налога и конфигурација због којих ће понеко одустати од коришћења.	esri.com
Follow Your World	Оде можете да пратите занимљиве и корисне теме и управљате подешавањима претплате на имејлу.	Једноставно, лако за употребу, а постоји и контролна табла за праћење.		followyourworld.appspot.com/
Liveuamap	Интерактивна мапа вести о сукобима.	Мноштво земаља је покривено: Афганистан, Ирак, Сирија, САД, Украјина, Венецуела итд.		liveuamap.com
Photo-Map.RU	Географски означене објаве VKontakte друштвене мреже.	VKontakte		photo-map.ru
SnRadar	Географски означене објаве VKontakte друштвене мреже.	VKontakte		snradar.azurewebsites.net/search
Twitter	Унесите у поље претраге: geocode:[coordinates],[radius-km], на пример geocode:36.222285,43.998233,2km (ради једино са km, дакле 500m = 0.5km)	Постоји и алат за ту опцију.	Лако је за лажирање.	
WarWire	Претраге засноване на географској локацији.	Twitter, VKontakte, Instagram	\$ (наводи Instagram)	warwire.net
YouTube	Претраге засноване на географској локацији.		Није јасно да ли приказује одакле је податак послат, са ког сервера или су само филтриране кључне речи (нпр. „Париз“ у наслову приказује се у Паризу).	youtube.github.io/geo-search-tool/search.html

3 — Провера слика и видео снимака

Назив	Опис	Предности	Мане	Линк	Упутства
ExifTool	Могуће је читати, писати уклањати и управљати метаподацима за велики број врста датотека.	Унакрсна платформа коју је могуће интегрисати у „код-скрипте“		https://www.sno.phy.queensu.ca/~phil/exiftool/	Погледати форум као и страницу са често постављеним питањима на постављеном линку
ExifPurge	EXIF Purge је мала преносна апликација за уклањање EXIF метаподатака са више слика одједном. Кликом на дугме можете уклонити камеру, локацију и остале техничке информације из серије фотографија које су уграђене у камеру или софтвер за уређивање фотографија.			exifpurge.com	
Foca	Извлачи метаподатке	Заснована је на Windows-у, отворен код од 2017.	Не садржи изворну Linux подршку	elevenpaths.com/labstools/foca/index.html	NullByte
FotoForensics	Алат за форензику слика	Једноставна интернет страница	Јавни приступ, информације нису приватне	fotoforensics.com	
GooFile	Извлачи метаподатке	Једноставна за коришћење	Не ради добро ван Kali Linux система	tools.kali.org/information-gathering/goofile	Ascii cinema
Image Forensics	Интернет алат за форензику слика	Лако може да идентификује лажиране слике	Јавни приступ, информације нису приватне	29a.ch/photo-forensics/#level-sweep	
InVID	Додатак за верификацију који помаже новинарима да верификују слике и видео записе. Контекстуални подаци, метаподаци, обрнуто претраживање (Google, Yandex, Baidu), форензика слика, (Magnifier)			invid-project.eu (plugins for Chrome , Firefox (Windows , Mac OS X , Linux))	
Irfanview	Извлачи метаподатке	Интернет страница	Не садржи изворну Linux подршку	irfanview.com	
Jeffrey's Image Metadata Viewer	Извлачи метаподатке онлајн	Захтева само веб интернет претраживач	Јавни приступ, информације нису приватне.	exif.regex.info/exif.cgi	
Reveal Image Verification Assistant	Форензичка апликација која пружа осам филтера за откривање промена статичних слика.	Интернет страница за слике. Доступно и у оквиру додатка за верификацију InVID		http://reveal-mklab.iti.gr/reveal/index.html	Документовано примерима и објашњењима различитих филтера. Развојено у оквиру Reveal пројекта
reverse image search	Лоцира сличне слике на интернету	Лака, једноставна и добро ради	Препоручени додаток: RevEye, који претражује Google, Yandex, Baidu и Bing.	tineye.com	

SpiderPig	Извлачи метаподатке	Интерфејс са командном линијом с могућношћу уношења у скрипте	Захтева познавање веб технологија	github.com/hatlord/Spiderpig	
Splunk	Извлачи метаподатке		Није једноставна за подешавање и примену	blog.sweepatic.com/metadata-hackers-best-friend	Sweepatic.com
VGG Image Classification (VIC) Engine	Служи као интернет механизам за извршавање упита за класификацију слика преко корисничког скупа података. Заснован је на оригиналној апликацији коју је креирао VGG за визуелно претраживање велике количине слика са BBC News.			robots.ox.ac.uk/~vgg/software/vic/	
VGG Face Finder (VFF) Engine	VFF је интернет апликација која служи као механизам за претраживање лица преко корисничке групе слика. Заснован је на оригиналној апликацији коју је креирао VGG за визуелно претраживање велике количине слика са BBC News.			robots.ox.ac.uk/~vgg/software/vff/	
VGG Image Search Engine (VISE)	Ова самостална апликација може да се користи за обрнуто претраживање слика при великим колекцијама слика.			robots.ox.ac.uk/~vgg/software/vise	

229

4 — Друштвене мреже

Facebook

Назив	Опис	Предности	Мане	Линк
Getfbstuff	Интернет алат за преузимање видео снимака са Фејсбука, укључујући и оне приватне.	Подразумева и приватне видео снимке које можете да преузмете		getfbstuff.com/facebook-private-video-downloader
Graph.tips/beta	Аутоматска претрага Фејсбук профила			graph.tips/beta
Who posted what?	Проналази објаве на Фејсбуку			whopostedwhat.com
IntelTechniques	Различити алати за анализу профила и страница на Фејсбуку			inteltechniques.com/menu.html

Facebook Intersect Search Tool	Овај алат је дизајниран да пружи једноставну методу за унакрсно претраживање фејсбука преко више варијабли			osintcombine.com/facebook-intersect-search-tool
Facebook Live Map	Преноси уживо широм света			facebook.com/livemap
FBDOWN.net	Користан вебсајт за скидање Фејсбук видео снимака. Копирајте и залепите линк видео снимка како бисте га скинули у одговарајућем формату			fbdown.net
peoplefindThor	Графичке претраге			peoplefindthor.dk
Search Is Back!	Графичке претраге			searchisback.com
Search Tool	Проналази налоге по имену, имејл адреси, броју телефона и надимку			netbootcamp.org/facebook-ook.html
StalkScan	Напредна претрага за профилима			stalkscan.com
Video Downloader Online	За скидање Фејсбук видео снимака			fbdown.net
Skopenow	Истраге на друштвеним мрежама – претраге према имену, броју телефона, имејл адреси као и корисничком имену			skopenow.com

Instagram

Назив	Опис	Предности	Мане	Линк
Gramfly	Преглед интеракције и активности корисника Инстаграма	Може да види лајкове и коментаре оних профила на Инстаграму који су јавни		gramfly.com
StoriesIG	Алат за скидање Инстаграм прича			storiesig.com
Save Instagram Stories	Омогућава да претражите корисничко име за већ сачуване приче			isdb.pw/save-instagram-stories.html

LinkedIn

Назив	Опис	Предности	Мане	Линк
Socilab	Визуализација и анализа сопственог LinkedIn профила и мреже			socilab.com
LinkedIn Overlay Remover	Уклања шему која се налази на LinkedIn профилу			http://addons.mozilla.org/nl/firefox/addon/linkedin-overlay-remover/

Reddit

Назив	Опис	Предности	Мане	Линк
F5Bot	Шаље вам имејл када се кључна реч помиње на Reddit-у			intoli.com/blog/f5bot/
Skype				
Назив	Опис	Предности	Мане	Линк
Snapchat				
Назив	Опис	Предности	Мане	Линк
Snap Map	Претражива мапа снимака са географским ознакама.	Овде можете видети како се преузимају.		map.snapchat.com
Telegram				
Назив	Опис	Предности	Мане	Линк
Telegago		Google претраживач за Telegram.		bit.ly/telegago
TelegramDB				telegramdb.org
TGstat				tgstat.com
TikTok				
Назив	Опис	Предности	Мане	Линк
TikTok Kapi	Претрага према хештегу			tiktokapi.ga
Twitter				
Назив	Опис	Pros	Cons	Линк
botcheck				botcheck.me
Botometer				botometer.iuni.iu.edu
InVID verification plugin	InVID додатак који омогућава напредну претрагу на Twitter по временском интервалу у минути,	Омогућава документовање случајева употребе из прошлости без API временског ограничења. Омогућава претрагу садржаја у кориснички дефинисаном временском распону након најновије вести.		InVID verification plugin
Onemilliontweetmap	Мапа твитова по локацијама старим до 6 сати, опција претраживања кључних речи.			onemilliontweetmap.com

Treeverse	Chrome додаток за визуелизацију конверзација на твитеру			t.co/hGvsk63Li
Tweetreach	Проналазак домета твитова		Доступни су оператори за напредну претрагу, нешто слично као Google-ова напредна претрага.	tweetreach.com
TwitterAudit	Проверава ботове			twitteraudit.com
Twittervideodownloader				twittervideodownloader.com
Twitter advanced search	Претрага по датумима, кључним речима итд			twitter.com/search-advanced
Twitter geobased search	geocode:[coordinates],[radius-km], на пример: geocode:36.222285,43.998233,2km	Постоји и алат за ову опцију.		
twint	Напредни алат за претраживање твитера написан на Пајтон програмском језику који не користи твитеров API, омогућава да истражујете и провлачите кроз корисникове пратиоце, праћења, твитове и још више, избегавајући већину API ограничења.		Need to know Python.	github.com/twintproject/twint
Twlets	Преузмите било чије твитове, пратиоце и свиђања у Excel табели	Лако и брзо се користи, постоји и додаток у Chrome-у.	Може да сачува и до 3,200 твитова, лајкова и пратиоца.	twlets.com
quarter tweets	Географска претрага на Twitter-у.			qtrtweets.com/twitter
t	Алат за командну линију на твитеру (скрипта писана у Ruby)	Изузетно флексибилан, може се интегрисати у Bash скрипте за аутоматизацију активности и претраживања на Twitter-у Дубља претрага кроз REST API Излазне табеле у Екселу/CSV Брзе перформансе за масовне операције	Постављање може бити техничко питање за некога (питајте да ли желите помоћ)	github.com/sferik/t

YouTube

Назив	Опис	Предности	Мане	Линк
Amnesty YouTube Dataviewer	Обрнуто претраживање слика (видео снимка) и тачно време читавања.		Претражује већи број фотографија, није укључен сваки кадар (стога резултати могу бити изостављени). InVIDдодатак је вероватно кориснији за те потребе.	amnestyusa.org/sites/default/custom-scripts/citizenevidence
Geo Search Tool	Претражује видео снимке на YouTube на			youtube.github.io/geo-

	основу локације.			search-tool/search.html
YouTube Geofind	YouTube Geofind; има три различите функције претраживања: према локацији, теми као и каналу			mattw.io/youtube-geofind/location
youtube-dl	Пајтонов додаток за скидање садржаја из различитих извора	Може да се означи видео/аудио формат, квалитет итд. Често се ажурира како би држао рашчлањивање релевантних извора		http://rg3.github.io/youtube-dl/

5 —Превоз

Ваздушни саобраћај

Назив	Опис	Предности	Мане	Линк
ADS-B Exchange Global Radar	Праћење летова	Укључује и војне летелице .		global.adsbexchange.com/VirtualRadar/desktop.html
ADS-B Historical Flight Viewer	Претрага историје летова специфичних летелица уназад до 2 године. Претражује преко ICAO („регистарски број“).	Нешто као FlightRadar24, али бесплатно		flight-data.adsbexchange.com
Airfleets				airfleets.net/home
AirNav RadarBox	Прати летове, како приватне тако и војне			radarbox24.com
Federal Aviation Administration	Регистри ваздухоплова			http://registry.faa.gov/aircraftinquiry/NNum_inquiry.aspx
FlightAware				flightaware.com
FlightRadar24	Прати цивилне летове		Морате је пратити последњих 12 месеци	flightradar24.com
Live ATC	Аудио снимци са торњева за контролу летења у Сједињеним Државама.	Авиони морају да се идентификују АТС торњевима, ако да у случајевима када авиони покушавају да прикрију своје податке са других локација, то би могао бити још један начин да се ухвате бројеви репа или само генерално прате летови.	Много компликованије за употребу од FlightRadar24.	liveatc.net
OpenSky-Network				opensky-network.org
PlaneFinder				planefinder.net

Водени саобраћај				
Equasis	Евиденција о власништву и идентификацији пловила.	Историја информација	Потребан је налог за приступ информацијама.	equasis.org
FleetMon	Праћење положаја пловила, укључујући глобалну базу података пловила и лука. Алати за бродску индустрију, поморске вести и заједницу бродских потера.		Потребан је налог за приступ информацијама.	fleetmon.com
Global Fishing Watch		Није потребан налог.		globalfishingwatch.org/map
MarineTraffic	Пројекат заснован на заједници, који пружа (близу) информације у реалном времену о кретању бродова и њиховим локацијама у лукама и лукама.	Налог није потребан.		marinetraffic.com
VesselFinder		Налог није потребан.		vesselfinder.com
Winward	Платформа која комбинује поморске податке.			
Друмски саобраћај				
Licence Plate Mania				licenseplatemania.com
Trains	Комплетне интерактивне мапе различитих железничких мрежа у европским земљама.			Denmark , France , Germany , Netherlands , Poland
Разно				
WikiRoutes	База података јавног превоза			wikiroutes.info

6 — Датум и време				
Назив	Опис	Pros	Cons	Линк
SunCalc	Направите апроксимацију доба дана користећи смер сенке.			suncalc.net / suncalc.org
Wolfram Alpha	Корисно је за доста ствари, укључујући временске прогнозе по дану и локацији.			wolframalpha.com

7 — Whois, IP адресе & анализе вебсајтова

Назив	Опис	Предности	Мане	Линк
Passive DNS	Прикупља, складишти и анализира податке из хиљада пасивних DNS прикупљача података	Комплет историјских и тренутних	15 API позива на дан као и 15 претрага на дан	community.riskiq.com
Censys.io	Censys непрекидно надгледа сваки доступни сервер и уређај на Интернету.	Велико богатство информација о уређајима који су повезани на интернет	/	censys.io
DNS History	Колекција историјских DNS информација	Бесплатан, једноставан и лак за коришћење	Понекад му је ограничена доступност	completedns.com
DNS Cyrillic check	Провера да ли су малициозни или ћирилични домени регистровани	Бесплатан, једноставан и лак за коришћење		holdintegrity.com/checker
DNS Trails	The World's Largest Repository of historical DNS data	Бесплатан, једноставан и лак за коришћење		dnstrails.com
Geo IP Tool	Проверава вашу IP адресу, добар за проверу да ли ваш VPN ради			geoiptool.com
Moz link explorer	Анализа линкова са било којег вебсајта		Доступно је само 10 бесплатних упита месечно	moz.com/link-explorer
OpenLinkProfiler	Анализа линкова са било којег вебсајта			openlinkprofiler.org
Shodan	Интернет претраживач	Може да пронађе гомилу погрешно конфигурираних мрежно повезаних уређаја	Сива зона	shodan.io
SpyOnWeb	Сазнајте сродне интернет локације кроз њихов код за праћење			spyonweb.com
WebCookies.org	Скенер за безбедност и приватност интернет локација који, поред многих других функција (углавном усредсређених на поштовање GDPR), обједињује велику количину информација о идентификаторима оглашавача и анализе скенираних интернет локација, као и /ads.txt files.	Ови подаци су коришћени за идентификацију неких веб локација које се представљају као независне, али којима стварно управљају RT или Sputnik		webcookies.org
Whois	Користи за претрагу о информацијама и имену домена			whois.net or whois.icann.org

8 Људи и бројеви телефона

Назив	Опис	Предности	Мане	Линк
Peoplefastsearch		Углавном се користи у САД	Непопуларан ван САД	fastpeoplesearch.com
Pipl			\$ for upgrade	pipl.com
Namechk	Вебсајт за проверу корисничког имена и домена.	Лако је видети на којим је платформама коришћено једно корисничко име	Карактеристично је много погрешних подударања	namechk.com
Numberway	Numberway је међународни именик бројева телефона белих и жутих страница и упита на мрежи. То је бесплатан, независан и актуелан водич за телефонске именике на Интернету			
Spokeo	Потребно је да унесете корисничко име и покушаће вам пронаћи све њихове налоге на друштвеним мрежама			spokeo.com
URLscan	Ово је вебсајт који вам омогућава да скенирате интернет линк како бисте проверили да ли је безбедна пре него што је правилно посетите			urlscan.io

9 — Архивирање и преузимање

Назив	Опис	Предности	Мане	Линк
Archive.today	Архивира сваку вебстраницу	Архивира странице на Фејсбуку у Инстаграму	У приватном власништву, па шта ако власник одједном одлучи да искључи архиву ван мреже?	archive.fo
Arweave	Децентрализовано архивирање на блокчејну	Децентрализовано. Претражује отворене архиве <i>site:arweave.net</i>	Плаћа се архивирање али је 5 токена бесплатно	arweave.org
DMCA	Обавештења о уклањању претраге			lumendatabase.org
Gruber	Омогућава скидање презентација			grub.cballeer.me

Hunch.ly	Помоћник за истраживање	Аутоматизује колекцију свих посећених сајтова	Плаћа се	hunch.ly
Wayback Machine	Архивира вебсајтове. Може се скинути читав сајт сајт са Wayback Machine.		Не укључује увек слике са веб страница или мултимедијални садржај	github.com/hartator/wayback-machine-downloader
Wayback Machine for Github	Тражи и проналази где је и ко шта урадио	Једноставан интерфејс		github.com/MadRabbit/git-wayback-machine
Gitrob	Извиђачки алат за GitHub организације	Лак, бесплатан и отворен извор		github.com/michenriksen/gitrob
Dumpster Diver	Алат за претрагу тајни у различитим типовима датотека	Лак, бесплатан и отворен извор		github.com/securing/DumpsterDiver
TruffleHog	Претражује Git складишта за високе ентропијске низове и тајне, загледајући у дубину онога што је почињено	Лак, бесплатан и отворен извор		github.com/dxa4481/truffleHog
Stone	Транспарентна апликација за истраживање која снима радне површине кроз опцију снимања екрана и коментара веб камере	Бесплатна „игрица за новинаре“ Аудио и видео датотеке се такође могу директно отпремити са овог сајта	Бета верзија	writeinstone.com
WITNESS	Водич за архивирање видео записа.			archiving.witness.org/archive-guide/
Perma.cc	Вебсајт за архивирање намењен озбиљним академским истраживањима ради очувања цитата	Институционална подршка (Harvard Library Innovation Lab)	Релативно нова ствар, нејасно је која је политика модерирања садржаја ове странице	perma.cc

10 — Регистри компанија

Назив	Опис	Предности	Мане	Линк
CYPRUS — cadastral map				eservices.dls.moi.gov.cy/#/national/geoportalmapper
CYPRUS — offshore companies				efiling.drcor.mcit.gov.cy/DrcorPublic/SearchForm.aspx?sc=0&lang=EN
ESTONIA	Претражује личности и компаније у			teatmik.ee/en/personlegal/14144085-

	Естонији			Asicvault-OÜ
EUROPEAN UNION	У Европској унији пословни регистри нуде низ услуга које се разликују од државе до државе. Ово је листа по земљама			/e-justice.europa.eu/content_business_registers_in_member_states-106-en.do
FRANCE — Societe	Претражује личности и компаније у Француској			societe.com
ICIJ Offshore Leaks Database	Сазнајте ко стоји иза више од 785.000 офшор компанија, фондација и труст фондова из истрага <i>Panama Papers</i> , <i>Offshore Leaks</i> , <i>Bahamas Leaks</i> и <i>Paradise papers</i>			offshoreleaks.icij.org/
OCCRP Investigative Dashboard	Претражите 178 милиона јавних евиденција и цурења података из 236 извора о именима компанија и појединаца			data.occrp.org
OpenCorporates	База податка компанија широм света			opencorporates.com
PORTUGAL — Portal da Justiça	Претражује личности и компаније у Португалији			publicacoes.mj.pt/DetallePublicacao.aspx
RUSSIA —	Претражује личности и компаније у Русији			egrul.nalog.ru
SWITZERLAND — Zefix	Претражује личности и компаније у Швајцарској			zefix.ch/en/search/entity/welcome
SWITZERLAND — offshore companies				ti.chregister.ch/cr-portal/suche/suche.xhtml
UNITED KINGDOM — Companies House	Претражује личности и компаније у Великој Британији и на Гибралтару			beta.companieshouse.gov.uk

238

11 — Визуелизација података

Назив	Опис	Предности	Мане	Линк
DataBasic.io	Интернет алати за почетнике у представљању концепте рада са подацима			databasic.io/en
DataWrapper	Једноставан за употребу графикона и алата за мапирање			datawrapper.de

Google Fusion Tables				fusiontables.google.com
Maptia				maptia.com
Visual investigative scenarios				vis.occrp.org
RAWGraphs	Бесплатни интернет алат за визуализацију података			app.rawgraphs.io
Open Desktop Semantic Search		Претражује неструктуриране податке		opensemanticsearch.org/doc/desktop_search
TrustServista	Алат за верификацију и визуелизацију интернет садржаја			www.trustservista.com
Neo4j	Графичка платформа			neo4j.com

12 — Безбедност и приватност на интернету

239

Назив	Опис	Предности	Мане	Линк
Two Factor Auth (2FA)	Можете да проверите за сваку дигиталну услугу коју користите да ли сте омогућили двофакторску аутентификацију (2FA)			twofactorauth.org
HTTPS Everywhere	Додатак интернет претраживача који приморава све посећене локације да пружају податке преко HTTPS (као превентивна заштита од <i>man-in-the-middle</i> сајбер напада).			eff.org/https-everywhere
Panopticklick	Алат за профилисање који пружа меру колико је лако идентификовати инстанцу интернет претраживача. Може се користити заједно са https://browserleaks.com/ , што даје врло детаљан преглед онога што ваш прегледач чини доступним спољном свету.			panopticklick.eff.org

Privacy Badger	Додатак за ваш интернет претраживач који спречава праћење претраживач односно колачиће.			eff.org/privacybadger
SEARCH ENGINES WHICH PROTECT PRIVACY	DuckDuckGo, StartPage, Qwant			duckduckgo.com , startpage.com , qwant.com
Security in a Box	Security in a box је водиш који саветује како сигурније користити друштвене мреже као и мобилни телефон. The Tool Guides вас води корак по корак како да инсталирате, подесите и користите есецијалне софтвере и услуге			securityinabox.org/en
Security Planner (CitizenLab)	Одговорите на неколико једноставних питања да бисте добили персонализоване препоруке о безбедности на мрежи. Поверљиво је - не чувају се лични подаци и <i>CitizenLab</i> неће приступити ниједном вашем налогу на мрежи.			securityplanner.org
Surveillance Self-Defense	Савети и методологије за сигурну комуникацију на мрежи.			ssd.eff.org
Tech Solidarity	Basic Security Guide, вам говори шта треба а шта не треба радити кад користите рачунар или мобилни телефон. Доступан је и водич: techsolidarity.org/resources/basic_security.htm .			techsolidarity.org

270

13 — Проналажење стручњака

Назив	Опис	Предности	Мане	Линк
Expertise Finder	Претраживач за новинаре за проналажење стручњака (тренутно само академике из САД и Канаде), контакт информације, без пријављивања, 30 000 наведених стручњака			http://expertisefinder.com/
Expert Guide	Стручњаци приступљиви медијима у Аустралији.		Само у Аустралији	http://www.expertguide.com.au/

Help a Reporter Out	Постављање упита на које одговарају стручњаци, углавном из САД и Канаде, квалитет одговора зависи.			https://www.helpareporter.com/
She Source	Жене стручњаци, углавном из САД.			http://www.womensmediacenter.com/she-source/
Speakezee	Стручњаци и докторанти, углавном из Уједињеног Краљевства.			https://www.speakezee.org
Expert File	Скуп стручњака, углавном из САД и Канаде.			https://expertfile.com

14 —Разно

Назив	Опис	Предности	Мане	Линк
BlockExplorer	Праћење биткоин трага или биткоин налога			https://blockexplorer.com
Check	Collaborative fact-checking. User guide , Bellingcat's Check team .			checkmedia.org
Document Redaction	Корисно за отклањање потенцијалног штетног садржаја у ПДФ-у при прегледању, нпр. праћење локације.			github.com/firstlookmedia/pdf-redact-tools
Etherscan	Праћење трансакција и проналажење крипто новчаника унутар ЕТХ блокчеина.			etherscan.io
Google Search Operators	Such as searching for a specific filetype (e.g. PDF) or on a specific website. Here's powersearchingwithgoogle.com .			googleguide.com/advanced_operators_reference.html
Insecam	Network live IP video cameras directory.			insecam.org/en/
LittleSis	База информација ко-кога-зна у круговима пословања и државних управа (влада).			littlesis.org
Lumen	Прикупља и анализира правне жалбе и захтеве за уклањања материјала на интернет мрежи, помаже интернет корисницима да спознају своја права и разумеју закон. Ови подаци омогућују истраживање распрострањености правних жалби и			lumendatabase.org

	омогођују интернет корисницима да виде порекло уклањања садржаја.			
Maltego	Интерактивни алат за проналажење информација који приказује усмерене графике за анализу везе.	Коришћен у интернет истраживању за проналажење односа између делова информација разних извора пронађених на интернету.	Постоји бесплатна верзија, али цела верзија се наплаћује.	https://www.maltego.com/
Montage	За заједничке послове.			montage.storyful.com
Malicious URL Tester	Тестирање непознатих линкова			safeweb.norton.com
OpenCorporates	База података компанија у свету.			opencorporates.com
TimelineJS by Knight Lab	Креира интерактивну хронологију догађаја.			timeline.knightlab.com
Visual timeline creator		Бесплатно и лако за коришћење.		time.graphics/editor
Unknown Hash ID	Током истраге, ако наиђете на <i>хеш</i> , али не знате шта је (и даје разлоге за даљу истрагу), ово ће идентификовати тип истог.			onlinehashcrack.com/hash-identification.php
Visual Investigative Scenarios (VIS)				vis.occrp.org
Zoopla	Претраживање имовине са водећим ресурсом Уједињеног Краљевства. Прегледање кућа и станова за продају и изнајмљивање, и проналажење трговаца некретнинама			zoopla.co.uk

15 — Водичи и приручници

American Press Institute Fact-Checking Resources		americanpressinstitute.org/training-tools/fact-checking-resource
Bellingcat	Одељак ресурса на интернет страници обухвата огромну количину водича о разним темама, укључујући геолокацију, коришћење сателитских снимака и тако даље.	www.bellingcat.com/category/resources/how-tos
First Draft News	Много ресурса на интернет страници, укључујући доста водича који су написани од стране Белингкет чланова, укључујући " How to Get Started in Online Investigations ".	firstdraftnews.com/resources

FLASH Environment Assessment Tool (UNOCHA)	За идентификовање штетних супстанци и њихових ефеката на околину након што је (одређена) индустрија уништена.	docs.unocha.org/sites/dms/Documents/FEAT_Version_1.1.pdf
Itrace (Conflict Armament Research)	Много информација о различитој муницији и наоружању графички приказаних на мапи	itrace.conflictarm.com
Poynter	Водичи са упутствима за проверу чињеница и кодекс принципа за проверу чињеница.	factcheckingday.com/#how-to , poynter.org/fact-checkers-code-of-principles
Verification Handbook	PDF на много језика	verificationhandbook.com
The Washington Post	Водич за проверавање чињеница.	washingtonpost.com/news/fact-checker
WITNESS	Видео као доказ, водич о провери верификовања видео снимака очевидца.	library.witness.org/product/video-as-evidence-verifying-eyewitness-video/

Биографија

Иван Р. Димитријевић рођен је 11. априла 1982. године у Ријеци, Република Хрватска. Основну школу и Шесту гимназију завршио је у Београду, где је 2002. године уписао Факултет безбедности на којем је дипломирао 2007. године. На Факултету политичких наука завршио је мастер академске студије међународне безбедности 2011. године као стипендиста Организације за европску безбедност и сарадњу. Школске 2012/13. године уписао је докторске академске студије наука безбедности на Факултету безбедности, где је 2016. године пријавио докторску дисертацију са насловом „Отворени извори података као фактор трансформације обавештајног рада“.

Након основних академских студија радио је у амбасади Краљевине Холандије у Београду као секретар и преводилац у канцеларији изасланика одбране, а након тога као истраживач за област безбедности у београдској канцеларији Џеферсон института. Током 2009. године радио је као сарадник у настави на Правном факултету у Панчеву (Универзитет у Новом Пазару), а од 2011. до 2012. године био је запослен као истраживач у Институту за стратегијска истраживања Министарства одбране Републике Србије.

На Факултету безбедности био је ангажован као демонстратор од 2012. до 2013. године, а након тога је биран у звања сарадника у настави (2013) и асистента (2014, 2017) на предмету Системи безбедности. У Институту за стратегијска истраживања изабран је у звање истраживача-сарадника 2020. године. На Факултету безбедности био је ангажован и на предметима Обавештајно-безбедносни системи и Корпоративна безбедност на основним академским студијама, као и на предметима Методи научноистраживачког рада, Глобалне безбедносне претње и Националне безбедносне претње на мастер академским студијама.

Објављује радове из области обавештајног рада, употребе база података у истраживањима појава безбедности, образовања у области безбедности и тероризма и политичког насиља.

Изјава о ауторству

Име и презиме аутора Иван Р. Димитријевић

Број индекса 6/12

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Отворени извори података као фактор трансформације обавештајног рада

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да дисертација у целини ни у деловима није била предложена за стицање друге дипломе према студијским програмима других високошколских установа;
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис аутора

У Београду, 14.07.2022.

Иван Димитријевић

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора Иван Р. Димитријевић

Број индекса 6/12

Студијски програм Студије наука безбедности

Наслов рада Отворени извори података као фактор трансформације обавештајног рада

Ментор проф. др Зоран Драгишић

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао ради похрањивања у **Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског назива доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис аутора

У Београду, 14.07.2022.

Иван Димитријевић

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Отворени извори података као фактор трансформације обавештајног рада

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду и доступну у отвореном приступу могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио.

① Ауторство (CC BY)

2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)

3. Ауторство – некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)

4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)

5. Ауторство – без прерада (CC BY-ND)

6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци.

Кратак опис лиценци је саставни део ове изјаве).

Потпис аутора

У Београду, 14.07.2022.

Албан Антонијевић

1. **Ауторство.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.

2. **Ауторство – некомерцијално.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.

3. **Ауторство – некомерцијално – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.

4. **Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.

5. **Ауторство – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.

6. **Ауторство – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.